



# *РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ*

Збірник наукових праць  
Міжнародної науково-практичної конференції  
для студентів та молодих учених

18 травня 2018 року

Частина 1

Міністерство освіти і науки України  
Академія Державної пенітенціарної служби (Україна)  
Університет м. Ніш (Сербія)  
Термезький державний університет імені Ойбека (Узбекистан)  
Північний національний університет м. Інчуань, провінція Нінся  
(Китайська Народна Республіка)  
Державний університет м. Піза (Італія)  
Школа професійної освіти Університету Ере (Туреччина)  
Кишинівський державний педагогічний університет  
імені І. Creanga (Молдова)  
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка  
Кафедра права та міжнародних відносин

# **РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**

*Матеріали  
Міжнародної науково-практичної конференції  
для студентів та молодих учених  
18 травня 2018 р.*

## **ЧАСТИНА 1**



**Редакційна колегія:**

- Іваній Олена Миколаївна** – в.о. завідувача кафедри права та міжнародних відносин Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, кандидат педагогічних наук, доцент
- Потапова Олена Богданівна** – доцент кафедри права та міжнародних відносин Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, кандидат історичних наук

***Рекомендовано до друку вченою радою  
Сумського державного педагогічного університету  
імені А.С. Макаренка  
(протокол № 10 від 23 квітня 2018 р.)***

Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні і світі : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та молодих учених 18 травня 2018 р. Частина 1.. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. – 334 с.

У збірнику розкриваються результати досліджень у галузі юридичної освіти.

Друкується в авторській редакції з оригіналів-макетів. За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор

## Зміст

### СЕКЦІЯ 1

#### ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

**Pinchuk D.**

Peculiarities of studying disciplines «History of state and law» and «Theory and history of state and law» ..... 12

**Вольвак О.**

Критерії ефективності правового регулювання у мусульманських країнах Близького Сходу ..... 15

**Кіндюк Б.**

Основні положення проекту К. Левицького «Основи державного устрою Галицької республіки» ..... 19

**Зленко Н., Драган С.**

Роль філософії права у системі сучасного соціально-гуманітарного знання ... 23

**Жильнікова Н.**

Роль громадян у становленні й функціонуванні громадянського суспільства.. 26

**Настояща У.**

Правова свідомість як детермінанта особистості співробітника пенітенціарної служби..... 29

**Тимошенко О.**

Психологічний аналіз механізмів становлення політико-правової свідомості особистості ..... 32

**Якименко С.**

Конституційно-правові нововведення для удосконалення вітчизняної системи державного управління ..... 34

**Подласа Ю.**

Історія формування поняття «Позбавлення волі» ..... 37

**Гайденко О.**

Нормативно-правова база антирелігійної політики радянської влади у 1917-1937 рр. .... 38

**Немцев І.**

Візантійське право і Київська Русь ..... 40

**Клевнова А.**

Суспільний і державний лад Спартанської держави ..... 42

**Ткаченко Т.**

Концепція прав людини в доробку А. Бенуа ..... 44

<b>Ільченко Я.</b>	
Створення Державного Сенату Української держави .....	47
<b>Рень Ю.</b>	
Історико-правові аспекти протидії приховування злочинів в Україні .....	49
<b>Орєхова А.</b>	
Гендерна рівність: історико-правовий аспект .....	52
<b>Погуляка Б.</b>	
Теорії суспільного договору Т. Гоббса, Дж. Локка та Ж.-Ж. Руссо .....	56
<b>Заєць С.</b>	
Становлення ремісничих навчальних закладів Харківської губернії у II половині XIX – на початку XX ст. як основи розвитку трудових ресурсів держави .....	58
<b>Кондратенко А.</b>	
Становлення та розвиток чеського права в період Середньовіччя.....	61
<b>Ломакіна О.</b>	
«Білль про права» 1791 року як приклад становлення демократії в країні ....	64
<b>Матюшенко І.</b>	
Православна церква в Болгарії у XV – XVII століттях як чинник збереження національної ідентичності .....	67
<b>Руденко І.</b>	
Кодекс «Кароліна» як провідне джерело німецького загальноімперського права .....	69
<b>Костюк О.</b>	
Особливості освіти в Німеччині 1933-1941 рр. як ідеологічної основи державності .....	72
<b>Самотуга Ю.</b>	
Гусистський рух як один з етапів становлення чеської держави .....	73
<b>Спичак Т.</b>	
Польсько-Литовська війна з тевтонським орденом як спроба збереження державної незалежності Польсько-Литовська війна з тевтонським орденом як спроба збереження державної незалежності .....	76
<b>Коплик В.</b>	
Недержавні ЗМІ як інструмент правового виховання молоді.....	79
<b>Самотуга І.</b>	
«Законник» Стефана Душана як джерело права Сербії .....	82

## **СЕКЦІЯ 2**

### **КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО**

**Денєжніков С.**

Депортація іноземців в Україні: реалії і виклики ..... 86

**Симоненко М.**

Формування інститутів громадянського суспільства в незалежній Україні ..... 88

**Зеленський С.**

Актуальні питання національного законодавства та практики його застосування ..... 91

**Моцак С.**

Конституція США – правова пам'ятка сучасності ..... 94

**Лифарь А.**

Quality and safety of agriculture products as a pillar of guaranteeing of the right to health: Ukrainian legal practice ..... 97

**Харченко Ю.**

Виборча система США ..... 99

**Комарницька М.**

Брексіт як процес виходу з Європейського Союзу ..... 102

**Богород О.**

Роль засобів масової інформації у формуванні громадянського суспільства ..... 104

**Власенко С.**

Політичний абсентеїзм як прояв недовіри населення до влади ..... 106

**Саларьова А.**

Депутатська недоторканість: конституційно-правовий аспект ..... 107

**Нефьодова О.**

Боротьба з «лоукост-тероризмом» в ЄС ..... 109

**Бруньова О.**

Феномен Конституції як основного закону ..... 112

**Белянська С.**

Судебная реформа в Польше: последствия несоблюдения принципов Европейского Союза ..... 113

**Лакатош Я.**

Конституційно-правові аспекти реформування територіального устрою України ..... 115

**Кононенко Є.**

Деякі питання щодо визначення місця прокуратури в системі органів державної влади ..... 118

<b>Ляшенко К.</b> Правовий статус та гарантії діяльності громадськості як суб'єкта запобігання корупції .....	120
<b>Пекарчук А.</b> Толерантність як цінність: правовий дискурс .....	123
<b>Кисельов Д.</b> Міжнародний досвід організації моделі «Омбудсман+» в Україні .....	125
<b>Цимбалюк А.</b> Володіння державною мовою як обов'язкова умова набуття громадянства в Україні .....	128
<b>Борисенко А.</b> Проблема «дефіциту демократії» в Європейському Союзі.....	130
<b>Трофимовська М.</b> Становлення й розбудова правової держави в Україні: проблеми та перспективи .....	133
<b>Кірдельова К.</b> Принцип субсидіарності як засада функціонування Європейського Союзу ..	135
<b>Немолот А.</b> Порівняння Конституції України 1996 та 2004 рр. ....	137
<b>Іваненко Н.</b> Право людини на свободу віросповідання і світогляду .....	139
<b>Гатеж В.</b> Окремі аспекти процесу децентралізації влади в Україні .....	141
<b>Мажар А.</b> Гармонізація законодавства України з правовою системою Європейського Союзу .....	144
<b>Дегтяренко А.</b> Роль резолюції Генеральної Асамблеї ООН в процесі створення норм міжнародного права .....	146
<b>Боярчук О.</b> Міжнародні стандарти захисту прав жінок у світовій та українській практиці.....	149
<b>Острожна Г.</b> До питання про правову природу громадянства ЄС .....	151
<b>Мамчур Д.</b> Питання правового статусу людини і громадянина в Європейському Союзі та Україні .....	153
<b>Білоус І.</b> Правове регулювання підтримки сільського господарства в ЄС на прикладі Польщі .....	155

<b>Тимощенкова Н.</b> Делікт порушення конфіденційності в Австралії .....	157
<b>Фролова А.</b> Підписання угод як форма міжнародного співробітництва в сфері митної справи .....	158
<b>Обзор А.</b> Загальна Декларація прав людини як важливе джерело міжнародних норм щодо прав людини .....	161
<b>Сакір-Молочко Н.</b> Конституції сучасних європейських монархій: порівняльна характеристика .	164
<b>Сириця О.</b> Міжнародно-правове регулювання інституту біпартизму: досвід ЄС .....	167
<b>Чернов Є.</b> Вплив нацистської диктатури на конституційне право Німеччини напередодні Другої світової війни .....	169

### **СЕКЦІЯ 3**

## **ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

<b>Лой Т.</b> Проблеми реалізації права на працевлаштування осіб з інвалідністю .....	172
<b>Свириденко Н.</b> Новації призначення та перерахунку пенсій за вислугу років особам рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби України .....	175
<b>Лонська О.</b> Окремі питання класифікації трудових прав молоді за законодавством ЄС .....	178
<b>Українець Л.</b> Трудове право як невід'ємна складова загальної системи права України ....	180
<b>Абдуллаєва А.</b> Гендерна рівність у сфері праці в Україні .....	184
<b>Мошенська Я.</b> Правові засади укладення трудових договорів за конкурсом в Україні .....	186
<b>Галстян А.</b> Щодо проблем зайнятості населення: світові тенденції .....	189
<b>Томіна А.</b> Медична реформа в Україні.....	192
<b>Андрусенко Я.</b> Працевлаштування молоді: правові підстави та реальності .....	194
<b>Бабенко А.</b> Трудові права студентів та осіб, які поєднують навчання з роботою.....	197



#### **СЕКЦІЯ 4**

### **АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ. АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРАВО**

#### **Нікітенко О.**

Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення кібербезпеки в Україні ..... 199

#### **Рагімов В.**

Пріоритети та перспективи розвитку діяльності уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції в центральних органах виконавчої влади..... 201

#### **Махлай О.**

Фінансово-правові підстави здійснення пробації в Україні..... 204

#### **Сморжевський О., Зливко С.**

Адміністрація державної кримінально-виконавчої служби України: новий чи старий орган? ..... 206

#### **Бондаренко О.**

Конституція України як джерело антикорупційного права ..... 209

#### **Панова І.**

Щодо методу правового регулювання у податковому праві ..... 211

#### **Богдан Ю.**

Адміністративні стягнення за порушення митних правил: загальна характеристика ..... 214

#### **Комарницька М.**

Спрощена система оподаткування станом на 2018 рік ..... 216

#### **Гершкул А., Михайлова Н.**

Поняття, ознаки та принципи державного управління ..... 218

#### **Андрійцьо А.**

До питання забезпечення принципу стабільності податкового законодавства ..... 222

#### **Фомкіна Ю., Забродіна К.**

Особливості управління наукою ..... 224

#### **Сема Н.**

Суть децентралізації ..... 226

#### **Хрідочкін А.**

Правотворча діяльність суб'єктів публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності ..... 228

#### **Галас П.**

Стан та перспективи впровадження адміністративної реформи в Україні .... 231

<b>Шовкопляс А.</b>	
Реалізація медичної реформи на Сумщині .....	234
<b>Атаманчук В., Мочар А.</b>	
Основні етапи становлення адміністративного права .....	236
<b>Балджи К.</b>	
Інститут державної служби у контексті євроінтеграції .....	239
<b>Черкай Н.</b>	
Обґрунтування ролі інформаційного права на сучасному етапі інформаційного розвитку суспільства .....	242
<b>Білоус І.</b>	
Проблеми правового регулювання відшкодування експортного ПДФ на олійні культури .....	244
<b>Мазний А.</b>	
Інформаційна безпека: питання правового регулювання.....	246
<b>Литвиновська Ю.</b>	
Розвиток інформаційного права та інформаційна безпека в сучасному суспільстві .....	250
<b>Твердохлєб К., Назарова А.</b>	
Перспективи сучасних адміністративних реформ в Україні .....	252
<b>Волошина В.</b>	
Штраф як вид адміністративно-правового покарання .....	256
<b>Коробій Л.</b>	
Теоретико-правові основи адміністративно-правової діяльності Національної поліції України .....	257
<b>Семененко Л.</b>	
Децентралізація: що і навіщо? .....	259

## **СЕКЦІЯ 5**

### **ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО.**

<b>Рогач Д.</b>	
Проблема плагіату та охорони авторського права в Україні.....	262
<b>Ситниченко М.</b>	
До питання правової природи шлюбного договору .....	263
<b>Мельніков Д.</b>	
Зустрічне забезпечення позову як гарантія прав відповідача у цивільному процесі .....	265
<b>Рєзнікова К.</b>	
Деякі аспекти недобросовісної реклами .....	268

<b>Сорокін А.</b> Принцип транспарентності в цивільно-процесуальному праві .....	271
<b>Спафаров Д.</b> Інститут заходів процесуального примусу: аналіз законодавчих змін та проблем у його практичному застосуванні .....	273
<b>Сахно А.</b> Проблема легалізації одностатевих шлюбів в Україні.....	276
<b>Гордієнко К.</b> Правове регулювання діяльності нотаріату в Україні .....	278
<b>Лялько Д.</b> Сутність поняття сімейно-побутового насильства стосовно неповнолітніх: проблеми й попередження .....	281
<b>Чорнобай А.</b> Проблеми кваліфікації правочинів, вчинених малолітніми, як дрібних побутових .....	284
<b>Вода А.</b> Міжнародно-правовий досвід легалізації одностатевих шлюбів .....	286
<b>Ніконова А.</b> Преюдиція у цивільному процесі .....	288
<b>Завальнюк А.</b> Доцільність та перспективи запровадження медіації в цивільному процесі України .....	290
<b>Іванова Д.</b> Розвиток інституту шлюбного договору в Україні .....	292
<b>Комендант В.</b> Експерт з питань права: проблемні аспекти процесуального статусу .....	296
<b>Крячко І.</b> Суб'єкти права на обов'язкову частку у спадщині .....	298
<b>Майор О.</b> Прецедентність рішень Верховного Суду України та Верховного Суду: постановка проблеми .....	300
<b>Харченко Н.</b> Взаємозв'язок шлюбно-сімейного права з системою духовних цінностей у сучасних цивілізаційних процесах .....	302
<b>Огієнко Л.</b> Правовідносини подружжя в міжнародному приватному праві .....	304
<b>Дегтяренко А.</b> Международная охрана авторских прав .....	306

<b>Єпик Д.</b>	
До питання про авторське право у кінематографі.....	310
<b>Сребняк Д.</b>	
Сучасний стан та перспективи розвитку правового регулювання сурогатного материнства в Україні.....	313
<b>Більченко М.</b>	
Принципи правового регулювання сімейних відносин .....	316
<b>Черненко А.</b>	
Проблеми інституту шлюбного договору в сімейному праві України .....	317
<b>Лоцкіна А.</b>	
Проблема класифікації принципів сімейного права в Україні .....	321
<b>Полуєва К.</b>	
Експерт з питань права у цивільному процесі України .....	323
<b>Тараненко В.</b>	
Механізми реалізації захисту прав споживачів у контексті розбудови правової держави .....	325
<b>Цимбалюк А.</b>	
Взаємодія державних органів і установ щодо захисту прав неповнолітніх ...	328
<b>Халенко А.</b>	
Правовідносини дітей і батьків .....	331

## **СЕКЦІЯ 1**

# **ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА**

**Pinchuk D.V,**  
*a first-year cadet of Chernihiv Academy of  
State Penitentiary Service  
s.Chernihiv, Ukraine*

## **PECULIARITIES OF STUDYING DISCIPLINES «HISTORY OF STATE AND LAW» AND «THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW»**

In Greek, the word «history» means «research», «knowledge», «story», «narrative». As a science, History seeks a better understanding of the past, and therefore it is always in constant motion to knowledge, undergoes constant changes and refinements. Studying the patterns of historical development, it seeks to identify the deep, fundamental system-causing causes and their consequences, to explore the phenomenon and to reveal its essence.

History of State and Law is a young science to a certain extent. Its origin is associated with the Renaissance, when traditional Roman law stopped to be regarded by lawyers as a complete system of law, suitable for all time and peoples. In the context of formation national states in Europe, "corpus juris civilis" and other Roman laws began to be regarded as monuments of law and to study as a historical heritage of lawyers of the past. French lawyers and philosophers of the 16th century (Ya. Kutsiy, H. Donel) and representatives of the German (hettingen) school of law of the XVIII century (J. Piter, G. Huho) initiated a series of historical and legal studies, which formed the basis of the science of History of State and Law. It was subjected to final formation in the second half of the XIX century in the main university centers of Europe and Russia (in its scientific institutions History of State and Law of Ukraine arose) [2].

So, as a science, History of State and Law of Ukraine explores fundamental, systematically forming patterns of historical development, tries to identify the main causes and identify the main consequences of the emergence, development and fall of state and legal systems. The purpose of History of State and Law of Ukraine as a discipline is to acquaint cadets and students with peculiarities of historical, state and legal development of Ukraine; to study the past of the state and the rights of Ukraine in order to know the present and to form legal awareness of the state and legal development of Ukraine as an independent, democratic, law and governed state; to contribute to the formation of public and political position of a future lawyer [3]. Thus, a science studies the essence of the subject while a discipline acquaints us with the subject as a phenomenon.

Today Theory of State and Law, that has the general theoretical status in the legal sciences has got important tasks for updating its content, reorienting to the study of state and legal reality, taking into account generally accepted models of democracy, the functioning of social and legal statehood, mechanisms for the protection of rights and freedoms of a man and a citizen. For this, the theorists of

state and law should critically rethink the achievements that were made in the previous period, to propose new scientifically grounded approaches to solving the actual problems of state legal development and ways of their solution.

Domestic experts in this field of legal science increasingly tend to conclude that the further progress of Theory of State and Law should be carried out on the way of fundamentalization of this discipline, the study of general theoretical problems of the formation, functioning and development of state and law, the development of general concepts that would have methodological meaning for branch legal sciences. Therefore, recent scientific conferences on methodology of state and law that allow to highlight actual problems of state and legal development, taking into account the current state of development such sciences as Philosophy, Sociology, Political Science, Psychology, new trends and approaches that are developed by these sciences are not accidental.

Understanding the essence of historical and legal science can be revealed through the clarification of its object, subject and functions. The object of History of State and Law of Ukraine as a science is the past of the state and law in the territory of modern Ukraine of different ages and various social formations and political entities. That is, the state and the law in their historical retrospective. The subject of study for History of State and Law of Ukraine is the functions of the state such as financial, administrative, military, economic, external, judicial, socio and cultural, etc.; authorities such as the highest, central, local, self-government; social system and social structure such as layers, categories, groups, classes, which were divided into managerial societies in different historical epochs; system of law such as sources, industries, norms; judiciary; legal life in general, interconnection of state structures and legal institutes, the origin and development of certain legal categories, such as crime, punishment, property, law.

Consequently, the subject of our scientific and educational discipline is the study of the general patterns and characteristics of the emergence, functioning, changes in the various types and forms of state and the rights of the Ukrainian people at all stages of its historical development, namely: the authorities, the justice bodies, law enforcement systems, administrative structure and administration, sources of law, codification processes, branches and norms of criminal, civil and administrative law, procedural actions, separate legal categories such as crimes, punishment, property, inheritance, marriage, arrest, imprisonment, etc. in their historic spatial and temporal coherence and specificity [4].

History of State and Law of Ukraine preserves a certain independence as a science, having its own methodological apparatus, clearly expressed object and subject of research. However, it is closely connected with the history of Ukraine, as well as such legal sciences as Theory of State and Law, History of State and Rights of Foreign Countries, History of Political and Legal Doctrines. It uses their material as a background phenomenon in all studies, while providing them with specific historical, historical and legal facts, conclusions and generalizations.

The main features of Theory of Law and State as a legal science are:

- 1) ensuring the connection of jurisprudence with other social sciences;
- 2) the study of the unity and organic connection of law and state (as a legal phenomenon), as independent complex systems, which are subsystems of the system of the highest level that means society;

3) studying the law and the state (as a legal phenomenon) in a generalized form and revealing the meaning of the law through its general analysis (types, structure, relations with the clause of the article of the normative act, etc.) and explores the right as a system as a whole, and not as a concrete legal system. It is based on the synthesis of data and conclusions of other legal sciences and legal practice. It develops theoretical models of normative, law-enforcement, interpretative, law-enforcement and other legal forms of state activity and gives theoretical generalizations of both internal and international legal phenomena and processes;

4) the study of general determinants of formation, design, functioning of law and state (as a legal phenomenon);

5) development of the initial types of legal concepts and categories through which objective properties of the right-to-state phenomena and processes such as the essence of the state, the form of state, the type of state, the functions of the state, legal equality, the essence of law, the form of law, the system of law, legal relations, the mechanism of legal regulation are revealed;

6) forecasting of the improvement and development of law and state on the basis of deep generalizations of the achievements of legal theory and practice (domestic and world ones).

The tasks of Theory of Law and State as a legal discipline are:

- development of abstract legal thinking of a future lawyer through the assimilation of general defining patterns of incipience, formation and functioning of the law and the state that are the subject of this science;

- obtaining generalized systematized knowledge about the structuring and development of legal and state phenomena and processes, methods of their knowledge;

- mastering the conceptual and categorical apparatus and the ability freely operate the general legal terminology, rely on it in further training and practice;

- perception of law as a universal regulator of social relations, through which it is possible to resolve conflicts, to reach compromises, to exercise human rights and freedoms, to prosecute in case of violations;

- orientation in the national legislation, knowledge of the basic codes, laws and regulations, their structure, subjects of their publication;

- knowledge of the basic processes of the implementation of the law, in particular their interpretation;

- acquiring skills of correct use of right, performance of duties, observance of prohibitions;

- development of the ability to interpret provisions of laws and other normative legal acts and their application to specific situations, etc [2].

The content of Theory of Law and State is primarily traditional theories that are characterized by a high level of universality (the theory of rulemaking, theory of the implementation of law, etc.).

Theory of Law and State as an educational discipline that is a fundamental, methodological discipline in the system of higher legal education, aims to prepare lawyers of high qualification, to form their humanistic legal thinking, the ability to professionally provide for the realization, guard and protection of human rights and freedoms, to be active in affirming the rule of law in Ukraine, in building of a democratic social state.

Thus, these two disciplines are very closely interrelated. The problem of their studying, first of all, is in the fact that History and Theory of State and Law of Ukraine are at the same time sciences and educational disciplines, as well as integral parts of the general history of state and law. The peculiarities of studying these subjects mean that they have to take into account certain factors that influenced on the development of state and legal phenomena and changed their essence. These are ethnic (Ukrainian, Russian, Lithuanian, Polish, Turkish-Tatar, Austrian); religious (Orthodox, Catholic, Uniate); regional (Galicia, Transcarpathia, Northern Bukovina, Bessarabia, Novorossia, Dnieper, Crimea, Slobozhanshchyna) ones. But, on the other hand, there are many interesting facts, concerning these two disciplines, which have not been studied yet and need to be examined.

#### **References**

1. Zaruba, V.M. (2005) Istoriya derzhavy I prava Ukrainy [History of state and law of Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Matuzov, N.I., Malko, A.V. (2004) Teoriya gosudarstva I prava [Theory of state and law]. Saratov: Universitetska kniha [in Russian].
3. Terlyuk, I.Ya. (2011) Istoriya derzhavy I prava Ukrainy [History of state and law of Ukraine]. Lviv: Universitetska kniha [in Ukrainian].
4. Tsvik, M.V., Petrishin, O.V., Avramenko, L.V. (2009) Zahalna teoriya derzhavy I prava [General theory of state and law]. Kharkiv: Universitetska kniha [in Ukrainian]

**Вольвак О.М.**

*адвокат,*

*Голова комітету Спілки адвокатів*

*м.Київ, Україна*

#### **КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У МУСУЛЬМАНСЬКИХ КРАЇНАХ БЛИЗЬКОГО СХОДУ**

Мусульманське право, як зазначає Р. Давід, не є самостійною галуззю науки. Склавшись у своїй основі ще в VII – X сторіччі у період становлення та розвитку феодалних відносин в Арабському халіфаті, вона виступає як одна із сторін ісламу.

До цього часу, дискусійним є питання щодо визначення шаріату, як явища мусульманської правової культури. У вузькому значенні шаріат є сукупністю встановлених норм права, які закріплені у Корані та Сунні (запису переказів та легенд про життя Мухаммада, його діяннях, висловлюваннях, відомостей про життя пророка, тощо).

У зв'язку з необхідністю пристосування Корану та Сунни то потреб правовідносин, які виникають у повсякденному житті, як мусульманина, так й умми, велике значення набуває тлумачення сур Корана та хадісів Сунни улемами та суддями, що становить у сукупності – Тефсір, який разом з Кораном та Сунною становлять основу мусульманського права.

В широкому значенні під шаріатом розуміється весь комплекс правових норм, положень та мазхабов (тлумачень), які розроблені різними релігійно-юридичними школами.

В ісламській релігії сукупність повелінь та заборон Бога, які засновані на аятах Корану та Сунні, що відносяться до практичної діяльності мусульман



називається шаріатом («прямий, правильний шлях»). У безпосередньому перекладі – «тропа, яка протоптана худобою до місця водопою».

Слід також звернути увагу на той факт, що мусульманська правова дійсність також почала доповнюватись окрім Корану, Сунни та Тефсіра, як джерел права також Іджмою (консультації окремих теологів та юристів, схвалених уммою), Кіясом (тлумачення за аналогією), Урфом (сукупність звичаїв), Амалом (судовий прецедент) та Кануном (закони та постанови державної влади). Крім того, необхідно звернути увагу на адаб (звичай, традиція) як джерело мусульманського права, який регулює також спосіб життя мусульманина.

Шаріат (встановлений шлях) вказує, в що мусульманин повинен вірити, а в що ні, вказує віруючим, що треба робити, а що ні. Це є сукупність, так би мовити абсолютних норм (насс, мн. нусус), що регламентовані та закріплені у текстах Корану («Ясне писання» ал-кітаб ал-мубін), Сунни (закон, зразок) та Тефсіру, які становлять вищий рівень ієрархії джерел мусульманського права та Іджму, Кіяс, Урф, Амал, Канун та Адаб, що знаходять на нижчому рівні ієрархії.

На підставі зазначених джерел права створено фикх («знання, глибоке розуміння») – власне «ісламське право», яке предметом свого регулювання охоплює обов'язки людини по відношенню до Аллаха (ібада), розглядає проблеми взаємовідносин людини з суспільством: етика, сім'я, особистість, відповідальність за злочини та порушення закону, міжнаціональні та міжрелігійні відносини, торгівля (муамала) та покарання за правопорушення (укуба), яке виражається у діяльності ісламських правників (факіфів), спрямована на розуміння Корану та Сунни, як джерел мусульманського права.

Свій розвиток фикх знайшов у різних правових школах – мазхабах, а саме: Ханафітський мазхаб (мусульманська Іспанія, Північна Африка), Шафіїтський мазхаб (Сирія, Східна Африка, Індонезія), Ханбалітський мазхаб (Аравія), які являють собою ортодоксальні мазхаби. Крім того, під час різних суспільно історичних протиріччя у мусульманському суспільстві склались інші течії: Малікітський мазхаб, Зейдітський мазхаб, Джафарітський мазхаб, Захарітський мазхаб.

Слід зазначити, що поряд з релігійним змістом, Коран містить суто юридичні положення – тобто своєрідний перелік способів регулятивного впливу на поведінку людей, відповідні форми реалізації положень Корану.

Іслам зобов'язує своїх послідовників зокрема бути правдивими, щедрими, поважати батьків «О ті, які увірували! Бійтесь Аллаха та будьте з правдивими» (9:119), «Все, що ви витрачаєте, це корисно для вас самих. Ви витрачаєте це тільки із-за прагнення до Ліку Аллаха. Яке б добро ви б не витратили, вам воздасться сповна, і с вами не вчинять несправедливо» (2:272).

Коран також містить норми-заборони, наприклад ширк (здійснення земного поклону не Аллаху та звернення з молитвою не до нього), заборону чаклунства, несправедливості, вбивства, посягання на майно людей, обману, посягання на честь особи, азартні ігри, лихварство, скупість та неправдиві свідчення.

Універсальною санкцією за порушення встановлених норм є гріх, погроза бути проклятим та позбавитися захисту Аллаха, «Якщо хто-небудь

умисно вб'є віруючого, то помста йому буде Геєнна, у якій він буде вічність. Аллах розсердиться на нього прокляне його та приготує йому великі страждання».

Пророк сказав у Міні в своєму прощальному Хаджі: Ви знаєте, який сьогодні день? Вони (тобто його товариші) відповідали: Аллах і Його Посланник знають краще. Він сказав: Воістину, це священний день (день Арафа в хаджі). Чи знаєте ви, який це місяць? Вони (його товариші) відповіли: Аллах і Його Посланник знають краще. Він сказав: Священне місце (Мекка і її околиці). Чи знаєте ви, який це місяць? Вони (його товариші) відповіли: Аллах і Його Посланник знають краще. Він сказав: Священний місяць (місяць Зуль-Хіджа, 12-й місяць Ісламського календаря). Воістину, Аллах зробив ваше життя, ваше багатство, і вашу честь недоторканими і священними, як і святість цього (священного) дня, в цьому (священному) місяці, в цьому (священному) місці.

Закони і вчення Ісламу надані Аллахом, тому і не змінні, вони мають божественне походження. Той, хто утвердив його Творець усього суцього, Той хто знає, що найкраще підходить для конкретних умов, що виправляє всі помилки. Ідея єдності держави та релігії виходить та ґрунтується не тільки на релігійній єдності умми, а на очікуванні від ісламу на збереження релігії, життя, честі, багатства, розуму, потомства, а також захисту прав слабких та людей з обмеженими можливостями.

Дослідження класичних творів ісламської політико-правової думки ал-Маварді, ал-Газалі, ібн-Сіна, аль-Фарабі та інших призводить до висновку, що іслам є типом сучасного світогляду та дозволяє здійснити пізнання самої суті ісламського права.

Визначаючи ціннісні орієнтири мусульманської правової системи та критерії ефективності правового регулювання в межах цієї системи є слушною позиція А.Х.Саїдова, який вважає, що важливим є предметний зміст узагальненого уявлення про конкретно-історичні типи мусульман відносно цілей та норм їх правомірної (неправомірної) поведінки, яка втілюється у концентрованому вираженні історико-юридичного досвіду та смислу правової культури ісламської цивілізації.

Розглядаючи вказане питання дослідженню підлягає симбіоз правових та духовних (релігійних) орієнтирів, співставляючи з якими індивід (мусульманин) та умма (мусульманська громада) співвідносять власну поведінку та спосіб життя.

Основоположним принципом ісламу є принцип єдиного Бога – принцип тавхид, вказаний принцип передбачає визнання Бога (Аллаха) та відсутність інших богів, – вони відсутні взагалі. Це відповідає монотеїзму ісламу. Реалізація цього принципу виражається через тавхид ал-аф ал тавхид – «забезпечення єдності дій». Всі дії, процеси та події вчиняються по волі єдиного Створювача (Аллаха). У Корані сказано: «Він – Аллах, окрім Нього немає бога, Він знає потаємне та відкрите, і Він – Милостивий, Милосердний! Він – Аллах, окрім нього немає бога, Цар, Пресвятий, Мирний, Вірний, Охоронець, Великий, Сильний, Звеличений. Пречистий Аллах від тих, кому поклоняються поряд із ним. Він – Аллах, Творець, Створювач, той який наділяє образом. Йому належать прекрасні імена, славить Його те, що на небесах та на землі, а Він – Великий, Мудрий!».

Монотеїзм ісламу зумовив зокрема й множинність підходів до визначенні меж автономності людини в мусульманській правовій системі через реалізацію відповідних прав та обов'язків мусульман та умми.

Іслам розглядає людей як рівних, мусульман та не мусульман, тобто з точки зору сприйняття Закону чи ні. Крім того, із смертю Мухаммада закінчилось посередництво між Аллахом та людьми – всі рівні перед Богом – «О ви, які увірували! Воістину, Ми створили вас із чоловіка та жінки і зробили вас народами та племенами, щоб ви знали одне одного. Воістину, найшановніші з-посеред вас перед Аллахом – найбільш богобоязливі! Воістину, Аллах – Всезнаючий, Всевідаючий!

Людина в ісламі постає, по-перше, як фітра – правильної людської природи, – «Ми створили людину в найкращому образі», по-друге, як Бога на його землі. Життя поділяється на життя земне (дунія) та життя після воскресіння (ахират).

Концепт хасана (добрий вчинок) та концепт саййи'я (злой вчинок) в ісламі виступають у загальному вигляді для визначення поведінки особи, слідування Закону (всієї сукупності джерел права). Не виконання вимог Закону є гріхом. Гріхи бувають великі (кабіра) та малі (сагіра), остаточного визначення цих категорій в мусульманському праві відсутнє і залежить від їх розуміння відповідним мазхабом.

Терпимість до інших релігій, знайшло своє визначення у аяті 3:19 «Воістину, релігія перед Аллахом – іслам! Ті, кому дано Писання, розійшлися поміж собою через взаємну ненависть лише після того, як до них прийшло знання». За всю історію мусульманського світу, якщо війни і траплялись вони носили випадковий та не системний характер. Мета Мухамада утвердження тавхида.

З урахуванням викладеного слід зробити наступні висновки:

- ефективність правового регулювання у мусульманському праві досягається перш за все силою релігії та страхом перед Аллахом при невиконанні його приписів. В даному випадку критерієм ефективності виступає єдність віри та свідомості; догматів, канонів Корану та способу життя мусульманина та визначення і захист прав і свобод особи;

- основні ціннісні характеристики ісламу та ісламського права, як його частини перебувають у нерозривному зв'язку;

- основоположними цінностями на підставі яких можливо визначати ефективність правового регулювання, як різновиду соціального регулювання у мусульманському праві є: умма, тавхид, фітра, хасана, саййи'я, рівність всіх людей та релігійний плюралізм;

- розгляд критеріїв ефективності правового регулювання в мусульманському праві, які базуються на ціннісних основах ісламу, неможливий, без врахування їх динамічного розвитку, в межах тих чи інших суспільних відносинах, які склалися між суб'єктами правовідносин.

### **Література**

1. Гегель Г. Собрание сочинений. Философия Истории. М., 1935, Т. 8. С. 389.
2. Аль-Джанаби М.М. Ислам. Цивилизация, культура, политика, М., 2015. С. 212
3. Общая теория государства и права / под ред. проф. Марченко М.Н. в 3-х томах. Т.3. Москва: Норма, 2007. С.92-93.
4. Исламский энциклопедический словарь под. ред. к.ф.н. Али-заде А. Москва: Ансар, 2007. С. 365
5. Коран / перевод Крачковского И.Ю. Москва, 1990. 4:93.

**Кіндюк Б. В.**

*доктор юридичних наук, професор  
кафедри теорії та історії держави і  
права Тернопільського національного  
економічного університету,  
м. Тернопіль, Україна*

## **ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОЕКТУ К. ЛЕВИЦЬКОГО «ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ГАЛИЦЬКОЇ РЕПУБЛИКИ»**

Актуальність теми дослідження пов'язана з кризовим станом українського суспільства, який негативно впливає на всі процеси суспільно-політичного життя країни. Одним з шляхів виходу з даної ситуації є підвищення ефективності та удосконалення діючого в Україні законодавства на базі накопиченого в різні історичні часи національного досвіду. З цієї точки зору представляють інтерес розробки в правовій науці, які проводились видатним українським юристом, доктором права, політичним діячем К. Левицьким (1859–1941 рр.). Народився вчений 17 листопада 1859 р. у м. Тисмениця в сім'ї греко-католицького священика о. Антона Левицького. Студіював право протягом 1878–1882 рр. у Віденському та Львівському університетах, в останньому з яких створив товариство «Кружок правників». З 1882 р. по 1889 р. займається практичною юриспруденцією у Львові, а з 1890 р. після складання іспиту на адвоката відкриває приватну адвокатську контору. У період з 1907 р. по 1918 р. К. Левицький обирається депутатом до австрійського парламенту та одночасно з цим – депутатом до Галицького крайового сейму, а у 1918 р. – головою Державного секретаріату (прем'єр-міністром) і Державним секретарем фінансів ЗУНР. Починаючи з 1921 р. по 1939 рр. К. Левицький перебуває в еміграції спочатку в Австрії, потім – в Чехословаччині, пізніше – в Польщі, яка у 1939 р. була окупована Німеччиною та СРСР. У 1939 р. К. Левицький був заарештований органами НКВС, два роки утримувався у Луб'янській в'язниці, після чого у 1941 р. помер.

К. Левицький в період свого керівництва урядом ЗУНР розробив проекти таких законів, як «Про право громадянства на Західній області Української Народної Республіки», «Про скликання Сойму Західної області Української Народної Республіки», «Про земельну реформу» та ін. Важливим джерелом для вивчення правових підходів К. Левицького є підготовлений ним у 1921 р. проект Конституції ЗУНР під назвою «Основи державного устрою Галицької Республіки». Враховуючи ту обставину, що Конституція – основний державний документ (закон), який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування представницьких, виконавчих та судових органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян, доцільно розглянути основні положення даного закону. Документ складається з 12 розділів, 38 артикулів та перехідних положень, до змісту яких входили 4 артикули. Конституція починається із загальних положень, в яких викладені основи правого регулювання усіх сфер життя Галицької держави, визначена її територія, форма правління та права народів, які проживають в межах республіки. Інтерес викликає Розділ 2 «Державна територія», в якому вказується, що на заході її кордони охоплюють

австрійську частину Галичини, м. Перемишль до річки Сян, а в напрямку на схід до її складу повинні були увійти етнографічні українські області, австро-угорської монархії в межах кордонів, узгоджених з країнами Антанти. Таке складне формулювання даного пункту пов'язане з тією обставиною, що у цей історичний період в м. Рига проходили перемови між Польщею та Радянською Росією за участю країн Антанти з метою встановлення кордону між цими країнами. Одне з питань, яке повинно було розглядатися на цих перемовах, стосувалося створення незалежної України. Як вказує І.Б. Василик, українська делегація за участю К. Левицького приїхала до Риги на цю конференцію, але не була допущена з причини існуючої попередньої домовленості між країнами Антанти, Польщею та Радянською Росією стосовно передачі Галичини до складу Речі Посполитої [1, с. 137].

Демократичний характер закону К. Левицького доводиться тією обставиною, що арт. 3 Розділу 3 «Державні народності» в Галицькій республіці визнавав три основні народності: українську, польську та єврейську, за якими визнавались рівні права. Ці народності та всі інші, які відносились до національних меншин, отримували гарантію від держави на рівні права та їм гарантувалась охорона з її боку. Як вказувалось в арт. 4 Розділу 4 «Форма правління», за формою правління Галицька республіка визнавалась правовою державою з республіканською формою правління, а її основною метою є загальний, моральний та матеріальний добробут громадян.

В юридичній науці зміст конституційних правовідносин поділяється на чотири групи: 1) здійснення народовладдя; 2) формування конституційних органів влади; 3) призначення окремих посадових осіб; 4) діяльність вищих конституційних органів. Виходячи з даної схеми, правовідносини, які закріплені в Конституції К. Левицького, можуть бути поділені таким чином.

I. Здійснення народовладдя можна дослідити на підставі арт. 9 Розділу 6 «Державна Рада», згідно з яким вибори послів (депутатів) до Державної Ради (парламенту) відбуваються на трирічний період окремо за кожною з трьох народностей. Розподіл депутатських мандатів проходить в залежності від пропорційного відношення кількості представників кожної народності до загальної кількості населення держави.

II. Формування конституційних органів влади згідно з арт. 10 Розділу 6 передбачає вибори Президента (Голови Парламенту), особи з числа послів (депутатів) та чотирьох віце-президентів чи заступників Голови парламенту. При цьому Голова парламенту повинен бути представником тільки української народності, з його замісників один мусить бути польської і один відноситись до єврейської національностей. Розділ 7 Конституції був присвячений порядку обрання Президента Галицької республіки, визначення функцій та повноважень. Як вказується в арт. 11, Президент обирається на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування терміном на шість років. Згідно з арт. 13, Президент має право призначати державних міністрів, кількість яких встановлює Державна Рада (парламент), до його повноважень відноситься прийняття від них заяви про відставку та право за своєю ініціативою відкликання будь-якого з міністрів уряду. Президент є верховним головнокомандуючим, назначає командирів військових підрозділів, комендантів та старшин. За Президентом закріплюється право

скликання Державної Ради та її розпуску, а також право вето протягом 30 днів після прийняття закону Державною Радою. За ним закріплено право апеляції на судові рішення, помилування та зменшення термінів покарання. Президент Галицької держави представляє її на міжнародних перемовинах, заключає договори з іншими державами за згодою з Державною Радою (парламентом) та вирішує разом з Радою Державних Міністрів питання про війну та мир, які після цього повинні бути ратифіковані парламентом.

III. Призначення окремих посадових осіб регламентується Розділом 8 «Державна міністерія». Під цим терміном розуміється Кабінет Міністрів, який згідно з арт. 20 призначається Президентом і, як вказано в арт. 21, є відповідальним перед Державною Радою, підконтрольний і підзвітний Державній Раді. До складу даного органу влади входять президент міністрів (Голова) та державні міністри, кількість яких визначає парламент. Питання, пов'язані з призначенням на посади «шефів державних властей», згідно з арт. 15, відносяться до повноважень Президента Республіки, а призначення урядовців нижчого рівня виконують відповідні міністри. Розгляд конструкції даного артикулу показує відсутність роз'яснення терміну «шефи державних властей», під якими можуть розумітися вищі посадовці, тобто керівники регіонів, голови адміністрацій, вищі посадовці у міністерствах.

IV. Діяльність вищих конституційних органів регламентується п. 3 арт. 5 Розділу 5 «Загальні права горожан держави», в якому вказується, що у своїй діяльності державні уряди всіх рівнів повинні бути доступні всім громадянам країни. В свою чергу, арт. 7 Розділу 6 встановлює, що до компетенції Державної Ради відносяться всі справи, які пов'язані з функціонуванням держави, життям та діяльністю її громадян, а також справи стосовно виконання договорів з іншими державами. Питання діяльності держави розглядаються в арт. 12 Розділу 7 «Президент держави», в якому вказується, що в своїй діяльності Президент виконує свої обов'язки «совісно, з посвятою та згідно з верховною волею народу, виявленою державними законами».

При характеристиці конституційних актів необхідно вказати, що в них знайшли відображення визначення принципів права, які реалізуються в практиці діяльності держави. В проекті, підготовленому К. Левицьким, своє закріплення знайшов принципи поваги до прав і свобод громадянина та поділ влади. Питання, пов'язані з першим з них, знайшли відображення в арт. 5 Розділу 5 «Загальні права горожан держави», в якому закріплювалась рівність всіх громадян перед законом, доступність всіх органів державної влади та заборонялось будь-яке обмеження особистої свободи. Як вказувалось в п. 7 арт. 5, в Галицькій республіці кожному громадянину гарантується недоторканність житла, а проведення обшуків дозволяється лише у випадках, передбачених законом. Згідно з п. 8, гарантувалась таємниця листування, інших видів переписок, а порушення цього положення допускалось лише в разі арешту, в часи війни за рішенням компетентних органів. Як вказувалось в Конституції, громадянам надавалось право висловлювати прилюдно свої погляди та приймати участь в організаційних зборах, заснування товариств, а також право мати свій світогляд та свободу віросповідання.

На думку В. Регульського, одним з важливих елементів Конституції К. Левицького була чітка фіксація функціональних обов'язків трьох гілок влади

Державної Ради (парламенту), судової системи, Державної міністерії [2]. Так, питання, пов'язані із судовою системою, знайшли відображення в арт. 31 Розділу 10 «Судівництво», в якому встановлюється, що суди у виконанні своїх повноважень є самостійними та незалежними. Як вказувалось в арт. 33, суди мали право розглядати справи, пов'язані з невиконанням державою та урядовцями своїх обов'язків. Конституція Галицької держави регламентувала створення адміністративного трибуналу (суду) для розгляду заяв громадян, пов'язаних з порушенням їх політичних прав та свобод.

В проекті закону, запропонованого К. Левицьким, значна увага приділялась питанням, пов'язаним з обороною Галицької держави та охороною її кордонів, які знайшли відображення в арт. 38 Розділу 12 «Оружна сила». У цьому артикулі вказувалось, що республіка повинна мати «правильно організовану армію », а в разі потреби ввести загальну військову службу. Окремим розділом Конституції стали перехідні положення, які складались з 4 артикулів та регламентували створення міжкоаліційної комісії для Галицької держави, до якої входили представники Антанти, а її завданням було створення незалежної української держави. Як вказується в арт. 40, для вирішення конкретних питань, пов'язаних з цим процесом, засновувалась Адміністраційна Рада, до членів якої повинні були увійти представники всіх національностей. З точки зору сьогоденної України, викликають інтерес підходи, зафіксовані в Конституції стосовно проблем освіти та науки. Згідно з п. 12 арт. 5 Розділу 5, проголошувалась вільність проведення наукових пошуків та право кожного громадянина на освіту в народних, середніх і спеціальних школах, в університетах та в інших учбових закладах. При цьому держава зберігала за собою право загального керівництва та контролю за діяльністю всіх шкіл та інших освітніх установ.

За результатами проведеного дослідження необхідно зробити наступні висновки.

I. Конституція ЗУНР, розроблена К. Левицьким, відповідала широким демократичним засадам, які знайшли відображення у наявності у всіх громадян незалежно від їх національності, віросповідання, однакових виборчих прав, а також положення, згідно з яким один із заступників парламенту мусить бути представником польської і один – єврейської національностей.

II. Конституція надавала широкі повноваження Президенту, який мав право призначати та відкликати міністрів з уряду та приймати від них відставку, а також право скликання та розпуску парламенту. При цьому, в тексті не знайшли відображення причини, згідно з якими Президент мав право розпустити парламент.

III. Конституція гарантувала широкі права та свободу громадянам шляхом заборони обмеження особистої свободи, недоторканості житла, таємниці листування, права організації зборів, заснування товариств, висловлювання своїх поглядів, свободи віросповідання.

#### **Література**

1. Василик І. Б. Кость Левицький: від адвоката до прем'єра ЗУНР: монографія / Київ : Задруга, 2013. 176 с.
2. Регульський В. Правнича думка у творчій спадщині та діяльності Костя Левицького // Етнічна історія народів Європи. 2001. №11. С. 61-64.

**Зленко Н.М.**

*к.ф.н., доцент кафедри філософії та  
соціальних наук СумДПУ  
імені А.С. Макаренка*

**Драган С.О.**

*студентка 1 курсу  
СумДПУ ім. А.С. Макаренка  
м.Суми, Україна*

## **РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО- ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ**

Для сучасної науки характерне посилення взаємозв'язків між різноманітними галузями, інтегративних тенденцій у їх розвитку. Центральною проблемою інтеграції наук і синтезу знань є проблема їх співвідношення, встановлення та посилення взаємозв'язків між ними. Ядром інтегративно-загальнонаукових форм пізнання є філософія, яка через світоглядні, методологічні функції, універсальний категоріальний апарат справляє вплив на процес зближення наук.

Філософія права, як загальнометодологічна галузь знання, покликана дати світоглядне розуміння права, його сенсу та призначення для людей, кожної особи, обґрунтувати глибинні соціальні, духовні, етичні передумови права під кутом зору людського буття. Дослідження в галузі філософії права мають давні й багаті традиції. Повноцінний процес розвитку національної традиції філософії права навряд чи нині можливий без заангажованого звернення до її історії та доробку, напрацьованого як українською, так і західною традицією.

Перші спроби філософського осмислення державно-правових явищ, були спрямовані на з'ясування співвідношення правди і неправди, добра і зла, справедливості і несправедливості, свободи та порядку тощо. Ранні філософсько-правові ідеї, що зародилися в Стародавніх Китаї, Індії, Греції синтезувалися із теологічними концепціями та стали цементуючою основою релігійних догм і правил або стали основою соціальної етики ритуалу і суспільної ієрархії. Тривалий час філософсько-правова традиція збагачувалась ідеями європейського Відродження та Просвітництва, які активізували та піднесли на якісно новий рівень проблему людини, збагатили її гуманістичним змістом, звернули увагу на соціальний зміст права, як необхідного елементу цивілізованого людського буття. У XIX ст. набувають поширення ідеї історичної школи у праві. Філософською основою стали вчення Гердера, Шеллінга, Гегеля про прогресивний процес історичного розвитку, відповідно до якого народна свідомість та народні переконання є джерелом права. Філософське обґрунтування природних джерел права обстоювало як вияв соціальної справедливості принцип правової рівності людей та врівноваження їх волевиявлення адекватною правовою відповідальністю.

Після 1917 р. в Україні утвердилося та набуло поширення вчення про право, методологічною основою якого став марксизм. Право розглядалося як засіб класової боротьби, а філософія права вважалась "буржуазною" наукою. Інтерес до неї юристів, філософів, політологів, соціологів стримувався і



гальмувався упередженими ідеологічними догмами. Цей процес тривав до 70-80 років XX ст..

Як бачимо, Україна впродовж власного історичного розвитку майже повсякчас еволюціонувала в межах європейського правового простору, саме тому українське та європейське право походять зі спільних джерел, мають єдину аксіологічну та онтологічну основу і є споріднено-невідривними явищами. Сьогодення вимагає змістовного обґрунтування феномена права у його співвідношенні з категоріями волі, свободи, моралі, визначення міждисциплінарного статусу філософії права.

На сьогодні, проблема становлення і розвитку філософії права репрезентована в працях вітчизняних науковців О.В. Бабкіної, О.О. Бандури, О.А. Баумайстера, В.А. Бачиніна, В.С. Бігуна, Н.Б. Болотіної, С.А. Бублика, Т.В. Воєцької, І.С. Гриценка, О.Г. Данильяна, В.Н. Денисова, К.К. Жоля, В.С. Журавського, В.П. Колісника, В.А. Короткого, М.В. Костицького, М.І. Козюбри, С.І. Максимова, О.М. Мироненка, М.І. Панова, О.В. Петришина, Н.С. Прозорової, П.М. Рабіновича, О.В. Скрипнюка, В.І. Тимошенко, Ю.С. Шемчушенка, Ф.П. Шульженка та зарубіжних – С.С. Алексєєва, Г.І. Іконнікової, Д.А. Керімова, В.П. Ляшенка, В.С. Нерсисянца та ін.

За твердженням М.В. Козюбри, філософія права на відміну від юридичної науки, не вивчає і не пояснює право як факт, як те що існує в реальності, а прагне до розуміння, світоглядного осмислення того, яким право повинно бути [1, с. 28]. Фактично філософія права синтезуючи існуючі концепції праворозуміння дає поштовх до осмислення і сприйняття вищої цінності права, відтворення його гуманістичної місії в реальному житті.

Варто погодитися з думкою С.І. Максимова, що хоч філософія права не ставить за мету розв'язання конкретних проблем правознавства, а лише допомагає більш чітко усвідомити досліднику-юристу власну позицію, упорядковувати знання, по-новому поглянути на свій предмет у світлі більш широкого підходу, проте всі центральні, фундаментальні проблеми правознавства знаходять своє розв'язання або принаймні обґрунтування саме на філософському рівні. У цьому саме і полягає одна із «загадок» такого феномена, як право, я ця обставина визначає фундаментальну роль філософії права в системі правознавства як загальнометодологічної дисципліни [2, с. 162].

Саме філософський підхід, на думку О. Скорини, дає можливість всебічного та цілісного осмислення правових явищ. Філософія права дає можливість розвинути самостійне мислення студентів, правознавців, допомагає розумінню сутності права, місця і ролі права в житті суспільства [3, с. 7-8].

Безперечно, що філософія права тісно пов'язана із загальною теорією права, політологією, етикою, філософською антропологією та іншими гуманітарними науками, об'єднаними спільним об'єктом дослідження – людиною та її соціальним життям. Водночас філософія права має свій чітко визначений предмет – дослідження суттєвих характеристик правової реальності як результату взаємодії світу буденності і світу системності соціального життя.

Водночас, вкрай необхідно досліджувати такі невід'ємні складові частини філософії права, як правову онтологію, філософсько-правову антропологію,

правову гносеологію, правову аксіологію, феноменологію права, екзистенціальний вимір правових інститутів. Це дасть змогу майбутньому правнику зрозуміти суть природного права, його джерела, зв'язок із світоглядним, теоретичним і практичним рівнем цивілізації і життям окремої людини, синтезувати отримані знання з правознавства і піднятися на вищий щабель розуміння специфіки свого фаху та своєї ролі в суспільстві як юриста. Світоглядні дисципліни не лише підвищують рівень загальної ерудиції та культури, систематизують професійні знання та сприяють глибшому розумінню права, вони допомагають знайти своє місце у світі, адже світогляд – це ті цінності, ідеали, переконання та погляди, які є визначальними для суспільної орієнтації людини та її позиціонування в реальності.

Зауважимо, що у зв'язку з існуванням двох різних джерел формування філософії права склалися і два основні підходи до розуміння її статусу [4, с. 16-17].

Перший підхід розглядає філософію права як частину загальної філософії і визначає її місце серед таких дисциплін, як філософія моралі, філософія релігії, філософія політики та ін. Відповідно до цього підходу філософія права належить до тієї частини загальної філософії, що «приписує» людині необхідну манеру поведінки як соціальної істоти, тобто до практичної філософії, вчення про належне.

Другий підхід відносить філософію права до галузей юридичної науки. З цього погляду вона є теоретичним фундаментом для створення позитивного права і науки про позитивне право. Під філософією права тут мається на увазі наука, що роз'яснює в «останній інстанції» значення правових принципів і зміст правових норм.

Кожний з підходів наголошує на одному з двох можливих способів рефлексії права. Перший спосіб припускає загально-філософську чи загальнометодологічну рефлексію, спрямовану на пошуки граничних основ, умов існування права, коли право співвідноситься з культурою, суспільством, наукою та ін. Другий спосіб, що теж є філософським, – суто філософська чи суто методологічна рефлексія, однак здійснюється в рамках самої правової науки. Така двоїстість філософії права виявляється в тому, що науковий ступінь з філософії права ДАК України може присуджувати як з філософських, так і з юридичних наук.

Отже, підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можемо зауважити, що, філософія права є тією галуззю соціально-гуманітарного знання, яка може допомогти майбутнім фахівцям у розвитку критичного і абстрактного мислення, рефлексивних здібностей, навичок філософсько-правового осмислення процесів, які відбуваються в нашому суспільстві, у пошуку шляхів виходу з сьогоденного стану справ на шляху до прогресу, на шляху до гуманізації суспільних відносин. Адже сучасні філософсько-правові дослідження безпосередньо можуть бути спрямовані на вирішення практичних проблем та завдань сучасного державотворення.

#### **Література**

1. Козюбра М. І. Місце філософії права в системі суспільствознавства (до питання про дисциплінарний статус філософії права) // Проблеми філософії права. 2003. Том 1. С. 27 – 32.
2. Максимов С., Кобринський Д. Міжнародний методологічний семінар «Філософія права як академічна дисципліна» // Право України. 2008. № 12. С. 16–2163.

3. Шемшученко Ю.С. Актуальні проблеми філософії права // Проблеми філософії права. 2003. Том 1. С. 7-8.
4. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. За ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.

**Жильнікова Н.Д.**  
*вчитель основ правознавства*  
*Комунальної*  
*установи Сумська гімназія № 1*  
*м.Суми, Україна*

### **РОЛЬ ГРОМАДЯН У СТАНОВЛЕННІ Й ФУНКЦІОНУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Поняття «громадянське суспільство» набуло особливої актуальності наприкінці ХХ століття. У античній і середньовічній думці замість нього використовувалися його аналоги, а саме поняття «держава» і «община». І лише наприкінці ХVІІІ – початку ХХ століть з розвитком соціології цей термін набув свого сучасного змісту.

Інститут громадянського суспільства формувався протягом багатьох століть різними за своїми поглядами філософами, науковцями, починаючи від Аристотеля, Платона; Томаса Гоббса (першим використав термін «громадянське суспільство», але ототожнив його із державою), Джона Локка (розвивав ідею громадянського суспільства як суспільства приватних власників, що захищені від втручання держави), Ж.-Ж. Руссо, Ш.Л. Монтеск'є, І. Канта, А. Фергюсона, Г. Гегеля (виділив громадянське суспільство з його автономним статусом по відношенню до держави).

Щодо походження терміна «громадянське суспільство» в українській мові чітких даних, коли саме він з'явився, немає. На думку А. Білінського, це поняття виникло в ході перекладу на російську мову творів К. Маркса, коли вислів «burgerliche Gesellschaft» був перекладений як «гражданское общество». Потім із російської мови він, вірогідно, потрапив в українську як дослівний переклад. А. Білінський вважає цей термін прикладом тавтології, оскільки «громада» і «суспільство» - якщо і не ідентичні поняття, то, принаймні, дуже близькі [1, с.81].

За класичним розумінням, громадянське суспільство передбачає соціум, який взаємодіє, дискутує, вирішує, співпрацює, критикує з метою впливати на владні інститути заради захисту суспільних інтересів [2, с. 2].

Процес розвитку громадянського суспільства має багато спільних закономірностей для країн світу. Кожна держава має бути зацікавлена в всебічному розширенні та удосконаленні всіх елементів громадянського суспільства, саме тому в процесі розвитку вносились особливі інститути та процедури регламентації діяльності інституцій громадянського суспільства.

У країнах Західної Європи та США громадянське суспільство досліджувалося, в основному в контексті розвитку прав і свобод громадян, у країнах Центральної і Східної Європи досліджувалося питання обмеження впливу держави. Слід відмітити, що наразі триває пошук такої моделі

суспільства, яка пропонує баланс між необмеженим індивідуалізмом і прагненням до авторитарного колективізму [3, с.65].

Тільки демократична держава здатна створити якісне громадянське суспільство. Основною ознакою такого суспільства є авторитетні та відповідальні перед учасниками інститути [3, с.66].

Питанню ґенези та розвитку громадянського суспільства присвячені наукові праці вітчизняних учених, зокрема, таких як В. Бондаренко, М. Томенко, О.Вітенко, А. Мацюк, О.Лотюк. Багато вчених має єдину думку щодо необхідності використання цього терміну, проте не мають єдиної думки щодо його сутності.

Громадянське суспільство визначають як певну сукупність суспільних відносин і відповідних їм формальних та неформальних соціальних інститутів, що опосередковують приватне життя людини, сприяють задоволенню їх потреб та законних інтересів [4, с.115]

Більшість сучасних науковців розглядають громадянське суспільство як сферу недержавних, неполітичних відносин, щоправда, кожен із них по різному розуміє форми його реалізації. Сіренко В.Ф., Тимошенко В.І. розглядають його як сферу самовиявлення громадян та їх об'єднань, обмежених відповідними нормативно-правовими актами від безпосереднього втручання і довільної регламентації діяльності із боку органів державної влади. Дзюбко І.С., Кирилюк Ф.М., Панов М.І. в основі громадянського суспільства бачать сферу життя індивідів як приватних осіб, систему вільно встановлюваних ними соціальних зв'язків і асоціацій, різноманітність інтересів та можливостей і способів їх вираження і здійснення [5, с. 225].

Основою громадянського суспільства є громадянин, громада, український народ. Громадянське суспільство є основним посередником між державною та місцевою владою. Ступінь впливу громадянського суспільства на формування, організацію та здійснення влади залежить від його реальної спроможності, політичної зрілості, правової свідомості; від усвідомлення, що держава і влада має слугувати громадянам, а не навпаки [4, с.115].

Термін «громадянське суспільство» активно використовується не лише в наукових працях, а й нормативно-правових актах. Так, відповідно до ст.6 Закону України «Про основи національної безпеки України» [6] розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів є одним із пріоритетів національних інтересів України. Указом Президента України від 26.02.2016 р. була затверджена Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки метою налагодження ефективного діалогу та партнерських відносин органів державної влади, органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства та підвищення ролі громадянського суспільства в різних сферах діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування [7].

Регулювання окремих складових політики сприяння розвитку громадянського суспільства забезпечено, зокрема, законами України «Про громадські об'єднання», «Про соціальний діалог в Україні», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про органи самоорганізації населення», «Про інформацію», «Про волонтерську діяльність», «Про соціальні послуги». Цими і багатьма іншими актами визначено, зокрема, засади внутрішньої політики України у сфері розбудови державності, формування інститутів

громадянського суспільства, порядок забезпечення права кожного на доступ до інформації суб'єктів владних повноважень тощо [8, с. 15].

Актуальною залишається проблема самоорганізації громадянського суспільства, вдосконалення діяльності органів місцевого самоврядування, громадських формувань, незалежних від державної влади та захищених законом від її втручання у діяльність.

Відомо багато форм безпосередньої участі громадян у житті територіальної громади, а саме, народні обговорення, збори, мітинги, місцеві ініціативи тощо. За вітчизняним законодавством - збори громадян, місцеві ініціативи та громадські слухання - є консультативним механізмом, щодо місцевого референдуму – взагалі відсутнє регулювання референдного процесу на рівні законодавчого акту.

На відміну від розвинутих країн зі сталими демократичними традиціями в Україні спостерігається досить низький рівень участі громадян у вирішенні справ місцевого значення. Такий стан обумовлений необізнаністю більшості громадян зі своїми муніципальними правами, недостатній рівень правового забезпечення механізму реалізації права на місцеве самоврядування, обмежене фінансування, недостатній досвід тощо.

Пропоную розглянути досвід залучення громадян до управління місцевими справами в зарубіжних країнах.

Цікавим є досвід Швеції. Незалежно від місця проживання людини в цій державі вона може реалізувати право на безпосередню участь в усіх справах громади. У конституційному акті було встановлено право населення на інформування про питання, що будуть обговорюватися на комунальних зборах та відповідні прийняті рішення; усі громадяни мають право на вільне вираження своїх думок щодо діяльності комуни та її органів у ЗМІ; мають право оскаржити незаконне, на його думку, рішення органу місцевого самоврядування; муніципальні збори отримали право на проведення відкритих для громадськості засідань комітетів з метою розширення можливостей нагляду за діяльністю.

У Німеччині громадяни мають право відвідувати відкриті засідання ради. Рада повинна проводити збори жителів, слухання місцевих питань, відводити час для запитань та відповідей на них, інформувати населення про найважливіші проблеми. Підписана 5% жителів заява зобов'язує раду розглянути питання та прийняти відповідне рішення. Вимогу повинні підписати від 10 до 100 громадян і вона передбачає, що громадяни мають намір замість ради самостійно вирішити питання [9, с. 72].

У статутах муніципальних утворень в штатах США передбачено проведення громадських слухань та форумів, відкритих зустрічей з громадськістю, прямої трансляції засідань ради, публікацій муніципальних документів, діє ефективний механізм контролю за діяльністю рад за допомогою незалежних експертних комісій, працюють громадські комісії [10, с.262].

Досвід демократичних країн демонструє наявний зв'язок між посиленням ролі громадян у прийнятті суспільно важливих рішень та покращення рівня їхнього добробуту. Участь громадян є необхідним елементом не лише прийняття владного рішення, але і здійснення громадського контролю, зокрема вона: сприяє розвитку громадянського суспільства, забезпечує відкритість влади, підтримує високий ступінь

активності громадян, виступає в якості ефективного антикорупційного засобу. Звичайно, мова не йде про те, щоб підмінити інституціями громадянського суспільства органи державної влади.

На жаль, громадянам України притаманний феномен «демократичного конформізму». Залишається проблема вироблення механізмів участі громадян у прийнятті рішень органами державної влади та місцевого самоврядування, удосконалення їхньої ефективності.

### **Література**

1. Білінський А. Держава і суспільство: партнери заради стабільності // Віче. 1995. № 12. С. 80-91
2. Чумаков Д.Д. Розвиток громадянського суспільства в контексті формування сфери громадської відкритості (за теорією Ю.Габермаса) // Політологічні записки. 2013. № 7. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap\\_2013\\_7\\_40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_40)
3. Лотюк О.С. Громадянське суспільство в контексті європейської інтеграції // Європейські перспективи. 2014. № 7. С. 64-68. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe\\_2014\\_7\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_7_13)
4. Мацюк А. Становлення громадянського суспільства як соціальної основи народовладдя // Публічне право. 2015. № 3. С. 113-120. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp\\_2015\\_3\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_3_15) С.114.
5. Вітенко О.А. Громадянське суспільство як основа демократичної держави // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. 2010. Вип. 2. С. 223-232. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu\\_upravl\\_2010\\_2\\_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2010_2_28) С.225.
6. Про основи національної безпеки України Верховна Рада України; Закон від 19.06.2003 № 964-IV <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
7. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні Президент України; Указ, Стратегія від 26.02.2016 № 68/2016 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>
8. Бондаренко В. Громадянське суспільство: поняття термінології // Юридична Україна. 2014. № 10. С. 15.
9. Элерс Д. Местное самоуправление в Германии // Государство и право. 2002. № 3. С. 68-74
10. Муркович Л. Світова практика залучення громадян до участі в управлінні місцевими справами // Державне управління та місцеве самоврядування. 2013. Вип. 2. С. 262-269. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums\\_2013\\_2\\_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2013_2_36)

**Настояща У.В.**

*аспірант 2 курсу Інституту соціальної та політичної психології НАПН України  
м. Київ, Україна*

### **ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ОСОБИСТОСТІ СПІВРОБІТНИКА ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

У зв'язку із реформою Державної кримінально-виконавчої служби України та змінами у суспільстві, що трансформується у соціум європейського зразку, переосмислення закономірностей сьогодення є необхідним для кожної особистості. Важливе значення для пенітенціарія є його ставлення до правових норм, їх усвідомлення та потреба в їх дотриманні. Здійснення аналізу психологічних аспектів правової свідомості є доцільним, оскільки з

позиції психологічного підходу до поняття правосвідомості можна з'ясувати дію факторів, що впливають на поведінку суб'єктів права. Це необхідно для розробки стратегії правового розвитку як співробітників ДКВС так і українського суспільства в цілому, як нового зразка з високим рівнем правової культури та правової свідомості.

Найважливішими аспектом свідомості індивіда, що забезпечує можливість його ефективного існування у соціумі, є правова свідомість. Проблема правової свідомості та феномен правосвідомості розглядається в багатьох дисциплінах: філософія, психологія, педагогіка, культурологія, кримінології, криміналістиці. Ці дослідження не можна вважати цілком вичерпними, адже суспільство повсякчас трансформується, особливо на сучасному етапі, з огляду на що питання правосвідомості людини постає досить гостро, викликаючи неабиякий інтерес.

Разом з цим, формування цілісного інтегрального уявлення про сутність правової свідомості ще не завершено. Ми вважаємо, що значним внеском у вирішення даної проблеми могло б стати, по-перше, визначення психологічних детермінант правосвідомості на різних етапах особистісного і професійного розвитку особистості; а по-друге, дослідження особливостей взаємозв'язку між даними детермінантами і особливості правосвідомості індивіда. Можна розглянути дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів з різних питань правосвідомості, виявлення психологічних детермінант правосвідомості і аналіз механізмів взаємодії даних детермінант із правосвідомістю індивіда.

Якщо розглядати специфіку правосвідомості співробітників правоохоронних органів, особливості її функціонування, а також питання, пов'язані із здійсненням впливу на правову свідомість співробітників правоохоронних органів, то даний феномен висвітлено у працях О.М. Бандурки, П.П. Баранова, О.В. Землянської, Д.А. Потопейко [1; 2]

О взаємозв'язку психіки людини і правових наука зобов'язана польському вченому, правовіду, соціологу, філософу Л.Й. Петражицькому. Який розглядав право як більш високе і досконале явище по відношенню до моралі, боровся проти правового нігілізму. Він висунув чотири основні напрямки: теорію права, концепцію співвідношення права і психології, вчення о співвідношенні права і моральності, роль права в регуляції соціальних відносин. Однак центральна позиція була відведена співвідношенню права і психіки людини. Саме з цих позицій Л.Й. Петражицький розглядав право як явище психічне, в якості фактора суспільного життя. Він стверджував, що право – це є наша психіка, так як воно виражається в таких психічних явищах як уявлення та емоції учасників правовідносин. Тобто право – це не набір певних норм, це переконання та стійке уявлення людей про те, що вони зобов'язані робити у тій чи іншій ситуації. Основою права він вважав моральне переконання, що складає основу совісті.[5]

Вивчаючи роботи О.О. Гулевич з даної тематики правосвідомість розглядається як результат осмислення правової реальності, що в подальшому вимальовує соціальні уявлення о таких її елементах, як злочин, злочинець, жертва, представники закону та ін.. [4]

Васильєв В.Л. визначає правосвідомість як одну із форм суспільної свідомості, що відображає суспільні відносини котрі регулюються або мають бути урегульовані нормами права, де зміст та розвиток обумовлюється матеріальними умовами існування суспільства [3]

В даному визначенні робиться акцент на тому, що правова свідомість є формою суспільної свідомості, безпосередньо залежить від його змісту та об'єктивних умов життя суспільства. На даному етапі виникає питання про ознаки правосвідомості, що дозволяють відрізнити її від інших форм суспільної свідомості і фіксують її специфіку.

В роботах А.В. Мицкевича та В.М. Обухова вказано, що правосвідомість особистості являє собою «сплав» соціального та індивідуального, відображає об'єктивні умови життя, відношення в які включений індивід, а також властивості та якості самої особистості (психологічні, демографічні). Тобто правова свідомість відображає розуміння людьми правових норм, юридичних прав та обов'язків, законності або незаконності різних вчинків, відношення їх до закону.

Таким чином, пізнавальній функції відповідає наявність певних знань, умінь та правової підготовки. Оціночна функція являє собою систему оцінок та думок по правовим питанням, оціночне відношення до права та практики його виконання. Регулятивна функція є соціально-правовою установкою та ціннісною орієнтацією.

Отже, можна сказати, що сутність правової свідомості відображає правові відносини у свідомості людей та є внутрішнім регулятором правової поведінки і правових явищ.

З огляду на це можемо зробити висновок, що система відносин особистості до права являється найважливішим елементом свідомості. Зокрема, відношення особистості до права ґрунтується не тільки на соціальних установках і комплексі правових знань. Правосвідомість детерміновано різноманітними особистісними утвореннями, а саме: ціннісні орієнтації особистості, моральна сфера, емоційно-вольова сфера та інтелектуальні здібності особистості.

Спираючись на аналіз існуючих спроб побудувати модель правосвідомої особистості можемо визначити, що правосвідомість детерміновано різноманітними особистісними утвореннями, а саме: ціннісні орієнтації особистості, моральна сфера, емоційно-вольова сфера та інтелектуальні здібності особистості. Теоретично обґрунтовано положення про процес становлення правосвідомої особистості працівника ДКВС, що включає в себе: у когнітивній сфері - наявність знань права (освіта, спеціальна підготовка при прийомі на службу), у емоційній сфері – позитивне відношення до права (формується в тому випадку, коли виконання законів здійснюється згідно законодавства і в установлені строки, без затягування судових процесів), у конативній сфері – правослухняна поведінка співробітника ДКВС із дотриманням всіх норм та законів.

#### **Література**

1. Бандурка А. М., Бочарова С.П., Землянская Е. В. Юридическая психология / Харьков, ХУВД, 2002. 596 с.
2. Баранов П. П., Овчинников А. И. Актуальные проблемы теории правосознания и правового мышления. / Ростов-на-Дону : РЮИ МВД России, 2006. 184 с.



3. Васильев В.Л. Юридическая психология. 6-е изд. СПб.: Питер, 2009. 608 с.
4. Гулевич О. А. Теоретический анализ и опыт эмпирического исследования правосознания как системы социальных представлений о преступлении / Мир психологии. 1999. № 3. С 120–131.
5. Петражицкий Л.И. История политических и правовых учений. Учебник для вузов / под редакцией докт. юрид. наук, профессора О. Э. Лейста. Москва: Издательство "Зерцало", 2006. 568 с. (Серия "Классический университетский учебник"). С 513-516

**Тимошенко О.**

*студентка 4 курсу 0047 групи ІПП  
СумДПУ ім.А.С.Макаренка,  
м. Суми, Україна*

### **ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

У юридичній та філософській літературі, присвяченій вивченню проблем правосвідомості, наявне поняття «політико-правова свідомість». Перші спроби системного вивчення феноменології політико-правової свідомості здійснили в 2014 р. співробітники лабораторії психології політико-правових відносин Інституту соціальної та політичної психології НАПН України під керівництвом З. Ф. Сіверс [3]. Так, політико-правову свідомість особистості науковець пропонує розуміти як «сукупність знань, уявлень про політику й право, їх оцінок та почуттів, а також наявність уявлень про сценарії поведінки в політико-правовій сфері» [4]. Отже, підґрунтям для формування та розвитку політико-правової свідомості З. Ф. Сіверс пропонує вважати політико-правові уявлення особистості та смислові простори політико-правової свідомості.

Відповідно, усю внутрішню регуляцію політико-правової свідомості особи чи соціального суб'єкта можна представити через систему взаємовпливів образів, оцінок, упереджень, стереотипів і настанов, мотиваційно-ціннісних уподобань та досвіду суб'єкта, а також його ставлень і знання (уявлень) стосовно політики, держави й права [1].

Живучи в соціумі, взаємодіючи зі світом, у людини формується певне ставлення до соціальних і суспільно-політичних процесів, окремих їх виявів, феноменів, інших людей, конкретних громадських та політичних діячів тощо. Фактично ставлення – стосунки – відносини – відношення є тим механізмом, що передбачає будь-яку активність суб'єкта [2].

На формальному рівні відбувається обмін інформацією, думками, знаннями щодо тієї чи іншої соціальної, правової чи суспільно-політичної ситуації. Результатом активності суб'єкта в опануванні ситуації стає певне особистісне та множинне знання, що йде через «міжсуб'єктне розуміння». Таке знання належить до мотивацій людей, характеру, цінностей, переконань і поглядів на світ. Інтегрованими носіями цього знання найчастіше стають саме соціальні групи, страти, організації та різні спільноти, поєднані певною системою спільних ознак, мети й соціальних ресурсів впливу на поведінку [6, с. 35].

Отже, набуте особистісне та множинне знання передбачає ставлення особистості, будується з урахуванням існуючих стереотипів, упереджень, настанов, оцінок та її мотиваційно-ціннісних уподобань, ґрунтуючись на досвіді. Це, передусім, слугує фундаментом, на якому індивідуальні чи групові суб'єкти вибудовують образи політики й права та зрештою – інтегральний образ держави, що включає в себе як складові окремі образи. У найбільш загальному вигляді образ права вміщує такі окремі образи, як: образ та уявлення про право та закон; образ права загалом та наявної правової ситуації в державі та інших країнах; образи суб'єктів правопорядку (типажі суб'єктів); образи органів права (МВС України, СБУ, армія, прокуратура, суди) та ін. Відповідно, образ політики містить окремі образи органів державної влади, їх представників, образ політичних і громадських діячів тощо. Водночас слід пам'ятати, що конкретне наповнення образів визначається змістом уже зазначених стереотипів, упереджень, настанов, оцінок та мотиваційно-ціннісних уподобань особистості й окремих групових суб'єктів. Результатом взаємовпливу цих образів стає образ власної держави та інших країн, уявлення про державну політику на рівні особистості й соціального суб'єкта (соціальні групи, страти, організації, територіальні громади, спільноти, об'єднання тощо [5].

Зазначений механізм становлення політико-правової свідомості особистості є циклічним і динамічним утворенням, що залежить від наявної ситуації та змісту упереджень, стереотипів, настанов, оцінок, ставлень-стосунків особистості, її мотиваційно-ціннісних уподобань, досвіду та знання, а отже, – від змісту (предметності), наповненості (цілісності), рівня усвідомлення (константності) окремих образів.

Цілеспрямована робота щодо з'ясування змісту окремих елементів і відповідні дії стосовно побудови впливу на них дасть змогу забезпечити формування в молоді відповідного рівня політико-правової свідомості, сприятиме розвитку почуття громадянськості, відповідальності за власні дії та вчинки.

### Література

1. Виды и формы правового сознания [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.grandars.ru/college/pravovedenie/vidy-pravovogosoznaniya.html>.
2. СМИ и массовое политико-правовое сознание: взаимовлияние и взаимозависимость [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.jourclub.ru/10/661/>.
3. Сіверс З. Ф. Соціально-психологічний аналіз розвитку концепцій політико-правової свідомості в різні історичні періоди // Збірник наукових праць / НАПН України ; Ін-т соціальної та політичної психології. К. : Ліра-К, 2014. С. 96–105.
4. Сіверс З. Ф. До питання концептуалізації поняття «політико-правова свідомість» // Актуальні проблеми юридичної психології : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 25 квіт. 2014 р.) / [ред. кол. : В. В. Черней, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 287–288.
5. Духневич В. М. До розуміння соціально-психологічної сутності політико-правової свідомості // Актуальні проблеми юридичної психології : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 25 квіт. 2014 р.). К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 269–271.
6. Засади когнітивної психології спілкування : [моногр.] / Казміренко В. П., Духневич В. М. та ін. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 389 с.

**Якименко С. В.**

*аспірант кафедри менеджменту  
організацій Дніпровського державного  
аграрно-економічного університету  
м. Дніпро, Україна*

## **КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ НОВОВВЕДЕННЯ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

Оптимізація вітчизняної системи державної влади проявляється насамперед на рівні форми державного правління та розподілу повноважень між гілками та вищими органами державної влади, а також електоральною моделлю формування парламенту та органів місцевого самоврядування. Саме цих аспектів державотворення насамперед мають стосуватися інновації у системі конституційного права.

На сьогодні підстави перманентного конституційного процесу, методи і процедури його провадження далекі від демократичних стандартів і процедур, позаяк не відповідають суспільним очікуванням і запитам, а також не передбачають дієвих механізмів запобігання проявам політичної спекуляції і корупції, маніпулюванню суспільною свідомістю, зловживанню владними повноваженнями, посиленню тенденцій авторитаризму та ризику узурпації влади. Відтак, не вдається досягнути суспільно-політичного консенсусу у баченні прийнятної для України форми державного правління; посилити засади парламентаризму, роль місцевого самоврядування і громадського сектору у прискоренні розвитку демократичних інститутів; уникнути негативних державно-управлінських наслідків дуалізму виконавчої влади, викликаних незбалансованим розподілом владних повноважень та недосконалістю законодавчого підґрунтя створення оптимальної системи стримувань і противаг, синтезованої із принципами єдності державної влади [1, с.136].

Узагальнюючи позитивні наслідки конституційного процесу у царині формування вітчизняної системи державного управління за роки незалежності та національного державобудування в Україні у контексті світового досвіду демократичного транзиту [3], потрібно відмітити наступне:

- у загальному вигляді сформовані основні механізми становлення нормативно-конституційних основ державно-управлінської діяльності, напрями і сфери формування державно-управлінських рішень, розподіл владних повноважень між суб'єктами політичного керівництва та державного управління, притаманні сучасним ліберально-демократичним суспільствам;

- спостерігається розвиток потенціалу усіх видів взаємодій у режимі механізмів стримування і противаг, притаманних розвинутому ліберально-демократичним суспільствам;

- створено достатньо розгалужену партійну систему та механізми забезпечення міжпартійної конкуренції як засіб формування органів місцевої влади і місцевого самоврядування;

- здійснено диверсифікацію та конституційне закріплення інститутів прямої демократії, включаючи інститут народної законодавчої ініціативи;

- нормативно та почасти на рівні практичних механізмів здійснюється конституційно-правове забезпечення реалізації права громадян на участь в управлінні державними справами;

- розширено сфери конституційного регулювання порядку прийняття державно-управлінських рішень з використанням механізмів політичного суперництва;

- сформовано достатньо працездатну систему стримувань і противаг при розподілі повноважень між гілками влади;

- удосконалено територіальну організацію, здійснюється децентралізація та деконцентрація влади, розвиток інституту місцевого самоврядування.

Разом з тим слід відмітити основні проблемні зони сформованої системи взаємодії суб'єктів державного управління, пов'язані як з особливостями цих суб'єктів, так і з характером і формами впливу на процес прийняття державно-управлінських рішень. Насамперед необхідно акцентувати наступне:

- вплив демократичної системи формування органів влади на процес державобудування проявився насамперед як структурування владно-елітної складової суб'єктів державно-управлінської діяльності, що привело до домінування владно-елітного рівня політико-управлінських відносин;

- взаємовідносини суб'єктів владно-елітного рівня характеризуються кон'юнктурними доцентровими тенденціями, обумовленими тимчасовим збігом інтересів провідних політичних акторів;

- характер взаємодій у органах державної влади визначається переважно спрямованістю на конституційний розподіл повноважень між гілками влади;

- домінують інтереси суб'єктів влади, які віддзеркалюють інтереси елітарної меншості суспільства;

- пріоритет приватних та корпоративних інтересів суб'єктів влади постійно призводить до загострення відносин між вищими носіями владних повноважень і переростання кооперативних відносин у конфліктні;

- спостерігається нівелювання публічно-управлінської ролі громадянського-публічного сектору; участь суб'єктів публічного сектору у державному управлінні є достатньо умовною; залучення до державно-управлінського процесу суб'єктів публічного сектору (позапарламентських політичних сил, громадськості, авторитетних представників науково-експертної спільноти тощо), започаткування широкого суспільного діалогу носять декларативно-формальний характер; все це перетворило їх на фанти масової підтримки партійних гасел;

- установа президентсько-парламентської форми державного правління не привело до кардинальних змін у частині основоположних прав і свобод людини і громадянина, посилення інститутів безпосередньої демократії, конституційно-правового забезпечення механізму реалізації права громадян на участь в управлінні державними справами, оскільки оптимізація владних повноважень та конкурентних відносин фактично зводилась до зміцнення або послаблення інституту Президента;

- партійна структура є достатньо формальною з дуже розвиненим парламентським клієнталізмом та відсутністю культури поміркованого плюралізму, а пропорційна система закритих списків звела партії до ролі простого механізму рекрутування в органи влади всіх рівнів;

- має місце відсутність безпосереднього взаємозв'язку парламентських політичних сил з електоратом, ігнорування засад професіоналізму та компетентності при розподілі депутатських мандатів, формування депутатського корпусу за принципом особистої відданості;

- змішана виборча система гальмує розвиток відкритої і транспарентної міжпартійної конкуренції в ході виборчого процесу, оскільки стимулює клієнтизм стосовно влади, актуалізує використання бюрократичних ресурсів для створення коаліції; підмінює партійну конкуренцію взаємодією «конкуруючих олігархій»;

- можна відзначити переважання у якості суб'єктів передвиборчої боротьби на місцевому рівні політичних партій національного масштабу, відповідно конкуренція програм, спрямованих на вирішення проблем місцевого значення, стала формальністю;

- все більше проявляється неефективність процесу формування стабільної парламентської більшості та уряду на коаліційних засадах внаслідок використання закритих партійних списків, сформованих за непрозорими процедурами із корупційними елементами.

Вирішення вказаних проблем в існуючих наукових розвідках [2] бачиться насамперед на шляхах удосконалення конституційно-правових механізмів регулювання діяльності органів державної влади. На нашу думку, доцільно визначити наступні конкретні напрями щодо оптимізації за допомогою нормативно-правових, насамперед конституційних інновацій, процес державотворення в Україні у контексті виконання завдань демократичного транзиту: інституційне оформлення і унормування діяльності двох ключових суб'єктів здійснення законодавчої влади у країні, парламентської більшості та меншості (термінологічно конкретизувати визначення поняття парламентської коаліції з акцентом на персональному складі учасників її формування; внести зміни до статті 83 Конституції України в частині поняття «коаліція депутатських фракцій», замінивши його на «парламентська більшість» або «парламентська коаліція»; уточнити, що парламентська коаліція формується народними депутатами України, а не фракціями; нормативно регламентувати текст коаліційної угоди; конституційно закріпити статус опозиції з правовим регулюванням діяльності парламентської меншості (опозиції) в Регламенті Верховної Ради України; встановити позафракційний принцип утворення парламентської меншості, не закріплювати народних депутатів за парламентськими угрупованнями при прийнятті важливих державно-управлінських рішень; упровадити визначення політичної опозиції та передбачити обов'язковість розгляду парламентом і урядом альтернативних пропозицій державно-управлінських рішень); удосконалення системи виборів до парламенту та обґрунтування оптимальної моделі формування представницьких органів місцевого самоврядування (партійні статuti мають регламентувати лише діяльність позапарламентських структур; перехід до застосування відкритих партійних списків та елементів преференційного голосування; збільшити перелік суб'єктів та застосувати механізми самовисування на місцевих виборах); створення умов для розвитку сучасних інститутів безпосередньої демократії (розробити окремий законодавчий акт для конкретизації механізмів партиципаторної демократії; у Статті 38 Конституції України конкретизувати механізми реалізації права українських

громадян брати участь в управлінні державними справами; спростити конституційну процедуру проголошення за народною ініціативою всеукраїнського референдуму; законодавчо оформити запровадження інституту народного вето, розширити управлінський потенціал загальних зборів громадян).

#### **Література**

1. Колодій А. М., Пелих Н. А. Конституційно-правове регулювання в Україні: перспективи розвитку // Стратегічні пріоритети. 2008. № 2 (7). С. 135-140.
2. Нікіфорова І. І. Політична конкуренція і партиципативна демократія в сучасному вимірі // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. 2014. № 2. С. 39-47.
3. Уроки демократії: світовий досвід для України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.icps.com.ua>. - Дата звернення: 11 березня 2018.

**Подласа Ю.С.**

*аспірант кафедри кримінального,  
кримінально-виконавчого права та  
кримінології Академії Державної  
пенітенціарної служби,  
м. Чернігів, Україна*

#### **ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ»**

Покарання як поняття має свій довгий шлях становлення. Покарання не виключає тлумачення засобу суспільного впливу на осіб, що винні у вчиненні суспільно-небезпечного діяння. Це поняття з'явилося ще задовго до виникнення правових приписів. Покарання передбачалося звичаями, що в давнину являлися найпоширенішим видом правового джерела, саме на них і базувалися перші нормативні державні акти.

Історична поява покарання зумовлена низкою об'єктивних чинників, одним з яких є усвідомлення людиною необхідності спільного існування у соціумі. Саме це стало початком створення у суспільстві сталого характеру взаємовідносин, підпорядкування яким відкрило ряд можливостей, що стосувалося життя та існування людини.

Пізніше, після появи інституту державної влади та чинних правових актів сам звичай втратив правомірний вплив на врегулювання спорів та суспільних відносин. За цих обставин інструментом забезпечення існування економічних та потужних соціальних груп стало покарання та дало можливість певним верствам населення претендувати на зосередження в своїх руках владних повноважень [1, с. 24-27].

Якщо розглядати більш вузьке коло покарань слід зупинитися на такому як позбавлення волі, адже воно може охоплювати всі покарання, що пов'язані з ізоляцією від суспільства: обмеження волі, каторга, заслання, арешт, довічне позбавлення волі. Перші пам'ятки про позбавлення волі саме як виду покарання згадується в одній з відомих правових пам'яток – Руській Правді. Адже практика такого покарання стала згадуватися лише у XII – XIII століттях [2, с. 52].

У свою чергу у працях Гернета М. М. можна побачити твердження, що інші країни терміну «позбавлення волі» не виділяли серед низки покарань, але, наприклад, у кримінальному кодексі Югославії існували терміни: «обмеження у громадських правах» або «суворе ув'язнення», а у кримінальному законодавстві Франції: «каторжні роботи» чи «поміщення до каторжної в'язниці». Не існувало терміну «позбавлення волі» і в дореволюційній Росії, що має сенс стверджувати, що і в Україні, що входила до її складу, не виділявся цей вид покарання [3, с. 321].

Зміни почалися у перші роки Радянської влади, де поняття «позбавлення волі» як виду покарання почали вивчати, доповнювати та змінювати. Саме в ці часи були встановлені межі терміну виконання покарання у виді позбавлення волі.

Слід акцентувати увагу на тому, що введення терміну «позбавлення волі» має важливе теоретичне і практичне значення, яке дозволяє точно регулювати певні сторони суспільних відносин, які можуть виникати при виконанні кримінально-виконавчої політики [4, с. 62].

Підсумовуючи слід зробити висновок, що виникнення терміну і самого покарання у виді позбавлення волі має свій довгий історично-сформований шлях. На кожному історичному етапі згадане поняття змінювалось, покращувалось та досягало кращих результатів, що на даний час має свій результат у кримінально-виконавчій політиці України.

#### **Література**

1. Детков М. Особенности уголовного наказания в России: исторический опыт и современность // Преступление и наказание. 1995. №2. 27 с.
2. Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: Монографія. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки, 2010. 448 с.
3. Гернет М.Н. История царской тюрьмы. Т. 2. Москва : Гос. изд-во юридической литературы, 1951. 512 с.
4. Деменьтьев С.И. Лишение свободы как мера уголовного наказания // Красножар. 1977. 220 с.

**Гайденко О.В.**

*студент 4 курсу СумДПУ*

*імені А.С. Макаренка*

*м.Суми, Україна*

#### **НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ У 1917-1937 РР.**

Політика «войовничого атеїзму» радянської влади отримала своє коріння ще з дореволюційних програм РСДРП(б). Загальновідомою була стаття В. І. Леніна «Про відношення робітничої партії до релігії», опублікована в 1909 р. у газеті «Пролетар». Тому після Жовтневого перевороту 1917 р. більшовики почали поетапне виконання антирелігійної кампанії. У статті 13 новоствореної Конституції 1918 р. зазначалося про відокремлення церкви від держави і школи. Формально дана стаття надавала рівні права як атеїстам, так і віруючим: «... свобода релігійної та антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами». Однак на практиці ситуація була кардинально іншою. І новостворена більшовицька держава не лише припиняла фінансування храмів

та релігійних осередків, але й здійснювала відкритий терор проти представників різноманітних конфесій.

Також у статті 65 Конституції РРФСР 1918 р. йшлося про позбавлення громадянських прав всіх монахів та духовних служителів [2].

Після перемоги більшовиків у Громадянській війні 1917-1921 рр. антирелігійна кампанія продовжувалася: у 1921 р. було створено Антицерковну комісію, яка функціонувала при Агітпропі ЦК РКП(б), а в 1922 р., під виглядом допомоги голодуючим, радянський уряд ухвалює рішення про вилучення церковного майна (у першу чергу коштовностей) та земель.

З початком НЕПу репресії влади стосовно церкви загалом призупинилися, однак це пом'якшення було викликане суто прагматичними цілями. Слід було стабілізувати політичну та економічну ситуацію в СРСР. Зокрема в УСРР місцева влада знову дозволяє проводити священикам відправи, виходять друком релігійні газети (наприклад, «Баптист України»).

Релігійні общини мали укласти з місцевою владою угоду, в якій зобов'язувалися виплачувати щорічну орендну плату за церковне приміщення. Крім цього, прихожани мали платити кожного кварталу податок за користування різноманітними «вказаними» спорудами на території церкви з часу укладення угоди. У середньому ця сума могла скласти кілька сотень карбованців лише за річну оренту, не рахуючи квартальних виплат та звітів.

Також релігійній громаді або священику слід було завчасно звертатися до місцевих органів за дозволом на проведення хресної ходи, молебню чи навіть відправи [1, арк. 26, 8].

Та навіть такі кабальні умови для функціонування церков у порівнянні з репресіями «військового комунізму» здавалися ліберальними.

Але вже в 1925 р. був заснований «Союз безбожників», назва якого у 1929 р. була дещо скорегована – «Союз войовничих безбожників». Організація займалася випуском друкованої літератури антирелігійного спрямування. У травні того ж року до Конституції були внесені зміни, які де-факто позбавляли можливості вести релігійну пропаганду, залишаючи лише право на ведення антирелігійної. Саме в період 1928-1929 рр. поновлюється боротьба влади з церквою. Різко обмежила діяльність церкви постанова ВЦВК РРФСР «Про релігійні об'єднання», яка дозволяла поновити репресії і утиски щодо священнослужителів [4, с. 8; 5, с. 121].

Проводилися Всесоюзні з'їзди войовничих безбожників, здійснювалися обшуки та реквізовувався церковний крам. Особливо розгорілася боротьба за вилучення храмових дзвонів для «потреб промисловості». Останнє було дещо призупинене за вказівкою Й. В. Сталіна. У своїй статті «Запаморочення від успіхів», яка вийшла 2 березня 1930 р., він відніс боротьбу із дзвонами до числа «перегинів». Але вже наступного 1931 р. дзвони продовжили вилучати, а храми закривати. Як відзначає О. М. Корнієнко: «Стандартним покаранням для священнослужителів... стало заслання на 3 роки до віддалених районів Середньої Азії» [4, с. 10].

У 1932-1937 рр. проводиться «безбожна п'ятирічка», у ході якої радянська влада розпочинає відкриту війну з релігійними рухами. У 1933 р. багато релігійних організацій були звинувачені у фашизмі, внаслідок чого збільшилися репресії та адміністративний тиск на віруючих та священиків. Також багатьох священиків звинувачували у «куркульстві» [5, с. 122].



Загалом боротьба з релігійними громадами та безпосередньо священнослужителями була початком політики «колективізації», яка призвела до Голодомору 1932-1933 рр.

У новій Конституції СРСР 1936 р. у статті 124 різниця між правами атеїстів та віруючих була вкотре поглиблена: «Свобода відправлення релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами». Віруючі відтепер мали право лише на «відправлення релігійних культів». Однак на місцях люди часто вже були позбавлені навіть таких можливостей. У 1937 р. розпочинається «Великий терор», внаслідок якого багато священнослужителів та віруючих були засуджені до вищої міри покарання.

Таким чином, з початку захоплення влади, уряд більшовиків проводив антирелігійну політичну кампанію. Вже з перших років існування більшовицького режиму комуністи на законодавчому рівні закріпили адміністративний та кримінальний тиск на священнослужителів. Деяке послаблення репресій щодо церкви спостерігалось в період проведення політики НЕПу, але з 1928-1929 рр. політика тиску і переслідувань релігійних громад набрала нових обертів, що призвело до масового терору по відношенню до віруючого населення. Спираючись на новостворену нормативно-правову базу, радянський уряд поетапно реалізовував політику знищення всіх релігійних конфесій в СРСР.

#### **Література**

1. ДАСО. Ф. Р-1089. Оп. 1. Спр. 1.
2. Конституция РСФСР (Основной Закон). Принята V Всероссийским съездом Советов в заседании от 10 июля 1918 года. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1918.htm#1> (дата звернення: 09.05.2018)
3. Конституция СССР (Основной Закон). Утверждена Чрезвычайным VIII съездом Советов Союза ССР 5 декабря 1936 года. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm> (дата звернення: 09.05.2018)
4. Корнієнко О. М. Зруйновані храми Сумщини. Мартиролог знищених святинь. Суми: ПП. «Ніконоров В. І.», 2009. 368 с.
5. Пімоненко М. Історія церкви євангельських християн-баптистів на Сумщині // Протестантська Реформація на Сумщині: історія, сучасність, перспективи: збірник наукових праць. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. С. 119-126.

**Нємцев І.В.**

*студент 3 курсу 031 групи  
СумДПУ імені А.С.Макаренка,  
м. Суми, Україна*

#### **ВІЗАНТІЙСЬКЕ ПРАВО І КИЇВСЬКА РУСЬ**

У 1016 р. Ярославом Мудрим було прийнято звід законів, який нині відомий, як «Руська Правда». Тривалий час існувала думка, що він був першим зводом законів на території Київської Русі. Проте, як стало відомо пізніше, до нього вже існував ряд законів, які були запозичені з Візантії, але при перекладі були адаптовані до місцевих особливостей.

Еклога – короткий звід візантійського законодавства (лат. *Ecloga Basilicorum*). Був скороченою вибіркою-компіляцією з кодифікації імператора Юстиніана, а також подальших актів візантійських імператорів, з метою зробити законодавство більш доступним для населення. Збірка законів Еклоги була дуже популярна в слов'янських країнах, тому вона вплинула на деякі законодавчі пам'ятники слов'янських народів. Деякі її положення використовувалися в судочинстві Київської Русі IX – XI ст.[5].

Після хрещення у 988 р. Київської Русі Володимиром Великим на Русь потрапили грецькі священники, які, як зазначає митрополит XI ст. Іларіон у своїй похвалі Володимирі: «Ти [Володимир] з новими єпископами радився і з Господом, як закон установити»[4], через князя хотіли ввести грецький закон, навіть попросили князя: «і говорили єпископи Володимирі «Чому не покараєш розбійників смертю?». І відмінив він віри і карав їх смертю»[2, с.126-127]. Цей запис співпадає з XVII титулом Еклоги, «Про покарання за злочин», а саме у 45 статті є такі слова: «Зробивший навмисне вбивство карається мечем»[4, с.72-73], тобто є очевидним калькування візантійських законів. Проте ця реформа зазнала краху, бо було відмінено головний дохід у київську казну – «віра», яка коштувала 40 гривень. Величезна сума для тих часів. На цю суму «можна було купити 20 корів або 200 баранів»[3, с.80]. Тому пізніше, як зазначив Л. Мілов, «верхівка через деякий час після відміни «віри» побачила, що скарбниця майже порожня і повернулася знов до віри» [5]. Навіть Лаврентійський літопис зазначає «І єпископи [ті ж самі, що вище] вирішили, що рать велика, а віра потрібна і на коня і на меч. І до сього дня так»[2, с.128]. Так спроба ввести смертну кару зазнала невдачі, бо народ був ще не підготовлений до цього рішучого кроку.

Треба згадати і відомий похід на Новгород на чолі з Добринею та Путятю у 900 році. Відомо, що вони вбивали язичників, руйнували їхні капища та навіть не гребували спалити деякі будинки. В результаті цієї події з'явився вираз «Добриня хрестив Новгород вогнем, а Путята – мечем». Можна подумати, що це звичайна сутичка старих язичників з новими християнами, але якщо звернути увагу на Еклогу у тому ж таки XVII титулі у 3 статті зазначається «Якщо хтось підніме повстання проти держави або християнської церкви, то його треба покарати смертю. Якщо їх багато, то вести на суд до правителя»[5, с.68]. Ця стаття розставляє все по місцям. Ми бачимо, що тих, кого було вбито у Новгороді, було покарано саме в такий спосіб, бо відомо, що Новгород довго не бажав приймати нову віру, тому в Києві і вирішили діяти за «апробованим» методом, який існував ще з 726 р. Саме в цей рік візантійський імператор Лев III Ісавар і прийняв «Еклогу». Навіть пізніші повстання, згадані вже при сині Володимира, Ярославі Мудрому, відбувалися у Ростові Великому та у Ярославі, саме язичників і більшість повстанців було покарано саме так, як радить візантійський закон [5].

Еклога на Русі була перекладена ще у IX ст., але з деякими змінами, щоб «населення змогло зрозуміти та не копіювати її повністю». На Русі вона була відома під назвою «Мирило праведне». Найстаріший список цієї пам'ятки датується XIV ст.. Проте, від самої Еклоги довелося відійти. Наприклад, у «Правді» є стаття про викрадення чужого майна. У візантійському законі крадія потрібно побити, а у руському – повернути річ і заплатити за нею 3 гривні

місцевому ставленику. «Правда» мала юридичну силу доволі довго. Цьому існує доказ. Так, зокрема, у 1954 р. в Новгороді була знайдена берестяна грамота «№109», що датується серединою XI століття. В ній говориться про суперечку місцевого мешканця з князем: містянин купив холопа у Пскові, який належав цьому князю. Князь заарештовує містянина і вимагає від нього куну [1, с.38-41].

Необхідно пригадати й «Устав князя Володимира о десятинах, судах та о церковних людях»[3, с.22-24]. Він був прийнятий приблизно у 996 р., тобто у час закінчення будівництва Десятинної церкви. Цей устав перераховує всі злочини, які Володимир віддав церковним судам, проте без наказу, що робити з тими, хто ці дії вчиняє. Він повністю співпадає з текстом «Еклоги».

Таким чином, ми бачимо спробу ввести не тільки православну церкву, але й візантійське право, бо тоді на Русь прибули перші християнські священники, які за походженням були візантійцями і почали вимагати, щоб іноземний владики робив так, як на їхній батьківщині. Але, як видно, ця спроба зазнала невдачі, бо місцеве оточення ще не було готове до таких змін і довелося миттєво повернутися до «батьківських законів». Тому і була прийнята усім відома «Правда Ярослава», а візантійське право залишилося тільки у церкві, як устав «Святого Володимира».

#### **Література:**

1. Арциховский А. Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 1953-1954 гг.). – М.: АН СССР, 1958. 200 с.
2. Лаврентьевская летопись. М.: Наука, 1997. 290с.
3. Черепнин Л. В. Древнерусские княжеские уставы XI-XV века. М.: Наука, 1976. 242 с.
4. Слово о законе и благодати Митрополита Иллариона [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://old-ru.ru/02-2.html>
5. Эклога: Византийский законодательный свод VIII века. М.: Наука, 1965. 228 с.

**Клевнова А.О.**

*студентка 2 курсу*

*СумДПУ ім. А.С.Макаренка,*

*м.Суми, Україна*

### **СУСПІЛЬНИЙ І ДЕРЖАВНИЙ ЛАД СПАРТАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

Державний устрій рабовласницької Спарти сформувався у результаті перевтілення воєнної демократії у державну організацію, яка зберегла деякі органи родоплемінної організації влади.

Ці перевтілення призвели до становлення «лікургового ладу», що склався, до VI ст. до н.е. Щоб домогтися злагоди й миру в Спарті, Лікург вирішив назавжди викоринити багатство й бідність у своїй державі. Він заборонив використовувати золоті й срібні монети, якими користувалися у всій Греції, а замість них увів залізні гроші. На них можна було купити тільки те, що вироблялося в самій Спарті; крім того, вони були настільки важкі, що навіть невелику суму треба було перевозити на візку. Лікург встановив і побут домашнього життя: усі спартанці, від простого громадянина до царя, повинні були жити в зовсім однакових умовах. Спеціальним розпорядженням

вказувалося, які можна будувати будинку, який одяг носити: він мав бути такий простий, щоб не було місця ніякій розкоші. Навіть їжа повинна була бути у всіх однаковою [4].

Таким чином, у Спарті поступово розлюбили заможність, тому що користуватися нею стало неможливо: громадяни менше стали думати про власне добро, а більше про державне. Ніде у Спарті бідність не сусідила із заможністю, отже, не було заздрості, суперництва й інших корисливих пристрастей, що розпещують людину. Не було і жадібності, що приватну користь протиставляє державному благу [1].

Внутрішні, загально-соціальні та зовнішні функції у Спартанській державі були прерогативою порівняно простого державного апарату, найважливішу роль у якому грала армія. Частиною апарату також виступали: поліція, суди, адміністративно-чиновницькі органи. Одну з провідних ланок органів влади Спарти займали народні збори. Участь у зборах брали усі спартіати, що досягли 30-літнього віку. Первісні збори скликали вожді, вони ж у них головували. Виступати на народних зборах могли тільки посадові особи або послі іноземних держав, учасники ж зборів лише заслуховували виступи та голосували. Голосування проводилося лементом, а в спірних випадках учасники зборів розходилися на різні боки. Скликання народних зборів (крім надзвичайних) провадилося раз на місяць. На зборах приймалися закони, обиралися посадові особи, вирішувалися питання війни та миру, союзу з іншими державами, розглядалися питання про спадкування посади вождя, визначалося, кому з вождів очолювати військо в поході тощо. Право обрання посадових осіб, право відхилення внесених ними пропозиції, дозволяли їм якщо не контролювати їх, то у всякому разі, здійснювати на них вплив, змушувати рахуватися із собою [2, с. 156 - 161].

До IV ст. до н.е. учасники народних зборів стають пасивними, а роль їх зменшується. У той же час на чолі держави Спарта стояли два архагети. У літературі їх часто називають «царями», хоча навіть афінський базилевс, по відношенню до якого термін цар умовний, мав більшу владу, чим спартанські вожді. Влада архагетів, на відміну від влади родоплемінних вождів, була спадковою, що, однак, не робило її міцною. Кожні 8 років проводилося гадання по зірках, у результаті якого архагети могли бути віддані суду або відсторонені від посади. Іноді вони зміщалися і без цієї процедури.

У цілому положення архагетів було почесним. Вони одержували велику частину військового прибутку, робили жертвоприношення, входили до складу ради старійшин, здійснювали суд по деяких справах, що мали значення для всієї громади. Спочатку найбільш повною була військова влада архагетів. Їм підкорювалося військо, у походах вони користувалися правом життя й смерті. Однак надалі і їх військові повноваження були істотно обмежені.

Органи державної влади Спарти складалися також із «ради старійшин» (герусії), до складу якої входило 28 геронтів, що досягли 60-літнього віку й обиралися довічно народними зборами зі знатних спартіатів. Герусія брала участь у переговорах з іншими державами, розглядала кримінальні справи про державні злочини та вела судові процеси проти архагетів. До герусії входили й обоє вождів. Спочатку герусія розглядала питання, що виносилися на обговорення народних зборів, і тим, самим мала можливість направляти його

діяльність. Згодом повноваження герусії розширилися. У випадку незгоди геронтів і вождів із рішенням народних зборів вони могли перешкодити їм, залишивши збори.

З плином часу в Спарті з'явився ще один орган влади - ефорат у VIII ст. до н.е. в результаті гострих конфліктів між родоплемінними вождями та родовою аристократією. Остання, що одержувала велику частку військового прибутку й можливість гнати вільних общинників, прагнула обмежити довічну владу вождів владою представників аристократії, які обиралися на визначений термін. Ними стали п'ять ефорів і обиралися вони з «гідних» на один рік, діяли єдиною колегією, що приймала рішення більшістю голосів. Спочатку ефори вважалися помічниками архаетів і здійснювали судовий розгляд справ у майнових суперечках. Із середини VI ст. до н.е. влада ефорів помітно зростає. Вони поставили під свій контроль архаетів — у походи їх супроводжували два ефори, одержали право скликати герусію, народні збори та керувати їх діяльністю. Разом із герусією вони могли запобігти прийняттю народними зборами невідгідного їм рішення. До них перейшло внутрішнє керівництво та зовнішні відносини Спарты, спостереження за дотриманням спартіатами встановлених порядків, суд над ними та їх покарання, оголошення війни і миру, контроль над діяльністю інших посадових осіб. Діяльність самих ефорів практично не контролювалася - вони звітували тільки перед своїми спадкоємцями. Особливе положення ефорів підкреслювалося і їх правом не брати участь у загальних сисситіях і мати власний стіл [3].

Таким чином, усе життя спартанців було підпорядковане інтересам воєнізованої держави, що сприяло збереженню архаїчних рис у побуті. Завдяки своїй обороноздатності та безстрашним воїнам Спарта була наймогутнішою державою у Греції, хай якими методами вона цього досягла.

#### **Література**

1. Гуриев В. Ликург и 299 спартанцев // Esquire [офіційна сторінка] URL: <https://esquire.ru/articles/19662-lycurgus/>
2. Дубровский И. Спартанский эксперимент // Вокруг света. 2006. № 1. С. 156 - 167.
3. Як воювали могутні спартанці? // PiznaySvit [офіційна сторінка] URL: <http://piznaysvit.net.ua/istoriia/556-iak-voiuvaly-mohutni-spartantsi.html>
4. Крімер Б. This is Sparta! // Explorer Life [офіційна сторінка] URL: <https://explorer.life/this-is-sparta>

**Ткаченко Т.Г.,**  
*слухач 1 курсу магістратури,  
Академія Державної пенітенціарної  
служби,  
м. Чернігів, Україна*

#### **КОНЦЕПЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДОРОБКУ А. БЕНУА**

Якщо сучасну людину запитати про час виникнення прав людини, то скоріше за все відповідь буде очікуваною: XX ст. або кінець XVIII ст. Така відповідь, як правило, детермінована знаннями про те, що на XVIII ст. припали

події, які кардинально змінили правову реальність. Мається на увазі проголошення США Декларації про незалежність (1776), прийняття в результаті Великої французької революції Декларації прав людини і громадянина (1789) та оприлюднення Т. Пейном праці «Права людини» (1791), в якому був вперше використаний концепт «права людини» («human rights»). Щодо ХХ ст. – то це сторіччя ознаменувалося тим, що в ньому відбулася «коронація прав людини» (М. Гоше) і вони перетворилися на нову «релігію людства» (Н. Гордимер), особливо після прийняття Всесвітньої декларації прав людини у 1948 р. Проте, філософи права, а особливо ті, які сконцентрували наукові інтереси на розкритті суті прав людини (М. Гібні, М. Перрі, ін.) добре усвідомлювали та усвідомлюють, що жодне явище не виникає спонтанно, а особливо якщо воно стосується людини. Треба щоб було підґрунтя та мав би бути латентний період розвитку цього явища. І саме з такої позиції до прав людини підходить Ален де Бенуа, французький філософ, геополітик, письменник та журналіст, який інтригуючи, вказує іншу дату виникнення прав людини – 1537 р. [1, с.14] чим однозначно стимулює інтерес до своєї концепції.

Зазначимо, що А. Бенуа не був першим, хто звернувся до аналізу теологічного підґрунтя прав людини. Проте, він нібито підводить ризик під доробком, який було оприлюднено до початку ХХІ ст. та починає виклад з того, що відзначає, що в концепті «права людини» закладено декілька проблем: «що є людина», «що є право» та «як співвідносяться право і людина». Виходячи саме з розуміння такої складності та проблематичності концепту А. Бенуа погоджується з тими дослідниками, які стверджували, що права людини є вродженими, природними, а це означає, що держава має визнавати їх та гарантувати їх збереження. По ходу викладу власного бачення, Бенуа виказав впевненість, що права людини нічого не мають спільного з тим, як право розуміли давні греки та особливо римляни. На думку філософа виключно християнство, яке розглядаючи людину як образ та подобу Бога, наділило її якістю самоцінності, можна вважати справжнім підґрунтям розвитку прав людини. Такий умовивід вченим робиться після аналізу та узагальнення значного обсягу джерельної бази, що і дозволяє вказати на декілька моментів. Перший – християнська любов (ἀγάπη) детермінує установку, що до будь-якої людини треба відноситися з рівною повагою, яка виходить із загального братства – рівності. Другий – розвиток номіналізму, який вустах У. Окками проголосив існування виключно одиничних сутностей. Третім моментом стала поява суб'єктивного права у ХVІ ст. Тож, якщо розбиратися зі світоглядною та філософською сутністю прав людини, яка була визнана в якості підґрунтя та підштовхнула Бенуа до вказаного датування, то зазначимо, що для французького філософа воно цілком очевидне та безальтернативне – християнство.

Бенуа переконаний, що саме сукупність, а скоріше послідовність цих моментів і трансформації, які відбувалися в правовій реальності, стали також тією основою, що дозволила Т. Гоббсу в «Левіафані» не тільки визнати рівність усіх, але й зазначити, що природне право, «*jus naturale*, – це свобода,

яку кожна людина має, аби використовувати свою владу на власний розсуд задля збереження власної природи, себто власного життя, і, отже, це свобода робити все, що згідно з власною думкою і розумом (reason) людина вважатиме за найдоцільніший засіб для досягнення своєї мети» [2, с.155]. Відтак, Бенуа підкреслив, що Гоббс не тільки «дав право» людині самій визначити що є щастя, але й вказав перше право людини – свободу, а рівність визначив умовою її реалізації [1, с.24]. Розмірковуючи далі і визначаючи свободу людини в якості права, Бенуа добре розуміє, а тому підкреслює, що реалізація свободи не може бути свавіллям, адже існування має завжди переходити в співіснування Я та Іншого (Бога, людей, людини).

Вибудовуючи лінію власних міркувань, Бенуа звертається також до того, що співіснування, як умова прав людини, це завжди момент присутності договору чи ринку. Й в цьому моменті французький філософ не може обійтися без посилань на Дж. Локка та Ж.-Ж. Руссо. Водночас, Бенуа вказує на момент, який часто ігнорується іншими дослідниками, а саме те, що договір передбачає, що право втрачає власну позицію та поступається місцем економіці та політиці, що і відбувалося на думку філософа у XVII - XVIII ст.ст., століттях, коли користь і власність стали атрибутами права, а останнє визнавали якістю, що належить природі людини.

Ще один парадоксальний умовивід робить Бенуа, коли вказує, що права людини – це право, що «заражене мораллю» [1, с.27]. Тобто вчений впевнений, що права людини більше свідчать не про те, ким добре бути, а як вчиняти правильно, виходячи з реальності. На підтвердження цього філософ наводить приклад подій середини XX ст., коли «після Освенциму» відбувалося обговорення та прийняття Всесвітньої декларації прав людини. Як відомо з історії прийняття цього документу відсутність консенсусу була замінена актом віри в майбутнє вдосконалення людини [1, с.24]. Знайдений вихід фактично продемонстрував, що права людини є «умовною значимістю», і це, з одного боку є основою для критики, а з другого боку, в залежності від політичної ситуації, може бути матеріалом для маніпуляцій/спекуляцій та різночитань (наприклад, свобода вираження має різний статус для США та Франції). Виходячи з цього можна стверджувати, що для Бенуа, питання про права людини в XX ст. вже відноситься до сфери політики, а не моралі чи права. Відповідно і ідея прав людини не може розглядатися поза залежністю від політичної ситуації та політичних передумов.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що Андре де Бенуа не єдиний, хто зробив спробу детального аналізу прав людини, проте, на нашу думку, йому через концептуалізацію власного бачення, вдалося, не впадаючи у крайності, подати результати проведеного аналізу як міждисциплінарне дослідження на стику політичної філософії та філософії права.

#### **Література:**

1. Бенуа А. По ту сторону прав человека. В защиту свобод ; пер.с фр. С. Денисова. М. : Институт Общегуманитарных Исследований, 2015. 144 с.
2. Гоббс Т. Левіафан. Пер. з англ. К. : Дух і Літера, 2000. 606 с.

**Ільченко Я.О.**

*студент 3 курсу 031 групи  
СумДПУ ім. А.С.Макаренка,  
м. Суми, Україна*

## **СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕНАТУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

Зміна форми української державності у зв'язку з приходом до влади Гетьмана Павла Скоропадського висунула на перший план питання створення нових владних структур і, зокрема, судової системи.

8 липня 1918 р. був прийнятий закон «Про утворення Державного Сенату», згідно якого Генеральний суд припиняв своє існування [2, с.80]. На його місці створювався Державний Сенат, що мав бути вищою інституцією Української держави у судових та адміністративних справах. У цьому законі яскраво виявилась прихильність гетьмана П. Скоропадського до російської моделі організації державних структур, зокрема судових. В 2 статті закону зазначено, що устрій, компетенція, порядок чинності і провадження справ, порядок виконання постанов Державного Сенату, обсяг повноважень Державного Сенату, порядок його зносин з іншими державними установами, права, обов'язки і відповідальність сенаторів мали тимчасово регулюватися «Учреждением Российского Правительствующего Сената» та «Учреждением Судебных установлений». Державний Сенат складався з Загального Зібрання Сенату (10 сенаторів), Адміністративного Генерального суду (19 сенаторів), Цивільного Генерального суду (15 сенаторів) та Карного Генерального суду (11 сенаторів). Закон також визначав суворі вимоги до кандидатів на посади сенаторів. Сенаторів призначали з числа осіб з вищою юридичною освітою, що пропрацювали не менше 15 років у судових відомствах на посаді судового слідчого чи товариша прокурора окружного суду і вище або присяжного адвоката чи викладали юридичні науки у вищих навчальних закладах, а також із числа осіб, що мали вчений ступень магістра або доктора права. Сенаторам Цивільного Генерального суду зараховувався стаж перебування на посаді секретаря цивільного департаменту судової палати, Адміністративного – час державної та громадської служби на посадах, що надавали широкий адміністративний досвід. До Загального Зібрання можна було увійти і без 15-річного стажу, але за умови перебування на посаді міністра. Закон забороняв сенаторам одночасно перебувати на будь-яких посадах на державній службі. Проте членам Сенату можна було обіймати професорські посади у вищих навчальних закладах, викладати в них або виконувати тимчасові доручення на державній службі. Винятки становили сенатори Загального Зібрання, які могли бути призначені на міністерські посади, але в такому разі вони виконували сенаторські обов'язки на громадських засадах. Члени Сенату призначалися гетьманом на підставі подання міністра юстиції, яке мало бути ухвалене Радою міністрів. Закон не встановлював терміну перебування сенаторів на посадах і можна вважати, що вони могли займати їх довічно.

Сенатори були призначені протягом липня 1918 р. Їх склад був укомплектований за рахунок колишніх суддів Генерального суду та колишніх урядовців російського судового відомства, які опинилися на Україні після



жовтневого перевороту в Петрограді. Сенаторами Загального Зібрання стали урядовці, зокрема міністр народної освіти та мистецтва Василенко, міністр внутрішніх справ Кістяківський, державний контролер Завадський, Голова Ради міністрів Лизогуб, міністр юстиції Чубинський та його товариш (заступник) Романов. Першим президентом Державного Сенату став професор М. Василенко. Відомо, що посаду президента сенату прагнув обійняти міністр юстиції М. Чубинський, син відомого українського діяча і вченого Павла Чубинського, проте гетьман зробив свій вибір на користь більш досвідченого та надійного Василенка [1, с.219].

Головою Адміністративного суду став Д. Носенко, Цивільного – С. Гусаківський. Карний суд очолив М. Чубинський. Голови Генеральних судів обиралися на довічний строк всіма сенаторами суду і затверджувалися гетьманом. Генеральні суди поділялися на відділи, які очолювали старші за стажем сенатори.

Було також призначено і прокурорів Генеральних судів Державного Сенату. Товариші обер-прокурора Правлячого Сенату Затворницький та Тизенгаузен стали прокурорами відповідно Цивільного і Карного судів. Лошкар'єв, товариш прокурора Київської судової палати став прокурором Загального Зібрання Сенату. Прокурором Адміністративного суду став голова Сімферопольського окружного суду Тулов.

Законодавство визначало організаційні форми діяльності Державного Сенату. В Загальному Зібранні Сенату брали участь всі 55 сенаторів. Скликалося воно за ініціативою президента Сенату, міністра юстиції або на вимогу 10 сенаторів. До компетенції Загального Зібрання Сенату належало: надання звання сенатора, справи про дисциплінарну відповідальність членів Сенату, позбавлення звання сенатора. У Загальному Зібранні генеральних суддів брали участь сенатори відповідних судів. Всі питання, що розглядалися Загальним Зібранням Сенату, вирішувалися простою більшістю голосів присутніх, але за умови, що у зібранні брали участь 2/3 усіх сенаторів або 2/3 сенаторів суду, до компетенції якого належить справа. За рівності голосів рішення вважалося не прийнятим, незважаючи на позицію головуючого [3, с.101].

Офіційне відкриття Державного Сенату відбулося 1 вересня 1918 р. Передбачалася діяльність сенатського архіву і друкарні. Друкованим органом інституції мали стати «Відомості Державного Сенату».

Таким чином, створення Державного Сенату відіграло значну роль у розвитку та реформуванні судових установ Української держави.

#### **Література**

1. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. Київ-Філадельфія, 1995. 493 с.
2. Степанюк А. Г. Законодавче забезпечення діяльності Державного Сенату Української Держави у 1918 р. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2012. Вип. 20. Ч. 2. Т. 1. С. 79-81.
3. Степанюк А. Г. Кадрове забезпечення діяльності державного сенату Української Держави у 1918 р. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Ужгород : Гельветика, 2013. Вип. 21. Ч.2. Т.1. С. 100-102.

**Рень Ю.В.**

*аспірант кафедри кримінального,  
кримінально-  
кримінології Академії Державної  
пенітенціарної служби  
м. Чернігів, Україна*

## **ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ**

Досить складною кримінально-правовою проблемою сучасного кримінального законодавства є питання причетності до злочину. Чинне кримінальне законодавство України не містить нормативного закріплення причетності до злочину як самостійного інституту кримінального права, а також окремого чіткого визначення. Аналізуючи окремі кримінально-правові норми, які стосуються співучасті, впливає, що немає чітких нормативних підстав притягнення до відповідальності усього кола причетних до злочину осіб. Одним із проявів такої протиправної поведінки є приховування злочину. Важливість та ефективність протидії заздалегідь не обіцяному приховуванню злочину досить багато в чому залежить від всебічної, повної та глибокої наукової розробки кримінально-правових аспектів цього негативного соціального явища. Приховування злочинів в законодавчому закріпленні відображувалося досить по-різному, зокрема змінювалося із реформами суспільного життя та виданням нових нормативно-правових актів. З розвитком кримінального законодавства у сфері охорони правосуддя відбувалися й становлення інституту причетності до злочину, а також еволюція відповідальності за його приховування.

Теоретичним і практичним питанням причетності до злочину, у тому числі приховування злочину, присвячені праці Г.І. Баймурзіна, І.А. Бушуєва, Т.М. Гуд, М.І. Ковальова, О.М. Лемешко, М.І. Мельника, М.Х. Хабібুলліна й інших. Проте, незважаючи на численні дослідження зазначеної проблематики, питанням витоків і генезису кримінальної відповідальності за приховування злочину не приділено належної уваги науковців.

Причетність до злочину – це дія чи бездіяльність, яка хоча і пов'язана з вчиненням злочину, але не є співучастю в ньому. Проаналізувавши положення частин 6 і 7 ст. 27 Кримінального кодексу України (далі - КК України), з урахуванням теорії і сформованої практики, одним із видів причетності до злочину можна виділити заздалегідь не обіцяне (тобто не обіцяне до закінчення (завершення) злочину) приховування злочину[1]. Зі змісту частини 6 статті 27 КК України витікає, що під заздалегідь не обіцяним переховуванням злочину мається на увазі діяльність особи з укривання злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом. Специфічною рисою такої причетності є те, що така діяльність є завчасно не обіцяною, має місце вже на фазі закінченого злочину, а також вчиняється виключно щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Коло суб'єктів даного злочину обмежене.

Так, згідно частини 2 статті 396 КК України за заздалегідь не обіцяне укривання злочину не підлягають кримінальній відповідальності: члени сім'ї,

близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом [1]. Це батьки, дружина, діти, рідні брати і сестри, діди, баби, онуки.

Приховування злочину – це активна діяльність особи по приховуванню злочинця, засобів і знарядь вчинення злочину, його слідів або предметів, здобутих злочинним шляхом. Причому мова йде тільки про заздалегідь не обіцяне приховування, тобто про приховування, не обіцяне до закінчення (завершення) злочину [2].

Історично в кримінальному праві не було поділу співучасників на головних і другорядних, не вказувались також ознаки самого інституту. Лише через п'ять століть після появи Руської Правди зустрічається згадка про різні ролі при сумісній злочинній діяльності. Губна Білозірська грамота 1539 року встановлює уже поряд з безпосередніми виконавцями також приховувачів.

Тобто, перші згадування про приховування злочину містилися в найдавнішій історичній пам'ятці права – Руській Правді. Цей документ не закріплював загального складу приховування злочину, а відповідальність установлювалась за приховування окремих самотійних злочинних діянь. При цьому злочинним визнавалось приховування виключно злочинця або предметів, здобутих злочинним шляхом.

Подальшого розвитку норми про кримінальну відповідальність за приховування злочину набули в Литовському Статуті 1529 р., який передбачав кілька положень, що регулювали відповідальність за приховування злочинця та майна, здобутого злочинним шляхом. Їх особливістю було те, що завчасна обізнаність у тому, що особою було вчинено злочин, не потребувалася від приховувача, натомість він обов'язково мав знати, що приховує злочинця, і свідомо його переховувати.

Спроба відмежувати причетність від співучасті було зроблена, хоч і на дещо казуїстичному рівні, вже в Соборному уложенні 1649 року, яке передбачало відповідальність за приховування злочинів, недонесення та потурання злочину. Зокрема, винна в недонесенні про державний злочин особа каралась на рівні виконавця; щодо інших злочинів недонесення каралось штрафом або покаранням, «яким накаже государ» [3, с. 18].

Важливим правовим документом, що регулював відповідальність за приховування злочинів була також збірка законів, яка діяла на території Лівобережної України й отримала назву «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.). Так, у пункті 1 артикула 41 глави 20 «Права» передбачалась відповідальність за переховування злочинця, а також за придбання, зберігання та використання майна, здобутого злочинним шляхом [4, с. 381].

В результаті кодифікаційної роботи Артикула Військового 1715 року, в якому законодавець вже диференціював відповідальність за приховування діянь в залежності від тяжкості приховуваного злочину, застосувавши, таким чином, метод залякування. Зокрема, на досить високому юридичному рівні питання кримінальної відповідальності приховувачів стало висвітлюватися в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року. Саме в зазначеному джерелі вперше в історії вітчизняного законодавства, як у Загальній, так і в Особливій частинах передбачалася можливість настання кримінальної відповідальності за приховування деяких діянь. Однак тільки в Кримінальному Укладенні 1903 року такі діяння поміщалися в розділі «Про протидію правосуддю».

Приховуванню злочину були присвячені статті (зокрема ст. ст. 166-169) Кримінального Укладення 1903 р. На законодавчому рівні проводилося розмежування приховування від співучасті, а також від користування плодами злочину, який належить до майнових злочинів (ст. ст. 616-619).

Водночас із Керівними началами 1919 р. застосовувались нормативні акти, прийняті Радою Народних Комісарів, які також містили норми про приховування злочинів. Так, п. 2 декрету РНК РРФСР «Про хабарництво» від 08 травня 1918 р. закріплював відповідальність, з поміж інших, осіб, причетних до давання хабара службовцям. При цьому приховування хабарництва вважалося не лише видом причетності, а й самостійним деліктом. Це положення було закріплене в п. 3 декрету РНК РРФСР від 16 серпня 1921 р. «Про боротьбу із хабарництвом»: карається позбавленням волі з конфіскацією майна, або без такої - посередництвом у скоєнні злочину, установленому п. 1, а рівно приховування хабарників.

Наступним кроком у розвитку кримінальної відповідальності за приховування злочинів став Кримінальний кодекс УРСР (далі - КК УРСР) 1922 р., де передбачалась відповідальність за приховування окремих видів злочинних діянь.

У Кримінальному кодексі УРСР дещо інакше розв'язувалися питання, пов'язані із приховуванням. У ньому розрізнялося два види приховування – як вид пособництва та приховування як самостійний злочин. Згідно з ст. 20 КК УРСР 1927 року пособниками визнавалися особи, які сприяли вчиненню злочину порадами, вказівками, усуненням перешкод та іншими способами, а також особи, які сховали злочин або сліди злочину.

Більш детальної регламентації відповідальність за приховування злочину набула у Кримінальному кодексі УРСР 1960 р. До новел цього нормативно-правового акта слід зарахувати, по-перше, законодавче визначення приховування злочину (ст. 20 КК УРСР); по-друге, зарахування приховування злочинів до злочинів проти правосуддя; по-третє, положення, згідно з яким відповідальність за переховування настає лише у випадках, спеціально передбачених ст. 186 цього Кодексу; по-четверте, закріплення у ст. 186 вичерпного переліку злочинів, переховування яких заборонялось під загрозою застосування покарання[5].

Таким чином, ми проаналізували історико-правовий аспект протидії приховуванню злочинів, і можна зробити висновок, що, за відсутності в КК України прямого визначення поняття приховування, таке визначення дає теорія кримінального права. Так, приховуванням вбачатися активна діяльність особи по приховуванню злочину, самого злочинця, засобів та знарядь вчинення злочину, його слідів чи предметів, здобутих злочинним шляхом. У КК законодавець розрізняє два види приховування: приховування злочину, яке є заздалегідь обіцяним (обіцяється до початку або в процесі вчинення злочину, але до його закінчення; заздалегідь не обіцяне приховування злочину (вбачає надання згоди на вчинення дій, що пов'язані з приховуванням, вже після вчинення злочину (закінченого чи незакінченого).

#### **Література**

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 18.04.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/2341-14> (дата звернення: 29.04.2018).

2. Поняття та види причетності до злочину. Кримінальна відповідальність за причетність до злочину. URL: [https://www.naiau.kiev.ua/books/mnp\\_krum\\_pravo\\_zag/Files/Lekc/T11/ T11\\_P5.html](https://www.naiau.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lekc/T11/ T11_P5.html). (дата звернення: 29.04.2018).
3. Бушуев И. А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство. Москва: Юридическая литература. 1965. 138с.
4. Права, за якими судиться малоросійський народ / Упоряд.: К.А. Вислобоков. К., 1997. 548 с.
5. Гуд Т.М. Історичний аспект кримінально-правової протидії приховуванню злочину. Право і суспільство. № 3. Частина 3. 2015. С. 153-158.

**Орєхова А.**  
*учениця 10 класу*  
*Комунальної установи*  
*Сумська гімназія № 1,*  
*м.Суми, Україна*

## **ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

На хвилі протесту проти дискримінації жінок виник фемінізм. Першим документом фемінізму вважають «Декларацію прав жінки та громадянки», написану французенкою Олімпією де Гуж у 1791 р., в якій було заявлено, що жінка має такі самі права на свободу, володіння власністю, як і чоловік. Але на заваді цьому є «тиранія сильної статі». Декларація викликала в суспільстві потужний спротив, особливо фраза: «Якщо жінка має право зійти на ешафот, то вона повинна мати право зійти і на трибуну». У 1827 р. у м. Сенека-Фоллзе (США) відбувся перший з'їзд американських феміністок-суфражисток, на якому було висловлено протест проти дискримінації жінок, прийнято Декларацію прав жінок [1, с. 185].

Традиція ліберальної думки отримала класичне втілення в роботі М. Уоллстоункрафт «Захист прав жінки» (1792). Автор була впевнена, що природні права чоловіків насправді є правами всіх людей, тому жінкам не меншою мірою, ніж чоловікам, дане право на політичну рівність і представництво. Права слід надавати жінкам без зміни існуючих соціальних інститутів. Цей підхід породив одну з головних дилем феміністської теорії: або співіснувати з чоловіками на ліберальному шляху до рівноправності та рівності, або піти проти чоловіків по радикальному шляху сепаратизму [2, с. 155-156].

Таким чином, ліберально-феміністський напрямок розглядає ґендерну нерівність як гноблення жінок прописаними або традиційними ролями, а радикальний фемінізм інтерпретує ґендерну нерівність як насилля над жінками.

Отже, за одне століття фемінізм поширився в усьому світі, вперше порушивши питання про права жінки, рівність статей, сприяв формуванню атмосфери морального осуду патріархату. Успіх суфражизму, а також об'єктивні чинники – війна, повоєнне відродження – призвели до того, що фемінізм фактично не виявляв себе майже до 60-х років ХХ ст. Поштовхом до його відродження стала книга французенки Симони де Бовуар «Друга стаття»,

яка є повним історико-філософським дослідженням становища жінки від створення світу.

В Україні феміністські погляди стали поширюватися в XIX ст. Організаційно український жіночий рух оформився у 1884 р. заснуванням першого жіночого товариства у Станіславі і жіночого товариства О. Доброграєвої. Згодом було створено «Клуб русинок», «Гурток українських дівчат», «Жіноча громада», «Союз українок» та ін. Ідеологами українського жіночого руху вважають Наталю Кобринську, Софію Русову, Христю Алчевську, Ольгу Кобилянську.

Гасло Ольги Кобилянської, яка писала на переломі XIX та XX століть, залишається актуальним і нині: «Бути самій собі ціллю». «Емансипація жінок – це виявлення енергійного стремління до здобуття особистої свободи і прав на набуття фахового чи іншого знання в усіх галузях науки та прав займати посади в державній чи приватній службі», та на той час не годилося, щоб жінка за книжками сиділа...[3, с.165].

Згодом радянська влада формально надала жінці всю повноту юридичних прав, заборонивши водночас діяльність незалежних жіночих організацій. Натомість при органах влади було створено жінвідділи, завдання яких полягало в тому, щоб викувати з жіночих трудових ресурсів армію робітниць і селянок, а це мало своїм наслідком зникнення особистості, нівелювання соціокультурних відмінностей між чоловіком та жінкою.

Крім того, попри велику кількість жіночих організацій, розвинутої феміністської традиції в українській культурі не існувало. Сучасний український жіночий рух був консервативним, організаційно розрізненим. Цієї проблеми не вичерпує діяльність жіночих громадських організацій, організацій з надання допомоги жінкам, які перебувають у складному моральному та матеріальному становищі тощо.

Якщо перша хвиля жіночого руху в Україні (1989 – середина 90-х років XX ст.) була пов'язана з політикою українського націоналізму, то друга хвиля (з середини 90-х років) дедалі більше починає поєднувати цілі жіночого руху з феміністськими завданнями розвитку жіночого самовизначення, індивідуальності, реалізації своїх умінь, знань в сучасному світі. Вона зорієнтована на ідеали незалежного руху, який розвивається у формі неурядових жіночих громадських об'єднань. Водночас, зазначають дослідники, необізнаність у феміністській проблематиці, відсутність розвинутих традицій демократичних соціальних рухів в Україні ускладнюють розвиток українського жіночого руху. До того ж, українки не зовсім готові до сприйняття ідей фемінізму. У суспільстві багато патріархальних стереотипів як серед чоловіків, так і серед жінок.

Ґендерна теорія замінила собою в Україні феміністичний дискурс, який так і не набув значного поширення, попри ряд цікавих авторів-науковців, які в перші роки незалежності активно заявили про себе як яскраві та непересічні феміністичні дослідниці. Серед них варто назвати, у першу чергу, С. Павличко, О. Забужко, Т. Гундорову, Н. Зборовську, В. Агеєву, І. Жерьобкіну, Н. Чухим, О. Кісь та інш. Значно поширенішими виявилися на наших теренах дослідження в царині жіночої історії, історії жіночого руху, ґендерні дослідження [4, с.47].

Однією зі суттєвих ознак сучасної європейської демократії є її ґендерна збалансованість, а в перспективі – паритетність.

24 грудня 1980 р. УРСР ратифікувала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Відповідно до ст.7 Конвенції держави-учасниці зобов'язуються вживати всі відповідні заходи по ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному і суспільному житті країни, зокрема, забезпечують виборче право тощо [5].

Відповідно до ч.1 ст.1 Протоколу № 12 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою. Варто зазначити, що Європейський суд з прав людини розрізняє пряму та непряму дискримінацію. Непряма дискримінація – це однакове ставлення до людей, ситуації яких відрізняються (справа *Oruz v. Turkey* р. 183) [6].

Для виправлення і недопущення появи непрямой дискримінації законодавці та урядовці повинні адаптувати правила й практики, щоб урахувати ці відмінності. У правозахисній системі ООН такі дії називають «особливими заходами», у праві ЄС – «спеціальними заходами» або «позитивними заходами», які направлені на забезпечення «рівності по суті», тобто рівності у користуванні можливостями для отримання доступу до суспільних благ.

Україна приєдналася до Декларації тисячоліття ООН, визначивши мету забезпечення ґендерної рівності як важливу складову подальшого розвитку та один із пріоритетів державної політики [7].

На закріпленні принципу дотримання рівності прав і свобод усіх громадян та відсутності обмежень за ознаками статі, перш за все, наголошує Конституція України. Зокрема, нормами ч. 3 ст. 24 зазначено, що рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [8].

Відповідно до норм Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. ґендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Відповідно до ст.3 Закону: «державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на: утвердження ґендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; запобігання та протидію насильству за ознакою статі, у тому числі всім проявам насильства стосовно жінок; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків; підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства; виховання і пропаганду серед населення України культури ґендерної рівності, поширення просвітницької

діяльності у цій сфері; захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі» [9].

Реалізація практичної ґендерної моделі можлива лише у розвинених правових системах із сталим громадянським суспільством. Становлення громадянського суспільства – процес складний, передбачає утвердження рівних можливостей для самореалізації як жінок, так і чоловіків, тобто ґендерної рівності. Як свідчать дослідження, на сьогодні більше 60% європейців вважають, що в Європі ще й досі поширена дискримінація за ознакою статі, а понад половини громадян ЄС вважають недостатніми заходи, що вживаються для забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків в країнах, та вважають необхідним продовження роботи щодо подолання проявів дискримінації, в тому числі і за ознакою статі [10, с.5].

Сучасна українська держава все більше і більше відходить від європейських ґендерних стандартів і цінностей, фактично не встигши за попередні роки свого існування долучитись до них. Подібний процес спостерігається на всьому пострадянському просторі. Отже, при приведенні законодавств цих країн у ґендерному плані до європейських стандартів, виникає різкий конфлікт інтересів між задекларованими ґендерними стандартами та існуючими суспільними стереотипами та ґендерними практиками. Нашому суспільству необхідно відмовитися від старих ґендерних стереотипів і формувати нові. Громадяни України повинні розуміти, що воля різних, але рівних повинна бути заснованою на принципах паритетної демократії.

#### Література

1. Основи теорії тендеру: Навчальний посібник. К.: «К.І.С.», 2014. 536 с.
2. Пустова М. Ґендер та можливість рівноваги в опозиції «публічне/приватне» / М.Пустова // Українознавчий альманах. 2013. Вип. 11. С. 155-158. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm\\_2013\\_11\\_47](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2013_11_47)
3. Чернова Ю. Філософсько-світоглядні засади формування ідеї нової жінки у творчості Ольги Кобилянської / Ю. Чернова // Українознавчий альманах. 2011. Вип. 6. С. 162-166. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm\\_2011\\_6\\_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2011_6_38) - С.165
4. Грабовська І.М. Постколоніальна ґендерна теорія в структурі соціогуманітарного знання сучасної України / І. М. Грабовська // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Сер. : Історія науки і техніки. 2013. № 48. С. 45-52. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpint\\_2013\\_48\\_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpint_2013_48_8)
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок / ООН, Конвенція, Міжнародний документ від 18.12.1979. URL : [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995\\_207](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_207)
6. Про ратифікацію Протоколів N 12 та N 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: закон України від 9 лютого 2006 № 3435-IV// [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3435-15>
7. Цілі розвитку Тисячоліття ООН: Україна 2015, Ціль № 6 «Забезпечення ґендерної рівності» [Електронний ресурс] URL : <http://www.ukraine2015.org.ua/tsil6>
8. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 5 січня 2017 р.: (офіц. текст). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017. 76 с.
9. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків Верховна Рада України; Закон від 08.09.2005 № 2866-IV [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
10. Загурська-Антонюк В.Ф. Ґендерна рівність у соціологічно-політичному вимірі в умовах світової кризи // Гілея: науковий вісник. 2015. Вип. 93. С. 306-311. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya\\_2015\\_93\\_77](http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_93_77) с. 307



**Погуляка Б.С.,**  
студентка 2 курсу.  
СумДПУ ім. А.С.Макаренка  
м.Суми, Україна

## **ТЕОРІЇ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ Т. ГОББСА, ДЖ. ЛОККА ТА Ж.-Ж. РУССО**

Теорія суспільного або політичного договору - теорія або модель у політичній філософії, що з'явилася в епоху Просвітництва і розглядає питання походження суспільства та легітимності влади з боку держави над особистістю. Соціальні аргументи договору зазвичай передбачають, що люди згоджуються поступитися частиною своїх свобод і підкоритися владі правителя або судді (або приєднуються до рішення більшості), в обмін на захист своїх прав.

Особливого значення дана теорія набуває у працях філософів XVII–XVIII ст. Серед них, передусім, треба згадати Т. Гоббса, Дж. Локка та Ж.-Ж. Руссо.

Концепцію Т. Гоббса краще зрозуміти, якщо розділити її на частини: теорію людської мотивації психологічного егоїзму та теорію суспільного договору, побудовану на гіпотетичному стані природи. Теорія людської природи була покладена в основу його філософської праці «Левіафан, або Матерія, форма та влада держави церковної і громадянської», виданої у 1651 р. Він вважав, що механічні якості людської психології створюють суб'єктивний характер людських вимог і, що людина обов'язково переслідує свої інтереси, чинить лише так, як їй потрібно. Це виробляється у неї механічно та є індивідуальним інтересом. А обґрунтування політичного обов'язку є таким: люди є корисними, проте при цьому вони раціональні, вони будуть оберігати ту владу, яка дозволить їм мати можливість жити в громадянському суспільстві, що сприяє їх власним інтересам [2, с. 95].

Люди, будучи розумними істотами, можуть прийняти суспільний договір задля збереження свого життя. Суспільний договір, за Гоббсом, має два аспекти. По-перше, люди повинні погодитися на створення суспільства колективно й відмовитися від прав, які вони мали у природному стані. По-друге, вони повинні обирати людину або уряд, який буде слідкувати за виконанням цього договору.

Дж. Локк не обґрунтовує необхідність монархії, а навпаки закликає проти неї. Одна з найвпливовіших робіт Локка – це «Два трактати про правління». Другий трактат присвячений його концепції стосовно соціального контракту та обґрунтування ідеї громадянського парламенту. За словами Локка, природний стан людини – це стан свободи без жодного втручання з боку інших людей. Проте це не є стан повної свободи: людина не може робити все, що їй заманеться, або те, що інші будуть засуджувати. Стан природи – це також стан, в якому не має володарів або уряду, який карає людей за їх злочини, це стан без моралі. Люди вважаються рівними в такому стані, а, отже, є рівними перед законами природи. Закон природи, наданий Богом, є головною ідеєю в моральній концепції Дж. Локка. Цей закон наголошує на тому, що ми не маємо права робити шкоду іншим, тому що ми всі є рівними перед Богом. Таким чином, природний стан – це стан, в якому люди є вільними і можуть переслідувати свої власні наміри [3, с. 317].

Дж. Локк є прихильником конституційної монархії, проте королівська влада не має для нього Божої підстави. Як і Т. Гоббс він вважає, що держава виникла завдяки суспільному договору. Усі люди рівні та незалежні, і ніхто не має права спричиняти їм шкоду. Проте, для Дж. Локка, на відміну від Т. Гоббса, революція, знищення громадянського уряду та повернення до природного стану не є лихом. Він вважає, що після повернення до природного стану, люди можуть побудувати кращий уряд [1, с. 28-32].

Ж.-Ж. Руссо теорію суспільного договору розглядає в праці «Міркування про походження нерівності серед людей». Ця праця являє собою звіт про моральну та політичну еволюцію людей від етапу природного стану до сучасного суспільства. Природний стан був часом спокою та миру. Через велику кількість ресурсів і малу кількість населення, люди рідко бачили один одного і їх життя було без конфліктів. Більше того, люди того часу були моральними і не могли нанести шкоди один одному. Проте в процесі розвитку людство стикається з певними проблемами. Кількість населення збільшується, що призводить до збільшення потреб людей. Через певний час люди починають жити родинами, а потім невеликими комунами. Відкриття та інновації робили життя легшим і це дало людині час на саму себе. Вона витрачає його на роздуми стосовно самої себе та оточуючих. Такі думки приводять людину до обмірковування суспільних цінностей: сорому, заздрості, гордості, злості тощо. Найважливішим у цьому розвитку була поява приватної власності. Цей момент стає моментом «гріхопадіння» і остаточного виходу зі стану природи. Яскраво проявляється проблема нерівності, починають зароджуватися соціальні класи. Кінець-кінцем ті, хто мали власність, вирішують створити уряд, щоб захищати свої багатства від злиднів. Так влада створює договір, у якому йдеться про рівність та захист кожного громадянина, хоча головною метою цього договору є укріплення основи нерівності і захист приватної власності [4, с. 40].

Як Т. Гоббс і Дж. Локк, Руссо стверджує, що людина була створена природою, щоб бути вільною, тому ніхто не має природного права принижувати іншого. У зв'язку з цим уряд – це правовий орган, який створюється через договори і контракти. Як тільки індивідуальна воля буде спрямована на спільні інтереси й утвориться спільна воля, яка спрямована на спільне благо, утвориться й справедливе суспільство [1, с.33-35].

Таким чином, у європейських мислителів XVII - XVIII ст. договір виступав як реальний або гіпотетичний акт створення суспільства (держави), при цьому суспільство в основі своїй розглядалося як сума складових його індивідів, які керуються перш за все прагненням до самозбереження та благополуччя, тому і об'єднуються в суспільство тільки договором, який укладається добровільно або вимушено. Суспільство в такій інтерпретації виступає як більш-менш майстерно сконструйована машина. Теорії суспільного договору були надзвичайно різноманітні. Вони по-різному трактували і природний стан, і суспільний договір як форму переходу до громадянського стану. Суспільний договір виступав в якості нового способу обґрунтування легітимності державної влади, яка була заснована на уявленні про її божественне походження.

#### Література

1. Гаджиєв В.В. Еволюція поняття суспільного договору (Гоббс, Локк, Руссо) // Гуманітарні студії. 2013. Вип. 20. С. 28 - 35.

2. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Гоббс Т. Сочинения в 2 т.; сост., ред. и авт. примеч. В.В. Соколов; пер. с лат. и англ. Т. 2. М., Мысль, 1991. 731 с.
3. Локк Д. Два трактата о правлении // Локк Д. Сочинения: в 3 т. Т. 3. М.: Мысль, 1988. Т. 3. С.137 – 405.
4. Руссо Ж.-Ж. Рассуждение о происхождении и основании неравенства между людьми // Руссо Ж.-Ж. Избранные сочинения: в 3 т. М., 1961. Т. 1. С. 1 - 250.

**Заєць С.І.**

*студентка 5 курсу*

*Сум ДПУ імені А.С.Макаренка,*

*м.Суми, Україна*

### **СТАНОВЛЕННЯ РЕМІСНИЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У II ПОЛ. XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ. ЯК ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ**

Трудові кадри завжди були і залишаються головним ресурсом країни та її регіонів. Адже саме вони здатні забезпечити високі темпи росту та конкурентоспроможність регіону. Робітники регіону є основним компонентом ресурсного потенціалу території і є основою всіх видів та форм суспільного виробництва в регіоні [5, с. 88].

В умовах розбудови незалежної української держави однією з найактуальніших проблем, які вирішує влада та суспільство, є проблема реформування освітньої галузі. У наш час вирішується завдання щодо оновлення змісту та форм організації навчально-виховного процесу в різних типах навчальних закладів, зміцнення їхньої матеріальної бази, підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів. Саме тому є актуальним врахування позитивного досвіду, набутого державою в минулому по розбудові системи навчальних закладів [3, с. 112].

Економічний розвиток України, як і будь-якої держави, значною мірою залежить від якості підготовки робітничих кадрів. Це обумовлено закономірним процесом впровадження у виробництво новітніх технологій, модернізацією матеріальної бази, появою нових галузей промисловості тощо. Саме тому на сучасному етапі розбудови української держави гостро назріла необхідність проведення масштабних системних перетворень у галузі освіти загалом та у професійно-технічній ланці зокрема [2, с. 14].

Вказуючи на економічну потребу в заснуванні ремісничих закладів освіти, К. Ушинський виділяє два головні аспекти їх існування – соціальний та організаційно-педагогічний. Загалом учений виділяв такі функції ремісничої освіти нового типу: економічні (узгодження ремесла з вимогами тогочасної науки й техніки); соціальні (поповнення соціальних прошарків населення, які мають виробляти продукцію різного роду в промисловості й сільському господарстві); моральні (скасування учнівства як форми експлуатації праці дітей); педагогічні (обґрунтування системи ремісничих та інших професійних навчальних закладів, встановлення тісного взаємозв'язку праці й навчання, створення особливої методики професійного навчання на сучасних засадах психолого-педагогічної науки) [4, с. 77].

Проблема трудового навчання і виховання підростаючого покоління була актуальною в усі часи. До її розв'язання доклали зусиль відомі педагоги другої половини XIX – початку XX століття: І.Анопов, М.Весель, М..Пирогов, М..Корф, П.Каптерев, П.Лесгафт, Т.Лубенець, М.Песьковський, К.Ушинський, В.Фармаковський, Я.Чепіга, Дж.Дьюї, Г.Кершенштейнер, А.Мікельсен, Й.Песталоцці, О.Саломон, У.Цигнеус та інші [5, с. 42].

На сучасному етапі проблеми трудової підготовки молоді в Україні в дореволюційний період досліджували А.Вихрущ, Д.Сметанін, М.Ярошенко. Праці цих педагогів присвячені питанням становлення й розвитку трудового навчання, його змісту, організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах дореволюційної України [4, с. 65].

У другій половині XIX століття Харківська губернія була однією з розвинутих промислових губерній України. Швидкими темпами розвивалася промисловість, транспорт, культура, соціальна сфера. Це викликало необхідність розширення та вдосконалення навчально-виховного процесу. Зважаючи на економічні умови і керуючись ідеями трудового виховання та навчання зарубіжних і вітчизняних педагогів, у навчальні плани поступово вводилися предмети трудової підготовки [1, с. 75].

Існуючу в Російській імперії систему освіти у другій половині XIX – на початку XX століть критично оцінювали відомі громадські діячі та педагоги. Д. Дорошенко писав: «всі школи на Україні, від вищих до нижчих, були чисто московськи. Мовою викладання була російська, користуватися рідною мовою не тільки не дозволялося, а й навіть заборонялося...У школі дитина потрапляла в далеку від неї духовну атмосферу, в чужий для неї світ... Звідси порівняно слабкий розвій дитини в школі, невисокий рівень знання й часті рецидиви безграмотності» [1, с. 83].

З розвитком ринкових відносин у другій половині XIX ст. у Російській імперії актуальним стає питання розвитку професійної освіти. Уряд намагався його вирішити, використовуючи досвід організації професійної освіти в Західній Європі. У 1888 р. міністром фінансів І.Вишеградським були підготовлені «Основні положення промислових училищ». Тут були зафіксовані принципи організації та завдання професійної освіти. Передбачалося відкриття професійних закладів двох типів. До першого відносилися нижчі училища, які повинні готувати майстрів для промислових підприємств. До другого – середні заклади, випускники яких ставали помічниками інженерів [3, с. 75]. Виходячи з потреб кожного міста, органи місцевого самоврядування відкривали ремісничі училища з певних спеціальностей. Найчастіше училища першого типу мали чітко визначене спрямування, у них особлива увага приділялася кресленню. У разі необхідності відкривалися спеціалізовані майстерні. Другий тип ремісничих училищ був фактично загальноосвітньою школою з курсом початкового загального й елементарного технічного навчання [4, с. 163].

18 грудня 1879 року Харківським губернським земством було вирішено організувати земські ремісничі училища (по одному на кожний повіт). Вони отримали назву Олександрівських. У 1880 р. було розроблено і затверджено статут. Протягом 1880 – 1917 рр. до первісного тексту вносилися поправки [5, с. 65].

Навчання в училищі мало базуватися на засадах гуманізму і реалізму. Спочатку училище ставило перед собою завдання виховання людини і громадянина, який присвятив себе розвитку промисловості, потім кілька років училище виконувало роль гімназій, й нарешті, воно здобуло загальноосвітній характер [3, с. 250].

Зміст освіти у ремісничих навчальних закладах визначався, виходячи з місцевих умов та потреб місцевих галузей промисловості й сільського господарства. На зміст ремісничої освіти, крім того, впливали такі показники, як вид ремесла, мета навчання, ступінь підготовленості учнів. Найбільш розповсюдженими видами ремісничих спеціальностей в Україні були ковальська, слюсарна, чоботарна, кравецька [2, с. 21].

Учні вивчали загальноосвітні дисципліни, а влітку проходили виробничу практику у майстернях. Наприкінці кожного навчального року проводилися іспити. Позитивною рисою навчально-виховного процесу ремісничих училищ можна вважати реалізацію принципу поєднання теоретичного матеріалу з отриманням і розвитком практичних навичок. У стінах таких навчальних закладів головним чином набували освіти діти міщан, селян, козаків і навіть представники збіднілого дворянства [4, с. 118].

Місцева влада намагалася різними засобами задовольнити фінансові потреби училищ. Відповідно до своїх можливостей і враховуючи проблеми навчальних закладів, органи міського та земського самоврядування встановлювали не лише плату за навчання, але й завантажували училища замовленнями на виготовлення різноманітної продукції: екіпажі, меблі для класів, сільськогосподарське обладнання та інше. Усі ці зусилля допомагали училищам зменшити суму коштів на їхнє утримання. Ремісничі училища відкривалися здебільшого у губернських центрах, містах і посадах, які відігравали роль місцевих торговельних або промислових осередків [5, с. 67].

У деяких училищах допускались незначні відступи від навчальних планів: прийом учнів проводився щорічно, геометрія виділялась в окремий предмет, запроваджувалось викладання технології і фізики [2]. Усі Олександрівські училища мали невеликі бібліотеки на 150-200 назв книг, кабінет посібників для малювання і креслення, склад підручників і класного приладдя, а також повний комплект інструментів [5].

Службовці в Олександрівських училищах були представлені почесними наглядачами, законовчителями, вчителями загальноосвітніх предметів, вчителями креслення і малювання, майстрами та ін. В усіх Олександрівських училищах особливої посади завідуючого училища не було встановлено, виконання ж цих обов'язків покладалось на вчителів загальноосвітніх предметів; також вони у переважній більшості училищ займалися викладанням креслення і малювання [4, с. 109].

Ремісничі училища були засновані в 1879 р. і зберігалися до 1917 р. Їхнє розташування й черговість створення підтверджує кустарний акцент у задумах їхніх засновників (у кустарно-аграрному Старобільському повіті за 8 років створено 2 училища). У 1879 р. вибір кустарництва в якості пріоритетного напрямку підготовки спеціалістів в Олександрівських ремісничих училищах був обумовлений бажанням земців скоригувати вектор господарського розвитку Харківської губернії в царину ідеологічно близького їм кустарного виробництва

й відносно невисокою тоді потребою великої промисловості регіону в кваліфікованих робочих кадрах [5, с. 70].

Після закінчення повного курсу навчання (4 роки) його випускники йшли працювати на заводи, відкривали свої невеликі майстерні або обирали професію викладача (у ремісничих школах, училищах). Частина випускників працювала в поміщицьких економіях на сільськогосподарській техніці та цукрових заводах, що функціонували на теренах Харківської губернії [1, с. 150].

Отже, у Харківській губернії спостерігалось покращення стану освіти. У результаті спільних зусиль органів місцевого самоврядування та громадськості у другій половині XIX – на початку XX століть почала формуватися мережа професійних закладів освіти. У цілому професійно-ремісничі навчальні заклади, відкриті з ініціативи приватних осіб і громадських організацій, відіграли важливу роль у справі збереження й поширення професійних умінь і навичок.

Історія – завжди актуальна. Ми не можемо працювати, не знаючи, як працювали наші пращури, не можемо навчати, не знаючи, як навчали наші пращури. Ми маємо використати досвід минулих століть хоча б для того, щоб не припуститися тих самих помилок і не допустити нових. Тому очевидно, що накопичений досвід навчання і виховання в ремісничих навчальних закладах різного типу у другій половині XIX – на початку XX століття має багато повчального і для сучасності [5, с. 77]. Професійні кадри будь-якої країни виступають однією з основ державності.

#### **Література**

1. Борисенко В.Й. Боротьба демократичних сил за народну освіту в Україні 60-90-х років XIX ст. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 161 с.
2. Голяховский Я. Краткое обозрение состояния различных отраслей сельской промышленности в Харьковской губернии // Памятная книжка Харьковской губернии на 1865 г. Харьков: Университетская типография, 1865. Ч.1. 2-е переизд. К.: Глобус, 1998. 170 с.
3. Дорошенко Д. Нариси історії України: В 2-х томах. Т. 2. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1992. 351с.
4. Материалы по обследованию Александровских ремесленных училищ Харьковской губернии (1909-1910 гг.). Х.: Печатник, 1910. 1960 с.
5. Ситняківська С.М. Реміснича освіта в Україні (Друга половина XIX – початок XX століття). Житомир: Вид-во ЖДУ, 2009. 171 с.

**Кодратенко А.А.**

*студентка 2 курсу*

*СумДПУ ім. А. С. Макаренка,*

*м.Суми, Україна*

#### **СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ЧЕСЬКОГО ПРАВА В ПЕРІОД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ**

Однією з провідних тенденцій розвитку сучасного права є посилення інтеграційних процесів, збільшення впливу міжнародного права. Це спонукає до активного залучення порівняльно-правових досліджень, спрямованих на пізнання

тенденцій, закономірностей, особливостей розвитку права у світі, правових традицій, визначення місця національної правової системи серед інших.

Розвиток і становлення чеського права в період Середньовіччя досліджували Кенигсбергер Г.Г., Орленко В. І. Окремо слід зупинитися на аналізі праці з історії держави і права Чехословаччини. Зокрема дослідження В. Ванечека, який досліджував еволюцію держави і права на території Чехії на різних етапах розвитку, в тому числі правове регулювання інституту права власності.

У Чехії основним джерелом права протягом тривалого часу залишалося звичаєве право. Правові звичаї були покладені і в основу перших записів слов'янського права. Найбільш раннім записом звичаєвого права Чехії був Статут князя Конрада (XII-XIII ст.). На початку XIV століття була складена Рожмберзька (Розенберзька) книга - приватний запис діючого чеського права [1 с 97]. Такий же характер мали приватні пам'ятники земського права феодальної Чехії - «Ряд земського права» (XIV ст.) і «Виклад чеського земського права» пана Ондрія із Дуби (XIV-XV ст.).

Статути Конрада Оттона або Право Конрада - одна з найбільш ранніх пам'яток феодального права Чехії, що відноситься до кінця XII століття [4].

Стосовно пізнішого чеського феодального права дослідники сходяться у тому, що усі відомі кодифікації мають приватний характер. Тобто судді складали ці своєрідні посібники для власного користування чи передачі особистого досвіду учням. Офіційної, тобто освяченої авторитетом держави, загальнообов'язкової збірки законів не було. Відсутність офіційної кодифікації дозволяла чинити суд, залежно від власних уподобань та інтересів.

Найбільш об'ємною приватною кодифікацією вважається «Книга старого пана з Роземберга», датована XIII ст. Вона включає у себе 240 статей. «Ряд земського права» (XIV ст.) налічує 93 статті. В 1400 р. було укладене «Тлумачення чеського права, написане паном Андрієм з Дуби». У 1507 р. Вікторій Корнеліус уклав «Дев'ять книг про права землі чеської». Як відомо, з другої половини XI ст. Чеське князівство потрапило у васальну залежність від Німецької імперії. Ця обставина зумовлювала паралелі у чеському і німецькому праві. Іншим чинником, що мав свій вплив на чеське право, був авторитет римської католицької церкви та середньовічного канонічного права [3 с 107].

Справжній первинний текст Статутів, так само, як наступні підтвердження їх в трьох редакціях, написаний був латинською мовою. Статути призначались для використання правителями областей (жупанами), які виконували адміністративні й судові функції. Статути звільнили духовенство від юрисдикції світської влади. Вони зберегли ордалії. Більшість статей була присвячена процесуальному праву. Але є окремі статті про злочини і покарання [4].

Чеське королівство було єдиною країною, в якій було прийнято кодекс міського права – «Права міські королівства Чеського» (1579 р.), чинність якого поширювалася на всю територію держави. На відміну від земського права, яке охороняло передусім інтереси держави, короля, шляхти, і, зокрема, їх власність, «Права міські королівства Чеського» обстоювали, передусім, інтереси міщан та їх власність [2, с. 210].

У відомому приватноправовому збірнику другої половини XIV ст. «Ряд земельного права» (ст.93) яскраво виступає соціальна нерівність. У ст. 35, 36, 37

цього збірника, зокрема, говориться: «Якби рівний рівного ударив по щоці..., і тоді той, кого вдарили, має, у свою чергу, вдарити (того, хто образив) по кожній щоці і кулаком у ніс (ст.35). Але якщо нижчий вищого за народженням ударить по щоці, тобто владика шляхтича, йому повинні відрубати руку, і опісля вони мають пообіцяти, що ніхто нікому мстити не буде (ст.36). Якщо ж холоп вдарить владика або шляхтича по щоці..., то повинен бути відданий (високородному) на милість з головою, щоб зробив з ним що хоче» (ст.37) [4].

До важливих джерел чеського права слід віднести і земські книги (земські дошки), куди заносилися рішення земського суду з кримінальних і цивільних справ. Рішення ці мали силу прецеденту. Особливі системи права, крім земського, складали в Чехії міське право, гірниче право, сільське право та ін. Аналіз найважливіших інститутів цивільно-правових відносин свідчить про те, що в середньовічній Чехії вже сформувалася система цивільного права [1, с. 100].

Власність від зародження європейської культури стає наріжною проблемою її осмислення в правовій, філософській, соціологічній, політичній та економічній думці. В праві власність фіксує належність засобів і продуктів виробництва народів, а також відповідним фізичним та юридичним особам. Регульовані правовими нормами економічні відносини здійснюються як правовідносини і виступають у такій юридичній категорії як право власності. Право власності реалізується через такі його елементи: володіння, користування і розпорядження майном [1, с. 117].

Для феодального права Чехії характерним є існування інституту нероздільного майна - родинного «неділу». Неділ представляв собою комплекс прав на майно, в якому його учасники хоча і мали частку з користі згідно рішення голови нероздільного майна, однак своєю часткою не могли розпоряджатися і не могли її виділити. Тому у випадку смерті члена неділу майно не переходило у спадок, тільки частки інших учасників збільшувались, або навпаки, при народженні інших членів - фактично зменшувались. Інститут сімейного неділу в чеському праві існував аж до XVII століття. Обмеження на відчуження майна стосувались також і власності, отриманої у Чеському королівстві - як вислуга [3, с. 105].

Аналіз інститутів шлюбно-сімейного права в середньовічній Чехії дозволяє простежити ті основні тенденції розвитку сімейних відносин, які характерні і для більшості держав середньовічної Європи.[1, с. 113].

Кримінальне право середньовічної Чехії як самостійна галузь знаходилося на стадії свого становлення. Разом з тим понятійний апарат чеського середньовічного права ще не склався і залишався примітивним. Найважливіші категорії кримінального права, такі як замах і підготовка злочину, знаходилися на початковій стадії свого правового розвитку [2, с. 201].

Більш докладно в чеських феодальних джерелах права розглянуті правила судового процесу, який мав яскраво змагальний характер. Судова процедура вимагала точного дотримання сторонами формальних процесуальних дій [2, с. 210].

Вищим судовим органом для вільних був Верховний Земський суд у Празі. Складався він з панів-засідателів та чотирьох т. зв. «корінних суддів». Кріпосні селяни перебували у повній залежності від свого феодала. На початку XVII ст. панщина досягала 6 днів на тиждень, тоді ж селянам було навіть заборонено



одружуватися без дозволу поміщика. Як правило, суд над цими селянами чинив або безпосередньо поміщик, або призначений ним суддя за його ж вказівкою. Це характерно для феодальної Європи, де власник землі виступає для залежних груп населення в якості государя, тобто вищої законодавчої, адміністративної і судової влади. Основним засобом доведення для станово-рівних сторін став судовий поєдинок. Використовувалися й інші види доказів - показання свідків та речові докази [2, с. 210].

Земський суд втратив свій суверенітет, так як вищої апеляційної інстанцією став государ. Він призначав вищих земських чиновників, які були відповідальні перед ним, а не перед сеймом. До складу сейму як основний вводився духовний стан. Міщанство ж не мало тепер самостійного голосу. Функції введення податків за сеймом зберігалися, але шляхта, залякувана репресіями, не використала цієї обставини для політичного тиску. Управлінський апарат станів замінювався королівським [1, с. 120].

Отже, джерела чеського середньовічного права базувались, як правило, на звичаях, успадкованих із давніх часів. Проте, у період, що розглядається, простежуються певні риси кодифікаційної діяльності із систематизації законодавчих положень на рівні держави.

#### **Література**

1. Ванечек В. История государства и права Чехословакии. Москва: Юридическая литература. 1981. 350 с.
2. Кенигсбергер Г.Г. Средневековая Европа: 400 - 1500 годы. Москва: Издательство «Весь Мир», 2001. 520 с.
3. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008. 244 с.
4. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. (пер.Г.П.Беляевой). Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1961.

**Ломакіна О.В.**

*студентка 4 курсу*

*СумДПУ ім. А.С.Макаренка*

*м. Суми, Україна*

#### **«БІЛЛЬ ПРО ПРАВА» 1791 РОКУ ЯК ПРИКЛАД СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ В КРАЇНІ**

Американський народ живе за нормами своєї конституції вже понад 200 років, майже не змінюючи її, що свідчить про оптимальність її вихідних положень. В ній сконцентровані знання, мудрість та культура останніх століть розвитку людства, революційна непримиренність першопрохідців суспільства, свобода, високе почуття справедливості тощо.

Вивченням даного питання займалися такі дослідники, як Н. А. Крашеніннікова [2], Д. П. Каррі [3], О. М. Мокровольський [3], В. В. Согрін [5], В. М. Куріцин [4], Д. Д. Шалягин [4], А. А. Вологдін [1], О. А. Жидкова [2] тощо.

Прийняття конституції США було обумовлене реальними економічними, політичними, соціальними та ідеологічними обставинами. У лютому 1787 року Конгрес прийняв резолюцію про скликання в травні у Філадельфії спеціального конвенту з делегатів, що призначаються штатами, з єдиною метою переглянути Статті конфедерації. Однак він пішов далі і прийняв конституцію. 25 травня 1787 р. у Філадельфії зібрався конвент, на якому всі штати були представлені 55 делегатами (крім Род-Айленду), пізніше названими «батьками конституції» [2, с. 56]. Засідання конвенту відбувалися таємно, заборонялося розголошувати зміст дебатів.

17 вересня 1787 р. конвент схвалив Конституцію США, яка після ратифікації штатами 4 березня 1789 р. вступила в законну силу. Розпочалося формування органів влади молодой держави. Її першим президентом став Дж. Вашингтон [3, с. 89]. Безпосередню участь у розробці тексту Конституції взяли провідні юристи і громадські діячі держави: Д. Медісон, Т. Джефферсон, Б. Франклін, А. Гамільтон та інші [4, с. 92]. Основоположним принципом конституції був проголошений принцип поділу влади, який передбачає організаційну незалежність трьох гілок державної влади – законодавчої, виконавчої, судової та розмежування функцій між ними.

Початковий текст американської конституції не містив спеціальних положень про права і свободи громадян. У ній були лише позначені загальні положення про судові гарантії, статус і права громадянина в дусі суворої законності. Сама ж ідея гарантованості цивільних прав походила від Декларації незалежності 1776 року. Це викликало величезне невдоволення демократично налаштованих верств населення і навіть поставило під загрозу ратифікацію конституції. Уже в червні 1789 року на першому конгресі, скликаному на основі конституції, за пропозицією Д. Медісона були внесені перші десять поправок, які отримали назву «Білль про права» [1, с. 265].

Поправка I. Конгрес не повинен видавати законів, що встановлюють будь-яку релігію або забороняють її вільне сповідання, або що обмежують свободу слова або друку чи право народу мирно збиратися і звертатися до Уряду з петиціями про задоволення скарг.

Поправка II. Оскільки для безпеки вільного штату необхідне добре організоване народне ополчення, право народу мати й носити зброю не повинно обмежуватися.

Поправка III. У мирний час жоден солдат не повинен розміщуватися на постій у будь-який будинок без згоди його власника; під час же війни це допускається тільки в порядку, встановленому законом.

Поправка IV. Право народу на недоторканість особи, помешкання, особистих паперів і майна не можна порушувати безпідставними обшуками і арештами; ордер на обшук і арешт має видаватися лише на достатній підставі, засвідченій присягою або запевненням, і має докладно вказати місце обшуку, осіб і речі, які підлягають арешту.

Поправка V. Ніхто не повинен притягатися до відповідальності за злочин, що карається смертю, або інший ганебний злочин інакше, як за постановою або обвинувальним актом великого журі, за винятком випадків відкриття справ, що стосуються сухопутних і морських сил або ополчення, коли останнє у зв'язку з війною чи небезпекою, яка загрожує суспільству, перебуває на

дійсній службі; ніхто не повинен двічі відповідати життям чи тілесною недоторканністю за одне й те саме правопорушення; ніхто не повинен примушуватися свідчити проти самого себе в кримінальній справі; ніхто не повинен позбавлятися життя, волі або майна без законного судового розгляду; ніяка приватна власність не повинна відбиратися для громадського користування без справедливої винагороди.

Поправка VI. У всіх випадках кримінального переслідування обвинувачений має право на швидкий і публічний суд неупереджених присяжних того штату та округу, де було скоєно злочин; має право на інформування про характер і підстави звинувачення, на очну ставку зі свідками, які показують проти нього, на примусовий виклик свідків, що показують на його користь, і на допомогу адвоката для свого захисту.

Поправка VII. У судових справах, які засновані на загальному праві та з сумою позову, що перевищує двадцять доларів, зберігається право на суд присяжних, і ні один факт, розглянутий присяжними, не може бути піддано перегляду яким-небудь судом інакше як на основі норм загального права.

Поправка VIII. Не повинні вимагатися надмірно великі застави, стягуватися надмірні штрафи, накладатися жорстокі і незвичайні покарання.

Поправка IX. Перерахування у Конституції певних прав не повинно тлумачитися як заперечення чи применшення інших прав, які зберігаються народом.

Поправка X. Повноваження, не надані цією Конституцією Сполученим Штатам і не заборонені нею для окремих штатів, зберігаються відповідно за штатами або за народом.

15 грудня 1791 року Білль про права був ратифікований штатами і вступив в силу. Він став невід'ємною частиною Конституції США. Виходячи з того, що права і свободи є природними і невідчужуваними, творці Білля бачили своє завдання в тому, щоб він встановив межі влади держави стосовно індивіда [5, с. 53].

Таким чином, Білль є складовою частиною Конституції США, історичне значення якої полягає у формуванні американської демократії, утвердженню прав і свобод особистості в якості критеріїв соціального прогресу. Вперше на загальнодержавному рівні однозначно було визначено правовий статус громадянина США. Прийняття Білля про права 1791 року стало безперечною перемогою американської демократії.

#### **Література**

1. Вологдин А. А. История государства и права зарубежных стран. Москва: ЮРАЙТ, 2013. 767 с.
2. Жидкова О. А., Крашенинникова Н. А. История государства и права зарубежных стран. Москва : Норма, 2009. 624 с.
3. Каррі Д. П., Мокровольський О. М. Конституція Сполучених Штатів Америки: Посібник для всіх. Київ : Веселка, 1993. 192 с.
4. Курицын В. М., Шалягин Д. Д. Опыт становления конституционализма в США, Японии и Советской России. Москва : Академический проект, 2004. 496 с.
5. Согрин В. В. Принятие Конституции США: мифы и реальность // Новая и новейшая история. 1987, №2. С. 41 – 57.

**Матюшенко І. В.**  
*студентка 2 курсу*  
*СумДПУ ім. А.С. Макаренка*  
*м. Суми, Україна*

## **ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В БОЛГАРІЇ У XV- XVII СТОЛІТТІ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

Проблема збереження національної ідентичності з кожним роком набуває все більшої актуальності з точки зору її вивчення, аналізу та вирішення. Складовими духовної безпеки є насамперед духовна єдність суспільства, його високий морально-психологічний стан, активна життєва позиція громадян, спрямована на розбудову та зміцнення української держави, високий рівень моральної культури.

Необхідність збереження національної ідентичності визначається тим, що загрози суспільній безпеці зумовлені багатьма взаємопов'язаними чинниками, що динамічно змінюються. Одним із чинників збереження національної ідентичності виступає православна церква в Болгарії ще з XV- XVII століття.

Проблема національної ідентичності являється досить популярною на сьогодні серед української і західної наукової спільноти. Дослідження національної ідентичності за умов цивілізаційних зрушень у сучасній західній науці є одним із найважливіших напрямів. Варто перш за все відмітити імена таких учених, як Б. Андерсон, У. Бек, Г. Блюмер, А. Вільсон, Е. Гелнер, М. Грох, Г. Люббе, Т. Мітчелл, А. Сен, К. Хюбнер та інших.

Болгарська православна церква (болг. Българска православна църква) – автокефальна помісна православна церква, що займає дев'яте місце в диптиху автокефальних помісних церков. Управляється патріархом Болгарським, Священним синодом і Церковно-народним собором. Офіційний титул предстоятеля церкви: Святіший Патріарх Болгарський, Митрополит Софійський [2].

В даний час юрисдикція БПЦ поширюється на територію Болгарії, а також на православні болгарські громади Західної Європи, Північної і Південної Америки та Австралії. Вища духовна влада в БПЦ належить Священному Синоду, в який входять всі митрополити на чолі з Патріархом. Повний титул предстоятеля: Святіший Патріарх Болгарський, митрополит Софійський.

Резиденція Патріарха знаходиться в Софії. У малий склад Синоду, постійно працює, входять 4 митрополита, які обираються терміном на 4 роки усіма архієреями Церкви. Законодавча влада належить Церковно-Народному Собору, членами якого є всі службовці архієреї, а також представники духовенства і мирян. Вища судова і адміністративна влада здійснюється Синодом. При Синоді є Вища Церковна Рада, у веденні якого знаходяться господарські та фінансові питання БПЦ. Головою Вищої Церковної Ради є Патріарх; До складу Ради входять 2 священнослужителів, 2 мирян як постійних членів і 2 заступників, які обираються на 4 роки Церковно-Народним Собором [3].

БПЦ складається з 14 єпархій (митрополій): Софійська (кафедра в Софії), Варненська і Преславського (Варна), Велико-Тирнівська (Велико-Тирново), Відінська (Відін), Врачанська (Враца), Доростольський і Червенські

(Русе), Ловчанський (Ловеч), Неврокопський (гоце делчев), Плевенська (Плевен), Пловдивська (Пловдив), Слівенська (Слівен), Стара-Загорська (Стара Загора), Американсько-Австралійська (Нью-Йорк), Центрально-Західноєвропейська (Берлін). На 2002 рік в БПЦ діяли за офіційними даними, близько 3800 храмів, в яких служили понад 1300 священнослужителів; понад 160 монастирів, де воювала близько 300 ченців і черниць.

Богословські дисципліни викладаються в державних навчальних закладах (богословський факультет Софійського університету «Св. Климента Охридського»; богословський факультет і факультет церковного мистецтва Велико-Тирновського університету; кафедра богослов'я Шуменського університету) [1].

Навчальні заклади БПЦ: Софійська Духовна Семінарія в ім'я преподобного Іоанна Рильського; Пловдивська Духовна Семінарія. Церковна друк представлена наступними виданнями: «Ц'рковен вісник» (офіційний орган БПЦ), «Духовна Култура» (щомісячний журнал), «Годішнік на Духовната Академія» (щорічник).

В кінці XIV століття Болгарія була захоплена турками і знову потрапила в залежність від Константинополя. Лише 1870 року після завзятої боротьби, рішенням османського уряду, заснований Автономний Болгарський екзархат. 1872 року екзархат проголосив свою автокефалію, яку Константинопольський патріархат визнав лише 1945 року. 1953 року Болгарська церква стала патріархатом [4].

Національна ідентичність – почуття в нації як єдиного цілого, в особі відмітних традицій, культури, мови і політики. Національна ідентичність людини є її ідентичність і почуття приналежності до однієї держави або однієї нації, незалежно від свого юридичного статусу громадянства. Зміни традиційних орієнтирів (зокрема розмиття меж нації за рахунок іноземних елементів чи неприйнятних цінностей) призводять, як правило, до розколу нації та громадянської війни.

Відродження Болгарської церкви стало складовою частиною загального процесу національного відродження. Проте його пригальмовував надзвичайно сильний грецький вплив. Протистояння між віруючими болгарами та Константинопольським патріархом закінчилося заснуванням у 1870 р. болгарського екзархату, а ще через два роки відновленням її автокефалії, яку Константинополь визнав лише у 1945 р. У 1953 р. церкву очолив патріарх, наділений титулом Святійшого Патріарха. При ньому діє Священний синод у складі чотирьох митрополитів. Один з них очолює Вищу церковну раду з двох кліриків та двох мирян. До її компетенції належать питання міжхристиянських відносин та господарчої діяльності.

#### **Література**

1. Бойкикева К.А. Болгарская православная церковь. Исторический очерк София, Любомъдрие, 2005.
2. Нагорна Л.П. Ідентичність національна // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. : В.А. Смолій (голова); Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2005. Т. 3 : Е – Й. С. 415.
3. Николова Бистра. Православните църкви през българското средновековие IX-XIV в. София : Изд. БАН, 2002.
4. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.

**Руденко І.Ю.**  
*студентка 5 курсу*  
*СумДПУ імені А.С. Макаренка*  
*м. Суми, Україна*

## **КОДЕКС «КАРОЛІНА» ЯК ПРОВІДНЕ ДЖЕРЕЛО НІМЕЦЬКОГО ЗАГАЛЬНОІМПЕРСЬКОГО ПРАВА**

Важливий внесок у створення загальнонімецьких принципів карного права був зроблений у 1532 році виданням карного і карно-процесуального уложення Карла V «Кароліни».

Актуальність дослідження даного питання можна пояснити тим, що з формальної точки зору в Німеччині починаючи з XII-XIII ст. не існувало «загальнонімецького права», якщо не вважати імператорського законодавства по окремих питаннях, а було право різних територіальних утворень, включаючи право міст. Видана як загальний імперський закон, «Кароліна» проголошувала верховенство імперського права над правом окремих земель, скасування «нерозумних» звичаїв у карному судочинстві в «місцях і краях». Кодекс був загальноновизнаним як джерело права у всіх землях.

Кодекс феодального права Німеччини «Кароліна» містить деякі загальні принципи карного права, а також значний перелік злочинів і покарань. Будучи практичним посібником із судочинства для шеффенів, цей закон не містив чіткої системи і послідовного розмежування норм карного і карно-процесуального права. В основу «Кароліни» було покладено запозичене з римського права німецьке земське право [2, с. 111].

В структурному відношенні «Кароліна» складалася з двох книг, поділялась на 219 статей. З них 142 були присвячені процесу, а інші 77 статей (з 104-ї по 180-ту) містили норми кримінального права. Перша книга регулювала судочинство: встановлювала порядок висування обвинувачень, визначала систему доказів, підстав для застосування допиту під тортурами, регулювала дії суддів. У другій книзі містився перелік злочинів і покарань (від тяжких до менш значущих). «Кароліна» була прийнята за умов кризи феодалізму в Європі, зокрема в Німеччині (Реформація, Велика селянська війна 1525 року), і представляла собою спробу приборкати визвольний рух селян і населення міст за допомогою жорстких карних репресій. Разом з тим, з погляду юридичної техніки і догм права «Кароліна» становила певний прогрес в історії карного та карно-процесуального права [1, с. 146].

Відповідальність за здійснення злочину, за «Кароліною», наставала, як правило, при наявності провини чи наміру необережності. Однак феодальне карне право Німеччини нерідко встановлювало відповідальність і безвинно, за провину іншої особи. Крім того, що застосовувалися методи установлення провини часто спричиняли осуд невинної людини. Під злочинами у «Кароліні» розумілися порушення «королівського миру», посягання на встановлений правопорядок. Злочин пов'язувався з наявністю вини – умислу чи необережності. Проте відсутність умислу, необережність або стан афекту виступали пом'якшуючими обставинами. При крадіжці пом'якшували відповідальність малолітство злочинця (до 14 років) або крайня нужда. До обставин, які виключали відповідальність, належала необхідна оборона. Уложення чітко визначало випадки правомірного застосування необхідної

оборони: захист життя або майна, затримання злочинця. Крім того, необхідна оборона повинна була відповідати засобам нападу (нападник використав зброю, яка загрожувала життю). Вбивство в перебігу переслідування нападника або після припинення нападу розглядалося як неправомірне і передбачало покарання. До обтяжуючих обставин належали характеристики злочину як злонаміреного, зухвалого, публічного. Обтяжували вину «дурна слава» злочинця, рецидив, значна шкода, груповий злочин. Судівник наказував проводити ретельний розгляд кожного конкретного випадку необхідної оборони, оскільки правомірність її повинен був доводити сам убивця, а неправомірність спричиняла покарання [1, с. 149].

Класифікація злочинів:

1. Злочини проти релігії та церкви (богохульство, блюзнірство, ворожіння, порушення клятви, обмова). До цієї групи можна включити злочини проти моральності (перелюбство, кровозмішання, двошлюбність, звідництво, зґвалтування).

2. Державні злочини, включаючи порушення «земського миру» (зрада, бунт, підпал, бродяжництво, розбій, помста).

3. Злочини проти особистості (вбивство, самогубство, заподіяння тілесних ушкоджень).

4. Майнові злочини (різноманітні види крадіжок, недбале розпорядження чужим майном).

5. Злочини проти правосуддя (неправдиве свідчення, неправомірний допит під тортурами, незаконне звільнення заарештованого) [3, с. 199].

Хоча в преамбулі «Кароліни» існувало твердження про рівне правосуддя для бідних і багатих, у багатьох статтях підкреслювалася необхідність при призначенні покарання враховувати стану приналежність злочинця і потерпілої особи. Так, при визначенні покарання за крадіжку судді потрібно було враховувати вартість украденого й інші обставини, але «у ще більшому ступені повинен враховувати звання і положення особи, яка зробила крадіжку» (ст. 160) [3, с. 205].

Вся система покарань визначалася основною метою каральної політики – залякуванням. У «Кароліні» містяться наступні основні види покарання: страта, калічницькі покарання (урізування язика, вух і т.п.); тілесні покарання (побиття різками); ганебні покарання (позбавлення прав, виставляння біля ганебного стовпа в залізному нашійнику, таврування); вигнання; тюремне ув'язнення; відшкодування шкоди і штраф. Страта була прямо запропонована чи могла бути застосована за переважну більшість злочинів, причому в кваліфікованій формі (спалення, четвертування, колесування, повішення, утоплення і поховання заживо – для жінок). Тілесні і калічницькі покарання могли призначатися за обман і крадіжку. Тюремне ув'язнення, вигнання і ганебні покарання частіше застосовувалися як додаткові, до яких відносилися також конфіскація майна, роздирання розпеченими кліщами перед стратою і волочіння до місця страти. Смертна кара і позбавлення частин тіла проводилися публічно. При незначних проступках практикувалося позбавлення честі, причому засудженого виставляли до ганебного стовпа або в нашійнику на публічне посміховисько. Звертає на себе увагу встановлення жорстоких покарань за посягання проти імператорської влади і проти власності [4, с. 234].

На відміну від Салічної правди, «Кароліна» утвердила новий вид судового процесу – пошуковий (інквізиційний). Судовий процес мав обвинувачуваний характер і розпочинався або зі скарги приватної особи, або за ініціативою суду в інквізиційному порядку. В справах за приватними карними позовами уложення зберігало елементи змагального процесу. Сторони висували докази своєї правоти. За недоведене обвинувачення передбачалося покарання – відшкодування та оплата судових витрат. Справа порушувалася на підставі «свідчень» (доносу) або за підозрою. Мета – з'ясування істини, переслідування злочинця, який порушив «королівський мир», тому інквізиційний процес не міг бути припинений за згодою сторін. Суд самостійно проводив розслідування, збирав докази та постановляв вирок. Судочинство мало закритий характер, застосовувалося письмове діловодство [4, с. 256].

Виділялися декілька стадій інквізиційного процесу. На першій стадії дізнання встановлювався факт учинення злочину і збиралася інформація щодо злочинця. На другій стадії загального розслідування проводився попередній допит звинувачуваного, який брався під варту. На третій стадії – спеціального розслідування збиралися докази для осуду злочинця. Докладно допитувалися обвинувачений та свідки. Серед доказів на перший план виходить власне зізнання звинуваченого (без нього неможливо було остаточно засудити злочинця), тому до підозрюваного могли бути застосовані тортури. Закон регламентував застосування тортур. Вони проходили у присутності судді, двох судових засідателів та писаря. Підставою для їхнього застосування слугували наявні докази проти певної особи (покази двох свідків) або «підозри» («дурна слава» людини). Зізнання під тортурами повинне було записуватися після їх завершення і підтверджуватися через день, а також відповідати іншим доказам у справі. Слідство не обмежувалося часовими рамками. На четвертій стадії судового засідання постановлявся вирок. Він міг бути не тільки обвинувальним, а й виправдальним, але міг «залишити під підозрою» обвинувачуваного [5, с. 178].

Отже, «Кароліна» стала одним із джерел Німецького карного права. Даний карний кодекс зафіксував перехід до розшукового процесу, також його можна назвати практичним керівництвом для суддів. Важливим є і той аргумент, що «Кароліна» проіснувала понад 300 років. Будучи практичним посібником із судочинства для шеффенів, цей закон не містив чіткої системи і послідовного розмежування норм карного і карно-процесуального права. Широко застосовувалися засоби фізичного впливу на підозрюваного. Безпосередність, гласність судочинства прийшли на зміну таємним і переважно письмовим розглядам справи. «Кароліна» справила великий вплив на кримінальне законодавство наступного часу, а її норми стали загальнонімецьким надбанням і мали керівне значення до кінця XVIII століття.

#### **Література:**

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн. (Держава і право епохи станово-кастового суспільства): Навч. посіб. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2000. 236 с.
2. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб./ 6-те вид. Київ: Істина, 2010. 345 с.
3. Історія держави і права зарубіжних країн Хрестоматія. За ред. Гончаренко В. Д.: Київ, 2002. 456 с.



4. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. й доп. : Навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
5. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. 3 вид., допов. Київ : Атіка, 2001. 370 с.

**Костюк О. П.**  
*студент 5 курсу*  
*СумДПУ ім. А. С. Макаренка*  
*м. Суми, Україна*

### **ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ 1933-1941 РР. ЯК ІДЕОЛОГІЧНОЇ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОСТІ**

Дослідження проблеми молодіжної політики Третього Рейху є актуальним і соціально значущим. Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1933 по 1941 р. Нижня часова межа визначається приходом А. Гітлера до влади, початком побудови тоталітарної держави, поширенням нової ідеології по всій Німеччині. Верхня межа відзначена початком війни з СРСР.

Націонал-соціалізм був ідеологічною системою. Гітлер і його наближені розуміли значимість системи освіти, яка повинна була стати складовою всієї ідеології. Гітлер говорив, що насправді в подальшому необхідно змінити систему освіти, оскільки в той час спостерігався явний надлишок абстрактних знань. «Всезнайство, яке найчастіше виявляється фальшивим, - ворог ефективної діяльності» [3, с.836].

Нацизм передбачав об'єднання нації, як єдиного організму, розуміння того, що він є його частиною. Для цього слід було створити умови, за яких нація максимально може консолідуватися. Одним з внутрішніх чинників вирішення даного завдання було створення системи освіти, яка не тільки не суперечила б створенню моделі держави, а й стимулювала б все, що пов'язане з цим процесом.

Ідея винятковості нації змушувала істотно коректувати сутність і спрямованість освіти, приділяти особливу увагу ідеологічному вихованню. Нове покоління мало бути виключно лояльним щодо правлячої еліти.

Не менш важливим напрямком молодіжної політики стало створення масової молодіжної організації, здатної об'єднати в своїх лавах всю молодь країни. Такою організацією стала Гітлерюгенд, створена на базі невеликого молодіжного об'єднання, яке виникло в рядах НСДАП на початку двадцятих років. Після закріплення націонал-соціалістів при владі, Гітлерюгенд поглинула всі молодіжні організації Німеччини, в результаті чого в сферу впливу партії потрапила більшість німецької молоді і стала можливою практично поголовна ідеологічна обробка молодого покоління.

Освіта спрямовувалась на вивчення расових нацистських концепцій і виявлення німецької переваги. Альтернативні гуманістичні концепції заперечувалися і не вивчалися. А. Гітлер говорив: «Людину потрібно вчити лише найнеобхіднішому. Інше буде їй тільки заважати!» [1, с.254]. Герхард Крюгер писав: «...мета націонал-соціалістів полягає в згуртуванні студентства, так як воно не зможе виконати своє завдання до того часу, поки в його рядах не буде постійно і з усією строгістю проводитися необхідний процес зміни

застарілого світосприйняття. До того ж в університет зараз може вступити будь-який бажаючий, який має атестат зрілості» [2, с.362].

Таким чином проголошувалася доступність вищої освіти. Важливим завданням була робота з пропаганди ідей нацизму і виключення альтернативних поглядів у студентства. В цілому, можна говорити, що з приходом Гітлера до влади роль вищої освіти стирається - вона вже не настільки привілейована, цінності зміщуються до єдності суспільства, а не розвитку особистості. У більшій пошані воля й інстинкти, ніж освіта і вміння аналізувати і виділяти.

Роль молоді в досягненні поставлених нацистами завдань була дуже великою - це, перш за все, опора ідеологічної моделі. Історик І. Фест відзначав: «Самим значимим був успіх Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії у молоді. Як ніяка інша політична партія вона змогла скористатися і очікуваннями наймолодшого покоління, і широко поширеними надіями на нього. Ясна річ, що покоління 18-30-річних, чиє честолюбство і жага діяльності не могли бути реалізовані в умовах масового безробіття, переживали кризу вкрай болісно. Будучи радикальними і в той же час схильними до втечі від дійсності, ці молоді люди представляли собою величезний агресивний потенціал» [4, с.23].

Отже, незважаючи на високу ефективність у виконанні завдань, поставлених партією, націонал-соціалістична молодіжна політика зіграла негативну і відверто деструктивну роль в галузі шкільної освіти: освітній і культурний рівень німецької молоді помітно знизився, впав престиж освіти.

Вся система була поставлена на те, щоб виконати державне замовлення на виховання воїнів і слухняних, підпорядкованих нацистським ідеям, громадян. Завдання освіти пролягало в створенні покоління, яке буде віддане ідеям націонал-соціалізму.

#### **Література**

1. Выступление А. Гитлера 3 марта 1942 г. Ставка фюрера «Волчье логово» // Гитлер: Информация к размышлению / (Даты. События. Мнения.1889-2000). М.: АСТ, 2001. 1004 с.
2. Крюгер Г. Ответственность студенчества за социализм // Моссе Джордж. Нацизм и культура. Идеология и культура Национал Социализма. М.: Наука, 1966. 425 с.
3. Речь 27 апреля 1923 г. в Мюнхене // Гитлер: Информация к размышлению. (Даты. События. Мнения.1889-2000). М.: АСТ, 2001. 1004 с.
4. Фест И. Адольф Гитлер: биография. Т.1. Пермь. Культурный центр «Алетейя». 1993. 192 с.

**Самотуга Ю.С.**

*студентка 2 курсу*

*СумДПУ ім. А. С. Макаренка*

*м.Суми, Україна*

#### **ГУСИТСЬКИЙ РУХ ЯК ОДИН З ЕТАПІВ СТАНОВЛЕННЯ ЧЕСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

Кожна держава в своїй історії пережила час, коли з'являлася загроза самому існуванню того чи іншого народу – війни, повстання, голод. І разом з тим – це час

численних прикладів патріотизму, героїзму, людської мужності, надзвичайної чесності та людяності. Такі періоди були і в історії Чехії. Одним із таких періодів є гуситський рух.

Про гусизм збереглося досить багато джерел. Переважна їх більшість у різний час опублікована як в оригіналі (частіше всього - латинською, але іноді і чеською тієї епохи), так і в перекладі на новочешській та інші мови [2, с. 8].

Проблему гуситського руху як одного з етапів становлення чеської держави досліджували Л. Лаптева [3], В. Любашенко, В. Надлер та ін. Зокрема, до історії гуситського революційного руху у праці «Гуситський революційний рух» звертається чеський історик Йозеф Мацек [4]. Дослідження Л. Лаптевої [2] «Гуситський рух в Чехії XV ст.» містить методичний матеріал, що доповнений документами з даної теми.

У Чехії кризові явища проявилися пізніше, ніж в Західній і Південній Європі, але наприкінці XIV ст. набули особливо гострого характеру і в XV ст. переросли в широкий рух. Зміни, що призвели до кризи в економіці та суспільстві мали і серйозні соціальні наслідки. Першим з них стала диференціація суспільства. До кінця XIV в. вже не існувало однорідних селянського стану, феодалів чи духовенства. Також і населення міста не представляло собою єдиного стану городян [3, с. 71].

Наприкінці XIV – на початку XV ст. у Чехії, яка входила до складу Священної Римської імперії, у зв'язку з розвитком товарно-грошових відносин та національним гнобленням з боку німецьких колоністів у політичному й економічному житті країни загострилися соціальні та національні суперечності. Загальне невдоволення чехів викликала привілейована католицька церква – найбільший землевласник у країні. Обурення чехів вилилося в гуситському русі, що мав риси антифеодалного, національно-визвольного й антикатолицького. Його ідейним натхненником став Ян Гус, професор Празького університету [1, с. 124].

Протягом багатьох років чеський народ – селяни, міська біднота, маси ремісників, до яких долучилася частина рицарства, громив армії хрестоносців, що зібралися з різних кінців Європи з тим, щоб придушити революційний рух, спалахнувший у Чехії [4, с. 222].

Гуситський рух, що заповнив близько сімдесяти років чеської історії, - багатопланове суспільне явище. Це – боротьба різних верств, реформація церкви, спроба змінити соціально-політичний лад суспільства, а також рух за національне звільнення, тобто виступ проти засилля німців у Чехії. Рух пройшов у кілька етапів, а загальну свою назву отримав по імені одного з його вождів – Яна Гуса, який виступав ідеологом руху на першому, підготовчому його етапі. Останній можна датувати приблизно періодом з 1400 по 1419 р. Це був, перш за все, період реформації, ближче до кінця якого реформатор загинув, час розстановки соціальних сил, формування основних напрямів руху. Другий період (1419-1471) – це гуситська революція. У внутрішній динаміці революції виділяються три фази: 1) 1419–1421 рр.: найвищий розмах революції і ініціативи радикальних шарів; 2) 1422–1437 рр.: боротьба всередині королівства і перехід гуситів в наступ проти Європи, спроба надати руху міжнародного розмаху; 3) від середини 30-х рр. до 1471 р.: перехід зміненого чеського суспільства до внутрішньої організації відносин, до компромісу з навколишнім світом, боротьба за утримання досягнутих рубежів [3, с. 74].

Гуситський рух являє собою важливе і яскраве явище XV ст. не тільки для Чехії, але і для всієї Європи. Саме в цій країні вперше в історії виник всенародний опір католицькій церкві, що призвело в кінцевому підсумку до того, що вона визнала право чехів сповідувати свій різновид християнської релігії і тим самим втратила свої ідеологічні монополії за ціле століття до перемоги загальноєвропейської реформації. Але релігійна боротьба чехів становила лише один з аспектів складного громадського руху, викликаного економічними і соціальними причинами, в ході гуситського руху були вироблені різні програми зміни феодального ладу аж до повної його ліквідації. Боротьба тих чи інших сил чеського суспільства XV ст. за здійснення цих програм –відповідно до соціальної і класової приналежності окремих громадських шарів - і становила стрижень гуситського руху [2, с.6].

Селяни, задавлені феодальними повинностями і безправ'ям, мріяли про звільнення від ненависних панів. Бюргерство хотіло повалити владу патриціату в містах, але зберегти майно, а також панування над найбільш бідними верствами населення. Міська біднота гнобилася як патриціатом, так і бюргерством, і була готова боротися за докорінні зміни існуючого порядку. Представники дворянства боролися між собою за землю і владу [3, с.73].

У гуситському русі було два крила – таборити і чашники. Таборити становили найрішучішу частину гуситів, відображали інтереси селян і міського плебсу, виступали проти основ феодального ладу, вважали всіх людей рівними, відхиляли догми й організацію католицької церкви. Їх опорою було м. Табор. До 1424 р. таборитів очолював Ян Жижка. Чеські бюргери і рицарі утворювали крило чашників. Вони вимагали «дешевої» національної чеської церкви і причастя з чаші (звідси їхня назва), виступали за збереження феодального ладу. Опорою чашників була Прага, а ідеологами - університетські магістри [1, с. 234].

На кожному своєму етапі гуситський рух вирішував певні завдання і висував своїх ідеологів і вождів, які в своїй більшості не дожили до перемоги революції, принісши себе в жертву. Але ці яскраві особистості, висунуті революційним народом, зробили внесок у процес історичного розвитку.

Відомого діяча Яна Гуса чеські історики називають людиною епохи. «Реформатор до реформації» – таким бачать його всі інші у контексті світових імен. Дійсно, серед релігійних реформаторів Гус займає особливе місце. Лютеранські письменники вважають його прямим попередником Лютера, православні богослови визнають Гуса майже православним, навіть серед католицьких авторів є чимало таких, які ставляться до нього з величезною повагою [5, с.143].

Ян Гус вважав, що існуючий порядок несправедливий, і тому його слід змінити; люди повинні повернутися до того життя, яке заповідав їм Христос, норми якого сформульовані в Біблії; в суспільстві не повинно бути нерівності, експлуатації та аморальності. Що ж стосується методів боротьби за нове суспільство, то Гус був в основному прихильником мирних засобів. Він вважав, що люди самі повинні відмовитися від гріховного життя [3, с. 78].

Гуситський рух – найпотужніший антифеодальний рух Європи XV ст. від попередніх виступів він відрізнявся такими рисами:

- мав ясну, чітко сформульовану ідеологію, спрямовану проти не тільки духовних і світських феодалів, а й короля;
- був одночасно боротьбою проти соціального і національного гноблення;

- характеризувався співпрацею міської та сільської бідноти;
- був загальнонародним;
- тривав довше всіх попередніх порівнянних з ним виступів [3, с. 93].

Отже, гуситський рух мав велике значення в історії становлення чеської держави. Це національний рух проти іноземного панування в Чехії, спроба змінити соціально-політичний лад суспільства, реформувати церкву. Він став одним із етапів становлення чеської державності.

#### **Література**

1. Алексєєв Ю. Всесвітня історія: Навчальний посібник. Київ: Каравела, 2006. 239 с.
2. Гуситское движение в освещении современников: Источники и материалы для практических занятий / Сост. Л. П. Лаптева. Москва.: Изд-во Московского университета, 1992. 96с.
3. Лаптева Л. П. История Чехии периода феодализма: Учебное пособие. Москва: М.: Изд-во Московского университета, 1993. С. 71 – 96
4. Мацек Йосеф. Гуситское революционное движение. Москва : Иностранная литература, 1954. 224с.
5. Цуп О. Вплив русизму на реформацію в Європі // Студентський науковий вісник. Вип.5. Тернопіль, 2007. С.143 – 145

**Спичак Т. П.**

*студентка 2 курсу*

*СумДПУ імені А.С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

### **ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКА ВІЙНА З ТЕВТОНСЬКИМ ОРДЕНОМ ЯК СПРОБА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

Дослідження польсько-литовської війни з хрестоносцями є важливим для розуміння середньовічної історії слов'янських народів та державотворчих процесів тогочасної Європи.

У 1189-1190 рр. під час третього хрестового походу був заснований Тевтонський орден, одна з тих організацій лицарів, які повинні були захищати володіння хрестоносців у Палестині. Він був створений з лицарів німецького походження. Вищим органом влади в ордені була рада головних лицарів - капітул. Магістр ордену обирався довічно.

Тевтонський орден «прославився» особливо жорстокою експлуатацією закріпаченого населення, а його існування ґрунтувалося на політиці постійної агресії щодо сусідніх країн і народів. Експансія завойовників прикривалася благочестивим наміром - проповіданням християнства серед язичників. Місцеве населення примусово християнізувалося, особливо непокірні народи винищувалися. В історії ці хрестові походи здобули назву Північних хрестових походів.

Даною темою зацікавилися ряд дослідників, зокрема М.Грушевський [1] описував участь русинів у Грюнвальдській битві, Я. Длугош [3] закріпив інформацію переліком польських документів 15 століття. А. Бумблаускас [4], И. Марзалюк, Б. Черкас вивчали наслідки битви для слов'янських народів.

Захопивши землі прусів, тевтонські лицарі спрямували свої погляди на польське Помор'я - землі балтійського узбережжя між гирлами Одери та Вісли. Користуючись слабкістю Польської держави, яка нещодавно вступила на шлях

політичної централізації, в 1308-1309 рр. вони цілком опанували Помор'ям, відрізавши Польщу від життєво важливих для країни шляхів морської торгівлі. Подальше просування лицарів ордена на південь означало смертельну загрозу для польського народу і його держави.

Взялися за зброю поляки, які в битві під Пловцями (1331) завдали серйозного удару війську хрестоносців. Проте на заваді повній перемозі стала роз'єднаність супротивників Ордену. Польське лицарство не бажало мати нічого спільного з литовцями-язичниками. Литовське боярство оспорювало у польських феодалів підпорядковані ними землі Галичини і прагнуло поширити свій вплив на Схід, що вело до конфліктів між Великим князівством Литовським (далі - ВКЛ) і князівством Московським. За мирною угодою, укладеною в 1343 р. в Каліші, Польща була змушена визнати захоплення Помор'я хрестоносцями. Різно посилювався тиск Ордену на ВКЛ. У другій половині XIV ст. об'єктом великих походів Тевтонського ордену неодноразово ставали не тільки прикордонні литовські та білоруські області, а й головні центри Литовської держави - Вільнюс і Трокі. Основні зусилля хрестоносці направляли на підпорядкування Жемайтії [2, с. 105]. Використовуючи внутрішні конфлікти у Великому князівстві Литовському, які владою Ордену всіляко розпалювалися, на початку 80-х років XIV ст. останній зробив серйозні кроки, щоб зміцнитися в зазначеному регіоні. Небезпека для історичної долі поляків, литовців, східнослов'янських народів різко зросла.

Проте перш, ніж ці плани стали реалізовуватися, хрестоносці напали на католицьку Польщу. Захопивши Гданське Помор'я, вони відрізали Польську державу від Балтики і на заході їх володіння з'єдналися з Бранденбургом, через землі якого до них приходили нові загони німецького лицарства.

Польща і Литва постійно піддавалася нападам лицарів і лише Кревська унія і шлюб Ягайла з Ядвігою полегшили ситуацію та дали можливість Польщі та Литві підготувати війська, щоб дати серйозну відсіч лицарям. Уклавши Кревську унію 1385 р. і ставши польським королем, Ягайло взяв зобов'язання спрямувати зусилля Литви і Польщі на визволення їхніх земель від німецьких рицарів. За умовами Кревської унії [1, с.6] Ягайло ставав польським королем, залишаючись водночас великим князем литовським. Литовське князівство зберігало за собою незалежність, але в ньому істотно посилювався польський вплив. Виконуючи умови унії, в 1385р. Ягайло разом з усіма своїми підданими прийняв католицизм. Частина українських і білоруських земель, які до того входили до складу Великого князівства Литовського, було приєднано до Польщі. Проти унії виступила литовсько-українська опозиція [5, с.92-94] на чолі з князем Вітовтом, двоюрідним братом Ягайла, під тиском яких угода не була реалізована на практиці.

У грудні 1408 року в Новогрудку відбулася таємна зустріч Вітовта і Ягайла. Було складено план війни з орденем, який передбачав приховування союзу ВКЛ з Польщею як можна більш тривалий час. Це була не просто технічна консультація, а складний політичний компроміс. Сторони домовилися про те, що будуть імітувати підготовку до війни один з одним. Навесні 1409 року почалося повстання у Жемайтії за прямої підтримки з Вільно. На переговорах з польськими послами магістр Тевтонського ордену Ульріх фон Юнгінген добивався відповіді на питання, чи буде Польща підтримувати жемайтійських повстанців і Литву. У запалі суперечки архієпископ з Гнєзно

Михайло Куровські сказав, що якщо орден нападе на Литву, Польща вступить до Пруссії. Магістр подякував архієпископу за прямоту і сказав, що удар, приготований проти Литви, тепер буде спрямований на Польщу. Почалася Велика війна 1409-1411 рр.

6 серпня 1409 року великий магістр ордена У. Юнгінген оголошує війну Польському Королівству і ВКЛ. Лицарі негайно вторгаються в прикордонні землі і займають кілька польських і литовських укріплень. У відповідь на це польський король Ягайло оголосив «загальне ополчення» («посполите рушення») і за домовленістю з Вітовтом восени 1409 року оволодів фортецею Бидгощ. Обидві сторони діяли нерішуче, тому незабаром був укладений мирний договір.

Перемир'я тривало недовго, і вже взимку 1409 року Тевтонський орден, Литва і Польща почали готуватися до нової війни. Магістр ордена уклав союз з імператором Священної Римської імперії і королем Угорщини Сигізмундом Люксембургським, отримавши тим самим велику підтримку від західноєвропейських феодальних держав. На службу також прийшли іноземні найманці, так що до початку 1410 року чисельність орденських військ склала близько 60 тис. воїнів.

Польське військо складалося з феодалів, які були зобов'язані прибути на місце збору із зброєю, кіньми і власним загonom, ополчення з невеликих, але добре озброєних загонів найманців. Загони зводилися в «хоругви», до кожної з яких входило понад 500 осіб. Литва формувала військо за територіальним принципом, тобто кожне князівство виставляло загін. У складі литовського війська були присутні українські, білоруські та чеські полки, які вів Ян Жижка, у майбутньому знаменитий вождь гуситів, також свої загони привели Новгородський і Мстиславльський князь Лугвеній Ольгердович і татарський хан Джелал ад-Дін.

Хрестоносці розраховували на сприяння Сигізмунда Люксембурзького. Але той, зайнятий боротьбою з османами і Венецією, не міг негайно розпочати військові дії. Тому набагато більше тевтони сподівалися на допомогу лівонських лицарів. Так як термін перемир'я між Тевтонським орденом і його супротивниками закінчувався в червні, така відповідь фактично означала відмову. Угорщина також не поспішала вступити в бій, хоча король отримав величезну суму грошей від тевтонів.

Таким чином, Ордену залишалося розраховувати лише на майстерність своїх воєначальників. У військових діях, що були відновлені влітку 1410 року, ініціатива з самого початку належала польсько-литовській стороні. 2 липня на Віслі, північніше Варшави, в районі Червіньска безперешкодно з'єдналися армії обох держав (під проводом Вітовта і Ягайла). 6 липня вони перейшли прусський кордон, і війна розгорнулася на землях Ордена.

15 липня 1410 року біля містечка Грюнвальд [4, с. 20] (на території сучасної Польщі) відбулася одна з найвизначніших битв часів середньовіччя. На правому фланзі союзників розташовувалися польські війська під командуванням Ягайла, а на лівому - литовські, українські, російські та ін., очолювані Вітовтом. Вони і почали наступ першими. Однак їхня кіннота потрапила у завчасно підготовлені хрестоносцями ями, прикриті згори землею, і це дало змогу рицарям контратакувати силами важкої кінноти. Воїни Вітовта відступили у болотисту, лісисту місцевість, де важка кіннота рицарів втратила

переваги і була розгромлена піхотинцями. На правому фланзі рицарі змусили відступати також і польські війська, однак там великий магістр Тевтонського ордену Ульріх фон Юнгінген припустився фатальної помилки, кинувши на поле бою останні резерви, що дало змогу військам союзників завдати остаточної поразки військам Ордену - їх більша частина була знищена, а інша - потрапила у полон. Тевтонський орден уже не міг проводити свою агресивну політику.

Перемога союзницьких військ у Грюнвальдській битві [3, с. 167] підірвала військову могутність Тевтонського ордену і припинила експансію його лицарів на схід. 1 лютого 1411 рр. було підписано Торунський мир, за яким орден повертав на користь Литви Жемайтію та Добжинську землю - на користь Польщі, а також сплачував контрибуцію. Поразка була нищівною. Від завданого удару Орден так і не зміг оговтатися, незважаючи на те, що політики Польщі та Великого князівства Литовського не зуміли повною мірою скористатися плодами перемоги. У наступних сутичках з сусідами аж до 1525 року - року ліквідації Ордену, він боровся лише за збереження своїх позицій. Загроза агресії з боку німецьких феодалів полякам, литовцям, русинам була надовго усунута.

В історичну традицію цих народів битва під Грюнвальдом увійшла не тільки як символ мужності та героїзму в боротьбі за рідну землю проти іноземних загарбників, але і як свідчення того, що, коли народи об'єднуються, щоб спільними силами дати відсіч агресору, відстояти свою свободу і незалежність, вони здобувають перемогу.

#### **Література**

1. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 10-х т. Т.4. / Гол. Редкол. П.С.Сохань. Київ: Наукова думка, 1907. 538 с
2. Длугош Я. Грюнвальдская битва // Т.1. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1962. С. 213.
3. Флоря Б.Н. Грюнвальдська битва - битва народів. Москва: [без вид.], 1962. 202 с.
4. Бумблаускас А. Грюнвальдська битва-битва народів. Київ: Балтика-Друк, 2010. 272 с.
5. Зашкільняк Леонід Опанасович, Крикун Микола Григорович. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.

**Коплик В. О.**

*студентка 5 курсу*

*СумДПУ ім. А. С. Макаренка,*

*м.Суми, Україна*

#### **НЕДЕРЖАВНІ ЗМІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ**

На сьогодні правове виховання є загальнодержавним завданням, так як якість правової вихованості громадян безпосередньо впливає на розвиток країни, особливо це важливо для розвитку правової держави. Зокрема, розбудова України як демократичної та правової держави неможлива без правового виховання молоді. Досягнути цієї мети неможливо без ефективних засобів та способів правового виховання. В основному це діяльність школи, сім'ї, університетів, правоохоронних органів, громадських організацій,



об'єднань, позашкільних закладів тощо, але велику увагу привертають недержавні засоби масової інформації (далі – ЗМІ). Поширення правової інформації у газетах, журналах телерадіоканалах, через мережу Інтернет є одним з найпотужніших і найвпливовіших інструментів забезпечення доступу громадян до такої інформації. З огляду на це питання, актуальним є аналіз ролі недержавних ЗМІ у правовому вихованні молоді.

Питання впливу засобів масової інформації на правове виховання молоді було розглянуто і проаналізовано у працях І. Родіонова, Н. Коваленко [2], Л. Погоріла [5], О. Макеєва [3]. Загальні особливості правового виховання розкрито у працях А. Гетьман [1], О. Нестеренко [4]. Однак, розгляд даного питання залишається актуальним, оскільки воно потребує сучасної оцінки впливу ЗМІ на правове виховання молоді.

Правосвідомість та правова культура є чинниками, які сприяють становленню правової системи держави й демократичних засад суспільства. У зв'язку з цим актуалізується проблема про правове виховання, формування правосвідомості і правової культури української молоді [4, с. 53]. Вона вимагає вжити кардинальних заходів, від успішної реалізації яких багато в чому залежить успіх державного розвитку. Одним із інструментів вирішення проблеми ми розглянемо недержавні ЗМІ.

За останні роки діяльність недержавних ЗМІ, як однієї із основ стабільності демократичної правової держави, набуває все більшої актуальності. Зростає не лише їх кількість в усьому світі, а й вплив на громадську думку, що в умовах глобалізації значно підвищує їх суспільну значущість. На них покладається важлива місія поширювати точну інформацію, яка потрібна громадянам для ухвалення ними рішень, що стосуються їхнього життя в демократичному суспільстві. В сучасному світі ЗМІ взяли на себе значну функцію з формування свідомості людей, виховання їх ціннісних орієнтацій, смаків, поглядів, звичок, вподобань [5, с. 56]. Та чи дійсно ЗМІ можуть бути ефективним інструментом правового виховання?

На сьогоднішній день молодь активно користується ЗМІ, особливо мережею Інтернет. Вона цікавиться останніми новинами у різних сферах людської діяльності в тому числі і правовій. Все це впливає на її поведінку і виховання. Переглядаючи інформацію на різних сайтах про ухвалення законів, права людей, їх порушення тощо, молодь несвідомо засвоює її, але правова інформація повинна постійно оновлюватись, тому вони не завжди можуть бути впевнені в її актуальності, а сайти, що її розміщують, не несуть відповідальності за її достовірність, тому до мережі Інтернет, як інструменту правового виховання потрібно ставитися обережно, і слідкувати за актуальністю і правдивістю отриманої інформації. З іншого боку, останнім часом набувають популярності онлайнві Інтернет-консультації, де будь-яка людина може, у тому числі й безкоштовно, отримати кваліфіковану юридичну консультацію. В основному сучасна молодь саме через Інтернет отримує найбільший вплив на правове виховання.

Великий вплив на рівень правосвідомості здійснює телебачення. Велика кількість телепередач дискусійного характеру, теледиспути, телевікторини, інформаційні програми інформують про прийняття законів та інших нормативних актів. Передачі з питань законодавства, правопорушення, судових процесів користуються популярністю і відіграють неабияку роль у

формуванні його правової культури молоді. Але мінус телебачення в тому, що молодь набагато більше надає перевагу програмам розважального характеру.

Найменший виховний вплив на сучасну молодь має преса, так як читанню газет чи журналів, особливо з правовим спрямуванням вона відводить зовсім мало часу. Найбільш розповсюдженими напрямками поширення правових знань через пресу є: інформування про діяльність законодавчих, виконавчих та правоохоронних органів; висвітлення діяльності юридичних органів і громадських організацій, які здійснюють роботу по зміцненню законності і правопорядку; правова хроніка тощо. Таким чином отримується ширша й системна правова інформація: ведеться роз'яснення норм цивільного, трудового, житлового, сімейного, адміністративного права, хоча інколи і недостатня [2, с. 38].

Специфіка діяльності недержавних ЗМІ полягає у формуванні правосвідомості, яка була б основою для становлення у подальшому правової культури та правомірної поведінки української молоді, але недержавні ЗМІ, як інструмент правового виховання, мають свої переваги і недоліки. Розповсюджуючи різнобічну інформацію, ЗМІ виховують молодь, вчать її критично мислити та допомагають формувати власну громадську позицію, без якої повноцінна демократія у суспільстві неможлива. Водночас вони, як правило, є заангажованими тією або іншою мірою, а саме поняття «вільна преса» у перехідних суспільствах можна поставити під сумнів. Наразі Україна посіла 101 місце, піднявшись усього на одну позицію за рік, в індексі свободи преси правозахисної організації «Репортери без кордонів», і також в організації вказали на вплив олігархів на медіа, який і далі відчутний. Так, ЗМІ є знаряддям маніпулятивних дій з боку окремих політичних сил. У цьому контексті варто наголосити, що метою функціонування недержавних ЗМІ є протидія маніпуляції суспільною свідомістю та громадською думкою і часто через недержавні ЗМІ намагаються висвітлити ті чи інші події.

Як мінус можна назвати те, що молоді люди мають самотійно виявляти негативні явища й факти діяльності ЗМІ, давати оцінку подіям внутрішньодержавного та міжнародного життя, критично ставитися до отриманої інформації. Тобто, безконтрольний інформаційний потік та необережний підхід молоді до споживання інформації може здійснювати значний вплив на деформацію правової культури.

Безперечно, недержавні ЗМІ мають і переваги. Вони здійснюють правове виховання супроводжуючи людину все її свідоме життя. Іншими словами, вони мають виховний вплив безперервно, в той час як інші суб'єкти здійснюють такий вплив терміново, періодично або нерегулярно. Наприклад, навчальні заклади формують правову культуру своїх вихованців у період навчання; громадські організації лише під час проведення спеціальних акцій, проектів, кампаній, тобто нерегулярно; держава, взагалі зацікавлена в інформуванні громадян не в усіх правових напрямках, іноді моменти, які можуть викликати критику або пов'язані з наданням населенню пільг можуть замовчуватися.

Найбільшою перевагою недержавних ЗМІ є оперативність та неупередженість подання інформації, масовість і доступність правової інформації, яка подається ними для громадян. Молоді люди в будь-який час можуть дізнатися інформацію у сфері права, яка їх цікавить або несвідомо засвоювати при перегляді останніх новин та читанні статей. Правова

інформація, що подається ЗМІ, на відміну від офіційного видання закону, що містить сам його текст, у більшості випадків супроводжується переказом правової норми з роз'ясненням того, як її тлумачити і застосовувати на практиці.

Недержавні ЗМІ можуть бути ефективним інструментом правового виховання сучасної молоді, адже безпосередньо впливають на засвоєння ними норм і правил правомірної поведінки, сприяють розумінню важливості дотримання та наслідків недотримання правових норм в контексті, але якщо вона зуміє критично оцінювати отриману інформацію та користується достовірними джерелами [3, с. 240].

Таким чином, за допомогою недержавних ЗМІ молодь крокує в ногу із сучасним світом. Вона отримує велику кількість інформації щодня і повинна вміти «фільтрувати» її та критично оцінювати, аби як найкраще отримувати якісні знання у правовій сфері. Так, засвоюючи інформацію про події суспільно-правового життя; правові аспекти діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування; здійснення прав і свобод громадян, профілактику правопорушень, особливо серед молоді і підлітків, боротьбу зі злочинами, корупцією, організованою злочинністю молоді люди формують свою правову культуру.

#### **Література**

1. Гетьман А. П. Правове виховання в сучасній Україні. Харків: Право, 2010. 368 с.
2. Коваленко Н. Ю., Родіонова І. В. Основні засоби правового виховання молоді. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3. С. 36–39.
3. Макеева О. М. Роль засобів масової інформації у формуванні правового світогляду та правової культури суспільства. Альманах права. Теоретичні засади розвитку правового світогляду: сучасні виклики. 2014. Вип. 5. С. 238–243.
4. Нестеренко О. М. Актуальні проблеми та цілі правового виховання молоді. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2015. Вип. 35. Ч. II. Том 1. С. 53–55.
5. Погоріла Л.П. Вплив діяльності недержавних засобів масової інформації на формування індивідуальної правової позиції громадянина. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3. С. 53–57.

**Самотуга І.С.**

*студентка 2 курсу*

*СумДПУ ім. А. С. Макаренка,*

*м.Суми, Україна*

#### **«ЗАКОННИК» СТЕФАНА ДУШАНА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА СЕРБІЇ**

Правління Стефана Душана є важливим етапом в історії Сербії. За його правління Сербське королівство стало найсильнішою державою Балканського регіону. До основних його заслуг відноситься створення власного зводу законів. «Законник» царя Стефана є одним із перших зводів права у південних слов'ян.

«Законник» Стефана Душана як джерело права Сербії досліджували В. Єрмолович [1], Н. Кристовська [3], В.Рубанник [4]. Іванов Ю. [2] у своїй роботі «Кримінально-правові норми і судочинство південних слов'ян у середні віки» розглядає питання еволюції організації судової влади південних слов'ян. У своїй статті «Законник» як джерело до вивчення соціально – економічної історії Сербії

доби Стефана Душана» Ю. Томин висвітлює становище в аграрній сфері, а також соціальну структуру тогочасного сербського суспільства [5].

Прийняття Сербською державою християнства ще більше сприяло зміцненню законності і правопорядку в країні [1, с. 86].

В Сербії вже в першій половині XIV століття склалися передумови для проведення кодифікації сербського права й створення власного зводу законів. У 1349 році в м. Скоп'є на соборі вищих духовних і світських феодалів Сербії був прийнятий звід законів, який тоді офіційно дістав назву «Законник благовірного царя Стефана» [5, с. 85].

«Законник» Стефана Душана закріплював значні повноваження за царем (влада над церквою, вища судова влада, право отримувати грошову допомогу від підданих, розпоряджатися землею, монополія на карбування монети та збір податків). Разом з тим, «Законник» містив низку постанов, які обмежували царську владу і державну владу загалом, ставили її під нагляд закону. Окремі постанови «Законника» є унікальними для правової історії тогочасної Європи. Наприклад, ст.139 надавала можливість залежній людині судитися не тільки зі своїм господарем, але й навіть із царем [3, с. 346].

Судовий устрій Сербії був складним: крім царського і церковного, існував панський суд, суд поротників (присяжних) і ін. У великих справах була потрібна наявність 24 поротників, в малих – 12, в ще менших – 6 (ст. 153). Суд поротників був становим і застосовувався тільки в суперечках між вільними людьми. «Законник» вимагав, щоб у числі поротників не було ні родичів, ні ворогів. За несправедливе виправдання злочинця, коли злочин був умисним або у відповідності з підкупом, поротники несли кримінальну відповідальність [4, с. 194].

І хоча в «Законнику» Стефана Душана – джерелі XIV ст. – немає чіткого визначення поняття юридичної особи, зате в ньому чітко вказані види юридичних осіб: церква, сімейна громада, село, місто, жупа (округ – територіально-адміністративна одиниця сербської середньовічної держави), держава у вигляді його інститутів, таких як скарбниця [1, с. 6].

«Законник» Стефана Душана складається з преамбули та 201 статті. Перша частина «Законника» (ст. 1-135), ухвалена в 1349 р., має досить обмірковану та логічну композицію. Статті 1–38 установлюють правовий статус православної церкви, регламентують взаємовідносини між духовною та світською владою, між церквою та суспільством. Статті 39–63 присвячені правовому статусу світських феодалів. Статті 64–82 фіксують правовий статус непривілейованих станів населення. Статті 83–117 є постановами в галузі кримінального права та процесу. Остання група статей першої частини «Законника» містить норми адміністративного права [3, с. 347].

Головною метою «Законника» було закріплення правовідносин, що утвердилися в державі. В їх основу була покладена залежність верств населення. Разом з тим «Законник» спирався на традиції «Кормчої книги», містив чимало позитивних норм, які захищали права населення. Наприклад, можна навести правові норми, викладені в ст. 134 «Законника», де гарантувався судовий захист меропхів від їхніх феодалів, що порушували закон; ст. 175 зобов'язувала суддів захищати вбогих, а ст. 180 забороняла арештовувати й ув'язнювати людей без царської грамоти [5, с.193].

Норми «Законника» свідчать, що повноваження судової влади в розглянутий період були досить великими. Суд государя відповідно до ст. 177 «Про суддів»

«Законника» Стефана Душана був компетентний розглядати справи, де в ролі відповідачів і позивачів виступали всі піддані корони, починаючи від залежних селян і закінчуючи вищими посадовцями держави. Окружний суддя королівського суду в середньовічній Сербії мав право розглядати справи навіть у відношенні вищих королівських сановників. Ст. 175 Законника говорить: «Про суддю, який перебуває при дворі моєї царської величності. Якщо здійсниться злочин (при дворі), нехай судиться ним; якщо ж випадково з'являться винний до двору моєї царської величності, так розсудить їх придворний суддя, але ніхто так не викликається до двору моєї царської величності крім окружних суддів, яких поставила моя царська величність, але так йде всякий до свого (окружного) судді» [1, с. 87].

Більшість його статей було присвячено кримінальному праву: згадувалися державні злочини (зрада, розбій), злочини проти релігії (перехід в іншу віру, повернення до язичництва). У боротьбі з ними застосовувалися каліцтво, покарання, штрафи. Передбачалося об'єктивне зобов'язання (покарання непричетних осіб, тобто тих, хто жив під одним дахом із злочинцем, займався з ним одним господарством). Існувала кругова порука [2, с. 135].

«Законник» закріпив розподіл класу феодалів на дві основні категорії: великих і малих властелів і властелічів. Властелі мали спадкові землі – баштину. За службу властелічам надавався особливий земельний наділ – пронія, який виключався з громадського обороту. Закон звільняв властелічів «від усіх тягарів і повинностей». Феодал сплачував царю лише натуральні податки і зобов'язаний був брати участь у військових походах [4, 194].

«Законник» сербського царя Стефана Душана встановлював сувору територіальну підсудність (виключаючи церковну). Привілеєм мати власний суд наділялися тільки міста. Суддям пропонувалося «судити по Законнику, справедливо і не судити по страху моєї царської величності», а також – «наглядати і захищати убогих і жебраків». Одна зі статей «Законника» обумовлювала його верховну силу навіть щодо нових царських грамот. Такий пріоритет зводу законів, кодексу був притаманний не тільки для Сербії, але і для всього слов'янського світу [3, с. 156].

У «Законнику» Стефана Душана панівний феодальний стан у Сербії (властелі та вище духовенство) одержали можливість привести в систему й закріпити за собою права, які отримали протягом усього попереднього періоду. «Законник» мав на меті закріпити існуючі правовідносини, які будувалися на жорстокій експлуатації простого народу. Дані цієї епохи свідчать про вимирання ряду населених пунктів, численні випадки безпідставного ув'язнення людей, велику кількість жебраків і безхатченків, масові випадки крадіжок. Усе це пояснює, чому через п'ять років на другому соборі в 1354 році при тому ж царі Стефані були прийняті додаткові статті до «Законника» [5, с. 89 - 90].

Середньовічне південнослов'янське право в якості покарання знало і штраф – глобу, який застосовувався як самостійно, так і з другими покараннями. Наприклад, згідно ст. 94 «Закону Стефана Душана» властель, який убив себра – вільну людину неznатного походження, платив штраф, рівний 1000 перперам, але себр, який убив властеля, карався, крім штрафу в 300 перперів, відрубанням обох рук. У період зрілого Середньовіччя все більшого розповсюдження отримує покарання ув'язненням, однак на недосконалість цього виду покарання вказує ст. 112, в якій говориться: «Хто, - будь то моєю царською

людиною, церковником чи властельськими, – утече із темниці, нехай буде вільним зі всім тим, з чим прийде» [2, с. 136].

Отже, «Законник» Стефана Душана є важливим джерелом з історії середньовічного права Сербії. Він засвідчує зародження правових відносин у державі, а більшість його статей присвячено кримінальному праву.

#### **Література**

1. Ермолович В.И. Юридическое лицо в эпоху Средневековья // Право и демократия: Сборник научных трудов : Вып. 21. Минск: БГУ, 2010. С. 3 - 26
2. Иванов Ю. А. Уголовно-правовые нормы и судопроизводство южных славян // Судебная власть и уголовный процесс. 2016. № 3. С. 133 - 140
3. Крестовська Н. М. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія – практикум. Харків: Одісей, 2010. 960 с.
4. Рубаник В. Е. История государства и права зарубежных стран: Теория и практика. Санкт-Петербург: Питер, 2011. 544с.
5. Томин Ю. «Законник» як джерело до вивчення соціально-економічної історії Сербії доби Стефана Душана // Вісник Прикарпатського університету: Історія. Вип.25, 2014. С. 83 – 91

## СЕКЦІЯ 2

# КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

**Денєжніков С.С.**

*к.ф.н., доцент кафедри філософії  
та соціальних наук*

*СумДПУ імені А.С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

## **ДЕПОРТАЦІЯ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ І ВИКЛИКИ**

На сьогоднішній день Україна виступає як буферна зона між країнами пострадянського простору та Європейським Союзом. Саме тому тисячі мігрантів з країн СНД щорічно намагаються використати можливість та потрапити до країн Шенгенської зони.

За свідченнями Держкомстату у 2017 році нашу державу відвідали близько 14,3 млн громадян різних країн, 4 млн з яких приїхали на постійне проживання. Згідно даних статистики у службових цілях до України в'їхали 88,9 тисяч іноземців, у якості туристів 38,6 тисяч чоловік. Приватні поїдки протягом року до України здійснили 13,7 млн громадян з різних країн, з метою працевлаштування – 2,6 тисяч чоловік, з метою навчання – 4,5 тисяч. Найбільша кількість людей відвідали Україну з Республіки Молдови (4,4 млн), з Республіки Білорусь (2,7 млн), з російської Федерації (1,5 млн), Республіки Польща (1,14 млн), з Угорщини (1,06 млн).

Проте на сьогоднішній день ми можемо спостерігати велику кількість випадків незаконного перебування або транзиту через територію України. Особа, яка без громадянства або посвідки на проживання знаходиться на території України без належного на те дозволу, повинна бути депортована, оскільки вона не має права на законних підставах знаходитися у межах держави. Також це стосується порушення інших норм законодавства, а саме:

- недотримання правил трансферу через територію України;
- не відповідність документів на працевлаштування у межах держави;
- строк перебування на території нашої держави завершився, а іноземець чи особа без громадянства відмовляється покидати територію держави;
- проживання за недійсними або підробленими документами.

Пункт 2 статті 25 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» вказує на те, що «Іноземці та особи без громадянства, які не мають законних підстав для перебування в Україні або які не можуть виконати обов'язок виїзду з України, не пізніше дня закінчення відповідного строку їх перебування у зв'язку з відсутністю коштів або втратою паспортного

документа можуть добровільно повернутися в країну походження або третю країну, у тому числі за сприяння міжнародних організацій» [2].

Громадянин іноземної держави чи особа без громадянства можуть бути примусово повернуті у свою країну чи третю країну, у випадку якщо їхні дії або вчинки порушують існуюче законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, а також у випадку, якщо ці дії суперечать охороні громадського порядку чи інтересам національної безпеки України. У випадку, якщо порушується захист прав і законних інтересів громадян України чи є загроза їхньому здоров'ю за рішенням органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, територіальних органів Управління Служби Безпеки або Державної Прикордонної служби (за умови, якщо порушника були затримано в межах контрольованих прикордонних районів). У подальшому протягом 24 годин прокурору повідомляється про прийняття такого рішення. У такому рішенні обов'язково зазначається строк, протягом якого іноземець повинен покинути територію України, але не більше 30 днів.

За певних умов, коли людина перебуває на території України, з нею можуть трапитись різні неприємності, а це в свою чергу призводить до конфліктів законом і державою. Проте, якщо ситуація доходить до точки кипіння, то відповідні органи можуть депортувати іноземця з України, а підстави для цього можуть бути найрізноманітнішими.

Статистика свідчить, що наприклад за серпень місяць 2017 року Управління державної міграційної служби України витурило більш ніж 1400 іноземців, 280 осіб отримали заборону на в'їзд до України. Протягом цього ж періоду до адміністративної відповідальності було притягнуто більше 3500 порушників [1].

Існує багато причин, через які офіційна влада має право для виселення людини за межі держави. Це в першу чергу стосується порушення існуючого законодавства чи порядку, так і не бажаної поведінки на території держави. Найчастіше проблема полягає у завершенні строку дії візи. У цьому можуть бути винні непередбачувані обставини: фінансові труднощі, хвороби, стихійні лиха, непорозуміння з законом тощо [3].

У випадку, якщо іноземцеві повідомили про депортацію, він повинен покинути територію країни у встановлений термін. Йому повинні пояснити його права і обов'язки. Також можна скористатися послугами перекладача. Слід відзначити, що процес депортації має ряд недоліків, основні з яких неузгодженість законодавства.

### **Література**

1. Глухов Денис За месяц из Украины депортировали более 1400 иностранцев / Д. Глухов / Комсомольская правда // Режим доступу: <https://kp.ua/politics/585278-zamiesiats-yz-ukrayny-deportirovaly-bolee-1400-ynostrantsev>
2. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19-20, ст.179) // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17/page>
3. Почему проводится депортация из Украины? // Режим доступу: <https://migration.lviv.ua/deportatsiya-z-ukrayini/>



**Симоненко М.О.**

*курсант 2 курсу 122 групи*

*Академії Державної пенітенціарної  
служби*

*м. Чернігів, Україна*

## **ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ**

Пошук оптимальних шляхів розвитку демократії є однією з визначальних рис багатогранного процесу суспільно-політичних трансформацій, що відбуваються в Україні. Важливе місце у цьому пошуку займає проблема становлення громадянського суспільства. Як зазначає В. Андрущенко, потенціал громадянського суспільства досить потужний, але ще не достатньо реалізований і може стати вирішальним чинником у політичній консолідації української нації та подоланні соціально-економічної кризи [1, с.6]

Практика формування громадянського суспільства країн Західної Європи, США, Канади, Ізраїлю показує, що життєдіяльність останнього залежить від ефективності його структурних елементів та їх якісних характеристик, а також від інтенсивності їхньої реалізації. Міра розвиненості громадянського суспільства залежить в основному від таких передумов, як: формування й діяльності інститутів громадянського суспільства; широкого залучення населення до інститутів громадянського суспільства та їх впливу на зміни в суспільних відносинах та в суспільній свідомості; взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства, створення для них сприятливих правових та інші умов, визнання їх автономності й інше.

Після отримання Україною незалежності почалися процеси демократизації суспільного життя, які започаткували провадження в суспільство підвалин громадянського суспільства. В той же час населенню яке довгий час перебувало під впливом тоталітаризму було важко прийняти нові демократичні реформи. Проблемою становлення громадянського суспільства європейського зразка в Україні в усі часи була відсутність у населення бажання до впровадження демократичних цінностей, а в іншій частини населення постійного бажання повернути радянський уклад життя.

Упродовж цього слід зазначити, що навіть в умовах невисокої правової свідомості українського суспільства вже в 90-ті роки бувшого століття Верховною Радою України було проведено значну роботу, щодо законодавчого забезпечення формування громадянського суспільства. Прикладом цього стало прийняття у 1996 році Конституції України. Згідно ст.1 Конституції Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Конституція України надає кожному широкі конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина незалежно від походження, майнового стану, статі, раси, мови, релігії, політичних та інших переконань. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (Ст.15). Кожному гарантовано свободу політичної діяльності. У ст.ст. 34, 35 Основного Закону передбачені гарантії усім громадянам права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також на свободу світогляду і віросповідання, що безумовно є конституційною підставою формування плюралістичного суспільства.

На шляху до побудови громадянського суспільства в Україні було прийнято низку законів, зокрема Закони України “Про об’єднання громадян”, “Про соціальний діалог в Україні”, “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності”, “Про молодіжні та дитячі громадські організації”, “Про організації роботодавців, їх об’єднання, права і гарантії їх діяльності”, “Про органи самоорганізації населення”, “Про волонтерську діяльність”, “Про свободу совісті та релігійні організації”, “Про соціальні послуги”, “Про політичні партії в Україні”.

Організаційне оформлення плюралізму реалізується в Україні через утворення громадянами партій та громадських організацій. Політичні партії згідно Конституції України сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян. А участь у громадських організаціях забезпечує захист громадянам своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень встановлених законом [2, с.141].

Конкретизація структури, способів утворення та функцій партій і громадських організацій наведена в Законі України “Про об’єднання громадян”, який було прийнято ще в 1992 р. У той час, коли приймали цей закон Україна ще не мала досвіду розвитку інститутів плюралістичної демократії та громадянського суспільства. Тому, хоча й закон і не суперечить чинній Конституції, але у ньому на жаль не розписані всі особливості діяльності партій та громадських організацій на рівні сучасних потреб. Ця прогалина може бути усунена шляхом оновлення законодавства про партії, про профспілки та інші типи громадські об’єднання. Прикладом цьому є прийняття Законів України “Про благодійну діяльність та благодійні організації”, “Про професійних творчих працівників та творчі спілки”. Упродовж цього слід зазначити, що у Законі України “Про соціальний діалог в Україні”, який було прийнято у 2010 році визначено правові засади організації та порядку ведення соціального діалогу в Україні з метою вироблення та реалізації державної соціальної і економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин та забезпечення підвищення рівня і якості життя громадян, соціальної стабільності в суспільстві [3].

Значне місце серед інститутів громадянського суспільства займають українські профспілки. Якщо згадати історію 90 років на Україні, то ця громадська організація, пережила значний занепад. Така ситуація прискорила прийняття Закону України “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності”, де сформовано підвалини правового регулювання професійних спілок, як постійно активних громадських організацій працівників. Їхня діяльність спрямована на вираження та захист їхніх групових інтересів. Внаслідок цього вже у 2002 році було створено Національний форум профспілок України, який об’єднав 7 галузевих профспілок та 309 тис. членів. Нині в Україні також діють Національна конфедерація профспілок України, Всеукраїнське вільне профспілкове об’єднання солідарних трударів та Всеукраїнське об’єднання солідарності трудівників. Станом на 2009 рік їхня чисельність складала 9,2 млн. осіб.

Наступною інституцією громадянського суспільства, якій в нашій державі приділяється певна увага є молодіжні та дитячі організації. З метою їх раціонального розвитку у 1998 було прийнято Закон України “Про молодіжні та

дитячі громадські організації”, а останнє його редагування відбулося у 2016 році. Цей Закон визначає особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних і дитячих громадських організацій та державні гарантії забезпечення їх діяльності [4].

Отже, розвиток профспілок, молодіжних та дитячих організацій в Україні забезпечується як правовими, так і організаційними заходами і мають підтримку з боку держави і суспільства в цілому

Практика формування громадянського суспільства була водночас практикою створення різнопланових громадських та приватних організацій в Україні. Завдяки цьому стало можливим розвиток незалежних форм діяльності громадян у різних суспільних сферах. Так з ініціативи громадян в Україні створюються громадські організації та фонди, відкриваються освітні установи, засновуються приватні засоби масової інформації, що безумовно є проявом формування інститутів громадянського суспільства, які виникають і функціонують незалежно від держави. Значна частина людей здобула досвід участі в нових формах громадської роботи (благодійництво, неприбуткова економічна та інша діяльність, активний захист своїх прав) та в демократичному політичному процесі (вибори, референдуми, маніфестації, пікетування). Так за даними Головного управління статистики міста Києва станом на жовтень 2017 року тільки в столиці України налічується біля 11 344 зареєстрованих громадських організацій. Це досить високий показник, особливо якщо врахувати, що в 1999 році по всій Україні було зареєстровано всього 30 000 організацій, а ще двома роками раніше (у 1995 р.) їх було 4 тисячі. До їх складу входять благодійні фонди (4187), профспілки, об'єднання профспілок (1948), об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (1191), а також релігійні організації (563), організації допомоги жертвам Чорнобиля, допомоги літнім людям та інвалідам та інші. Найбільша частина всеукраїнських організацій функціонує у великих містах, серед яких на першому місці Київ, потім – Харків, Львів, Одеса, Дніпро та інші. Потребує удосконалення й якість послуг недержавних організацій. Хоча процес професіоналізації недержавних організацій в Україні рухається вперед, але фаховий рівень не відповідає вимогам часу, що інколи підбурює намагання удавати бурхливу діяльність. Думка експертів Фонду “Європа XXI” проявляється в тому, що більшість організацій працюють для заробітку, методом отримання спонсорських і донорських допомог.

Отже, зазначене вище дає змогу уявити загальну картину суспільної активності населення в умовах формування громадянського суспільства.

Важливим інститутом громадянського суспільства є вибори. Існує пряма залежність між характером виборчої поведінки громадян і демократизмом органів влади. Специфіка українського виборця як людини пост-комуністичної епохи полягає в амбівалентності його свідомості і поведінки, у поєднуванні здавалось би непоєднуваного. До позитивних моментів відноситься достатньо висока (в середньому на рівні 65-70%) виборча активність населення. Аналітики, однак, ставлять під сумнів те, що високий рівень участі виборців у голосуваннях є наслідком їх громадянської позиції. Вони схильні відносити активність українського електорату на рахунок звички, покірливості тощо. Хоча останні позачергові вибори Президента України у 2014 році показали дещо іншій настрій у виборців. Труднощі і переваги виборів 2014 року полягали в

тому, що це були вибори, коли народ бажав радикальних змін. Більшість виборців були переповнені сподівань, що вибори стануть кроком до нової якості української політики. Вперше перед президентськими виборами 2014 року більшість населення – 58% – вірила в те, що вибори дадуть змогу поліпшити ситуацію в Україні. За даними Фонду “Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва” значно змінилася мотивація виборців, зросла роль надання таких переваг тому чи іншому кандидатові, як його здатність забезпечити незалежність та безпеку України, спроможність об’єднати людей у різних регіонах, а також їх зовнішньополітичні орієнтації. Так, забезпечення незалежності України, її безпеки та обороноздатності віднесли до першочергових завдань Президента – 13% опитаних у 2010 р. і 33% – у 2014 р. Зросла також значущість питань демократії та свободи. У травні 2014 року демократію вважали найбільш бажаним типом державного устрою 61% громадян, а в грудні 2009 р. – 37%; готові були терпіти певні матеріальні труднощі заради особистої свободи та дотримання громадянських прав у травні 2014 р. 46,5% проти 35% у грудні 2009 року [5, с.285]. Тобто на різних етапах новітньої історії України настрої виборців носили не однозначний характер, що або стимулювало формування засад громадянського суспільства, або навпаки цей процес з різних причин гальмувався.

Таким чином, процес формування громадянського суспільства в період новітньої історії України має свою специфіку, яка зумовлена отриманням в кінці ХХ століття незалежності та прагненням її до Європейських національно-державних цінностей.

#### **Література**

1. Андрущенко В. П. Громадянське суспільство: історія та сучасність: монографія. Одеса: Юридична література, 2010. 344 с.
2. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
3. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23.12.2010 р. № 2862-VI. *Голос України*. 2011. 01 січня. (№8).
4. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.01.2016 р. № 281-XIV. URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/8> (дата звернення: 10.11.2017).
5. Колодій А.Ф. Особливості мультикультуралізму та двомовності у США // Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право і суспільство. Збір. матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції. Львів: ПАІС, 2015. 475 с.

**Зеленський Сергій Миколайович**

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри  
менеджменту, економіки, права та  
туризму Львотна академія Національного  
авіаційного університету  
м. Кропивницький, Україна*

#### **АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАКТИКИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ**

Конституція України закріплює принцип верховенства права, що визначає порядок прийняття законів та інших нормативно-правових актів на її

основі. Зазначається, що норми Конституції України є нормами прямої дії та встановлюють гарантії звернення безпосередньо до суду для захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина. Відтак найбільш актуальними для національного законодавства на сучасному етапі розвитку українського суспільства постають питання утвердження прав людини і громадянина та створення необхідних умов для їх реалізації.

Більшість закріплених Конституцією України прав і свобод є загальновизнаними у світі стандартами можливої поведінки, належать кожній людині від народження. Права людини та законодавчо закріплений механізм їх судового захисту посідає провідне місце в сучасному суспільстві. Дослідженню проблем забезпечення судового захисту прав людини і громадянина присвятили свої роботи такі вчені, як В. Ф. Бойко, В. П. Грибанов, А. М. Колодій, В. Т. Маляренко, П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк, Ю. С. Шешученко та ін.

Система конституційних прав і свобод людини і громадянина має ряд властивостей, що зумовлює їх вирішальну роль для визначення правового статусу особи в суспільстві і державі. За їх допомогою найбільш повно проявляється важливість відносин між державою і громадянином.

Конституційним правам і свободам характерна система ознак, що наділяє їх верховенством, правовою базою для визначення усіх інших прав і свобод. Право кожного на судовий захист є одним із основних прав людини, гарантованих у конституціях більшості розвинутих держав. Воно посідає важливе місце в структурі конституційно-правового статусу людини. Право на судовий захист складається з таких елементів, як доступність правосуддя; право апеляційного та касаційного оскарження судового рішення; незалежність та неупередженість суду; рівність усіх без виключення учасників судового процесу перед законом і судом; право на захист; публічність та гласність судового розгляду; розгляд справи в найбільш короткий строк. Право людини на судовий захист також містить юридичну гарантію убезпечення від свавілля тих осіб, що представляють державу в судовому процесі. Неухильне виконання законів і прийнятих у відповідності з ними інших правових актів державними органами і їх посадовими особами є обов'язковим [1, с. 237].

Загальнообов'язковість умов, необхідних для реалізації кожною людиною своїх конституційних прав і свобод, забезпечується правовими засобами їх здійснення, охорони й захисту. Зокрема, ст. 55 Конституції України передбачає гарантії правосуддя для громадян України, іноземців, осіб без громадянства у випадках порушення їх прав і свобод або створення перешкод для їх реалізації чи коли мають місце утиски прав та свобод. Порушенням права на судовий захист вважається відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, форма яких відповідає вимогам чинного законодавства. За ст. 64 Конституції України право на судовий захист не може бути обмежене. Право оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб означає можливість кожного оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дію чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо вони порушують або утискають права і свободи людини чи перешкоджають їх здійсненню. Такі скарги підлягають безпосередньому розгляду в судах.

Правосуддя здійснюється на засадах поваги честі і гідності усіх учасників судового процесу, їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Ефективність правосуддя залежить від гарантій незалежності та недоторканості суддів. Їх правовий статус узгоджується із конституційним принципом організації та функціонування судів. Під час здійснення правосуддя судді підкоряються лише закону. Заборонений будь-який вплив на суддів. Держава гарантує захист їх професійних інтересів, забезпечення особистої безпеки суддів та їхніх сімей, фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів.

Право на справедливе правосуддя розглядається як одне із загальновизнаних прав і свобод, яке без судового механізму захисту усіх інших прав не може бути реалізоване. Судді реалізують засаду справедливості в судовому процесі за законом, виконуючи свій службовий обов'язок. Водночас, виконання цього обов'язку постає однією з найбільш актуальних проблем. Закон часто не забезпечує потреб практики для утвердження очікуваної справедливості. В рамках позитивного праворозуміння справедливість розглядається лише як категорія, що належить до сфери моралі або релігії. Насправді ж справедливість невіддільна від права та є основною і загальною категорією для моралі і права, що набуває значення правової засади саме тоді, коли втілюється в правозастосовчій діяльності. За цією точкою зору право постає найбільш ефективним регулятором суспільних відносин.

Право, як сукупність правових ідей, є лише частиною чинних законів. Так ідея справедливості, що завжди займала одне з провідних місць в правосвідомості народу, протягом тривалого періоду була пов'язана з домінуванням звичаєвого права. Нині, процесуальна діяльність, що відповідає вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, гарантує кожному право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. Прецедентна практика Європейського суду з прав людини є частиною національного законодавства України, та і джерелом законодавчого правового регулювання і правозастосування в Україні.

Судді ухвалюють рішення, вироки, ухвали, що істотно впливають на свободу, права й охоронювані законом інтереси конкретних людей. Ухвалення несправедливого рішення може бути судовою помилкою чи в результаті зацікавленості судді у вирішенні справи. Тому особливу увагу при здійсненні реформування судової системи необхідно звернути на запобігання й протидію корупції в суді.

Принцип верховенства права відіграє важливу роль при здійсненні протидії корупції, що розглядається як кримінологічна категорія, пов'язана із протиправним використанням наданих службовій особі повноважень [2, с. 209]. Визнання прав та свобод людини найвищими соціальними цінностями визначає зміст і спрямованість антикорупційної діяльності. Ефективність цієї діяльності може бути забезпечена лише за умови тісної взаємодії органів державної влади з інститутами громадянського суспільства і комплексного вжиття відповідних антикорупційних заходів. Реалізація

антикорупційних заходів має забезпечуватись належними механізмами відповідальності. Такий підхід відповідає основним засадам формування світових антикорупційних стратегій.

#### **Література**

1. Гаращук В. М. Законність у сфері державного управління / [Гаращук В. М., Битяк Ю. П., Дьяченко О. В. та ін.]; за ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
2. Кримінологічний довідник : довідникове видання / за наук. ред. д-ра юрид. наук, професора Бандурки О.М.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора Джужі О.М. і д-ра юрид. наук, професора Литвинова О.М. Харків : Діса плюс, 2013. 412 с.

**Моцак Світлана Іванівна**

*к.п.н., доц.*

*доцент кафедри всесвітньої історії,  
міжнародних відносин та  
методики навчання історичних  
дисциплін*

*СумДПУ імені А.С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

### **КОНСТИТУЦІЯ США – ПРАВОВА ПАМ'ЯТКА СУЧАСНОСТІ**

Конституція США є видатним політико-правовим актом сучасності. Цей документ розроблено 1787 року, й він щасливо дожив до наших днів. Конституція весь цей час лишалася зразковою основою для представницького урядування та надійним оплотом фундаментальних прав.

В колишньому СРСР та в незалежній Україні опубліковано чимало наукових робіт, присвячених Конституції США. В них Конституція американської держави розглядається з точки зору зовнішньої та внутрішньої політики, економіки, юриспруденції і т.і. Проте більша частина цієї літератури, тобто та, що була видана до кінця 80-х років, написана з позицій класового підходу й комуністичної методології, отже показує американське суспільство расової та соціальної нерівності.

Впродовж останнього десятиріччя почали з'являтися праці (здебільшого переклади американських видань), які акцентують увагу на досягненнях правової системи США, на загально-людському характері американської конституції як правової запоруки прав людини.

Конституція США помітно відрізняється від основних законів більшості сучасних держав своєю лаконічністю і практичністю, містить порівняно мало декларативних положень, що мають суто ідеологічне значення.

Американські дослідники підкреслюють, що справжня мудрість авторів Конституції полягала саме у їхній стриманості: вони зуміли побороти спокусу записати в Основний закон країни занадто багато деталізуючих положень, задовольнившись лише встановленням рамок майбутнього уряду, що захищають його від зловживань владою.

Правова система Сполучених Штатів Америки в юридичній компаративістиці традиційно віднесена до сім'ї загального права, де основним джерелом права виступає юридичний прецедент. Однак США виділяються серед країн, що входять до цієї сім'ї, у першу чергу наявністю писаної федеральної Конституції, яка проголошується «верховним правом країни» – «the supreme Law of the Land» (ст. 6 Конституції США) [5].

Аналіз Конституції США дає підстави стверджувати, що вона гарантує захист людини від свавілля властей, поставивши перешкоду деспотичному правлінню, сприяє становленню і розвитку демократичних інститутів.

Конституція ґрунтується на трьох джерелах. По-перше, на ідеях французького Просвітництва XVIII в., насамперед Вольтера, Руссо, Монтеск'є. По-друге, на британських традиціях парламентаризму, верховенства закону, свободи особи, що знайшли своє «оформлення» у теоріях Гоббса і Локка. По-третє, на власному історичному досвіді молодих американських колоній і штатів, відображених в ідеях Джефферсона, Мэдисона, Гамільтона й інших «батьків фундаторів».

Маючи настільки солідну теоретичну базу, Конституція не є «сухим» документом, вона свідомо написана простою і доступною мовою, адже, на думку її творців, Конституція існує насамперед для народу, а вже потім – для уряду, виконавця волі останнього [2].

Статті Конституції США містять чіткі формулювання, що виключає можливість трактувати їх по-різному. Як наголошував голова Верховного Суду США Дж. Маршалл, протягом 200 років Конституція США «...спрямовувала розвиток урядових інституцій, створюючи засади для політичної стабільності, індивідуальної свободи, економічного зростання й суспільного прогресу.»[5].

Конституція США належить до найбільш стабільних і стійких. За 208 років свого існування в неї було внесено лише 27 поправок. Вона передбачає вельми «жорстку» процедуру ухвалення поправок (ст. V). Поправки приймаються 2/3 члени обох палат Конгресу (або спеціально скликаним за ініціативою 2/3 штатів Конституційним конвентом). У обох випадках прийняті поправки мають бути ратифіковані законодавчими зборами 3/4 штати (або 3/4 конвентами штатів, що скликаються за рішенням Конгресу). Ратифікація поправок штатами і є головним гальмом оновлення Конституції США. Поправки можуть десятиліттями і навіть століттями розглядуватися законодавчими зборами штатів. Прикладом може служити процес ухвалення XXVII поправки. У 1789 році Конгрес, за пропозицією Дж. Медісона, прийняв поправку до Конституції: «Ніякий закон, в якому мовиться про збільшення компенсації до платні сенаторів і членів палати представників за службу в Конгресі не набере чинності до чергових виборів в палату представників». Ця поправка знаходилася на стадії ратифікації 203 року. І лише 7 травня 1992 р. вона була ратифікована 38-м штатом (Мічіган) і набрала чинності. З 1917 р. Конгрес почав зазвичай встановлювати терміни для ратифікації, і якщо штати їх не дотримують, то поправка знімається з порядку денного. Поправки не змінюють первинну форму конституції. Вони хронологічно опубліковуються як доповнення до первинного тексту [3].



Конституція США, найстаріша і найкоротша (містить 4400 слів не рахуючи тексту поправок) із усіх писаних конституцій урядів протягом більш 200 років продовжує ефективно діяти. Коментатори підтверджують, що її секрет – у гнучкості і можливості по-різному трактувати різноманітні положення. Але в той же час вона є самим стабільним законом, тому що формально внести в її зміни дуже складно.

При будь-якому відношенні до американської Конституції з точки зору теорії, необхідно визнати її найбільше практичне значення не тільки для США, але і всієї світової цивілізації.

Таким чином, будучи «верховним правом країни», Конституція Сполучених Штатів Америки:

- закріплює основи, принципи побудови не тільки державного апарату, а й в цілому правової системи США, зумовлюючи особливе місце останньої в сім'ї країн загального права;

- стоїть на вершині в ієрархії джерел американського права, здіймаючись не лише над законодавством (федеральним і штатів), а й над корпусом прецедентного права (виняток становлять лише прецеденти її тлумачення Верховним Судом США, що розташовуються на тій же сходинці в ієрархічній драбині джерел права, що й сама Конституція США, і утворюють так звану «живу» Конституцію)[5].

Для американців Конституція – це більше, чим просто звід законів. У ній відбиті всі цінності суспільства, усі пріоритети і форми цих пріоритетів. Це особливо відбито в Преамбулі, де записані цілі Конституції, і в Біллі про права, що проголошує права людей. Документ у цілому відбиває класичні ліберальні погляди на індивідуальну свободу, рівність, власність, представницьку демократію й обмежений уряд. Словом, те, що ми зараз багатозначно називаємо «американською демократією». Те, на скільки багатозначно про неї говорять самі американці, викликає легку тінь заздрості до їхмайжефанатичногопатріотизму. Розумне поєднання консервативних традицій і гнучкості, можливість гілок влади впливати одна на одну, не обмежуючи при цьому самостійність одна одної. Хоч самі американці далекі від ідеалізації своєї Конституції, відмічають спірність багатьох її положень, вказують на безліч нестач і компромісів, укладених в ній, але факт залишається фактом – по ній живе і розвивається більше 200 років одна з найбільших країн світу. І саме ця стабільність, прихильність американців створеним ними самими традиція мзаслугує передусім нашої уваги і поваги [4].

#### Література

1. Жидков О. А. Верховный суд США: Право и политика Москва, 1985. С. 102.
2. Г.І. Трофанчук Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: навч. посіб. Київ.: ЮрінкомІнтер, 2008. 352с.
3. Каменский В.Г. Билль о правах в конституционной системе США. Москва., 1983. 123 с.
4. А. А. Мишина, Е. Ф. Язькова. Конституция США: История и современность. Москва., 1988. С. 186–188.
5. Петрова Е.А. «Живая» Конституция США: конституционные доктрины Верховного суда США/ Проблемы теории современного российского права: Сб. науч. трудов. Серия : Право. Вып. I. Москва. Ярославль, 2004. С. 62–66.

**Лифарь Анна Олександрівна**  
*студентка 4 курсу 41 групи Полтавського  
юридичного інституту Національного  
юридичного університету імені Ярослава  
Мудрого  
м. Полтава, Україна*

**QUALITY AND SAFETY OF AGRICULTURE PRODUCTS AS A PILLAR OF  
GUARANTEEING OF THE RIGHT TO HEALTH: UKRAINIAN LEGAL PRACTICE**

High standards in the domain of quality and safety of agriculture products are the key factors, which play a significant role in the populations' life quantity. Therefore, guaranteeing the quality and safety of food products as a major factor in increasing the health potential of the nation is extremely urgent. The constraints of providing an appropriate food products quality and safety especially in the field of its manufacturing are being the issues of the great importance. The consumption of high quality and safe production is believed to influence significantly on families' health, life expectancy, the labor productivity etc.

The problems of supplying an appropriate quantity and safety in the domain of food production had been considered in the scientific works of such scholars as: S.V.Aranchii, A.V. Babyuk, A.D Dubinina, V.D. Maligina, V.A. Pavlova, O.V. Makarova, N. S. Mariuha, M. M. Marenich and others.

The environmental pollution and an unsatisfactory level of environmental safety of the population has caused the deterioration of the populations health and relatively short life expectancy in Ukraine. By guaranteeing the right to health, in Art. 3 of the Constitution of Ukraine, the legislator noted that: "Man, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value" [1]. However, in spite of the constitutional provisions that determine the priority of human health for economic development, domestic agricultural policy is aimed at fulfilling economic tasks and does not actually contain an ecological component, although precisely agricultural and processing technologies, which are widely used, cause pollution of soils and other natural resources and do not ensure the framing of high-quality and environmentally safe products on a national scale, which has caused dangerous impact on human health.

The current Ukrainian legislation does not contain the complex law, which is supposed to regulate the quality and safety of agriculture products, on the contrary, there are several basic laws such as Law of Ukraine: "On Basic Principles of Requirements for the Safety and Quality of Food Products", which sets the basic requirements that should be observed in the field of food production and marketing, and the Law of Ukraine: «On Protection of Consumer Rights», which provided to the consumers the right on high-quality products, which meet their own needs and requirements in the territory of Ukraine [2; 3].

In order to manage the quality of products, including agricultural ones, it is necessary to control properly the quality of all production means and technological processes. Indicators of safety make it possible to determine the suitability of products for consumption by human beings or for feeding animals with regard to the harmlessness of their effects on the state of the living organism. Above-mentioned indicators include the content of pesticides, nitrates, agrochemicals and other life-threatening pollutants.

First of all, as one of the main determinant of a dangerous impact on human health, the use of pesticides in agriculture is required to be analyzed in more details. Pesticides are actively used in agriculture for the protection of crops against pests. To provide and ensure the safety of human health and reducing harmful effects, the state establishes clear, universal rules of application, circulation, transportation, advertising and marking of pesticides in agriculture. The main principles of state policy related to pesticides and agrochemicals include the priority of preserving human health and the environment in relation to the ecological effect of the use of pesticides and agrochemicals. It derives from the law that the State prioritize the human life and health over the expected positive effect of the use of pesticides and agrochemicals. However, these requirements are hardly fulfilled, in practice. The numerous violations of the rules in the use of pesticides and agrochemicals are known. Such infringements cause accumulation of above-mentioned subequenses in the environment, then lead to accumulation of such subsequences in animals ogranism, and on a final stage, cause side effect on human health [5].

The issue of the use of products containing genetically modified organisms, in particular, agricultural products, are relevant and debatable today as well. GMO is the result of the application of genetic engineering, which allows to modify by means of artificial methods the transfer of genes and DNA segments from one organism to another in order to achieve the desired properties. The scientists have proved, that the property and feature of impact of GMO on the human organism are still unexplored, such effects include - allergic reactions, reduced immunity, metabolic disorders [6]. In order to prevent the potentially dangerous consequences on human health of the use of products using GMOs and in order to harmonize national legislation with the EU legislation, a number of regulatory acts were adopted in Ukraine, including the Law of Ukraine. However, as scientists point out, the regulations are more declarative, moreover, the technical resouses available today for revising products on content of GMOs in food products are unsufficient today.

An alternative to genetically modified food is organic production, which has been steadily moving to markets in developed countries recently and whose demand is constantly increasing. To determine the features and benefits of organic products, it is necessary to analyze the inherent characteristics of organic products.

Consequently, organic products are those in the manufacturing of which:

- the use of poisonous chemicals and mineral fertilizers are prohibited. The plants protection is mainly carried out by natural products and organic fertilizers are used for nutrition of soil and plants;
- the use of genetically modified organisms is strictly forbidden;
- it is not allowed to use growth promoters, hormones and antibiotics for the livestock, and prophylactics and homeopathic remedies are widely used for the treatment of animals.

Today, despite the limited development of the organic food market in Ukraine, there is still a positive increase in agricultural land that has already been certified for the production of organic products.

At the same time, as scientists point out, obstacles to purchase organic products for citizens are: lack of proper consumer awareness about the benefits of organic products (55.6%); distrust to producers (44.4 5); lack of organic products in

traditional trading networks (40.7%); lack of attractive product appearance - 22,2%; a narrow range of products (40.7%); absence of state popularization of this type of production (48,1%) [6].

Thus, the safety of agricultural products should cover the satisfaction of physiological needs of the population in safe and high-quality food products in accordance with medical recommendations, environmental conditions and individual condition of the person. The consumption of low-quality, sometimes dangerous, food products by the population of Ukraine, leads to deterioration of the general state of health and the spread of diseases. Nowadays, the development of organic production of agricultural products should be in priority, as the main factor in reducing harmful effects on human health. In addition, it is strongly recommended to purchase the food in the companies that are trustworthy and confirm required quality of products with certain documents. Besides, it is required to buy products according to the season and to pay attention to the quality standards.

### References

1. The Constitution of Ukraine № 254/ 96-VR of 28. 06.1996 [Electron resource] – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254/96bp>
2. The Law of Ukraine «On Basic Principles of Requirements for the Safety and Quality of Food Products». [Electron resource] – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254/96bp>
3. The Law of Ukraine «On Protection of Consumer Rights». [Electron resource] – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254/96bp>
4. A. Petrenko «ALEXANDROV&PARTNERS» The safety of food production: European approach // Legal journal online [Electron resource] – Access mode : <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/bezpeka-harchovih-produktiv-evropeyskiy-pidhid.html>.
5. O. Batygina. The legal guarantees of the preservation of the human health in the use of pesticides in agriculture: Ukrainian legal practice//Theoretical basis of modern medical law. – 2016. – p25-26
6. S. Bugera. The quality of agriculture production: adaptation to the international standards [Electron resource] – Access mode : <http://nbuv.gov.ua/japdp> pdf

**Харченко Ю.О.**

*студент 021 гр.*

*СумДПУ імені А.С. Макаренка*

*Суми, Україна*

### ВИБОРЧА СИСТЕМА США

Система проведення виборів у США настільки заплутана та складна, що кожні чотири роки не лише виборцям і журналістам, а й партійним діячам і організаторам виборів доводиться освіжати в пам'яті правила їх проведення. В Америці влада ділиться на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову. Перша і друга є виборними на всіх рівнях, починаючи з ради школи й закінчуючи Президентом США, а суди, в залежності від штату, можуть обиратися або призначатися. Верховні судді призначаються Президентом за згодою Сенату.

Виборче право в США базується на традиційних принципах загальності та рівності (шляхом таємного голосування), що є універсальними. До всіх представницьких органів вибори прямі, але Президент і Віце-президент США обираються опосередкованим шляхом (виборщиками). Центрального органу

для проведення виборів у США не існує. Федеральна виборча комісія лише слідкує за виконанням законів про федеральні вибори, а самою організацією виборів не займається. Переможець визначається на основі мажоритарної системи відносної більшості під час виборів у Конгрес і на основі абсолютної більшості під час виборів Президента і Віце-президента [1, с. 86].

Починається виборча кампанія в США з «праймеріз» (primaries) – це первинні, або попередні вибори. Слово «вибори» в даному випадку означає лише, що певне рішення приймається на основі таємного волевиявлення виборців шляхом голосування. По суті, «праймеріз» є попередньою стадією висунення політичними партіями кандидатів на виборну посаду, що характеризується широким залученням пересічних виборців до процесу відбору цих кандидатів. Найчастіше інститут «праймеріз» асоціюють з президентськими виборами, проте на практиці «праймеріз» широко використовуються в більшості американських штатів в якості свого роду відбіркового сита, через яке повинні пройти особи, які претендують на офіційне висунення кандидатами від партій на виборах не тільки на пост Президента країни, але і на інші виборні посади – губернаторів, сенаторів, конгресменів. Метою цього попереднього «відбіркового туру» є виявлення найбільш конкурентоспроможного, що користується підтримкою більшості виборців, однопартійців претендента на відповідну посаду, а отже, здатного більш ефективно представляти партійний електорат на виборах. Як інститут первинних президентських виборів «праймеріз» являють собою сукупність різних первинних партійних виборчих заходів – як власне «праймеріз» (прямі таємні вибори, що проводяться на рівні штату), так і різних партійних зборів – так званих «кокусів» [4, с. 30].

За результатами «праймеріз» і «кокусів» від штатів направляються делегати на партійні з'їзди, де остаточно визначаються єдині партійні кандидати в президенти. Як вже було зазначено раніше, в широкому розумінні система первинних президентських виборів, крім безпосередньо «праймеріз», включає в себе і систему кокусів. Це слово походить від однієї з індіанських мов і буквально означає «дуже гучні збори». У сучасному розумінні «кокус» – це специфічна форма зібрання прихильників політичної партії. В одинадцяти американських штатах замість «праймеріз» проводяться саме кокуси. Слід, однак, зауважити, що кокуси не є такою ж одноразовою подією, як «праймеріз», які проводяться раз на 4 роки, і не пов'язані лише з визначенням кандидата на президентських виборах. Призначення і застосування кокусів більш широке, фактично це зібрання політиків, на якому обговорюють висунення кандидатів на ту чи іншу посаду або навіть зібрання однопартійців з тих чи інших політичних чи расових питань [2].

Основи виборчого права США визначено провідним джерелом – Конституцією Сполучених Штатів 1787 р., яка в розділі 2 ст. 1 встановила, що Палата представників Конгресу складається з членів, які обираються раз на два роки народом окремих штатів. XVII поправка (1913 р.) увела прямі вибори Сенату [3, с. 30].

У США відбуваються прямі вибори в обидві палати Конгресу США, порядок проведення яких встановлено у розділі 1 «Вибори сенаторів і представників» розділу 2 «Конгрес» Зводу законів США. На виборах до Палату

представників і Сенат застосовується мажоритарна виборча система відносної більшості, при цьому поріг явки виборців відсутній. Обирати членів Конгресу можуть тільки громадяни штату, але жителі федерального округу Колумбія не можуть здійснити виборчі права щодо участі у виборах в Конгрес США. Для федеральних виборів встановлені різні обмеження виборчого права відповідно до ст. 1-3 Конституції США: віковий ценз для кандидатів у члени Палати представників Конгресу США становить 25 років, для кандидатів на посади сенаторів – 30 років, термін перебування у громадянстві: 7 років – для Палати представників Конгресу США, 9 років – для Сенату Конгресу США [3, с. 34].

Віковий ценз для претендентів на пост Президента США – 35 років і громадянство отримане за народженням.

Згідно з розділу 1 ст. 2, виконавча влада надається Президенту США, який займає свою посаду протягом 4-річного строку та разом з Віце-президентом, що обирається на той же термін, обирається наступним чином. Кожен штат призначає в такому порядку, який встановить його легіслатура виборщиків, число яких повинно дорівнювати загальному числу сенаторів і представників у Конгресі. XII поправка до Конституції США (1804 р.) встановила, що Президент і Віце-президент США обираються разом колегією виборців, тобто непрямым голосуванням. На підставі XXII поправки Конституції (1951 р.) було встановлено, що Президентом США може бути людина обрана не більше двох строків підряд. Статутне регулювання виборів у США має трирівневу структуру, включаючи федеральні акти, законодавство суб'єктів федерації і джерела локального права, насамперед, хартії місцевого самоврядування.

Переможцем виборів Президента США не обов'язково стає кандидат, який набирає найбільшу кількість голосів загалом по країні. Безпосередньо Президента обирає колегія виборців, яка нараховує 538 осіб і порядок її роботи чітко визначений Конституцією США. Кожен штат має різну кількість представників у колегії виборців, яка є пропорційною до кількості населення цього штату. У разі перемоги кандидат забирає усі голоси цього штату. Лише два штати – Небраска і Мен є винятком з цього правила. Вони розподіляють голоси членів своїх виборців відповідно до результатів всенародного голосування. Для того, щоб стати Президентом треба набрати 270 з 538 голосів [3, с. 139].

Отже, система виборів США не дивлячись на свою плутанину, незрозумілість і довготривалість проведення, дозволяє максимально зменшити можливість їх фальсифікації шляхом залучення до процедури відбору кандидатів великої кількості громадян.

#### **Література**

1. Берлявский Л.Г. Источники избирательного права США // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. 2011. № 3. С. 86-91.
2. Кокусы в США. Традиционная форма политического собрания// Lenta.ru[офіційна сторінка]. URL: <http://lenta.ru/lib/14186566>
3. Соединенные Штаты Америки. Конституция и законодательные акты / Под ред. О.А. Жидкова. М.: РОСПЕЧ, 1993. 169 с.
4. Шишкина Н.Э. «Праймериз» как предстация избирательного процесса // Сибирский юридический вестник. 2008. № 1. С. 30-34.

**Комарницька М.В.**  
*студентка 5 курсу 2 групи*  
*Національного юридичного*  
*університету*  
*імені Ярослава Мудрого*  
*м. Харків, Україна*

## **БРЕКСІТ ЯК ПРОЦЕС ВИХОДУ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Вперше думку про об'єднання країн Європи в спілку під керівництвом Франції та Німеччини висловив прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль ще у вересні 1946 року, вказуючи на те, що його країна не буде інтегруватися в даний союз. Проте перші кроки в цьому напрямку були зроблені вже на початку 70-х років, при початку процесу розширення Європейського Економічного Співтовариства (далі – ЄЕС) і приєдналася до ЄЕС в 1973 році разом з Ірландією і Данією. На момент вступу в ЄЕС, британська економіка була однією з найслабших у Західній Європі, значно відстаючи від темпів зростання Франції, Німеччини або Італії, у що на сьогодні досить важко повірити.

23 червня 2016 року відбувся референдум щодо виходу Великої Британії з Європейського Союзу (далі - ЄС), на голосування було винесено питання: залишатися Великобританії членом ЄС чи ні? У референдумі дозволено голосувати громадянам Великобританії, Ірландії і країн Співдружності. Навіть громадяни Великобританії, які проживають за кордоном не більше 15-ти років можуть проголосувати і висловити свою думку з цього приводу. Віддати свій голос також зможуть члени Палати лордів і громадяни країн Співдружності, що проживають в даний момент в Гібралтарі [1].

Згідно з результатами референдуму 51,9 % британців проголосували за вихід країни із Союзу. Процедура виходу розпочалася 29 березня 2017 року, коли прем'єр-міністр Великобританії Тереза Мей повідомила ЄС про намір країни залишити організацію, а також Європейське співтовариство з атомної енергії.

Дана подія означає застосування статті 50 Лісабонського договору. До цього жодна держава ніколи не виходила з ЄС, крім деяких залежних територій або напів автономних областей, які міняли свій політико-адміністративний статус у складі країни – учасниці організації. Наприклад, в 1985 р ЄЕС покинула Гренландія, яка отримала в 1979 р права автономії в складі Данії. У 2007 р. з об'єднання вийшов острів в Карибському морі Сен-Бартельмі, який спочатку знаходився в складі заморського департаменту Франції Гваделупа, а потім відокремився про нього і отримав статус заморського співтовариства (особлива територіальна одиниця Франції). Проте, незважаючи на це, ніколи не проводився національний референдум про вихід з ЄС, крім випадку, коли в 1975 році у Великобританії відбувся всенародний референдум про вихід з ЄЕС – тоді 67,2% виборців проголосували за те, щоб залишитися в членами ЄЕС[2] – на сьогодні бачимо зворотню ситуацію. Брексит розпочав припинення членства Великої Британії, але до цієї події не було передбачено формального механізму виходу з ЄС, – відповідно буде важливим його розглянути.

Порядок виходу держав-членів з ЄС викладено в статті 50 Договору про Європейський Союз (документ вступив в силу в 1993 р, стаття була введена Лісабонським договором, реформувати ЄС; підписаний в 2007 р, вступив в силу в 2009 р). Стаття містить лише загальні положення. В ній йдеться про те, що кожна держава має право прийняти рішення про вихід з ЄС відповідно до власного законодавства. Така країна повідомляє про свій намір Європейську раду – вищий політичний орган ЄС, що складається з глав держав і урядів країн-членів.

Після цього ЄС відповідно до рекомендацій Європейської ради розпочинає переговори із державою, що його залишає, які повинні завершитися укладенням угоди про припинення членства і майбутніх двосторонніх відносин. З боку ЄС документ після схвалення Європейським парламентом затверджує Рада ЄС. Для цього потрібна кваліфікована більшість. За даними Єврокомісії така більшість має скласти "72% голосів представників 27 країн (тобто без Великобританії), в яких проживає не менше 65% населення ЄС".

Договори про Європейський Союз, про функціонування Європейського союзу і пов'язані з ними законодавчі акти ЄС припиняють застосування до держави, яка залишає організацію, з дня набрання чинності угоди про вихід. Якщо угоди не буде досягнуто, загальноєвропейські документи перестануть діяти на території Великої Британії через 2 роки з моменту її повідомлення про вихід. Однак Європейська рада може шляхом консенсусу прийняти рішення про продовження цього терміну за згодою держави, що виходить з ЄС [3].

В останньому, п'ятому, абзаці статті передбачається можливість знову стати членом ЄС, але на загальних підставах. Якщо країна, яка вже була в ЄС, але вийшла з нього, може знову повернутися до складу утворення, але як абсолютно нова держава. Тобто знову цілий процес багаторічних переговорів.

На даний момент прогнозують декілька видів наслідків після припинення членства в ЄС:

- Норвезький варіант: Великобританія виходить зі складу ЄС і приєднується до Європейської економічної зони (далі - ЄЕЗ), що забезпечить їй доступ до єдиного європейського ринку, за винятком частини фінансового сектора економіки. Це також звільнить Британію від правил ЄС в сферах сільського господарства, рибальства, права і внутрішніх справ.

- Швейцарський варіант: Великобританія візьме приклад Швейцарії, яка не входить ні в ЄС, ні в ЄЕЗ, а укладає окремі договори з Брюсселем по кожному сектору економіки.

- Турецький варіант: Великобританія може увійти до Митного союзу з ЄС, що надасть їй промисловості вільний доступ до європейського ринку, але фінансовий сектор такого доступу не отримає.

- Великобританія також може спробувати укласти всеосяжну домовленість про вільну торгівлю з ЄС за швейцарською моделі, але з гарантіями доступу фінансового сектора економіки до європейського ринку, а також певною часткою контролю над формулюванням і виконанням загальних торгових правил.

- Великобританія може повністю розірвати свої відносини з ЄС, і покладатися лише на правила СОТ [4].



По якому із сценаріїв піде Велика Британія – покаже час.

Процес виходу Великої Британії з Європейського Союзу є важливою подією, оскільки, як ми зазначали вище, по-перше, жодна з країн до неї не припиняла членства, а по-друге, це може послужити своєрідним «прецедентом», який прокладе механізм виходу для інших держав-членів ЄС. Про готовність йти слідами Британії свідчать нещодавні опитування в Данії: кількість людей, які хочуть референдуму про членство, виросла до 42%. З іншого боку, перемога прибічників Брекситу на референдумі 2016 р. дозволила шотландцям провести переговори щодо проведення 2-го етапу референдуму щодо незалежності Шотландії та членства в Європейському Союзі [5]. Нагадаємо, що в рамках голосування Брексит більшість населення Шотландії проголосувало за збереження членства в ЄС.

#### **Література**

1. Вихід Великобританії з ЄС: всі "за" і "проти". URL :<https://prosto-visa.com.ua/uk/articles/vyhid-velykobrytaniyi-z-yes-vse-za-i-proty>.
2. Выходи з Европейского союза. URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%8B%D1%85%D0%BE%D0%B4\\_%D0%B8%D0%B7\\_%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE\\_%D1%81%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D0%B0](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%8B%D1%85%D0%BE%D0%B4_%D0%B8%D0%B7_%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D0%B0).
3. Процедура выхода из Европейского союза. URL: <http://tass.ru/info/4348063>.
4. Какими последствиями грозит выход Британии из ЕС? URL: [https://www.bbc.com/russian/uk/2016/02/160217\\_britain\\_and\\_eu\\_brexit\\_debate](https://www.bbc.com/russian/uk/2016/02/160217_britain_and_eu_brexit_debate).
5. Yakoviyk I. V., Okladna M. G., Orlovskyy R. R. Separatism in the United Europe: old problem with a new face. URL: <file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80.000/Downloads/125989-269638-1-PB.pdf>.

**Богород О. А.**

*студентка 4 курсу 0047 групи*

*СумДПУ імені А.С.Макаренка*

*м. Суми, Україна*

## **РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Статус ЗМІ закріплено в Конституції України. В статті 34 говориться: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [1, с. 141].

Головною метою ЗМІ є оперативне інформування окремих осіб, соціальних груп населення в цілому про події та явища у світі, конкретній країні, певному регіоні. Цієї мети вони досягають, виконуючи притаманні їм соціальні функції [3, с.390-391].

Засоби масової інформації виконують такі функції: пізнавальну (задоволення інформаційних потреб суспільства), забезпечення гласності, контролю і спостереження за діями суб'єктів влади, політичної соціалізації (участь у процесі засвоєння індивідом політичних знань, норм і цінностей

суспільства), формування громадянськості, підтримку або критику програм і діяльності держави, державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, партій тощо[4, с. 139].

Крім загальних функцій, засоби масової інформації мають ще свої специфічні функції, властиві лише їм. До них належать функції редагування (відбір і коментування інформації) та оцінювання, що істотно впливає на формування громадської думки та суспільних настроїв [4, с.141].

Реалізуючи право на свободу слова, ЗМІ можуть самостійно виявляти негативні явища й факти діяльності державних та інших формувань, давати оцінку подіям внутрішнього та міжнародного життя. Це – своєрідна трибуна громадської думки, важливе джерело відображення настроїв мас, а отже, і показник результативності заходів, уживаних державою.

Важливим кроком на шляху утвердження свободи слова стала законодавча заборона цензури. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року затвердив основні принципи у цій сфері: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації [2, с. 650].

Наявна законодавча база загалом створює правові можливості вільно виражати й поширювати свої думки, ідеї та інформацію. Проте закладені в ній норми значною мірою нівелюються практикою її застосування. На жаль, в Україні і досі широко застосовуються судові механізми тиску на ЗМІ, особливо у вигляді позовів проти них щодо захисту честі та гідності та компенсації моральних збитків. У більшості випадків позивачами були чиновники або політики [4, с. 96].

В Україні рівень довіри до ЗМІ відносно невисокий. За даними опитування проведеного компанією «Research&Branding Group» в 2010 році, 56% українців в цілому довіряють ЗМІ, а 38,5%– недовіряють. Знову ж таки, найбільшою довірою користувалось телебачення: 69% респондентів використовують телебачення як основне джерело інформації (73% – на південному сході і 65% – на заході). 81% опитаних отримують інформацію з центральних телеканалів і 37%– з місцевих ЗМІ. Згідно з результатами соціологічного дослідження до центральних телеканалів рівень довіри вищий (54%), ніж до місцевих (близько 16%). І, нарешті, якість і напрям впливу залежить від рівня об'єктивності, неупередженості й аналізу інформації, яку надають ЗМІ. Найкраще це проявляється під час виборчих кампаній та в інші критичні моменти життя суспільства[5, с. 117].

Отже, повноцінне функціонування демократичної, правової, соціально орієнтованої держави неможливе без обміну інформацією, яку збирають, опрацьовують і доносять до громадян засоби масової інформації. Інформуючи про події в світі та державні події, про політичне і громадське життя, ЗМІ впливають на формування поглядів людей, громадської думки, яка є важливим інструментом демократичної системи. Незалежний розвиток ЗМІ є не лише передумовою, але й показником розвиненості громадянського суспільства. Важливим для формування повноцінного медіа-простору, за зразком західно європейських країн, має стати запровадження в життя

громадського телерадіомовлення, яке могло б гарантувати подачу суспільству об'єктивної, інформативної, незалежної інформації.

#### **Література**

1. Конституція України: затв. Законом України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – с. 141
2. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XXI (із змін. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – с. 650.
3. Основи демократії: навч. посібник для студентів вищ.навч. закладів / За заг. ред. А. Колодій; Інститут вищої освіти. – К.: вид-во “Ай-Бі”, 2002. – 684 с.
4. Кузнецова О. Д. Засоби масової комунікації / О.Д. Кузнецова. – Львів : ПАЮ, 2005. – 200 с.
5. Турченко Ю. ЗМІ як впливовий чинник реалізації політичного процесу / Ю. Турченко // Політичний менеджмент. – 2009. - № 4. – С. 115-118.

**Власенко С.О.**

*студент 2 курсу 8 групи*

*Національного юридичного університету імені*

*Ярослава Мудрого*

*м. Харків, Україна*

#### **ПОЛІТИЧНИЙ АБСЕНТЕЇЗМ ЯК ПРОЯВ НЕДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО ВЛАДИ**

Вибори є одним з фундаментальних інститутів демократії. Вся система представницьких органів влади в Україні ґрунтується на засадах виборності. Вибори є необхідним атрибутом життя суспільства, їх ефективність характеризує стан демократизму державного режиму і становлять собою основну форму волевиявлення народу.

На сьогоднішній день у громадян України ухилення від участі у процесі виборів не викликає ніякого подиву, оскільки для сучасної України низька явка громадян на виборчі дільниці є звичайною практикою, тому дане питання має неабияку актуальність. Байдуже ставлення громадян до своїх громадсько – політичних обов'язків, зокрема, щодо участі у виборах, отримало назву політичний абсентеїзм.

Виділяють такі види абсентеїзму, як: активний і пасивний. Активний політичний абсентеїзм позиціонує себе як протест до влади, певні активні дії спрямовані на вираження невдоволеності реальним станом справ, а пасивний є його антиподом, він проявляється у формі байдужості з боку громадян. Причини, які призводять до такого негативного політичного явища, характеризуються своєю багатоманітністю, серед них можна виділити як об'єктивні (соціальні, економічні), так і суб'єктивні (рівень політичної культури, вік, освіта тощо). Однак, все ж таки, в Україні діє принцип добровільності голосування, який полягає у тому, що участь у виборах є правом, а не обов'язком громадянина. Згідно з цим принципом виборець самостійно вирішує, чи брати йому участь у виборах, чи ні, що підтверджується ст.5 Закону України «Про вибори Президента України», відповідно до якої: участь громадян України у виборах Президента України є добровільною й ніхто не може бути примушений до участі чи не участі у виборах [1, с.99].

На нашу думку, одним з основних чинників, що посилює масштаби політичного абсентеїзму, є низький рівень довіри населення до влади.

Рівень недовіри українського народу до влади, згідно із статистичними даними, починаючи з 2007 року, щорічно зростає на 5%, що порівняно з аналогічною статистикою Європейських країн, є значно вищим. Причинами такої недовіри можна визначити: низький рівень прозорості діяльності органів державної влади, економічна криза, високий рівень корупції серед чиновників, соціальна незабезпеченість та багато інших. Реальним підтвердженням недовіри населення до влади є вибори Президента України, явка виборців на які, кожного разу стає все меншою. Це можна пояснити тим, що народ перестає відчувати себе єдиним джерелом державної влади, не має можливості контролювати її діяльність, брати участь в обговоренні та прийнятті доленосних для країни рішень, а також не відчуває покращення свого економічного становища, соціально – правової захищеності у результаті обрання ними нової влади, що у подальшому і призводить до ухилення від участі у наступних виборах, що врешті – решт і призводить до абсентеїзму [2, с.194].

Таким чином, на думку науковців, рішення даної проблеми полягає у мінімізації рівня корупції у суспільстві, створення умов для прозорості та відкритості функціонування органів державної влади, надання можливості громадянам бути реальними та ефективними учасниками процесу ухвалення рішень у сфері державної політики, забезпеченні гідного рівня життя кожного громадянина, захисту його прав і свобод, підвищення рівня політико – правової культури населення і представників усіх владних інституцій.

На нашу думку, додержання даних вимог сприятиме підвищенню рівня довіри населення до влади, що, у свою чергу, призведе до поступового подолання політичного абсентеїзму і кожного разу явка виборців буде все вищою.

#### **Література**

1. Кулеба О. Абсентеїзм як форма низької політичної участі/ О. Кулеба, М. Бучин//Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку.– 2011. - №23
2. Грязев А. В. Абсентеїзм в Україні: поняття, причини та шляхи подолання проблеми : збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів - учасників 73-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 25 квітня 2017 р., м. Одеса. Секція економічних і правових наук / ОНУ ім. І.І. Мечникова, ЕПФ ; відп. ред. А. В. Смітюх . – Одеса : Фенікс, 2017

**Саларьова А. В.**

*студентка 4 курсу 242 групи*

*СумДПУ імені А. С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

#### **ДЕПУТАТСЬКА НЕДОТОРКАНИСТЬ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

На сьогодні у конституціях багатьох країн світу передбачено, що, з одного боку, усі громадяни є рівними у своїх правах, а з іншого, народні депутати наділені особливим положенням, а саме – депутатською недоторканістю.

У суспільстві питання депутатської недоторканості викликає дискусії щодо необхідності зміни її обсягу або навіть повного скасування. Актуальності

цьому питанню додають і майбутні чергові вибори, адже, як свідчить практика, тема скасування депутатської недоторканості стала обов'язковим атрибутом політичної програми тієї чи іншої партії.

Тому є потреба у визначенні особливостей депутатської недоторканості в Україні та зарубіжних країнах.

Проблема дослідження специфіки депутатської недоторканості неодноразово ставала предметом особливої уваги багатьох науковців. Варто виокремити праці Ю. Барабаша, О. Задорожного, Н. Григорчук, В. Погорілко та ін. Ці дослідники розглядали питання депутатського імунітету під різними кутами зору.

Сутність поняття «депутатська недоторканість» згідно зі ст. 80 Конституції України розкривається через депутатський індемнітет та депутатський імунітет. Депутатським індемнітетом передбачено, що народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образи чи клевет. Щодо депутатського імунітету, то він вказує на те, що народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані [2].

Депутатська недоторканість є елементом статусу народного депутата України і конституційною гарантією, яка спрямована на створення належних умов для безперешкодного та ефективного здійснення ним депутатської діяльності (депутатських повноважень). Головна її мета – не тільки убезпечити народного депутата від незаконного втручання в його депутатську діяльність, а й сприяти належному функціонуванню парламенту [3].

Депутатська недоторканність є гарантією діяльності народних депутатів не лише в Україні. Вона існує у більшості демократичних держав, закріплена в конституціях Австрії, Італії, Іспанії, Канади, Німеччини, США, Франції, Японії та ін. Однак обсяг депутатської недоторканості в різних країнах різний, і здебільшого немає абсолютного характеру. Навпаки, за словами В. Погорілко, «загальною світовою тенденцією у розвитку інституту депутатського імунітету є його поступове обмеження» [4, с. 2]. Загалом відмінності в депутатському імунітеті можна поділити на три основних види: щодо кола дій (діянь), на які він поширюється; щодо терміну і місця дії депутатського імунітету; щодо порядку, процедури його застосування [4, с. 2].

Більшість розвинутих держав характеризується тим, що депутати захищені депутатською недоторканістю тільки під час сесій парламенту. Так, член палати конгресу США не може бути заарештований, якщо перебуває на засіданні палати або прямує до неї чи повертається звідти, окрім випадків, які пов'язані із зрадою, тяжким кримінальним злочином чи порушенням громадського порядку. В Іспанії протягом строку дії мандата депутати та сенатори рівною мірою користуються імунітетом, їх можна затримати лише на місці скоєння злочину. А у Японії члени обох палат, за винятком випадків, передбачених законом, не можуть бути заарештовані у період сесії парламенту, заарештовані ж до відкриття сесії на вимогу відповідної палати повинні звільнитися на період сесії [1].

Цікаво, що практично у всіх державах депутат позбавляється недоторканості у випадку його затримання на місці скоєння злочину. Тоді його арешт проводиться без санкції парламенту.

Щодо України, то народні депутати нашої держави мають майже абсолютну депутатську недоторканість, у той час, як жоден депутат інших демократичних країн не захищений від покарань за злочини, а у Малайзії, Намізії та Нідерландах депутатська недоторканість взагалі відсутня. Тому слушною думкою вважаємо думку В.Я. Тацій про те, що часткове обмеження (а не повна ліквідація) інституту недоторканності народних депутатів може мати відповідний ефект для посилення демократизації політичних процесів[5, с. 15].

Отже, можна зробити висновок, що за умов демократичної, правової державності депутатська недоторканність народного депутата повинна існувати в Україні, але з урахуванням світових тенденцій щодо зменшення її обсягу.

### Література

1. Конституции зарубежных государств: учеб. пособие / сост. проф. В.В. Маклаков. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2002.
2. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96–ВР[Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України.– Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Рішення Конституційного Суду України від 26 червня від 26 червня 2003 року N 12-рп/2003 (справа про гарантії депутатської недоторканості). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03>
4. Погорілко В. Ф. Про депутатську недоторканність // Урядовий кур'єр. – 2000. – 13 квітня.
5. Тацій В. Наукові засади конституційного реформування в Україні // Право України. – 2009. – № 11. – С. 12-18.

**Нефьодова О.О.**

*студентка 5 курсу 2 групи Національного  
юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого  
м.Харків, Україна*

### БОРотьБА З «ЛОУКОСТ-ТЕРОРИЗМОМ» В ЄС

Боротьба з тероризмом є головним пріоритетом для ЄС і його держав-членів, а також для міжнародних партнерів. В останні роки це явище отримало форму нападу на транспортних засобах в торгових центрах, вулицях і туристичних місцях. Західні ЗМІ називають наїзди «лоукост-тероризмом» («low-cost attacks»).

Терористи все частіше покладаються на тактику з низьким ступенем складності, щоб убити або нанести ушкодження великій кількості людей без легкого виявлення або втручання правоохоронних органів [4]. Ці нападники часто орієнтуються на місця, де збирається велика кількість громадян, особливо на великих державних святах, коли цивільні особи, швидше за все,

будуть торгувати або святкувати на відкритому повітрі. Для здійснення таких терактів, не потрібно володіти великими фінансовими засобами або знаннями в хімії вибухових речовин. Завдання таких атак - посіяти паніку серед місцевого населення і туристів, які до того ж є громадянами багатьох країн і відвезуть страх з собою, вмотати противника - силові структури європейських країн - пошуком нападників і прихованих терористичних осередків, нанести удар по туризму, досягти зростання антимусульманських настроїв в країнах ЄС, спровокувати антимусульманські акції [3].

За останні два роки одразу в декількох країнах Європи сталися теракти із застосуванням автотранспорту (Барселона, Ніцца, Лондон, Стокгольм, Берлін). ЄС прийняв комплексний підхід до вирішення проблеми тероризму.

Так, з метою забезпечення безпеки в межах Шенгенської зони, в квітні 2017 року було запроваджено систематичні перевірки на зовнішніх кордонах ЄС з усіма людьми, які в'їжджають в ЄС, включаючи громадян ЄС. Авіакомпанії, що здійснюють рейси до та з ЄС, зобов'язані передавати до національних органів влади дані своїх пасажирів, такі як імена, дати перебування, маршрут та спосіб оплати.

Посилено обмін інформацією між органами влади. Чоловік, який здійснив берлінську атаку на різдвяний ринок, використовував кілька посвідчень особи, щоб ухилитися від прикордонних та правоохоронних органів. Це та інші подібні випадки свідчать про важливість ефективного обміну інформацією між різними органами влади (правоохоронними, судовими, розвідувальними) у країнах ЄС. Союз вже має багато баз даних та інформаційних систем для управління кордонами та внутрішньої безпеки. Європол здійснює підтримку обміну інформації між національними поліцейськими органами, а у травні 2016 року парламент погодився надати йому більше повноважень для активізації боротьби з тероризмом, а також створення спеціалізованих підрозділів, таких як Центр боротьби з тероризмом [1].

Ефективними заходами, спрямовані на зупинення терористів, є скорочення джерел фінансових надходжень. Європейські депутати завершили останнє оновлення Директиви ЄС щодо боротьби з відмиванням грошей, яка посилює правила щодо платформ віртуальної валюти та анонімних передплатених карток [5]. Європарламентарям також вдалося забезпечити додаткові ресурси в бюджеті ЄС на 2018 рік, щоб краще боротися з тероризмом та організованою злочинністю. Нещодавно Європейська комісія створила Блокчейн-Обсерваторію у відповідь на заклики парламенту до моніторингу віртуальних валют, таких як біткойн, щоб вони не використовувались для фінансування тероризму [1].

Європейська Комісія у січні 2018 представила комплекс оперативних та практичних заходів для запобігання тероризму і кращого захисту громадян ЄС. Ці заходи спрямовані на усунення вразливостей, виявлених в результаті недавніх нападів, і подальше зміцнення зовнішніх дій ЄС по боротьбі з тероризмом [2].

Комісія посилить дії проти радикалізації у в'язницях та проти терористичної пропаганди онлайн та офлайн. Вона закликає онлайн-

платформи прискорити свої зусилля щоб як найшвидше зняти вміст тероризму в Інтернеті. Що стосується охорони громадських місць, то посилюється співпраця між приватними операторами громадських приміщень, такими як транспортні вузли, стадіони та торгові центри, а також місцеві та регіональні органи влади.

У грудні Комісія організувала перше засідання Форуму експертів ЄС, присвячене обміну інформацією та керівництвом щодо виявлення, а також тестування нових технологій та рішень з безпеки. Після цього відбулася перша спеціальна нарада з галуззю прокату автомобілів для вивчення можливих спільних дій, спрямованих на те, щоб ускладнити процедуру оренди транспортного засобу, для запобігання атак [2].

Серед пасивного методу захисту населення від терористичних атак можна виділити встановлення бар'єрів біля пішохідних зон, стадіонів, парків та міських площ. Так в Іспанії, Франції, Німеччині та Великій Британії після наїзду на пішоходів були встановлені постійні бетонні бар'єри і висувні конструкції – болларди навколо багатолюдних місць .

На жаль, транспортні атаки неможливо запобігти з стовідсотковою точністю, оскільки неможливо перевірити всі автомобілі або приховати громадські місця, щоб захистити людей від небезпеки. Однак, налагоджена співпраця між органами ЄС та пасивні методи захисту у вигляді постійних бар'єрів зможуть зменшити кількість потерпілих від нападу на транспортних засобах.

На сьогоднішній день в Україні дана проблема не виникала. Проте, зі вступом до ЄС, загроза вчинення терористичних актів на території нашої держави буде залежати від її участі в боротьбі з ІД на Близькому Сході, оскільки експерти з Центру боротьби з тероризмом зазначили, що це є особливим фактором, який впливає на вибір країни-жертви.

#### **Література**

1. How to stop terrorism: EU measures explained (infographic) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/security/20180316STO99922/how-to-stop-terrorism-eu-measures-explained-infographic> – Назва з екрану
2. European Commission - Press release «Security Union: Commission follows up on terrorist radicalization» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://europa.eu/rapid/press-release\\_IP-18-381\\_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-381_en.htm) – Назва з екрану
3. Лоукост-тероризм: история автотеррора в ЕС и как его избежать [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://news.liga.net/world/articles/loukost\\_terrorizm\\_istoriya\\_avtoterrora\\_v\\_es\\_i\\_kak\\_ego\\_i\\_zbezhat](http://news.liga.net/world/articles/loukost_terrorizm_istoriya_avtoterrora_v_es_i_kak_ego_i_zbezhat) – Назва з екрану
4. Vehicles as Weapons of Terror [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.counterextremism.com/vehicles-as-weapons-of-terror> – Назва з екрану
5. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on an Action Plan for strengthening the fight against terrorist financing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1455113825366&uri=CELEX:52016DC0050> – Назва з екрану



**Бруньова О.**

*студентка 4 курсу 0047 групи*

*СумДПУ імені Макаренка*

*м. Суми, Україна*

## **ФЕНОМЕН КОНСТИТУЦІЇ ЯК ОСНОВНОГО ЗАКОНУ**

Конституціоналізм – це смислова триєдність, яку становить універсальна за багатьма ознаками політико-правова ідеологія, притаманна історичному періоду розвитку людства, початок якого позначений виникненням передумов і революціями XVII–XVIII ст. у Європі й Америці, а також практика відповідного правового регулювання і правозастосування у різних країнах, що спирається на цю ідеологію.

У сучасній юриспруденції пропонуються різні визначення конституції. Вчені виокремлюють декілька підходів у формулюванні таких визначень: формально-юридичний, інституціональний, соціологічний, природно правовий та деякі інші [3]. Кожен із цих підходів дозволяє дослідити ті або інші якості конституції, і для наукових цілей продуктивним було б їх інтегральне поєднання. Але можливості такого поєднання ускладнюються тим, що застосування різних підходів до визначення конституції вимагає інструментарію, належного не тільки юридичній науці[1].

Різні підходи до визначення конституції застосовуються і в тих країнах, де історично виникло явище конституціоналізму. Проте тут співвідношення у застосуванні таких підходів може виглядати по-іншому, що пояснюється різними причинами. Більшість із цих причин перебувають у площині відмінностей у політико-правових традиціях й особливостей правосвідомості на рівні конкретних соціумів[2].

Поняття «фактичної» конституції може сприйматися як таке, що заперечує нормативність конституції, роль і значущість здійснюваного нею регулювання, а це неприпустимо. Крім того, не викликає заперечень теза про те, що організація влади у конкретних країнах нерідко не повністю відображає зміст конституції у формально-юридичному сенсі. Від того, наскільки ця організація відповідає «юридичній» конституції, залежить оцінка останньої як реальної або фіктивної.

Очевидно, що будь-яка конституція відіграє у суспільному бутті вагомую регулятивну роль. До того ж суспільний розвиток й еволюція конституційного регулювання, що його супроводжує, зумовили важливі зміни у змісті цього регулювання. На підставі відповідних змін у другій половині минулого століття в науці була запропонована класифікація основних законів і поділ їх на інструментальні і соціальні.

Результатом поширення концепції установчої влади було визнання різної юридичної природи конституції і законів: якщо конституція є актом установчої влади, з чого виводиться її найвища юридична сила, то закони — актами «встановленої» законодавчої влади, чим пояснюється їх відносно нижча сила, відповідна субординація до конституції[1].

У багатьох основних законах, включаючи Конституцію України, встановлено неоднакові порядки внесення змін до їх різних розділів (частин, глав і навіть статей). Але така неоднаковість не означає, що між положеннями різних структурних частин однієї конституції існують відмінності за силою.

Нерідко в одній конституції передбачається декілька порядків внесення до неї змін, і ці порядки співвідносяться між собою як альтернативні[2].

#### **Література**

1. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм. — К., 2010.
2. Теплюк М. О. Конституційний лад в Україні: поняття та деякі питання порядку його визначення // Віче. — 2008. — № 12. — С. 24–26.
3. Шаповал В. М., Корнєєв А. В. Історія Основного Закону (конституційний процес в Україні у 1990–1996 роках). — Х., 2011.

**Белянская С.Н.**

*студентка 5 курса 2 группы  
НЮУ имени Ярослава Мудрого  
г. Харьков, Украина*

### **СУДЕБНАЯ РЕФОРМА В ПОЛЬШЕ: ПОСЛЕДСТВИЯ НЕСОБЛЮДЕНИЯ ПРИНЦИПОВ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА**

В Польше существует необычайно трепетное отношение к демократическим институтам и парламентаризму, граждане привыкли считать свою страну «сердцевиной» европейской демократии. Конституция, которая была принята в 1791 году, действительно стала первой в Европе и второй в мире после американской. Приход к власти в Польше осенью 2015 года консервативной партии Право и справедливость изменил вектор развития страны. Ярослав Качиньский, формально возглавляющий только партию, фактически сосредоточил в своих руках управление всей страной. Почти сразу партия начала настаивать на реформе конституционного суда страны, предлагать своих кандидатов на должность судей.

Сенат Польши 15 июля 2017 года проголосовал за судебную реформу. Согласно законопроектам о Национальном судебном совете и структуре судов, Верховный суд Польши переходит в подчинение министерству юстиции. Глава Минюста получает право назначать судей окружных и апелляционных судов без согласования с представителями судебных органов. Верховный суд расширяется с девяти судей до 15. Кроме того, меняется порядок формирования Национального судебного совета – конституционного органа, который гарантирует независимость судов. Его членов будет выбирать парламент, а не судейское сообщество.

Из-за внутривнутриполитического курса партии Право и справедливость – попыток поставить под контроль Конституционный трибунал (суд), путем принятия закона, его парализующего – о том, что суд может заседать только в полном составе, на уровне Европарламента была принята резолюция о проблемах с верховенством права в Польше. Новый закон дает правительству слишком большое влияние на конституционный суд, нарушая принцип разделения ветвей власти [3]. Согласно новым положениям, для вынесения решения за него должны проголосовать две трети из всех судей. При этом как минимум 13 судей должны присутствовать на заседании. Также парламент наделяется правом отстранять судей конституционного суда от должностей, а президента и министра юстиции – правом жаловаться на судей, одновременно лишая суд права признавать президента страны неспособным

исполнять свои обязанности [5]. Этот закон вызвал критику в крупнейших европейских столицах, ведь подрывал систему сдержек и противовесов. Но в Варшаве посчитали подобную критику вмешательством во внутренние дела.

20 декабря 2017 года Европейская комиссия впервые в истории решила начать санкционную процедуру против Польши из-за нарушения верховенства права. Комиссия дала польским властям три месяца, чтобы они предприняли шаги в сфере судопроизводства, которые могут исправить ситуацию, в противном случае это может привести к применению санкций, в частности, к потере голоса в ЕС. Подобные действия преследовали цель изменения направления политики Польши в сфере судопроизводства, в частности, отказ польского правительства национал – консерваторов Права и справедливости от скандальной реформы правосудия.

В Брюсселе были сформированы основные рекомендации, относительно судебной реформы Польши: 1) не применять пониженный возраст ухода на пенсию для действующих судей; 2) отменить имеющееся у президента страны право по собственному решению продлевать мандаты членам Верховного суда; 3) отменить введенный новый режим отставки судей, в том числе предоставленное министру юстиции право увольнять их по собственному усмотрению; 4) восстановить независимость и законность Конституционного трибунала.

В Европейском Союзе применение санкций регулирует Совет Европы, который принимает постановления на основании статьи 215 договора о функционировании Европейского Союза. Постановления Совета имеют прямое применение во всех странах ЕС. Решения Совета касаются всех установленных ограничительных мер [2].

За подобные нарушения и отказ от решения проблемы государство-члена эффективнее было бы исключить из ЕС, ведь, оно противиться общим правилам и не реагирует на замечания со стороны институций. Но нормативными актами, которые регулируют деятельность ЕС, не предусмотрено подобной процедуры. Договором про Европейский Союз от 07.02.1992 года предусмотрен лишь добровольный выход страны, по своей инициативе. Этот порядок закреплен в статье 50. То есть, государство само принимает решение о выходе из состава Союза в соответствии со своими конституционными правилами. Поэтому, в данной ситуации нет другого варианта действий ЕС, только введения санкций. Штрафная процедура открывается впервые на основе статьи 7-й Договора о Европейском Союзе. Для ее проведения требуется одобрение Европарламента и решение Совета ЕС большинством в четыре пятых (не менее 22 государств Евросоюза).

Европейский парламент 1 марта 2018 года подавляющим большинством голосов поддержал санкции Евросоюза против Польши. Депутаты Европарламента приняли соответствующую резолюцию 422 голосами «за», а «против» проголосовали 147 депутатов. Даже после поддержания Европейским парламентом санкций против Польши, Еврокомиссия все еще пытается убедить Варшаву пересмотреть свои реформы, которые грубо нарушают базовые принципы ЕС – верховенства закона и разделения властей, что фактически лишает страну независимой ветви судебной власти [4].

Для ефективності санкцій необхідно: а) конкретизувати направленість санкцій, їх неопосередковане діяння; б) встановити перешкоди до ухиляння від санкцій; в) встановити відповідальність за їх порушенням.

Вопрос о изменении внутренней политики Польши все еще остается открытым, как и вопросы о результативности санкционной политики Европейского Союза. Будет ли политика ЕС такой, как ожидается, определить достаточно сложно. Если не бороться с подобным отношением к ценностям и принципам, то в дальнейшем может возникнуть прецедент, который негативно повлияет на авторитет и деятельность ЕС. Сегодняшнее польское руководство переносит точку соприкосновения с возникших проблем судебной реформы на отстаивание интересов общества, позиционируя себя как носителя альтернативных ценностей в ЕС.

#### **Литература**

1. Договор о Европейском Союзе / Европейский Союз; Договор, международный документ от 07.02.1992.
2. Ст. 215 раздела IV Договора о функционировании ЕС (Treaty on the Functioning of the European Union) 1 («ДФЕС»).
3. Большие распри в ЕС: почему Польша конфликтует с Францией и Германией 29.05.2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.bigmir.net/world/1079319-Bolshie-raspri-v-ES-pochemy-Polsha-konfliktyet-s-Franciei-i-FRG>. - Название с экрана.
4. Европарламент поддержал жесткие санкции против Польши 01.03.2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://korrespondent.net/world/3946398-evroparlament-podderzhal-zhestkiye-sanktsyy-protiv-polshy>. - Название с экрана.
5. Парламент Польши одобрил закон о реформе конституционного суда 07.07.2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.bbc.com/russian/news-36742010>. - Название с экрана.

**Лакатощ Я.М.**

*студентка 4 курсу 0047 групи*

*СумДПУ імені А.С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

#### **КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ**

У юридичній літературі територіальний устрій визначають як передбачену законами територіальну організацію держави з метою забезпечення найбільш оптимального вирішення завдань та здійснення функцій суспільства і держави. Здійснюється вона, як правило, шляхом поділ території держави на частини – територіальні одиниці, які є просторовою основою для утворення та діяльності відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1].

Адміністративно-територіальний устрій, як відомо, може бути визначено як поділ держави на систему адміністративних одиниць. Він є однією з форм територіального устрою держави. Адже саме у відповідності з ним утворюються органи державної влади та органи місцевого самоврядування, вирішуються численні управлінські та інші питання. Однак повністю це поняття

не охоплює зміст територіального устрою. Поняття «територіальний устрій» значно ширше відпоняття «адміністративно-територіальний устрій», і тому усі питання територіального устрою не можуть бути зведені лише до адміністративно-територіального устрою, не виділяючи при цьому питання організації місцевого самоврядування, реалізації прав власності, виконання вимог земельного законодавства та деякі інші питання, які хоча і пов'язані з адміністративно-територіальним устроєм, однак мають цілком самостійну і досить довершену сферу та засоби регулювання [2].

Слід відзначити, що проблема вдосконалення територіальної організації нашої держави є досить складною і вимагає передусім всебічного наукового обґрунтування, правового, організаційного й фінансового забезпечення. На погляд В.В. Гнилорібова, теоретична та правова недбалість у підходах до вирішення цієї проблеми може призвести до дуже сумних наслідків. Нажаль, надто мало уваги цій проблемі приділено у вітчизняній правовій і політичній науці, хоча потреба і необхідність у цьому величезні.

До речі, адміністративно-територіальний устрій – це не просто проблема розподілу території держави на певні частини, насамперед йдеться про владу та її організацію як у центрі, так і в територіальних утвореннях [3]. У цьому контексті слушне зауваження М.П. Орзіха: «... Зведення територіального устрою до розділу території є спрощеним і не забезпечує вирішення ключових проблем реформування територіальної організації країни й територіальної дії державної влади, її структурної організації, співвідношення з недержавними публічними структурами, з населенням».

Нажаль, до цієї проблеми іноді спостерігається однобічний підхід. Склалася думка, що територіальний устрій держави – це лише розподіл єдиної його території на окремі частини (області, райони, міста, села, селища, райони в містах). Чималу роль у формуванні такої думки відіграла ст. 133 Конституції України, в якій просто перераховані адміністративно-територіальні одиниці. Таке спрощене розуміння територіального устрою держави не відображає справжнього змісту цього поняття. До того ж, його спотворене тлумачення дає можливість дотепер зберігати централізовану систему територіальної організації влади.

При домінуючому впливі центру в системі державного управління вищою цінністю фактично визнається не людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, права і свободи, як це встановлено Конституцією, а так званий загальнодержавний інтерес. Прот езагальнодержавний інтерес, відірваний від конкретної людини, від конкретного територіального утворення – порожня абстракція, яка не має ні теоретичного, ні практичного значення для зміцнення української державності [3].

Основними принципами проведення адміністративно-територіальної реформи повинні бути: 1) функціонально-територіальна системність (взаємозв'язок соціально-економічного розвитку, систем розселення населення і адміністративно-територіального устрою); 2) чіткий розподіл функціональних обов'язків, ієрархічна простота управлінської системи; 3) економічність і наближення органів управління до потреб народу, до людини; 4) соціально-економічна та екологічна пріоритетність як основа стійкого, збалансованого розвитку держави.

Найважливішою одиницею регіонального управління повинна стати адміністративна область, яка має нині чіткі межі і сформовані органи державного управління. За умов надання області такого статусу і відповідних повноважень вона може забезпечити створення належних умов для життя людей, ефективного використання територіальних ресурсів, розвитку взаємовигідних міжрегіональних виробничих відносин. Саме тут реалізуватиметься принцип відносної економічної самостійності, оскільки задовольнятиметься значна частина першочергових людських потреб. Більша ж частина засобів виробництва може бути створена лише на основі міжрегіонального обміну. Області мають бути відповідними соціально-економічними комплексами, збалансованими за головними функціональними підсистемами (природничо-ресурсною, розселенською, виробничою, соціальною, демографічною й екологічною), що матимуть відповідну місцевим умовам і ресурсам загальнодержавну спеціалізацію людської діяльності. Органом регіонального управління в області повинні залишатися обласні державні адміністрації, які надалі повинні виконувати свої функції при значному скороченні чисельності чиновників.

Не менш складним і відповідальним є локальний рівень управління соціально-економічним розвитком, який має забезпечити конкретну реалізацію державних, макрорайонних, обласних та власних рішень на підзвітній території (сільський і міський адміністративні райони, мале місто, селище, село, територіальна громада). На цьому рівні управління повинно здійснюватися повне регіональне самоврядування.

Основними документами локального рівня управління мають бути: 1) прогнозно-індикативний план соціально-економічного розвитку району і райцентру; 2) схема і проект районного та міського планування; 3) проект технополісів, технопарків та інших інноваційних форм господарювання; 4) паспорт району і райцентру. У нових умовах переходу економіки України до ринкових відносин і децентралізації влади й управління немає жодної потреби укрупнювати адміністративні райони і створювати інші адміністративно-територіальні одиниці (повіти), є лише доцільно зменшити контрастність площ і чисельність населення адміністративних районів з урахуванням особливостей природно-господарських зон, рівнів урбанізації та соціально-економічного розвитку території.

Територіальна громада повинна мати всі фінансові та матеріальні можливості для виконання своїх функцій – забезпечення населення громадськими послугами на рівні гарантованих соціальних стандартів. «Ядрами» таких громад мають бути транспортні та обслуговуючі центри (малі міста, містечка, селища міського типу, окремі великі села із зручним транспортно-географічним положенням).

Таким чином, кожен адміністративно-територіальний устрій є відображенням відповідної епохи та задовольняє адміністративно-управлінські потреби суспільства. З суспільними змінами спостерігалася невідповідність існуючого адміністративно-територіального устрою суспільному ладу. Це все супроводжувалося змінами адміністративно-територіального поділу. Тому на сьогодні склалися нові умови, які потребують удосконалення існуючого адміністративно-територіального поділу з урахуванням історичних,

економічних, суспільних чинників для здійснення ефективного переходу до сталого розвитку території України.

#### **Література**

1. Гнилорибов В.В. Проблеми правового статусу територіальних утворень в Україні / В.В. Гнилорибов // Вісник державної служби України. – 2005. – № 4. – С. 36–39.
2. Орзіх М.П. Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України / М.П. Орзіх // Право України. – 2005. – № 7. – С. 11–15.
3. Новик В.П. Поняття адміністративно-територіального устрою в Україні / В.П. Новик // Держава і право. Зб. наук пр. Юридичні і політичні науки. – 2007. – Вип. 38. – С. 301–308.

**Кононенко Євгеній Васильович**  
*студент 4 курсу 5 групи Інституту  
прокуратури та кримінальної юстиції  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого  
м. Харків, Україна*

#### **ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ**

Одним з найбільш дискусійних питань останніх років залишається проблема визначення місця прокуратури в системі гілок державної влади. У науковому та юридичному співтоваристві є чотири основні напрямки щодо місця прокуратури в системі органів державної влади:

- 1) приналежності інституту прокуратури до виконавчої гілки влади;
- 2) приналежності інституту прокуратури до законодавчої влади;
- 3) приналежності інституту прокуратури до судової влади;
- 4) виділення четвертої «контрольно-наглядової» гілки влади.

Виходячи з реалій сьогодення найдоцільніше розглядати саме третій напрямок. Оскільки, відповідно до закону України від 02.06.2016 № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» норми, які визначають юридичний статус органів прокуратури, включено до розділу VIII «Правосуддя».

Унаслідок змін органи прокуратури отримали широкі процесуальні можливості для більш якісного виконання властивих прокуратурі функцій – підтримання публічного обвинувачення в суді; процесуального керівництва досудовим розслідуванням; вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження; нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. [1]

Статус прокуратури як одного з органів державної влади в концептуальному вимірі повинен знайти чітке визначення щодо її участі в кримінальному судочинстві, де вирішуються найбільш гострі соціальні протиріччя, які підлягають правовому регулюванню.

Також варто звернути увагу на думки експертів Венеціанської комісії Ради Європи, які були надані ще до внесення змін до Конституції України.

Зокрема, П'єр Корню звернув увагу на те, що справді, прокуратура як інституція в Україні існує сама по собі і не віднесена до будь-якої гілки влади, не може належним чином виконувати свої функції.

На його думку: «В рамках пропозиції щодо віднесення української прокуратури до судової гілки влади необхідно чітко розуміти, що судді і прокурори мають різні ролі, зокрема, основна різниця полягає в тому, що остаточне рішення завжди залишається за судом, а не за прокурором. Тому дуже важливо чітко з'ясувати роль і позицію прокуратури на конституційному рівні, а не на рівні закону.» [2]

Важливим є також те, що суд і прокуратура також об'єднані спільними завданнями у системі судових і правоохоронних органів з утвердження у державі верховенства права, зміцнення законності та правопорядку, реалізації контрольних повноважень у сфері кримінального провадження. [3]

Тому можна зробити висновок, що законодавець свідомо відніс прокуратуру до системи органів правосуддя.

В 2006 році Голова ВАСУ висловив думку, що в силу певних протистоянь між виконавчою і законодавчою владою модель незалежної прокуратури у складі судової гілки влади є найбільш прийнятною. Тим більше, що функції прокуратури безпосередньо пов'язані зі здійсненням судочинства. [4] Як приклад він приводив прокуратуру Фінляндії, яку було «вилучено» з виконавчої гілки влади і «поміщено» до судової.

Отже проаналізувавши вище перелічені аргументи я дійшов висновку, що прокуратура повинна бути органом судової гілки влади лише функціонально, а не організаційно, що забезпечить їй необхідну незалежність. Хоча функції прокуратури безпосередньо пов'язані із здійсненням правосуддя, зрозуміло, що прокурори не можуть здійснювати правосуддя та посягати на виключну суддівську компетенцію. Закріплення функцій на конституційному рівні дає змогу одночасно визначити межі компетенції та не допускати втручання органів прокуратури в діяльність суду і навпаки.

#### **Література**

1. Гречанюк С. Деякі питання сучасного визначення місця прокуратури в системі органів публічного управління / С. Гречанюк, О. Мартинюк // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2017. – № 1(13). – С. 55–62 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2017/grechanuk.pdf>
2. Корню П. Крок прокуратури України в правильному напрямку / П. Корню // Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи. – К.: Академія прокуратури України, 2007. – С. 20-22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://library.nlu.edu.ua/POLN\\_TEXT/SBORNIKI\\_2009/REFORMUVANNY\\_2006.pdf](http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2009/REFORMUVANNY_2006.pdf)
3. Лапкін А. В. Прокуратура в системі судової влади / Лапкін А. В. // Право України. – 2015. – № 9. – С. 164–171. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10767/1/Lapkin\\_164-171.pdf](http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10767/1/Lapkin_164-171.pdf)
4. Пасенюк. О. М. Незалежна прокуратура в складі судової влади / Пасенюк О. М. // Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи. – К.: Академія прокуратури України, 2007. – С. 18-19.



**Ляшенко Крістіна**

*студентка 0047 групи СумДПУ імені*

*А.С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

## **ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ**

Важливість участі громадськості у запобіганні та протидії корупції визнається на міжнародному та національному рівнях, про що зазначено в статті 13 Конвенції ООН проти корупції, ратифікованої Верховною Радою України 18 жовтня 2006 р. (набула чинності для України 1 січня 2010 р.) [1].

Дана Конвенція зобов'язує кожну Державу-учасницю (до числа яких входить і Україна) належним чином забезпечити участь громадськості у запобіганні та протидії корупції.

Отже, Конвенція у такий спосіб визнає громадськість суб'єктом запобігання і протидії корупції. Питання важливості права громадськості на участь у відносинах щодо запобігання корупції висвітлене у Роз'ясненні Міністерства юстиції України «Участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції як запорука успішної антикорупційної політики» від 26 серпня 2011 р. Так, у ній зазначено, що боротьба з корупцією можлива з використанням різних заходів, обов'язковою умовою яких є суспільне сприяння цим заходам, оскільки в протилежному випадку вони не будуть ефективними. Це підтверджується досвідом великої кількості держав, у яких зменшення рівня корупції стало можливим завдяки активності та зацікавленості у цьому громадськості, що очевидно стало одним із вирішальних факторів їх успіху в даній сфері [2].

Прагнення законодавця до наділення громадськості певними повноваженнями щодо запобігання корупції одночасно з використанням у чинному антикорупційному законодавстві терміну «громадськість» відповідає напрямку розвитку антикорупційної політики, визначеному, зокрема, й згаданою Конвенцією ООН у частині фактичного визнання громадськості окремим суб'єктом відносин щодо запобігання корупції. Такий стан речей зумовлює необхідність з'ясування правового статусу цього суб'єкта.

Доцільним видається класифікувати норми на загальні та спеціальні. До загальних можна віднести норми, якими встановлюються можливість і засади здійснення участі громадськості в запобіганні корупції. Серед них: пункт 4 частини першої статті 7; пункти 16-17 частини першої статті 11; пункт 1 частини першої статті 12 Закону. Зі змісту перелічених норм випливає, зокрема, щотака участь здійснюється як через участь в об'єднаннях громадян (тобто їх членів або уповноважених представників), так і громадянами окремо від будь-яких об'єднань [3]. При цьому питання, пов'язані зі створенням, реєстрацією, порядком здійснення діяльності громадських об'єднань, врегульовані окремим нормативно- правовим актом – Законом України «Про громадські об'єднання» [4].

Що ж до спеціальних норм, регулюючих участь громадськості в запобіганні корупції, то до них доцільним видається віднести ті з них, які передбачають участь, що умовно можна визначити як специфічну

(громадський контроль за діяльністю спеціально уповноважених суб'єктів у розумінні Закону) і участь у заходах щодо запобігання корупції.

Об'єднання громадян, фізичні, юридичні особи не можуть обмежуватися у доступі до інформації щодо компетенції суб'єктів, якими здійснюються заходи, пов'язані із запобіганням і протидією корупції, а також щодо основних напрямів діяльності цих суб'єктів. Надання такої інформації здійснюється у порядку, встановленому законом. Проекти нормативно-правових актів, якими передбачаються пільги, переваги для окремих суб'єктів господарювання, а також делегування повноважень органів публічної адміністрації, повинні розміщуватися на офіційних веб-сайтах органів публічної адміністрації не пізніше дня, наступного за тим, коли їх було внесено. Це робиться задля забезпечення реалізації права громадськості на їх обговорення та участь у процесі прийняття шляхом формулювання та надання відповідних пропозицій [6, с. 6].

Існують три основні форми участі громадськості у запобіганні і протидії корупції: інформативна; консультативна; активна.

Інформативна участь є взаємодією суб'єктів владних повноважень із громадянами й об'єднаннями громадян, в ході якої першими надається інформація, що стосується самої процедури прийняття ними відповідних рішень. Формування та здійснення державної політики є прозорим лише за умови повного та відкритого інформування громадян, яке здійснюється як на вимогу або за запитом громадян та їх об'єднань, так і за ініціативою суб'єктів владних повноважень.

Консультативна участь є особливою формою участі громадськості у запобіганні корупції, оскільки саме нею забезпечується здійснення зворотного зв'язку між громадянином і владою. Консультації із заінтересованими особами спрямовані на забезпечення якісного виконання суб'єктами владних повноважень своїх функцій і завдань. Це не в останню чергу пов'язано з вивченням альтернативних поглядів, усвідомлення різниці між ними і необхідністю досягнення певного консенсусу [7, с. 113].

Щодо активної форми, то вона за своєю сутністю є партнерством суб'єктів владних повноважень та громадян і їх об'єднань, яке перш за все полягає у виконанні другої роботи, пов'язаної з формуванням політики держави та прийняттям рішень за дорученнями перших [8, с. 21]. Дана форма також, в свою чергу, поділяється на такі види участі громадськості в запобіганні корупції, як контроль, аналіз, моніторинг, експертиза. При цьому даний перелік не є вичерпним.

Громадський моніторинг є запланованим, систематизованим, експертним, об'єктивним дослідженням обраної галузі діяльності громадянського суспільства, проведення якого відбувається відповідно до прийнятої схеми задля досягнення змін. Метою будь-якого моніторингу є подальша розробка ефективних шляхів удосконалення об'єктів моніторингу. Результати моніторингів підлягають оприлюдненню задля доведення до громадськості та сприяння особам, які можуть і бажають долучитися до вирішення проблем, виявлених у ході моніторингу. Тобто моніторинг – це плановий збір даних щодо конкретної проблеми, діяльності, з подальшим опрацюванням, аналізом, доведенням результатів до відома усіх заінтересованих осіб із метою розробки шляхів вирішення виявлених

проблем. Забезпечення діяльності й удосконалення її форм і видів можна вважати одним із пріоритетних напрямків ефективного розвитку антикорупційної політики України. Що ж до гарантій правомірності участі громадськості у відносинах щодо запобігання корупції, варто звернути увагу на межі їх допустимої поведінки, встановлені законом і відповідальність, яка наступає за вихід за них. Так, встановлений у частині другій статті 19 Конституції України принцип здійснення своєї діяльності лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, поширюється виключно на органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Громадяни, об'єднання громадян, інші інститути громадянського суспільства можуть діяти вільно, не допускаючи лише того, що прямо заборонено законом.

Таким чином, об'єднання громадян, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають права, які прямо згадані в законах «Про об'єднання громадян», «Про політичні партії в Україні», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», «Про організації роботодавців», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про асоціації органів місцевого самоврядування», «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», Орхуській конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля», ратифікованій Законом від 6 липня 1999 р.) тощо [5, с. 87].

Отже, право громадськості на участь у запобіганні та протидії корупції в Україні закріплено та забезпечено належним чином, проте певною мірою беззастережно та необачно, створюючи умови для зловживання таким правом, що в свою чергу може призвести до нових правопорушень. Так, сьогодні можна стверджувати необхідність нормалізації соціального контролю за системою публічної адміністрації шляхом укріплення атмосфери прозорості через відмову від ігнорування корупції, що вчиняється топ-посадовцями. Власне, громадянське суспільство має бачити результат реформ, який неодмінно передбачає посилення гарантій притягнення до відповідальності не лише менш «соціально захищених» посадовців, а й осіб, які очевидно мають певні впливові зв'язки, проте не можуть ефективно ними скористатися для досягнення цілей, що суперечать закону.

#### Література

1. Конвенція Організації Об'єднаннях Націй проти корупції від 31.10.2003 // Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 07.12.2007. – 2010 р., № 10, № 44, 2006, ст. 2938 / стор. 52, стаття 506, код акту 49570/2010.
2. Участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції як запорука успішної антикорупційної політики: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 26.08.2011. Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0059323-11>
3. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII / Офіційний вісник України, 2014 р., № 87, стор. 156, стаття 2474, код акту 74501/2014.

4. Про громадські об'єднання. Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI, в редакції від 06.02.2015 / Офіційний вісник України від 27.04.2012, № 30, стор. 26, стаття 1097, код акту 61211/2012. 5. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI /
5. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» – К.: Атіка, 2012. – 424 с.
6. Жовнір О. Проблеми правового забезпечення суспільства у протистоянні організованим злочинності та корупції / О. Жовнір // Віче. – 2010. – № 4. – С. 5-7.
7. Боднарчук О. Г. Громадський контроль як механізм протидії корупції: проблеми його реалізації в пенітенціарній системі України / О. Г. Боднарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Сер.: Право. – 2013. – № 1. – С. 110-115.

**Пекарчук А.В.**

*студентка 1 курсу 2 групи*

*Національного юридичного*

*університету ім. Ярослава Мудрого*

*м. Харків, Україна*

### **ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ: ПРАВОВИЙ ДИСКУРС**

В сучасному світі доволі актуальною є проблема толерантності. Протягом останніх декількох десятиріч років відбулася значна кількість конференцій і форумів, які присвячені цій тематиці. Водночас, для українців питання толерантності залишається відкритим. На це указують, зокрема, результати загальнонаціонального дослідження прав людини в Україні, яке було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва за підтримки Програми розвитку ООН в Україні та за ініціативою Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини і ГО «Центр інформації про права людини». Так, за даними цього дослідження більше половини українців (близько 60%) відзначили наявність проблеми дискримінації у суспільстві. При цьому 66% опитаних згодні з тим, що права наркозалежних можуть бути обмеженими, майже 53% підтримують можливість обмеження прав колишніх засуджених, на третьому опиняються люди з непопулярними політичними поглядами, наприклад, ті, що підтримують російську агресію – близько 50% «негативних» відповідей, також великі «негативні» показники мають роми – близько 48% та представники ЛГБТ-спільноти (46%) [1, с. 72]. До того ж, «найменш цікавою з цієї точки зору для українського населення є така цінність, як толерантність (лише чверть опитаних віднесла її до основних цінностей)» [1, с. 27].

Отже, виникає запитання: а чи розуміємо ми, що таке толерантність? Навіщо вона потрібна (якщо потрібна)? Чи є це позитивним або негативним явищем? А також чи можливе її існування в українському суспільстві, враховуючи нашу культуру і ментальність.

Існує багато визначень толерантності, але доцільно у першу чергу зважати на етимологію цього терміну, звернути увагу на переклад даного слова, який означає «терпимість». Тобто терпимість до чогось іншого, неприйнятності тобі або твоєму оточенню, вихованню, культурі.

Сьогодні на нашій земній кулі існує 197 держав, набагато більше народів і ще більше людей. І недарма римський драматург Теренцій писав, що скільки людей стільки й думок. А в нашому випадку можна додати, що скільки народів, стільки й культур. І всі вони різні, багатогранні та цікаві. Прикро, що не всі так вважають. Існують люди, які звикли сприймати тільки своє оточення, культуру, життєві принципи і позиції. Мені здається, що вони мислять дуже вузько, так не можна.

В 21 столітті всі намагаються демонструвати свою індивідуальність, люди почали боротися з шаблонністю. В цьому і проявляється найголовніша цінність сучасності. Але все ж таки лишаються люди-консерватори. І саме, коли стикаються думки «нових», «сучасних» людей і людей-консерваторів виникає проблема толерантності. І звичайно, що тут залишають свій відбиток стереотипи.

Толерантність буває різною: релігійна, расова, етнічна, гендерна, сексуально-орієнтаційна, політична. З перелічених найдавнішою та найгострішою є проблема саме расової толерантності. Доволі часто можна стати свідком відвертих насмішок над афроамериканцем або китайцем чи японцем і багатьох представників інших національностей, які відрізняються від українців зовнішністю. Але завжди потрібно пам'ятати, що вони такими є, вони є іншими від нас, а ми іншими – від них. Це природа та генетика. Кожен народ має свої особливості у зовнішності, які викликані різними чинниками, наприклад кліматичними умовами.

Досить актуальною сьогодні є проблема гендерної толерантності. Особливо гостро це відчувається в період європейської інтеграції України, бо в Європі навчилися розуміти і сприймати дану проблему інакше. В багатьох країнах світу є актуальною політика, що спрямована на досягнення гендерної рівності. Україна також є державою, яка намагається боротися з гендерною дискримінацією. Але можливо через нашу ментальність доволі часто можна стати свідком різних ситуацій, коли чоловіки ображають жінок через їх стать або жінки роблять теж саме. Ця проблема вирішується тільки належним вихованням і руйнацією багатовікових стереотипів. Жінки і чоловіки повинні поважати один одного.

Відмінності у цінностях доволі чітко проявляються у сфері гендерних відносин, зокрема в аспекті їх регулювання різними державами. Показовим у цьому плані є рішення ЄСПЛ у справі «Алексєєв проти Росії» (Alekseyev v. Russia). Справа стосувалася заборони проведення у м. Москва ходи з метою привернення уваги до дискримінації меншості геїв і лесбійок у Росії, поваги до прав і свобод людини і заклику до терпимості з боку російської влади і суспільства у цілому до цієї меншини.

Висловлюючи аргументи щодо відповідності такої заборони, російська влада зазначила, зокрема, що цей захід був заборонений через необхідність захисту моралі. Вона підкреслила, що «будь-яка пропаганда гомосексуальності несумісна з «релігійними переконаннями більшості населення», як це дали ясно зрозуміти у своїх заявах релігійні організації, які закликали до заборони. Вони заявили, що дозвіл на проведення гей-парадів буде сприйнятий віруючими як навмисна образа їх релігійних почуттів і як «жахливе приниження їхньої людської гідності»» [2].

ЄСПЛ у цій справі зазначив таке. У цілому існує давній європейський консенсус, відображений у прецедентному праві з таких питань, як скасування

кримінальної відповідальності за гомосексуальні відносини між дорослими (Даджен проти Сполученого Королівства; Норріс проти Ірландії; Модінос проти Кіпру), доступ гомосексуалів до служби у збройних силах (Сміт і Грейді проти Сполученого Королівства), надання батьківських прав (Сальгейру да Сільва Моута проти Португалії), рівність в оподаткуванні та відносно права успадковувати договір найму житла після смерті партнера (Карнер проти Австрії), більш недавні приклади включають рівний вік згоди в кримінальному законодавстві для гетеросексуальних і гомосексуальних актів (див. Л. і В. проти Австрії). У той же час залишаються питання, за якими поки не досягнуто консенсусу в межах Європи, до яких належать, зокрема, дозвіл одностатевим парам всиновлювати дітей (Фретта проти Франції, Є.Б. проти Франції), право на шлюб. ЄСПЛ підтвердив, що національні органи влади користуються у цих питаннях широкою свободою розсуду. Це, однак, не звільняє Суд від необхідності перевірки у кожній індивідуальній справі, чи не перевищила національна влада межі розсуду [2].

Найголовніше не потрібно плутати толерантність з гарним вихованням. Є люди, які не можуть сприймати вади чи особливості інших, але вони мають гідне виховання, тому ніколи не будуть демонструвати своє негативне відношення, адже будуть тримати його у собі. А толерантні люди навчилися на внутрішньому рівні сприймати особливості інших. Таким чином, толерантність можна віднести до людських рис характеру. Людина або народжується толерантною або виховує в собі дану рису, докладаючи багато зусиль і часу.

Зрештою, виникає питання, а навіщо взагалі потрібна толерантність? На нашу думку, задля підтримки балансу і гармонії в усьому світі. Сьогодні наша планета і суспільство піддається впливу багатьох сутичок і конфліктів. Тому найголовнішою ціллю сучасних людей є досягнення світової гармонії і підтримка балансу між добром і злом. Саме толерантність є одним з чинників, який допомагає в досягненні цієї мети.

Отже, українці, давайте допомагати світовій спільноті робити світ кращим, тож будемо толерантними!

#### **Література**

1. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження / [І. Бекашкіна, Т. Печончик, В. Яворський та ін.]; під заг. ред. Т. Печончик. – Київ, 2017. – 308 с.
2. Case of Alekseyev v. Russia, Application nos 4916/07, 25924/08, 14599/09, Council of Europe: European Court of Human Rights, 21 October 2010, available at: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101257>.

**Кисельов Д.В.**

*курсант 3 курсу 131 групи*

*Академії Державної пенітенціарної служби*

*Чернігів, Україна*

#### **МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ МОДЕЛІ «ОМБУДСМАН+» В УКРАЇНІ**

Повноцінне функціонування правової держави не можливе без забезпечення належних умов розвитку та функціонування правового

механізму захисту прав людини. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини набули глобального значення і вийшли на перше місце у міжнародній системі критеріїв оцінювання рівня розвитку демократії. Особливої уваги потребують особи, які знаходяться у місцях несвободи. Актуальним, у зв'язку з цим, для нашої держави є створення та розвиток моделі національного превентивного механізму «Омбудсман+». Проблеми в місцях несвободи, які виникають у сучасному світі, активно привертають до себе увагу, тому нашій державі потрібна стійка платформа реалізації національного превентивного механізму (далі – НПМ) для реалізації захисту прав та свобод людини.

Моделі НПМ мають безліч різних диференційних підходів: це і передбачення обов'язкової участі неурядових організацій, щонайменше як консультативно-дорадчий компонент, а також, як постачальника членів НПМ та експертів, які залучаються до здійснення незапланованих візитів до зазначених місць. На сьогодні моделі національних превентивних механізмів схематично можна поділити на чотири групи, які фактично умовно мають назву «Омбудсман», «Омбудсман+», «Національно-спеціальні органи» та «Багатокомпонентні НПМ» [1].

Станом на 2018 рік 88 держав стали учасниками Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань (далі – ФПКПК) шляхом приєднання та ратифікації. Згідно з даними Асоціації проти катувань національні превентивні механізми були створені у 67 країнах світу [2]. Україна ратифікувала та приєдналась до протоколу 19 вересня 2006 року [3].

Зазначене дає підстави вважати, що держави які ратифікували ФПКПК взяли на себе зобов'язання щодо створення НПМ, організації проведення регулярних відвідувань, візитів до місць несвободи. Метою цих заходів мають стати дієві рекомендації відповідним інституціям, щодо покращення умов утримання осіб, які знаходяться в місцях несвободи, попередження катувань та інших жорстоких нелюдських поводжень, які принижують гідність людей.

На перших етапах функціонування НПМ обирався один відповідний державний орган. Однак, як показала практика, ефективність діяльності лише одного органу держави виявилася недостатньою, через неспроможність виконувати всі вимоги ФПКПК. Наслідком стало запровадження більш ефективної моделі НПМ «Омбудсман+».

Суть цієї моделі полягає в тому, що не тільки омбудсман буде задіяний в моніторингу дотримання прав та свобод людини в місцях несвободи, а й окремі громадські організації, які отримали від омбудсмана відповідні права, зможуть відвідувати місця несвободи та доповідати в центральний офіс у випадку виявлення недоліків, а також надавати відповідні рекомендації місцевим органам виконавчої влади.

Важливими, у аспекті ефективного формування моделі «Омбудсман+», є ідеї П. Рабіновича, який наголошує на тому, що інституція омбудсмана ще не вичерпала власні правозахисні ресурси. Про що, на його погляд, свідчать законодавчі пропозиції Уповноваженого Верховної Ради з прав людини в Україні, а також рекомендації громадських правозахисників та народних депутатів. Вчений вказує на необхідність створення науково-консультативної ради, або науково-дослідної структури при омбудсмані. Зазначена інституція могла б, зокрема, піддавати свої рішення ретельному аналізу з позиції загальної правозахисної теорії, а також розробляти свої пропозиції, щодо поліпшення діяльності омбудсмана [4, с. 171].

Модель, категорія «Омбудсман+» активно функціонує лише в небагатьох країнах, але досвід цих країн є особливий та корисним для нашої держави.

Вивчаючи міжнародний досвід НПМ, слід звернути увагу на напрацювання, щодо цієї проблематики, Королівства Данія. Спочатку функції НПМ були покладені на Данського парламентського омбудсмана. Однак вже в 2009 році омбудсман уклав офіційну угоду з Данським інститутом з прав людини та НОУ(RCT) «реабілітаційним дослідним центром для жертв катувань». Відповідно до зазначеного три інституції зобов'язані здійснювати НПМ. Учасники які завжди беруть участь в інспекціях є співробітниками офісу омбудсмана. У їх складі також знаходиться лікар (реабілітаційного та дослідного центру для жертв катувань). Цікавим виявляється той факт, що перевірки, які здійснюють представники Данського інституту з прав людини відрізняються, тому що здійснюються без попередження.

Не менш корисним є досвід Словенії. Функції НПМ в Словенії здійснюють працівники офісу омбудсмана та представники неурядових організацій. До обрання неурядових організацій офіс омбудсмана щороку проводить тендер. Представники неурядових організацій під час виконання мандату НПМ отримують грошову компенсацію пов'язану з витратами на їжу, транспорт, проживання, а також грошову винагороду за написання звіту та участь у візитах до місць несвободи. Представники НПМ відвідують психіатричні заклади, поліцейські відділки, будинки для пенсіонерів, що стало б актуальним в нашій державі, для організації ефективного функціонування українського НПМ в форматі «Омбудсман+» [5, с. 32].

Таким чином, враховуючи довід зарубіжних країн, можна стверджувати, що для ефективного функціонування фактичної моделі «Омбудсман+» у нашій державі необхідно закріпити на законодавчому рівні повноваження всіх інституцій НПМ. Зазначене позитивно вплине на недопущення проблем розподілу функцій та повноважень між представниками органів влади та неурядовими організаціями. Крім того, необхідно законодавчо визначити організаційно-технічне забезпечення та закріпити певну матеріальну базу, що сприятиме діяльності НПМ. Важливим, для ефективного розвитку моделі «Омбудсман+» в Україні, стане встановлення чітких критеріїв відбору кандидатів, розробка ефективного плану НПМ, залученням провідних спеціалістів, експертів та впровадження політики протидії катуванням.

#### **Література:**

1. Національні превентивні механізми проти катувань і жорстокого поводження в Україні: критичний аналіз ситуації. – К.: Атіка-Н, 2010. – 136 с.
2. List of Designated NPM by regions & countries [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.apt.ch/en/list-of-designated-npm-by-regions-and-countries>.
3. Статус Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. Рабінович П. Український омбудсман: здобутки та перспективи / П. Рабінович // Право України. – 2007. – № 5. – С. 170–171.
5. Особливості реалізації національних превентивних механізмів у форматі «Омбудсман+»: аналіз міжнародного досвіду та національного досвіду : [Аналітичний огляд] / Ю.Л. Белоусов, В.О. Гацелюк, Н.С.Кульчицький, О.А. Мартиненко // за заг. ред. Ю.Л. Белоусова. – К.: Атіка, 2012. – 96 с.



**Цимбалюк А. С.**

*студент 2 курсу групи ПІ-21 ПЮІ*

*Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого*

*м. Полтава, Україна*

## **ВОЛОДІННЯ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА УМОВА НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ**

Громадянство України – це правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить відображення у їх взаємних правах та обов'язках. Щорічно певна кількість іноземців бажає отримати громадянство України. За статистикою у 2016 році його отримали 16 866 осіб, з яких 809 – іноземці та особи без громадянства [1]. Протягом 2017 року до громадянства України було прийнято 957 осіб, при цьому 94 із них були особами без громадянства [2].

Норми, що стосуються набуття громадянства України, об'єднані у розділі II Закону України «Про громадянство України» і утворюють окремий субінститут громадянства. Процедурні питання щодо набуття та припинення громадянства України визначені Порядком провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень, затверджених Указом Президента України від 27 березня 2001 року № 215 (у редакції Указу Президента України від 27 червня 2006 року № 588/2006).

Законодавством встановлено, що іноземець або особа без громадянства можуть бути за їх клопотанням прийняті до громадянства України (ст.9 Закону України «Про громадянство України» [3]. Також існують умови для швидкого отримання українського паспорта. До них відноситься територіальне походження або усиновлення. Інші підстави, за якими іноземці зможуть отримати громадянство України, ускладнені вимогами додаткових контрольних інстанцій, великою кількістю документів, довго тривалістю прийняття рішень та завищеною ціною довідок.

Однією із таких умов є володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування. Розглянемо цю умову детальніше.

По-перше, вона має виключення і не поширюється на осіб, які мають певні фізичні вади( сліпі, глухі, німі); на осіб, які мають визначні заслуги перед Україною, на осіб, прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес. Датою набуття громадянства України у випадках, передбачених цією статтею, є дата видання відповідного Указу Президента України.[4].

По-друге, звернемо увагу на те, що в Законі передбачено володіння мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування, а не проходження письмового або усного тестування на рівень володіння державною мовою, як пропонувалося під час обговорення Закону. По-третє, дана норма в законодавстві пов'язана з тим, що Конституційний Суд України дав своє офіційне тлумачення 10-ї статті Конституції України рішенням № 10-рп 99 від 14 грудня 1999 року (справа про застосування української мови), у якому визначив надзвичайно важливе для правового поля поняття державної мови України як мови українського громадянства [5].

Щодо практичної реалізації даної конституційної норми зазначимо, що в Україні не затверджена єдина форма довідки щодо володіння мовою, а також механізм її отримання. Цю послугу в різних містах та регіонах надають виконавчі органи міської ради, окремі заклади освіти, центри розвитку мов, центри надання адміністративних послуг, приватні мовні школи тощо. При цьому форма проведення різна: усний мовний істит, письмове тестування, навіть онлайн-співбесіда, окремі установи лише підтверджують факт проходження мовних курсів. Зазначена послуга є платною або безкоштовною. Незважаючи на те, що в багатьох країнах використовується система знання не тільки мови, а й історії, юриспруденції та державного статуту, Україна спростила дане питання до елементарної розмовної і письмової мови. Іноземець повинен вміти адекватно висловлюватися українською мовою і розуміти його в спілкуванні або прочитанні. Відповідними органами рівень знання мови оцінюється з наступних напрямків:

- знання фонетики та граматики;
- елементарне володіння лексикою та синонімізацією;
- тлумачення фразеологізмів, крилатих висловів і оборотів.

У разі, якщо іноземець має сертифікат про проходження курсів української мови, або додаток до диплому, де вказана оцінка за іспит з державної мови, або відповідний сертифікат ЗНО, довідка про рівень володіння мовою видається автоматично.

Розглянемо механізм видачі довідки щодо рівня володіння мовою іноземцями у місті Полтаві. У переліку адміністративних послуг, які надаються через центр надання адміністративних послуг Полтавської міської ради (із змінами, внесеними рішенням тринадцятої сесії Полтавської міської ради сьомого скликання від 22.12.2017р.), є така як «надання довідки про володіння державною мовою або розуміння її в обсязі, достатньому для спілкування особам, які приймають громадянство України» [6]. Послугу надає управління освіти виконавчого комітету Полтавської міської ради. При управлінні освіти створена комісія, до складу якої входять представники органів місцевого самоврядування, методисти, вчителі української мови. Документ оформлюється безкоштовно. Засідання проходять за потребою, у формі бесіди з претендентом на отримання українського громадянства. Запитання стосуються місця проживання, сімейного стану, побутових питань, а також обізнаності щодо державних символів. Результати оформлюються у формі протоколу. Членами комісії можуть бути надані рекомендації претенденту на отримання українського громадянства, а саме: щоденно вчити декілька слів та поступово вводити їх в розмову, відвідувати театр, переглядати фільми українською мовою, розучувати пісні тощо. По завершенню співбесіди видається довідка на бланку управління освіти за підписом начальника, де вказується рівень володіння мовою «розуміє та володіє», «розуміє, але не володіє», «розуміє на елементарному для спілкування рівні», «володіє на достатньому рівні». Видача довідок реєструється в окремому журналі. Спостерігаються випадки проходження повторної співбесіди.

Проаналізувавши дане питання, робимо висновок, що механізм реалізації конституційного права на громадянство в Україні для іноземців

потребує удосконалення. Для визначення рівня володіння державною мовою, що є обов'язковою умовою отримання громадянства України, на рівні чинного законодавства має бути розроблений єдиний підхід, чітко визначена форма довідки та умови її отримання, а також затверджено перелік установ, яким надано право видачі. Важливим етапом запровадження сертифікаційного іспиту є затвердження стандарту, який відповідатиме нормативним документам CEFR, рекомендованих резолюцією Ради ЄС. У 2017 році Урядом України ініційовано створення робочої групи за участю провідних мовознавців і практикуючих викладачів, яка до кінця 2018 року повинна узагальнити існуючі підходи та напрацювати єдиний стандарт для складання сертифікаційного іспиту з української мови як іноземної. Дане нововведення забезпечить наближення законодавства України до європейського.

### **Література**

1. <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/hochu-stati-ukraintsem-yak-inozemtsyam-otrimati-gromadyanstvo.htm><https://novynarnia.com/2018/01/08/za-rik-ukrayinske-gromadyanstvo-vtratile-ponad-5-tisyach-osib-otrimali-tisyacha/>
2. ЗУ «Про громадянство» <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
3. [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/KS99010.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KS99010.html)
4. <http://www.cnep-pl.gov.ua/index.php/perelik>
5. <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250368980>

**Борисенко А. О.**

*студентка 5 курсу 1 групи ІПКЮ*

*Національного юридичного університету*

*імені Ярослава Мудрого м. Харків, Україна*

### **ПРОБЛЕМА «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ**

Розвиток інтеграційних процесів на європейському континенті у другій половині 20 століття привів до створення різних за ступенем інтеграції об'єднань. Найбільш успішним та розвиненим у цьому напрямі став Європейський Союз, що за своєю природою є унікальним утворенням, в якому поєднані риси внутрішньодержавного та міжнародного правопорядку[1; с. 87].

Успіх такого об'єднання, в першу чергу, пояснюється визнанням демократії важливою цінністю ЄС. Так, у Договорі про його створення чітко зафіксовано: «Союз базується на засадах свободи та демократії, поваги до прав людини та основних свобод, а також до верховенства права; ці засади спільно поділяють усі держави-члени» [2]. У 2000 році Євросоюз докладно виклав свої принципи в Хартії основних прав людини, яка урочисто була підписана, а пізніше стала частиною ратифікованого Лісабонського договору й складовою права ЄС.

Разом з цим вчені визнають слабкість демократичних механізмів у функціонуванні ЄС, що підриває легітимність об'єднання. Таке явище іменують «дефіцитом демократії» – становище, притаманне сучасним демократичним режимам або міжнародним організаціям, яке характеризується низьким рівнем демократичної легітимності їх інституцій та певною

невідповідністю їх функціонування, механізмів та процедур сучасним демократичним стандартам [3; с.153].

Дискусії з приводу демократичного дефіциту в ЄС демонструють достатньо широкий спектр підходів до оцінювання заявленої теми: від обґрунтувань про те, що Європейський Союз за своєю політичною системою є «формою добровільного авторитаризму» (С. Хікс) до тверджень, що «демократичний дефіцит» – це «міф який виник через захоплення європейців абстрактними концепціями» (П. Магнет, Е. Моравчик) [4; с. 105].

Враховуючи наявність суттєвої наукової дискусії з цього питання, не можна заперечувати наявність «дефіциту демократії» в ЄС.

Одним з головних аргументів на підтвердження даної тези є віддаленість ЄС від своїх громадян як в інституціональному відношенні, так і в психологічному. Незважаючи на всі спроби ЄС заручитися підтримкою пересічних європейців, останні результати опитування «Eurobarometer 2014» показують найнижчу ступінь довіри серед громадян до інститутів Євросоюзу з 2004 р [5], що красномовно свідчить про брак довіри і легітимності щодо європейських інститутів.

Інституційна природа демократичного дефіциту ЄС проявляється у майже всіх органах Союзу. Наприклад, Рада, будучи однією з ключових інституцій Європейського Союзу, спільно з Європарламентом здійснює законодавчу функцію, крім того, на неї ще покладена Лісабонським договором бюджетна та координаційна функції. Попри це Рада ЄС не підзвітна виборцям і рішення, які приймають уряди на засіданнях Ради, слабо контролюються з боку національних парламентів.

Більше того, Європейська Комісія як вищий орган виконавчої влади володіє найменшою демократичною легітимністю у зв'язку з тим, що її формування і діяльність є віддаленими від електоральних процесів та виборчої конкуренції і лише опосередковано залежить від результатів європейських виборів (вибори Президента ЄК). Європейська Комісія часто сприймається як «зібрання міністрів, дипломатів та чиновників держав-членів з метою таємних консультацій», «картель наднаціональних та національних технократів, які життя громадян» [3; с. 154].

Також неодноразово зазнавали критики такі інституції як Європейський Центральний Банк та Суд ЄС за монополію контролю над валютною та судовою сферами, за закритість механізму прийняття рішень національних інститутів і процесів в країнах-членах, що, безумовно, ускладнює розуміння європейської політики пересічними європейцями.

Можна погодитися з тим, що проблема «дефіциту демократії» в Європейському Союзі сьогодні набула часткового вирішення за рахунок посилення ролі Європейського Парламенту.

Лісабонський договір розширив законодавчі повноваження Європарламенту, прирівнюючи його тим самим до Ради. Крім важливих нововведень в законодавчих та бюджетних функціях ЄП – вибори президента Комісії, що є важливим пунктом для підвищення значимості ЄП в інституціональному трикутнику Комісія – Парламент – Рада.

Поряд з цими позитивними тенденціями в ЄС, як і раніше, відсутні повноцінні загальноєвропейські вибори, які б відображали преференції виборців. Вибори до Європейського парламенту не мають справді

«європейського» характеру у зв'язку з відсутністю єдиної виборчої моделі [4; 108].

Сьогодні кожна держава-член ЄС проводить вибори на основі власного виборчого законодавства. Передвиборчі кампанії здебільшого обертаються навколо національних проблем, національних політичних партій та національних політичних позицій. Це призводить до того, що європейський електорат сприймає вибори до парламенту ЄС як менш важливі, порівняно з національними. Надання виборам статусу вторинності проявляється у низькій явці виборців, яка, до того ж, починаючи з 1979 р., постійно знижується [5].

Проблема полягає ще й у тому, що в ЄС на виборах до Європарламенту відсутня виборча рівність між громадянами різних держав-членів, яка полягає у кількісній невідповідності депутатських мандатів: для Німеччини вона становить близько 830 тис. громадян з виборчим правом, тоді як для Люксембургу – лише 75 тис. громадян. Відбувається викривлення засадничого принципу представницької демократії – «одна людина – один голос» [4; с.108]. Тому основна проблема – це відсутність прямого зв'язку між результатами виборів в ЄС і формуванням політичної повістки ЄС, що в свою чергу має наслідком кризу легітимності.

На нашу думку, інший аспект демократичного дефіциту – чітка тенденція політичного зсуву на наднаціональний рівень: на рівні ЄС приймаються рішення, які не користуються популярністю всередині країн-членів і не можуть бути схвалені на національному рівні. Яскравим прикладом може послужити недавня економічна криза і вжиття заходів жорсткої економії, до яких європейські інститути зобов'язували національні уряди. Звичайно, це не є загальною практикою, але інституційна система ЄС дозволяє проводити політику, яку важко здійснити на національному рівні через такі стримуючі фактори як парламент, судова система, громадські інституції.

Підбиваючи підсумки, слід зауважити, що специфічною проблемою ЄС залишається «дефіцит демократії», тобто недостатня участь громадян у процесі вироблення політики Союзу, брак демократичної легітимності інституцій ЄС, а також небезпека надмірного збільшення повноважень європейської бюрократії.

На нашу думку, одним з шляхів вирішення даної проблеми є скорочення масштабів централізації в ЄС та розширення використання принципу субсидіарності. Наприклад, через надання національним парламентам права вето, як ефективного способу висловлення незгоди щодо прийнятих актів Євросоюзу.

Разом з цим, як слушно підкреслює Трагнюк О. Я.: «наявність проблеми «демократичного дефіциту» не означає, що політична система ЄС є недемократичною як така. Це радше відображає труднощі, пов'язані зі спробами розвитку демократії на наднаціональному рівні, поза рамками традиційної національної держави» [1; с. 88]. Тобто дефіцит визначається відповідно до обраного ідеалу демократії.

#### **Література**

1. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС). Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2011. Вип. 22. С. 86–95.

2. Договор о Европейском союзе от 7 февраля 1992 года. URL: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994\\_029/ed19920207](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_029/ed19920207) (дата звернення: 30.04.2017).
3. Пістракевич О. В. Інституційна система Європейського Союзу: становлення та розвиток в умовах розширення : дис. ... канд. наук: 25.00. 01. / Нац. академія держ. управління при ПУ. Київ, 2015. 199 с. URL: [http://nung.edu.ua/files/attachments/pistrakevych\\_dis.pdf](http://nung.edu.ua/files/attachments/pistrakevych_dis.pdf) (дата звернення: 30.04.2017).
4. Байковський П. Інституційна та соціоструктурна складова проблеми «дефіциту демократії» в ЄС. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2012. Випуск 30. С. 103–112.
5. Eurobarometer. (2014). Public Opinion in the European Union. URL: [http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb81/eb81\\_first\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb81/eb81_first_en.pdf) (дата звернення: 30.04.2017).

**Трофимовська М.О.**  
*студентка 4 курсу 242 групи*  
*СумДПУ імені А.С. Макаренка*  
*м. Суми, Україна*

## **СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗБУДОВА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Оцінюючи реальний розвиток наявної суспільно-історичної ситуації побудови держави, слід зазначити, що парадигма тоталітарно-авторитарного суспільства виходила із цілого ряду застарілих уявлень і стереотипів, які передавались із покоління в покоління і дійшли до нашого часу. Сучасні проекти нових форм державотворення виходять із тих міркувань, що суспільство в своєму розвитку зумовлено дією двох парадигм. Перша із них пов'язана з дією принципів матеріалістичного розуміння історії, тобто такого суспільства, яке породило теперішню економічну, політичну та духовну кризу. Друга парадигма пов'язана з дією принципів, законів і умов відкритого суспільства як демократичного, плюралістичного, соціально зорієнтованого та правового[4]. Соціально-політична парадигма авторитарного суспільства належить, внаслідок жорстких централізованих структур, до закритих, крім цього вона була відірваною від світового духовного розвитку.

Формування правової держави в Україні є вкрай складним, багатоплановим процесом, що передбачає не тільки формування структур влади, які здатні забезпечити дотримання законності та прав громадян, але й наявність широкого спектра політичних партій і рухів, соціальних груп і прошарків зі своїми специфічними інтересами, особливою правовою, політичною, соціальною, економічною поведінкою.

Згідно зі ст. 1 Конституції нашої держави, «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [2]. Проте реалії сьогодення яскраво свідчать про те, що це лише декларація. Україна не є правовою державою, оскільки їй необхідно подолати багато проблем, які заважають їй бути такою.

Правову державу неможливо проголосити – вона повинна утворитися як результат реформ економічних, політичних, державних і правових інститутів,

реальної зміни характеру взаємовідносин між громадянським суспільством, державою і особистістю.

Правовою є така суверенна держава, яка функціонує в громадянському суспільстві і в якій юридичними засобами реально забезпечено захист основних прав і свобод людини та громадянина[1; 23].

У теорії і практиці правової держави найважливіше місце відведено правам та свободам людини і, передусім, фундаментальним, які закріплені у Конституціях. Це так звані невідчужувані права і свободи. На захистіх повинна бути спрямована вся діяльність будівничих правої держави.

Як зазначає Ю.П. Крисюк у своїй статті *«Розбудова правової держави в Україні: проблеми та перспективи. BuildingtheruleoflawinUkraine: problemsandprospects»*, у зв'язку з розвитком процесів інтеграції України у європейське співтовариство дієвим чинником побудови правової держави стає вплив на українську політичну систему європейських цінностей. Рух України в Європу має супроводжуватися подоланням істотних розбіжностей українських та європейських реалій, ідей, цінностей, механізмів і динаміки розвитку, що потребує не просто спеціальних зусиль держави, а принципово іншої державно-управлінської моделі. Це цілком природне явище для останніх, але нашій країні необхідно реформуватися з максимальним збереженням і захистом своїх національних інтересів[3; 36].

Гарантії успішного розвитку України мають бути забезпечені створенням і приведенням у дію системного механізму її саморозвитку[3; 38]. Видається очевидним, що побудова демократичної системи, якщо вона спрямована на тривалий економічний успіх і певну політичну стабільність, повинна відбуватися паралельно з ширшим створенням і стимулюванням відповідних соціально-економічних умов, що відповідають структурним і культурним. Безсумнівно, це означає, що потрібно створювати спільні інститути, спроможні забезпечити регулювання в умовах ринкової економіки, розвиток нових виробничих і соціальних аспектів інфраструктури, а також боротися з бідністю і нерівністю в розподілі. Це означає проведення політики на розширення демократії, розбудову громадянського суспільства, активне управління складностями зростання і розвитку. Адже перевага демократії полягає в тому, яких пороків вона уникає.

Фахівці (правознавці і політологи) вважають, що за сприятливих обставин це може статися не раніше, ніж через 40-45 років[3; 40].

До ряду основних напрямків, що в подальшому можуть прискорити процес розбудови правової держави в Україні, можна віднести:

- парламентську реформу;
- адміністративну реформу;
- судово-правову реформу;
- реформумісцевогосамоврядування.

Чинниками успішності загальної конституційно-правової реформи в Україні виступають: комплексність та системність змін у правовому просторі (через прийняття Концепції судово-правової реформи, програм довгострокової та короткострокової діяльності Верховної Ради); необхідні організаційні передумови (створення розгалуженої та ефективно діючої системи юридичних наукових і навчальних закладів, підготовка необхідної кількості відповідних

фахівців); певний стан суспільної свідомості – високий авторитет закону, наявність зрілої правосвідомості у громадян України[3; 38-40].

#### **Література**

1. Воронова В., - Яку державу ми будуємо./ (Ідеологія державотворення), Віче, - 1996 р., № 12 – ст. 23.
2. Конституція України.
3. Крисюк Ю. Розбудова правової держави в Україні: проблеми та перспективи/ Ю. Крисюк // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право». – Ужгород, 2012. – Вип. 20. – Ч. 1. Т. 1. – С. 36-40.
4. Шість кроків незалежності України: здобутки та перспективи державотворення/ Академія правових наук України, - 1997 р., 14 серпня – ст. 3.

**Кірдельова К.А.**

*студентка 5 курсу 6 групи*

*Слідчо- криміналістичного інституту*

*Національного юридичного*

*університету імені Ярослава Мудрого*

*м. Харків, Україна*

### **ПРИНЦИП СУБСИДІАРНОСТІ ЯК ЗАСАДА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Друга половина XX ст. позначилася успішним розвитком європейського інтеграційного процесу, однією з головних засад якого було визнано принцип субсидіарності, що стало підставою для його включення до категорій науки міжнародного права. Однак на сьогодні даний принцип становить значний інтерес і для загальної теорії держави і права, оскільки він широко використовується для дослідження механізму розмежування компетенції між Євросоюзом, державами-членами і регіонами, що їх утворюють. Все це дає підстави для визнання принципу субсидіарності як загальновизнаної юридичної категорії, котра широко використовується як в юридичній науці в цілому, так і для аналізу специфічних проблем міжнародного права.

Разом з тим слід визнати, що зміст цього принципу і механізм його реалізації досі не одержав належного висвітлення як у вітчизняній, так і в зарубіжній юридичній літературі. Заповнення цієї прогалини в дослідженнях державно-правового розвитку європейських країн сприятиме більш глибокому розумінню сутності сучасних інтеграційних процесів в Європі, правової природи Євросоюзу та специфіки функціонування національних держав.[1, с.23]

Хоча на момент підписання Маастрихтського договору був досягнутий консенсус стосовно необхідності запровадження субсидіарності, однак не було усвідомлення того, що вона насправді означає.

З набранням законної сили Лісабонським договором виникло безліч проблем функціонування Європейського Союзу внаслідок його розширення, завершення інституційної реформи та необхідністю вдосконалення й застосування основних засад діяльності.

Принципи субсидіарності та пропорційності визнаються європейською спільнотою як основні принципи розбудови демократичної держави.



Концепція субсидіарності отримала юридичне закріплення в ст. 1 Договору про ЄС, згідно з якою прийняття рішень в Союзі має бути "в максимально можливій мірі наближена до громадян". Звідси випливає, що ЄС, навіть при наявності у нього законодавчих та інших повноважень, повинен утримуватися від втручання в ті питання суспільного життя, які не менш ефективно можуть бути вирішені центральними, регіональними або муніципальними органами держав-членів.

Принцип субсидіарності визначає правові межі для реалізації компетенції ЄС. Згідно з принципом субсидіарності, у сферах, що не належать до виключної компетенції ЄС, він діє лише у такому обсязі й тоді, коли держави-члени не можуть належним чином досягти цілей запропонованого заходу на центральному, регіональному чи місцевому рівнях, натомість це краще здійснити на рівні ЄС з огляду на масштаби чи результати запропонованих заходів. Отже, субсидіарність обмежується випадками, коли компетенція ЄС доповнює компетенцію держав-членів.[2, с. 24]

Однією з характерних рис принципу субсидіарності є забезпечення прийняття рішень якомога ближче до громадян ЄС, про що йдеться в преамбулі до Протоколу №2 "Про застосування принципів субсидіарності" та ст. 1 Договору про Європейський Союз.

Зміст принципу субсидіарності розкриває Протокол № 2 "Про застосування принципів субсидіарності та пропорційності" до установчих договорів. Протокол передбачає низку вимог щодо дотримання принципу субсидіарності.

Щоб посилити гарантії дотримання принципу субсидіарності, установчі документи ЄС встановлюють для нього не тільки наступний, а й попередній контроль. Як суб'єкт подальшого контролю принципу субсидіарності на рівні ЄС, як і в разі принципу наділення компетенцією, виступає Суд ЄС, який має право анулювати правовий акт ЄС, виданий з порушенням принципу субсидіарності.[3]

У науковій літературі мають місце й спроби вузького розуміння принципу субсидіарності, пов'язуючи можливості його політико-правового застосування лише з ієрархічними структурами, що спроможне не тільки суттєво обмежити змістовні та функціональні характеристики зазначеного принципу, а й знехтувати новим змістом діяльності ЄС та делегуванням певних повноважень.

Різні тлумачення сутності принципу субсидіарності наявні й у середовищі вітчизняних дослідників. Одні автори визначають його як обмеження розширення компетенції органів ЄС за рахунок компетенції держав-членів, тоді як інші наголошують переважно на можливостях принципу субсидіарності щодо розмежування компетенції як основи встановлення балансу між різними рівнями ієрархічно структурованої влади. При цьому підкреслюється його можливість як основи розширення повноважень ЄС у разі виникнення такої необхідності.

Можливості різного змістовного наповнення сутності принципу субсидіарності надають підстави деяким ученим стверджувати про двоїстість цього принципу, більше того, переносити зазначену характеристику на концепцію субсидіарності, викладену, зокрема, в Маастрихтському договорі.[4]

Не слід недооцінювати твердження про те, що обов'язковим наслідком реалізації принципу субсидіарності є децентралізація влади. Насправді він

може діяти в обох напрямках, а отже за певних обставин субсидіарність здатна сприяти фактичному розширенню дій і заходів Союзу в межах визначеної юрисдикції.

З огляду на цей факт для реалізації принципу субсидіарності першочергового значення набуває питання розмежування компетенції ЄС і держав-членів, оскільки його дія поширюється лише на сферу їх спільної компетенції.

В Україні проводиться багато досліджень, присвячених питанням регіональної політики і місцевого самоврядування, які видаються, зокрема, у вигляді довідників і статистичних збірників. Однак безпосередньо проблемі застосування принципу субсидіарності приділяється мало уваги порівняно з публікаціями в європейських виданнях. В Україні переважно представлені матеріали, підготовлені за підтримки європейських країн та міжнародних організацій, де розтлумачується значення принципу субсидіарності для європейської інтеграції, однак даються лише загальні зауваження щодо специфіки його застосування в Україні.[5]

Щодо необхідності практичної реалізації принципу субсидіарності в Україні для європейської інтеграції, то це є дійсно проблемою невідповідності між об'єктивним значенням принципу субсидіарності для України і його суб'єктивним сприйняттям політичними силами і вимагає вирішення.

#### **Література**

1. Яковюк І. В. Субсидіарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу / І. В. Яковюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2004. – № 4. – С. 22–30.
2. Шевчук Б. М. Засади функціонування Європейського Союзу / Б. М. Шевчук // Ефективність державного управління. – 2015. – Вип. 44(1). – С. 21–28.
3. Право Європейського Союзу : учебник для магистров / под ред. С. Ю. Кашкина. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Издательство. Юрайт ; ИД Юрайт, 2014.
4. Савіовський М. Ю. Принцип субсидіарності в історії європейської політико-правової думки / М. Ю. Савіовський // Трипільська цивілізація. – 2012. – № 8. – С. 31–36.
5. Їжак О. Принцип субсидіарності ЄС і межі його застосування в Україні [Електронний ресурс] / О. Їжак // Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку. Національний інститут стратегічних досліджень. Дніпровський філіал. — Режим доступу : <http://www.db.niss.gov.ua/cgi-bin/bsdcc.pl?185>

**Немолот А.**

*студентка 4 курсу 242 групи  
СумДПУ імені А.С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

#### **ПОРІВНЯННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 1996 ТА 2004 РР.**

Конституція – це документ, на якому будується вся країна: кордони, права, обов'язки, захист, тощо. Він є таким собі китом, що тримає на своїй спині всю державу із її законами. Протягом двадцяти років ми спостерігали, як конституційне законодавство змінювали на свою користь. Із 2004 року Конституція України мала вигляд інструменту для уособлення влади в руках не компетентних людей. Минуло пів десятиліття, щоб люди зрозуміли

цінність свобод, прав, які надає цей документ. 21 лютого 2014 року відбулося пленарне засідання IV сесії VII скликання депутатів Верховної Ради, на якому було прийнято законопроект, що запроваджував повернення до Конституції України 2004 року. Проте постає питання: Чому не 1996 р? Це питання подекуди спливає на вустах багатьох із нас. Це питання актуальне і на сьогоднішній день.

При внесенні Конституційним судом поправок до верховного законодавчого документу, перше, що було зроблено – це урізано строк перебування депутатів Верховної ради з 4 років до 5. Дату виборів до ВР було змінено також. В принципі, такі зміни не особливо вплинули на хід подій країни. Проте, стаття 78 КУ 2004 року забороняє «обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку»[1, с. 84]. Також, вище зазначена стаття КУ 2004 р. передбачала «у разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк з дня виникнення таких обставин припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України». За допомогою такого закону контроль над діяльністю депутатів ВРУ стає жорсткіший.

Вагомим плюсом КУ 2004р. є те що за статтею 85 надає право президента на призначення кабінету міністрів. Ще він може давати згоду на призначення Прем'єр-міністра України. Такі привілеї дають можливість на конституційному рівні призначати приближених людей гаранта[2, с. 96].

Звужується перелік підстав, відповідно до яких народні депутати можуть бути позбавлені мандатів. Віднині залишається чотири норми: складення повноважень депутата за його особистою заявою; набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім; припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України.

За Конституцією 1996 року звужуються повноваження Верховної Ради України. Зокрема, парламент не призначає уряд, депутати позбавлені можливості призначати голову Антимонопольного комітету України, голову Державного комітету телебачення та радіомовлення України, голову Фонду державного майна України та звільняти їх з посад; призначати на посаду та звільняти за поданням Президента голову Служби безпеки України, на відміну від КУ 2004 р. [4, с. 15].

За парламентом залишилось надання згоди на призначення на посаду Президентом України Генерального Прокурора України, водночас питання звільнення вирішуватиметься лише Президентом.

Відповідно до Конституції 2004-го року, право законодавчої ініціативи, крім Верховної Ради України, Президента України, народних депутатів України, Кабінету міністрів України, має також Національний банк України[3, с. 285].

Проте, головною відмінністю між редакціями Конституцій є те, що відповідно до Основного Закону від 2004 року Україна – парламентсько-президентська республіка. У варіанті 1996-го року було навпаки: президентсько-парламентська.

Конституція України 1996 року хоч і розроблялась із 1990 р., проте була далеко не досконалою та потребувала багато змін. У 2004 році такі зміни удосконалили законодавчий фундамент України. У висновку хочеться підкреслити, що на сьогодні у зв'язку з майбутньою асоціацією з ЄС, ми потребуємо багато сили та терпіння, так як Європа бажає перекроїти законодавство під копірку Європейських держав.

#### **Література**

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної ради. – 1996. – №30. 141с.
2. Конституція України від 25 березня 2004 року // Урядовий Кур'єр. – 2004. – №64. 145с.
3. Мучник А. Г. Комментарии к конституции Украины / Александр Геннадиевич Мучник. – К.: Парламенское издательство, 2003. 400 с.
4. Хоменко С. Дві Конституції: порівняльна таблиця / Святослав Хоменко. // Главком. – 2010. – №10. С. 14.

**Іваненко Н.В.**

*студентка 4 курсу 141 групи  
СумДПУ імені А. С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

#### **ПРАВО ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ І СВІТОГЛЯДУ**

Формування прав, свобод та обов'язків людини в історичному розвитку відбувалося під натиском релігії. Широко відомі випадки керівного становища церкви над політичною владою держави. На даному етапі розвитку суспільства віра вже не має стільки прав, тому в Конституції України зазначені права людини на свободу світогляду та віросповідання, щоб забезпечити правомірну реалізацію і охорону цього фундаментального права юридичними засобами. Крім того, правовий захист свободи релігії значно залежить від характеру відносин держави і об'єднань віруючих, отже, і моделі цих взаємозв'язків, їх юридичної регламентації. Таким чином, у гарантуванні свободи віросповідання свою роль відіграє конституційно-правове регулювання відносин Української держави і релігійних організацій.

У сучасній юридичній літературі дана тема набула актуальності, тому з'явилася низка досліджень. Цією проблемою займалися такі дослідники, як Г. Сергієнко, Л. Ярмол, А. Полешко, В. Піддубна та ін.

На сучасному етапі населення України залишається поліетнічним. Приблизно 85% його становлять українці, які рівномірно населяють територію держави [1, с.434]. Процес виникнення і формування багатьох етнічних груп (росіяни, білоруси, євреї, поляки, молдовани, румуни, угорці, болгары, греки, німці, татари, вірмени) на території України був зумовлений не тільки складними соціально-політичними факторами, багатовіковими міжетнічними стосунками, а й релігійними факторами – церковними міжусобицями, міжконфесійними конфліктами.

Реалізація права на свободу віросповідання в Україні регулюється Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня

1991 р., в якому визначається зміст права на свободу совісті та віросповідання та принципи його реалізації, визначаються види та правовий статус релігійних організацій, закріплюються засади їх взаємовідносин з державою.

У Конституції України 1996 р. людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю, що повною мірою відповідає закріпленому праву кожної людини в Україні на свободу світогляду і віросповідання, яке включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Важливість забезпечення здійснення свободи сповідувати релігію або переконання підкреслюється тим, що законодавством передбачено кримінальну відповідальність за незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст.179 Кримінального кодексу України), за перешкоджання здійсненню релігійного обряду (ст.180).

Крім того, згідно зі ст. 9 Конституції України, частиною національного законодавства України є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і в яких, зокрема, також закріплюється свобода світогляду та віросповідання: до них належать насамперед Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 18) та Конвенція про захист прав і основних свобод людини (ст. 9) [2, с.12].

В ст. 35 Конституції чітко визначено, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право надає кожному громадянину сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати жодної. Також до системи норм, які регулюють право на свободу світогляду і віросповідання входять чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких була надана Верховною Радою України, і які відповідно до Конституції є частиною національного законодавства.

Отже, у законодавстві України досить чітко викристалізовується та його ділянка, що торкається свободи світогляду і віросповідання та релігійних організацій. Можна констатувати існування комплексного інституту законодавства, який є основою юридичного механізму забезпечення свободи світогляду і віросповідання.

Однак аналіз законодавчих та інших нормативно-правових актів, які входять до складу цього інституту, свідчить, що серед їх приписів є й такі, що не відповідають Конституції України, суперечать один одному, а також потребують коректування і доповнень в зв'язку зі змінами, що відбулися у соціальному житті України.

### **Література**

1. Релігієзнавство: навч. посібник [навч. посібник / за ред. С.Бублика]. – 2-ге вид., К., 2009. – 496 с.
2. Сергієнко Г. Конституційно-правоверегулювання відносин Української держави і релігійних організацій та гарантування свободи віросповідання: допитання їх взаємозв'язку / Г.Сергієнко // Право України. – 2004. – №12. – С. 12.
3. Ткаченко Є. Право на свободу віросповідання: судовий захист та деякі проблеми реалізації / Э. Ткаченко // Теорія і практика правознавства. – 2015 – Вип. 2 (8). – С. 20-41.

**Гатеж В.М.**  
студент 2 курсу юридичного  
факультету  
Чернівецького національного  
університету  
імені Юрія Федьковича  
м. Чернівці, Україна

## **ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ**

Україна на шляху свого становлення та утвердження статусу демократичної, правової, соціальної, держави, відстоюючи європейські цінності часто вдається до впровадження важливих реформ у різних сферах свого функціонування. Особливо активізувався цей процес у 2014 році, після Революції гідності та з приходом до влади нових проєвропейських політичних сил. Нова влада, отримавши підтримку та мандат від суспільства, розпочала етап кардинальної зміни вектору розвитку держави та імплементації ключових реформ з метою відходу від радянської централізованої системи управління державою. Демократичні зміни, що відбуваються в Україні в суспільстві отримали назву – децентралізація влади – передача від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності [1].

Досвід зарубіжних країн (Польщі, Румунії, Латвії, Італії, Німеччини та ін.) свідчить про те, що імплементація даної реформи тісно пов'язана з розвитком громадянського суспільства. Такий процес супроводжується формуванням самодостатніх територіальних громад, передачею широкого кола повноважень публічної влади на місця за принципом субсидіарності та зміцнення інституту місцевого самоврядування. Сучасні інститути децентралізованого управління, як свідчить міжнародна практика, забезпечують ефективніше виконання функцій держави та надання публічних послуг, активний соціально – економічний розвиток територіальних громад, їх залучення до формування політики розвитку на місцевому та загальнодержавному рівнях.

У квітні 2014 року Кабінетом Міністрів України був ухвалений основний концептуальний документ «Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади» (далі – Концепція), а згодом і план заходів щодо його реалізації. Так, згідно положень концепції базовими завданнями реформи є:

- досягнення забезпечення доступності та належної якості публічних послуг шляхом оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації;

- визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади шляхом формування адміністративно – територіального устрою трьох рівнів: базового (адміністративно-територіальні одиниці - громади); районного (адміністративно-територіальні одиниці - райони); регіонального

(адміністративно-територіальні одиниці - Автономна Республіка Крим, області, м. Київ і Севастополь);

- створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов та формування кадрового складу для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень [2].

Зважаючи на багатоаспектність положень Концепції, її реалізація потребувала значного організаційного, правового та фінансового забезпечення. Тому необхідно було в першу чергу внести зміни до Конституції України, а також сформувати пакет нового законодавства. Відповідні зміни до Основного Закону, згідно Концепції передбачали б утворення виконавчих органів обласних і районних рад та зміни статусу місцевих держадміністрацій з органів загальної компетенції на контрольно-наглядові органи (префектури) у системі виконавчої влади з функцією координації та державного контролю за дотриманням органами місцевого самоврядування вимог Конституції і законів України. Оскільки, окресленні та розробленні фахівцями, практиками і науковцями зміни до Основного Закону так і не були схвалені Верховною Радою України, то на перших етапах парламентом була прийнята низка законодавчих актів, які дали змогу Уряду впроваджувати реформу у межах чинної Конституції.

Одним із перших кроків на шляху реформування інституту місцевого самоврядування стало прийняття 17 червня 2014 року Закону України «Про співробітництво територіальних громад», який створив правову основу співробітництва громад у сфері реалізації спільних проектів, спільного фінансування утворення та функціонування комунальних підприємств, установ та організацій. Так, на початок квітня 2018 року реалізується вже 171 договір про співробітництво, а цим механізмом скористалися 726 громад [1]. В умовах проведення важливих реформ та на шляху формування розвинутих і конкурентоспроможних територіальних громад використання вищезазначених інструментів співробітництва дасть змогу усунути численні перешкоди розвитку громад.

Важливим аспектом децентралізації влади є передача ресурсів та фінансів на місця, тому одним із завдань було внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України. З 1 січня 2015 року стартував процес фінансової децентралізації, що зробив місцеві бюджети більш незалежними від державного бюджету у його формуванні та виконанні. Функціонування такої системи акумулювання коштів на місцях сприяє значному збільшенню доходів громад та ефективному використанню коштів за необхідним цільовим призначенням. Завдяки цим змінам, місцеві бюджети зросли на 162,4 млрд. грн.: з 68,6 млрд. в 2014 до 231 млрд. грн. в 2018 році (прогноз МФУ за січень – лютий 2018 року). Частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України постійно зростає і на кінець 2017 року склала 51,2 % (у 2015 році - 45,6%). За прогнозами МФУ цей показник у 2018 році повинен збільшитись до 51,5%. Частка місцевих податків та зборів у власних доходах місцевих бюджетів з 0,7% у 2014 збільшилась до 27,3% у 2017 році, та за прогнозами МФУ буде становити 30,0% до кінця 2018 року [1].

Слід зазначити, що згідно положень Концепції в Україні станом на 1 квітня 2014 року існувало близько 12 тис. територіальних громад, у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становила менш як 3 тис. осіб, з них у

4809 громадах - менш як 1 тис. осіб, а у 1129 громадах – менш як 500 осіб, у більшості з них не було утворено виконавчі органи відповідних сільських рад, відсутні бюджетні установи, комунальні підприємства тощо. Органи місцевого самоврядування таких громад практично не могли здійснювати надані їм законом повноваження. Окрім того, дотаційність 5419 бюджетів місцевого самоврядування становила понад 70 відсотків, а 483 територіальні громади на 90 відсотків утримувались за рахунок державних коштів, що було обтяжливим для державного бюджету та стримувало розвиток малих міст і великих селищ [2].

Аналізуючи ці положення можна впевнено твердити, що наявна система місцевого самоврядування та адміністративно – територіального устрою України не довела свою ефективність у сучасних реаліях, а значна кількість громад через надто роздрібнену їх систему та низький показник бюджетних надходжень не спроможні на достатньому рівні утримуватись та забезпечити потреби місцевого населення. Враховуючи найкращі міжнародні практики та керуючись ключовими стратегічними актами Президента, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради в Україні розпочався процес об'єднання та формування спроможних, забезпечених громад.

Законодавчою підставою цього процесу є прийнятий парламентом 5 лютого 2015 року Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який розпочав процес формування спроможного базового рівня місцевого самоврядування. Згідно останніх даних інтернет ресурсу на початок квітня 2018 року створено вже 728 об'єднаних територіальних громад (ОТГ). До складу цих ОТГ увійшли 3378 колишніх місцевих ради. Зараз 6,3 млн. людей проживають в ОТГ. Такі темпи міжмуніципальної консолідації міжнародні експерти називають дуже високими. Закон також запровадив інститут старост в ОТГ, які представляють інтереси сільських мешканців в раді громади. Сьогодні обрано вже 640 старост, ще більше 1,8 тисяч осіб виконують обов'язки старост [1].

На виконання положень Концепції Верховною Радою України був прийнятий ще один ключовий нормативний акт – Закон України «Про засади державної регіональної політики». Який визначає пріоритети державної регіональної політики, основи та способи державної фінансової підтримки об'єднаних територіальних громад на перші 5 років від свого утворення у формі міжбюджетних трансфертів. Державна підтримка регіонального розвитку та розвитку інфраструктури громад за час реформи зросла у 39 разів: з, 0,5 млрд. в 2014 до 19,37 млрд. грн. у 2018 році. 21 область прийняла рішення про створення Агенції регіонального розвитку, в усіх областях працюють Центри розвитку місцевого самоврядування, які в тому числі допомагають місцевій владі втілювати регіональні стратегії.[1]

Ще одним важливим кроком процесу розширення повноважень територіальних громад стало схвалення Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 січня 2018 року, відповідно до якого Держгеокадастр має передати землі державної власності за межами населених пунктів у комунальну власність об'єднаних територіальних громад до кінця 2018 року. Таким чином, уряд розширив автономію громад у вирішенні земельних питань, що цілком логічно і відповідає попередньо ухваленим стратегічним положенням та міжнародній практиці.[1]



Отже, Україна враховуючи потреби суспільства та міжнародний досвід, вдається до реформування цих інституту місцевого самоврядування. Практика окремих сучасних європейських держав, які доводять, що процес децентралізації влади є ефективним способом формування міцного базового рівня місцевого самоврядування та активного розвитку громад і держави в цілому. Окрім того, успішна реалізація реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади сприятиме більш ефективній реалізації Україною політики європейської інтеграції та розвитку співробітництва з європейськими інституціями (Радою Європи, Європейським Союзом та інші). Дана реформа в теперішній час активно впроваджується та доводить свою ефективність. Її імплементація потребує значного ще фінансового, правового, організаційного та політичного залучення. Україні потрібно докласти ще чималих зусиль для її успішного завершення. Насамперед потрібно удосконалити чинне законодавство, та внести зміни до низки нормативних актів, в тому числі і Конституції України, що дасть змогу утворити правовий механізм активної реалізації даного процесу.

#### **Література**

1. Децентралізація в Україні [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Київ: Мінрегіон, 2014-2018. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/>
2. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

**Мажар А.В.**

*студент 2 курсу 021 групи*

*СумДПУ імені А. С. Макаренка Суми,  
Україна*

### **ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОВОЮ СИСТЕМОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Наша держава зробила стратегічний вибір у бік Європейського союзу. Постало основне геополітичне завдання – вступ України до ЄС. Згідно з умовами вступу, визначеними під час Копенгагенського саміті Європейської Ради у червні 1993 р. Україні належить адаптувати законодавство до права Європейського Союзу, яке не зводиться лише до законодавства ЄС, а включає спільні принципи, цінності та правову культуру. З цього часу питання адаптації законодавства стало досить важливим.

Адаптація національного законодавства до законодавства міжнародних організацій здійснюється уповноваженими органами державної влади шляхом правотворчості, планування, координації та контролю. Вона є складовою інтеграційних процесів, передумовою гармонізації національного законодавства із законодавством різноманітних міжнародних організацій. Це планомірний процес, що включає в себе декілька послідовних етапів, на кожному з яких має досягатися певний ступінь відповідності національного законодавства міжнародно-правовим нормам і стандартам [2, с.339].

Гармонізація національного законодавства з європейським та міжнародним правом передбачає узгоджену діяльність всіх суб'єктів, що здійснюється в межах їх компетенції, послідовно та поетапно.

На першому етапі визначаються критерії гармонізації у різних сферах інтеграційної взаємодії відповідно до укладених договорів та визначаються галузі законодавства, що потребують гармонізації, окреслюється відповідне коло проблем правового регулювання в цій галузі. Крім того здійснюється переклад та опрацювання відповідних нормативно-правових актів (наприклад директив, регламентів ЄС) з метою їх наступного практичного використання; матеріально-технічне забезпечення аналізу та розроблення національних правових актів; набуття теоретичного й практичного досвіду особами, причетними до зазначеної діяльності з питань законодавства, моніторингу, інформаційного забезпечення тощо шляхом організації навчальних візитів до окремих країн.

На другому етапі відбувається співвідношення мети і завдань правового регулювання інтеграційної взаємодії, правова експертиза та порівняльно-правовий аналіз національних законодавчих та інших нормативно-правових актів, визначення їх відповідності укладеним міжнародним договорам та вироблення пропозицій щодо їх гармонізації з урахуванням наслідків гармонізації на національному рівні та впливу на національно-правову систему; узгодження понять і термінів національного права та права міжнародних організацій, міжнародних договорів.

На третьому етапі визначається та затверджується перелік нормативно-правових актів, що потребують гармонізації з урахуванням їх юридичної сили, а також перелік міжнародних договорів, які необхідно укласти з метою гармонізації. Крім того, відбувається визначення оптимальних форм та засобів, рівнів та меж гармонізації.

На четвертому етапі відбувається синхронна розробка та прийняття нових нормативно-правових актів або внесення змін у діюче законодавство відповідними державними органами. Важливим на даному етапі є подолання існуючих колізій між національним та міжнародним правом або правом міжнародних організацій чи їх об'єднань шляхом застосування відповідних процедур, а саме: визнання загальноновизнаних принципів права, правових стандартів та їх закріплення у національному законодавстві; врахування загальних і специфічних вимог під час входження нормативних приписів актів міжнародних організацій у національну правову систему та ін. Важливе значення для процесу гармонізації права має одноманітне тлумачення термінів і понять, що використовуються у міжнародно-правових документах. Передумовою цього є правильний переклад актів, що гармонізуються. (Наприклад, Наказом Міністерства юстиції України від 26.11.2003 р. № 144/5 затверджений Порядок перекладу актів європейського права на українську мову). При цьому важливим є надання перекладам статусу офіційного документу[2, с. 340].

Саме адаптоване до європейського законодавства через його юридичну риторику національне законодавство стає основою для фундаментальної реконструкції правової системи України. Це дає можливість вважати державу як демократичну, правову та соціальну, що має ті самі цінності, подібну

структуру, таке саме верховенство закону, одну юридичну мову, що й країни-члени ЄС [1, с.27].

На п'ятому етапі відбувається реалізація гармонізованих актів, здійснюється оцінка досягнутих результатів на міждержавному та національному рівнях. У перспективі можливо продовження інтеграційної взаємодії у напрямі уніфікації та наближення. Протягом всіх зазначених етапів відбувається: технічна допомога (обмін експертами, організація семінарів, навчання спеціалістів, допомога у перекладі відповідного законодавства); контроль інтеграційних органів за проведенням гармонізації. Зокрема, саме для розробки наукових засад адаптації законодавства України до законодавства ЄС, вдосконалення нормопроектної роботи було створено ряд інституцій, зокрема Українсько-європейський консультативний центр з питань законодавства (UEPLAC), метою якого є надання допомоги у досягненні повномасштабної імплементації Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС. З метою вдосконалення адаптаційного процесу та забезпечення перекладів законодавства ЄС створено Центр перекладів актів європейського права. Таким чином, гармонізація є процесом цілеспрямованого зближення правових систем шляхом усунення суперечностей між ними та формування мінімальних правових стандартів через утвердження спільних правових принципів, що передбачає приведення законодавства держав-членів у відповідність з вимогами міжнародного права на підставі міжнародних договорів [2, с. 340].

Отже, реалізація стратегічної програми щодо гармонізації законодавства України з законодавством ЄС є важливим завданням у процесі входження нашої держави до складу ЄС і подальшого розвитку українського суспільства.

#### **Література**

1. Олійник О. Реформування юридичної риторики в Україні: євроінтеграція та адаптація національного законодавства і права України до законодавства та права ЄС // [Віче](http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2010_18_12). 2010. №18. С. 27-29. URL:[http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche\\_2010\\_18\\_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2010_18_12)
2. Пархоменко Н. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види // Часопис Київського університету права. 2012. № 1. С. 338-343. URL:[http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup\\_2012\\_1\\_86](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2012_1_86)

**Дегтяренко А.О.**

*студентка 3 курсу, 1 групи  
економіко-правового факультету  
ОНУ ім. І. І. Мечнікова  
спеціальність «Правознавство»  
м. Одеса, Україна*

### **РОЛЬ РЕЗОЛЮЦІЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН В ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

На сучасному етапі розвитку міжнародних та суспільних відносин вивченню діяльності правотворчих організацій приділяється величезна увага. Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) на сьогоднішній день є основним і найрозвинутішим елементом, який був винайдений за для захисту прав та законних інтересів людей в усьому світі. За роки своєї плідної праці ООН

зробила суттєвий внесок у формування та сприяння міжнародному співробітництву у правозахисній галузі, а також у пошуках шляхів та ефективних методів припинення порушень прав людини, створення дієвих гарантій забезпечення існуючих прав і підтримання належних умов життя всього світового співтовариства. Важливе значення стосовно розвитку універсальної системи захисту прав та свобод має діяльність ООН, а саме створення на її базі спеціалізованих органів, які пов'язані з розробкою міжнародно-правових актів, покликаних забезпечити прийнятне співіснування сучасного світу.

Метою зазначеної роботи є визначення ролі резолюцій Генеральної Асамблеї ООН в процесі формування норм міжнародного права.

В умовах всесвітнього розвитку визначного значення набули створені і дієві механізми співробітництва держав, розроблені для удосконалення правосвідомого напрямку дій. Це стосується і питань розробки та застосування норм міжнародного права, оскільки вирішення цих питань остаточно вийшло з компетенції окремих держав і є пріоритетним шляхом розвитку міжнародних відносин і права. Особливим є і те, що навіть на сучасному етапі світоформування ООН не загубила своєї основної ролі і її діяльність є актуальною і невід'ємною частиною підтримання мирного співробітництва та спокою на глобальному рівні і в наш час. Відомий російський вчений-правознавець В. Н. Федоров, який присвятив вивченню історії, становленню і функціонуванню організації кілька фундаментальних трудів зазначав, що ООН є єдиною міжнародною організацією, здатною виразити незаперечну волю всього світового співтовариства, додаючи, що Організація при всіх її недоліках виступає нині головним засобом забезпечення практичного взаємозв'язку між економічним розвитком, соціальним прогресом, миром і безпекою в життєво важливих національних інтересах всіх країн світу [1, с. 84].

Керуючись вищезазначеним, ми можемо визначити, що функціонуюча система органів ООН, а саме Генеральна Асамблея, як універсальний, інтернаціональний форум, грає істотну роль у допоміжному процесі утворення норм міжнародного права шляхом прийняття резолюцій, які в свою чергу прийнято вважати нормами «м'якого права» [2, с. 42]. Пояснення зазначеного положення полягає в тому, що існуючі резолюції мають рекомендаційний характер, що можуть виступати правовим переконанням і тенденцією для подальшого розвитку норм міжнародного права. В тексті резолюцій відображається загальний, прийнятний для всіх країн рівень розуміння визначених питань, а також завдання по співробітництву з вирішення відповідних проблем.

Якщо ж говорити про загальнотеоретичну складову цього питання, то можна зазначити, що у доктринальних відомостях міжнародного права виділяють:

- резолюції, які напрямлені на врегулювання існуючих питань внутрішньо організаційного характеру, обов'язковість яких прямо продиктована Статутом ООН;
- резолюції, які стосуються відносин міжнародних організацій з державами або держав між собою, що передбачають характер добровільності та рекомендаційності [3, с. 24].

Утворений розподіл має суттєве значення для розмежування загальнозживаних понять, пояснення яких може стати надійним фундаментом за для доречного трактування існуючих положень.

Суттєвим також є те, що не дивлячись на характер резолюцій Генеральної Асамблеї щодо держав-учасниць ООН, вони не є джерелами міжнародного права загалом, але посідають важливе місце в процесі майбутньої нормотворчої діяльності і можуть слугувати поясненням до чинних законодавчих актів, а також регуляторами міждержавних відносин. В результаті зазначеного зростає їх вплив на внутрішнє право, але у відмінності від норм міжнародного права в цій ситуації вплив не має юридичного характеру, адже резолюції-рекомендації не мають обов'язкової сили. Особливим є і те, що не дотримання визначених резолюцій не являє собою порушення міжнародного права і не може мати на меті застосування існуючих санкцій, оскільки є більш гнучким прототипом, ніж встановлені та діючі норми міжнародного права. Вважається, що резолюції Генеральної Асамблеї ООН мають суттєве морально-політичне значення, що в результаті створює абсолютні передумови для винайдення дієвого механізму загальнообов'язкового характеру. Формування звичаю, щодо застосування резолюцій-рекомендацій, стало особливим поштовхом для втілення в життя принципу мирного та стабільного співіснування, яке в свою чергу справляє визначальний вплив на розвиток міжнародного співробітництва. Не менш важливими факторами, які мають значення для подальшої інтенсифікації зазначеного співробітництва і його розповсюдження на всі нові області, є: науково-технічний прогрес, зростаючий вплив країн, що розвиваються, а також виникнення глобальних проблем на міжнародній арені, які потребують погоджених дій всього міжнародного товариства [4, с. 96]. Саме визначені фактори є специфічним фундаментом для поєднання новостворених ідей, тенденцій та поглядів щодо формування прогресуючих моделей правових механізмів. А винайдення дієвих форм, що зазнали втілення при розробці резолюцій Генеральної Асамблеї є окремим базисом для формування правового вектору при вирішенні існуючих питань у сучасному міжнародному співробітництві.

Керуючись цілями і абсолютним розумінням ідей, що ставить перед собою Генеральна Асамблея при винайденні ефективних гарантій та механізмів, викладених в формально визначеній формі, можна дійти висновку, що ця діяльність націлена на формування особливого поштовху для придання загальнообов'язкового характеру окремим резолюціям і на основі цього проводиться розробка проектів універсальних та дієвих міжнародних договорів. Візуалізацією зазначеного положення, може бути приведення прикладу Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Луну та інші небесні тіла 1967 р., який був прийнятий на основі Резолюції Генеральної Асамблеї ООН під назвою «Декларація правових принципів, регулюючих діяльність держав по дослідженню і використанню космічного простору» від 1962 р. [5, с. 22].

Таким чином, можна дійти окремих висновків про те, що резолюції Генеральної Асамблеї ООН створюють особливий вплив на розвиток міжнародного права шляхом розробки міжнародно-правових звичаїв, або формування умов та методів для прийняття міжнародно-правових договорів.

За роки свого існування ООН вдалося запровадити істотні нововведення у розвиток міжнародного співробітництва, вироблення шляхів розкриття сутності та подолання існуючих питань, створення діючої та модернізованої системи права, на основі розроблених рекомендацій, а також формування ефективних гарантій щодо виконання цих прав абсолютною більшістю суб'єктів міжнародного права.

#### **Література**

1. Федоров В. Н. ООН и другие международные организации и их роль в XXI веке [Текст] / В. Н. Федоров. – Москва: Логос, 2005. – 791 с.
2. Витцум В. Германская юридическая литература: современный подход [Текст] / В. Витцум, М. Боте, Р. Дольцер. – Москва: Медиа, 2011. – Кн. 2. – 992 с.
3. Минисян Н.М. Источники современного международного права [Текст] / Н. М. Минисян. – Ростов: Изд-во Ростовского государственного университета, 1999. – 214 с.
4. Маргиев В.И. Правотворчество международных организаций [Текст] / В. И. Маргиев. – Майкоп: Изд-во Адыгейского университета, 1998. – 460 с.
5. Международное космическое право: Учебное пособие [Текст] / под ред. Г. П. Жукова, А. Х. Абашидзе. – М.: РУДН, 2014. – 524 с.

**Боярчук О.**

*студентка 4 курсу 242 групи  
СумДПУ імені А.С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

#### **МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК У СВІТОВІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ПРАКТИЦІ**

Незважаючи на те, що в сучасному міжнародному праві склався і ствердився принцип поваги до прав і свобод людини, жінки, як однієї з найменш соціально захищених груп населення, все ще залишаються з різних причин суб'єктами-об'єктами систематичної різноманітної дискредитації, що актуалізує не тільки міжнародне співробітництво, а й наукові дослідження в цій сфері міжнародного права[1 с. 223].

Рівноправ'я жінок знайшло визнання, закріплення і вдосконалення в численних універсальних міжнародних документах: Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. та практично у всіх основних універсальних та регіональних конвенціях щодо прав людини.

У 1989 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію 41/120 «Встановлення міжнародних стандартів прав людини», в якій закріплено їх загальне розуміння та значення. Існування міжнародних стандартів прав людини широко визнане в доктрині міжнародного права[2 с. 293]. Але, якщо Загальна декларація прав людини 1948 р. у ст. 2 закріпила принцип рівності всіх людей, незалежно від статі, на декларативному рівні, то вказаний принцип в договірній формі закріплено в Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., учасником якої є і Україна. Тому вказаний принцип став частиною правової системи України. Принцип рівноправ'я жінок і чоловіків змістовно пронизує також Пекінську декларацію та Платформу дій,

що прийняті на IV Всесвітній конференції зі становища жінок. Україна, делегація якої була представлена на цій конференції, провадить у життя рішення вказаних міжнародно-правових документів.

Відповідно до Конституції 1996 р. в Україні визнається та гарантується рівність прав жінок і чоловіків згідно з міжнародно-правовими стандартами. Приведення внутрішнього законодавства України в галузі прав і свобод людини у відповідність із загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права почалося раніше. Зокрема, приєднання Радянського Союзу 5 червня 1991 р. до Факультативного протоколу до вищезгаданого Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. означало визнання юрисдикції Комітету з прав людини ООН у розгляді повідомлень громадян СРСР про порушення їх прав, викладених у Пакті. Самі ж Міжнародні пакти 1966р. були ратифіковані Президією Верховної Ради СРСР ще 18 вересня 1973 р. Усі ратифіковані міжнародні угоди України мають верховенство над внутрішнім законодавством країни. До них належать, крім перелічених вище, Конвенція про політичні права жінок 1952 р., Конвенція про права дитини 1989 р. тощо[3 с. 62].

Належне місце у правовій системі України займають ратифіковані норми конвенцій та рекомендацій Міжнародної організації праці, учасником яких є Україна. Після вступу України до Ради Європи та ратифікації Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. дуже гостро постало питання про приведення українського законодавства та практики його застосування у відповідність з європейськими стандартами рівності прав жінок і чоловіків.

Крім того, створення Співдружності Незалежних Держав та прийняття 26 травня 1995 р. Конвенції СНД про права та основні свободи людини формують в країнах СНД нову систему органів по захисту прав людини. Але побоювання експертів Ради Європи стосовно небезпеки існування двох регіональних механізмів імплементації міжнародних стандартів прав людини і рівності прав жінок і чоловіків, на наш погляд, є недостатньо обґрунтованими. Система органів СНД, доповнена європейським регіональним механізмом, стала б суттєвою гарантією перетворення у життя основних прав і свобод людини і громадянина, а також стандартів рівності прав жінок і чоловіків на території всіх країн СНД. Тим самим були б створені сприятливі умови для зближення правових норм та принципів на Європейському континенті та більш ефективного формування правової демократичної держави як в Україні, так і на території країн-членів СНД [4 с. 564].

Сьогодні для міжнародних і національних механізмів захисту економічних прав жінок характерно те, що уряди все частіше використовують Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; збільшується кількість країн, які приєдналися до Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, що передбачає можливість подавати індивідуальні і колективні скарги про порушення прав, які охороняються Конвенцією, і дозволяє Комітету з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок розслідувати обставини грубих або систематичних порушень прав жінок; договірні органи у сфері прав людини займаються узгодженням і спрощенням своїх методів роботи. Спостерігається тенденція збільшення звернень до міжнародних органів жінками за процедурою скарг.

У цілому ключовим аспектом функціонування міжнародного механізму захисту прав жінок є його комплексний характер і обов'язкова взаємодія всіх елементів: міжнародного законодавства, практики діяльності міжнародних організацій та їх органів щодо застосування міжнародних документів, створення і використання міжнародних контрольних процедур захисту прав жінок[5 с. 484].

### **Література**

1. Мяких Г. О. Права жінки очима українського інтелектуального жіноцтва (кінець XIX – початок XX ст.). Вісник Академії правових наук України. 2005. № 2 (41). С. 219–225.
2. Мяких Г. О. М. Міхновський: ідея прав жінки в українському націоналізмі доби самостійництва. Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб.наук. тез та наук. повідом. за матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 23 листопада 2012 р.). Ч. 1. Харків, 2012. С. 291–294.
3. Проблеми розвитку демократії та забезпечення рівних прав для жінок і чоловіків в Україні трансформаційного періоду. Тези конференції. К.:АТ "Столиця". 1998. - 100 с.
4. Слатвицька А.В. Розуміння поняття прав жінки у філософії та праві / А.В. Слатвицька // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 21. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – С. 560–565.
5. Чижмарь К.І. Міжнародно-правовий та національний механізми реалізації стандартів щодо рівності прав жінок і чоловіків// Держава і право. Вип. 10. – Київ, 2001. – с. 473-487.

**Острожна Г. М.**

*студентка 5 курсу 7 групи ІПКЮ НЮУ  
імені Ярослава Мудрого  
м. Харків, Україна*

### **ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ ГРОМАДЯНСТВА ЄС**

Із розвитком співробітництва між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) дедалі більше увагу вітчизняних дослідників привертає дослідження правової природи Євросоюзу, його правової системи в цілому та інституту громадянства ЄС зокрема. Складнощі у розумінні правової природи інституту громадянства ЄС пов'язані передусім із взаємодією міжнародного та національного права при врегулюванні зазначених відносин, що обумовлюється їх специфікою.

Варто звернути увагу на те, що конструкція «громадянство держави» і «громадянство ЄС» суттєво відрізняються. Перша – класична, розроблена у лоні національного конституційного права, друга являє собою своєрідний правовий феномен, обумовлений політико-правовою природою Союзу.

Визначення громадянства Євросоюзу міститься у Договорі про функціонування ЄС (ст. 20): «Кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства, не замінюючи його». З вищенаведеного можна зробити висновок, що громадянство Євросоюзу доповнює національне, є субсидіарним, але не змінює і не скасовує його. При цьому права та обов'язки конкретизуються національним законодавством країн Союзу [1, с. 56].



Варто зазначити, що критерії відповідності для громадянства ЄС, порядок його набуття і втрати закріплюються саме нормами держав-членів, що також вказує на пріоритет національного права у цьому питанні [3, с. 31].

Окрім того, особливою рисою громадянства Союзу є його динамічність. Договором про функціонування ЄС (п. 2 ст. 20) передбачено 4 блоки прав, що визначають його специфіку:

(а) право на вільний рух та проживання в межах території держав-членів;

(b) право обирати та бути обраними на виборах до Європейського Парламенту та на місцевих виборах в своїй державі-члені проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави;

(с) право користуватися на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянами якої вони є, захистом дипломатичних представництв і консульств будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави;

(d) право на звернення до Європейського Парламенту, Європейського Омбудсмена та установ і дорадчих органів Союзу будь-якою мовою Договору та отримання відповіді цією ж мовою.

Ці права реалізуються відповідно до умов та обмежень, визначених Договорами та заходами, ухваленими відповідно до Договору про ЄС та Договору про функціонування ЄС. .

Таким чином, статусом громадянина ЄС передбачена наявність досить значної кількості прав, але при цьому відсутній нормативно закріплений перелік обов'язків. Як зазначає вітчизняний науковець І. В. Яковюк, «відсутність переліку обов'язків в установчих договорах у даному випадку пояснюється як потребою забезпечити певну стабільність правового статусу людини і громадянина, так і бажанням оминати болючу для держав-членів тему державного суверенітету. При цьому громадянство ЄС розглядається як нерозвинута модель національного громадянства: це пов'язано з тим, що воно передбачає переважно гарантування прав, що визначають правові відносини між громадянами ЄС та інститутами Союзу (наприклад, подання петицій) або полегшують перехід з-під юрисдикції однієї держави-члена до юрисдикції іншої (вільне пересування на території Союзу)». Тоді, виходячи із зазначеного, запровадження громадянства ЄС можна визначити як один з етапів на шляху до федеративної держави [4, с. 86].

На думку С. А. Янковського, громадянство ЄС можна розглядати як «належність» до ЄС: акцент робиться на тому, що європейське громадянство не змінює і не скасовує національне, а, по суті, є доповненням щодо нього, оскільки для виникнення інституту громадянства необхідна сама держава, з якою громадянин буде мати постійний правовий зв'язок, де він буде членом громадянського суспільства, єдиної політичної нації, яка ще повинна сформуватися. Можна сказати, що йдеться про політико-правову належність» [2, с. 268].

Отже, визначення правової природи громадянства ЄС тісно пов'язано із визначенням правової природи ЄС та вирішення низки питань у цій сфері і потребує застосування системного підходу при інтерпретації наявних наукових надбань.

### **Література**

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу від 30.03.2010р. Офіційний сайт Верховної

Ради України. URL: Режим доступу: [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994\\_b06](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_b06) (дата звернення: 05.05.2018).

2. Янковський С. А. Громадянство ЄС: інститут міжнародного права чи інститут внутрішнього права держав Європейського Союзу? Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). Вип. 4 (59). Ірпінь, 2012. с. 265-271.

3. Янковський С. А. Правова сутність інституту громадянства ЄС. Право і безпека. Вип. 4 (41). Харків, 2011. с. 28-32.

4. Яковюк І. В. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 9. Харків. 2005. с. 82-88.

**Мамчур Д. С.**

*студентка 4 курсу 241 групи*

*СумДПУ імені А. С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

## **ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ**

На сучасному етапі права людини є пріоритетом для будь-якої демократичної держави світу. Тож і питання про захист прав людини та громадянина є конституційно-правовим та міжнародним обов'язком сучасних розвинених держав, який реалізується за допомогою системи принципів, механізмів, інститутів та процедурно-правових правил.

Нині у країнах Європи інститут основних прав і свобод громадянина становить собою сукупність норм права ЄС, які закріплюють найбільш важливі, спільні для всього Союзу стандарти у сфері захисту основних прав і свобод людини, а також принципи відносин особистості з органами публічної влади на всіх рівнях.

Проте можна зауважити, що на перших етапах діяльності ЄС значної уваги питанням захисту прав людини не приділяли, оскільки вони перебували поза межами економічної інтеграції. «Компетенція інститутів Європейських Співтовариств у сфері захисту прав людини була обмеженою, тому Суд ЄС не мав кримінальної юрисдикції, що звужувало його можливості займатися питаннями захисту прав і свобод людини. При розгляді справ тільки час від часу йому доводилося займатися політичними і соціальними правами», – зазначає Т. В. Лесько [2, с. 2]. Але потрібно сказати, що саме Суд ЄС почав процес поширення компетенції Співтовариств на сферу захисту прав людини.

На сьогодні можна стверджувати, що питання прав і свобод людини та громадянина, є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світової співдружності. «Адже стан права у сфері їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої країни і суспільства в цілому. Тому на сучасному етапі основні права і свободи людини стали об'єктом всього міжнародного об'єднання, а не лише внутрішньою справою окремої держави» [1, с. 158].

Європейські стандарти щодо основних прав і свобод людини регулюються низкою правових актів, які визначають політичні, природні, культурні, соціальні права тощо. «До найважливіших міжнародно-правових

актів зараховують: Загальну декларацію прав людини (1948 р.); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.); Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950р.), ратифікована Україною 17.07.1997р., набула чинності 11.09.1997р.» [3, с. 119].

Разом ці акти утворюють Міжнародну хартію прав людини. Вона має особливий статус у праві ЄС, адже містить деталізований та розширений перелік основних прав і свобод, які визнаються за кожною особою, що знаходиться на території європейських країн, й охоплює громадянські, економічні, політичні та соціальні права.

Зараз Україна є членом Ради Європи та учасником Європейської Конвенції про захист прав людини, яка є «міжнародно-правовим інструментом в галузі прав людини, договором, юридично обов'язковим для Високих Договірних Сторін, який встановлює систему контролю за здійсненням прав людини в межах країни-члена Ради Європи» [3, с.

120]. В українській правовій системі перевага віддається міжнародно-правовим нормам ніж національним. Це зумовлює існування системи захисту прав і свобод людини, однією з підсистем якої є правозахисний механізм передбачений Європейською Конвенцією про захист прав людини й основних свобод. Законодавці прагнуть реформувати дану систему з наближенням її до сучасної європейської системи права, що забезпечить розвиток як політичної, так і соціально-культурної активності громадян України. Ця діяльність зумовлена тим, щоб права були не лише наявні в конституції, але й втілені у повсякденне життя.

Для громадян України важливим є затвердження Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та визнання основних прав кожного. Безумовно, кожна держава визнає за людиною права – можливості, які є невід'ємним елементом її свободи і забезпечує особі не лише важливі умови життєвого існування, а й надають спроможність вільно розпоряджатися собою, гарантувати невтручання у сферу її індивідуальної життєдіяльності.

Отже, участь Європейського Союзу в процесі реалізації захисту прав людини і громадянина засвідчує, що наразі здійснено уніфікацію правових систем європейських країн у галузі захисту прав людини. Зокрема прийняття Хартії Європейського Союзу про основні права та запровадження громадянства ЄС створює нові можливості для більш повноцінного здійснення функції захисту прав людини і громадянина. Важливим є те, що країнам, які у майбутньому прагнуть долучитись до ЄС, необхідно мати стійкі демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, свободу слова, совісті тощо. Наразі наша держава зробила вже достатньо багато на шляху до правових стандартів ЄС та рухається і надалі у цьому напрямку.

#### **Література**

1. Аракелян М. Р. Право Європейського Союзу: підручник / М. Р. Аракелян, М. Д. Василенко. – О. : Фенікс, 2012. – 390 с.
2. Лесько Т. Захист прав людини в Європейському Союзі [Електронний ресурс] / Т. Лесько. – Режим доступу : <file:///C:/Users/Win/Downloads/4269-15500-1-PB%20.pdf>
3. Махновський І. Правові аспекти розвитку соціальної держави в Україні: на шляху євроінтеграції / І. Махновський // Право України. – 2006. – №8. – С.118 – 122.

**Білоус І. В.**

*студент 5 курсу 2 групи Інституту  
прокуратури та кримінальної юстиції  
Національного юридичного  
університету імені Ярослава Мудрого  
м. Харків, Україна*

## **ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В ЄС НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ**

Сільське господарство в Україні є однією з провідних галузей економіки та значним джерелом валютних надходжень. Сьогодні відбуваються важливі зміни в агропромисловому комплексі України, насамперед - інтеграція у світове господарство та адаптація до норм Європейського Союзу. Окрім цього, перед Україною ставляться чіткі вимоги з боку Світової організації торгівлі та Міжнародного валютного фонду, щодо стандартів введення справ у сільському господарстві.

У відповідності до Розділу II Договору про заснування Європейської спільноти 1957 р., внутрішній ринок сільськогосподарської продукції держав-членів має функціонувати на основі спільної сільськогосподарської політики ЄС. Спільна організація сільськогосподарських ринків охоплюється такими формами: спільні правила конкуренції, обов'язкова координація різноманітних організацій національних ринків та організація Європейського ринку.

Спільна сільськогосподарська політика є важливою сферою діяльності ЄС, завданнями політики є забезпечення споживача якісною продукцією, а товаровиробника необхідними умовами та ресурсами для діяльності. Європейський Аграрний Фонд Розвитку Сільських Районів виділив 99,6 млрд. євро у рамках 118 програм розвитку, для підтримки сільського господарства держав-членів ЄС протягом 2014 – 2020 років. У відповідності до Спільної аграрної політики ЄС до 2020 року, та Регулювання ЄС № 1305/2013 щодо підтримки розвитку сільських районів Європейським Аграрним Фондом Розвитку Сільських Районів, можна виокремити пріоритетні цілі розвитку аграрного сектору у ЄС:

- підвищення життєздатності та конкурентоспроможності всіх видів сільського господарства, а також просування інноваційних фермерських технологій;
- відновлення, збереження і зміцнення екосистем, пов'язаних з сільським і лісовим господарствами;
- підвищення ефективності використання ресурсів в аграрному секторі;
- сприяння соціальній інтеграції, скороченню бідності та економічному розвитку в сільській місцевості.

Серед держав-сусідів України найкращими показниками росту агропромислового комплексу та економіки загалом виділяється Польща. Обидві держави мають невелику різницю у кількості населення, значні площі сільськогосподарських земель, та здійснили перехід з планової до ринкової економіки. У зв'язку з цим, буде цікаво розглянути регулювання державної підтримки аграрного сектору в Польщі.

Кожна з держав-членів ЄС зобов'язана розробити власну національну програму підтримки сільських територій, у Польщі на основі Регулювання ЄС

№ 1305/2013 прийнято Програму розвитку сільських територій на 2014-2020 роки (PROW 2014-2020) та Стратегію сталого розвитку села, сільського господарства і рибальства на 2012-2020 роки.

Головним чином, на законодавчому рівні Польща стимулює розвиток індивідуальних та малих сімейних фермерських господарств, що цілком відповідає особливому режиму ЄС щодо підтримки малих господарств. У власності малих господарств перебуває близько 90% усіх орних земель, традиційно переважають невеликі сільськогосподарські підприємства, що спеціалізуються на виробництві одного виду продукції, наприклад картоплі, цукрових буряків, тощо. Польща докладає значних зусиль для того, щоб малі підприємства у майбутньому не були витиснуті з ринку великими корпораціями. Цьому сприяє діяльність декількох банків, що спеціалізуються на кредитуванні сільського господарства та компенсації державою частини кредитної ставки. Підтримка здійснюється завдяки диференціації платників податків, залежно від розміру їх прибутків.

Окрім внутрішніх засобів підтримки, таких як пільгове оподаткування та кредитування, значні зусилля Польщі спрямовуються на покращення умов для експорту. За допомогою міжнародних перемовин здійснюється пошук нових ринків збуту для аграрної продукції. Для України досвід пошуку нових ринків є актуальним, особливо враховуючи можливості отримані після підписання Угоди про асоціацію з ЄС.

Польща зобов'язана підтримувати сільське господарство з врахуванням вимог міжнародних організацій. Зокрема, нормативними актами Європейського Союзу передбачається обмеження прямого фінансування недержавних галузей економіки, як такого, що перешкоджає вільній конкуренції на внутрішньому ринку.

Дана ситуація є знайомою і для нашої держави, у зв'язку з вимогами МВФ, щодо скасування спрощеної системи оподаткування для агропідприємств. Збереження даних пільг мають стати пріоритетним завданням, адже наслідками змін податкового законодавства можуть бути погіршення економічних умов для підприємств, тінізація галузі, зниження обсягів продажу аграрної продукції та зменшення кількості робочих місць.

Отже, аграрний сектор нашої держави потребує покращення економічного механізму підтримки сільського господарства. Важливим кроком стало схвалення Кабміном України Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, на основі положень Спільної аграрної політики ЄС. На сьогодні, на нашу думку, доцільним є продовження адаптації вітчизняного законодавства до норм ЄС та освоєння досвіду держав, які досягли значних успіхів у агропромисловому комплексі, проте потрібно обов'язково враховувати специфіку вітчизняного господарства.

#### **Література**

1. Корчун В. Аграрна політика Польщі та України: використання польського досвіду в процесі євроінтеграції України [Електронний ресурс] / В. Корчун // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://fmv-visnyk.pp.ua/wp-content/uploads/2016/2013-10/26.pdf>.
2. Захарчук О. В. Досвід розвитку сільського господарства Польщі [Електронний ресурс] / О. В. Захарчук // Економіка АПК №10. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?)

3. Європейський досвід законодавчого регулювання державної підтримки та розвитку сільських населених пунктів. Інформаційна довідка [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Infodovidka-YEvropejskyj-dosvid-zakonodavchogo-regulyuvannya-derzhavnoyi-pidtrymky-ta-rozvytku-silskyh-naselenyh-punktiv.pdf>.

4. Попова О. Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014-2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України [Електронний ресурс] / О. Л. Попова // Економіка АПК № 12. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe)?

**Тімощенкова Н.В.**

*студентка 3 курсу 6 групи інституту  
підготовки*

*кадрів для органів юстиції України*

*Національного юридичного університету*

*Ярослава Мудрого*

*м. Харків, Україна*

### **ДЕЛІКТ ПОРУШЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ У АВСТРАЛІЇ**

У більш ніж 150 конституцій світу передбачено право на конфіденційність (право на приватність) [1]. Наявність цього права передбачає створення та функціонування механізмів із захисту відповідного інституту на рівні національного законодавства. Зокрема, це передбачено Міжнародним пактом про громадянські і політичні права [2], директивами ЄС: ЕС 95/46/ЕС, [2002/58/ЕС](#) и ETS 108, ETS 181, ETS 185, ETS 189. Але, незважаючи на підписання та ратифікацію вищезгаданого положення та директив не у всіх країнах існують необхідні заходи.

Так, у Австралії, встановлені законодавством та загальним правом засоби захисту не є ефективними, тому що країна не визнає делікт порушення конфіденційності, а Акт про конфіденційність 1988 можна вважати дещо застарілим, тому що він захищає виключно інформаційну конфіденційність, але не бере до уваги фізичну конфіденційність та конфіденційність зв'язку.

На даному факті було наголошено у судовому рішенні Australian Broadcasting Corporation v Lenah Game Meats Pty Ltd (Lenah), у якому були надані рекомендації щодо розробки закону про конфіденційність та розвитку альтернативних шляхів вирішення проблеми, які не охоплюються чинним законодавством [3].

Крім того, Victoria Park Racing Course зазначає, що право на конфіденційність не передбачає захисту комерційних інтересів. Це означає, що альтернативні санкції є кращим інструментом боротьби з комерційними правопорушеннями у контексті відшкодування збитків, що виникають унаслідок порушення конфіденційності.

Дане питання було, зокрема висвітлено у справах Grosse v Purvis and Doe v Australian Broadcasting Corporation (Doe) [4] та Campbell v MGN Ltd [5].

Оскільки технології зв'язку продовжують розвиватися, суспільство очікує на захист особистої конфіденційності. Відсутність делікту її порушення говорить про те, що існуючі закони не відображають цінність конфіденційності громади. Це суперечить демократичним принципам Австралії. Тому буде

доречним юридичне визнання делікту порушення конфіденційності заради відновлення прогресивного характеру австралійського законодавства про конфіденційність та забезпечення реалізації суспільних цінностей на державному рівні.

Проте делікт порушення конфіденційності може нашкодити іншим суспільним інтересам і правам. Звіт про реформу законодавства про конфіденційність містив багато клопотань з боку медіа організацій, які підкреслили, що визнання відповідного делікту порушуватиме громадські інтереси, такі як право на свободу преси та свободу думки шляхом введення певних заборон, що будуть заважати «вільному потоку інформації», що порушить демократичні принципи Австралії, закріплені на конституційному рівні. Для запобігання таких випадків майбутній статут повинен передбачати збалансування права конфіденційності особи та інших суспільних інтересів при визначенні відповідальності.

Таким чином, з метою визнання Австралією делікту порушення конфіденційності та виконання ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, підписантом якої вона є, необхідне його законодавче встановлення. На мою думку, буде доречним застосування підходу, зазначеного у рекомендації ALRC щодо створення законодавчого делікту порушення конфіденційності. У створенні відповідного акту Австралії також доречно буде скористатися досвідом інших країн з аналогічними правовими системами, США, Великобританія, Канада, Нова Зеландія.

#### **Література**

1. "Read about "Right to privacy" on Constitute" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.constituteproject.org/search?lang=en&key=privacy>. Дата звернення 26.04.2018;
2. International Covenant on Civil and Political Rights [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>. Дата звернення 26.04.2018;
3. Australian Broadcasting Corporation v Lenah Game Meats Pty Ltd [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://eresources.hcourt.gov.au/download/Pdf/2001/HCA/63>. Дата звернення 26.04.2018;
4. Grosse v Purvis and Doe v Australian Broadcasting Corporation (Doe) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.trusts.it/admincp/Uploaded/PDF/201110241441030.jVictoria%20Doe%20%5B2007%5D%20VCC%20281.pdf>. Дата звернення 26.04.2018;
5. Serious Invasions of Privacy in the Digital Era [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://www.alrc.gov.au/sites/default/files/pdfs/publications/final\\_report\\_123\\_whole\\_report.pdf](https://www.alrc.gov.au/sites/default/files/pdfs/publications/final_report_123_whole_report.pdf). Дата звернення 26.04.2018.

**Фролова А.Г.**

*Університет митної справи та фінансів  
м. Дніпро, Україна*

#### **ПІДПИСАННЯ УГОД ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ**

На сьогоднішній день міжнародне співробітництво митних органів є невід'ємною частиною нормального функціонування суспільства та забезпечення миру у кожній державі. Подолання одних з найважливіших



проблем світу – таких як контрабанда, незаконне перетинання державних кордонів або торгівля людьми досягається шляхом координації спільних зусиль та ефективного співробітництва у сфері митної справи.

Однією із форм митного співробітництва є підписання угод між урядами різних держав про взаємодопомогу у сфері митних правовідносин, у яких регламентуються найважливіші питання щодо захисту державних кордонів, забезпечення національної безпеки та підтримання миру в суспільстві. Структуру даних актів можна умовно поділити на три частини:

- 1) Вступна частина (до якої входить преамбула, визначення понять та сфера застосування Угоди);
- 2) Основна частина (де регламентуються способи взаємодії митних служб, форми та порядок подання запитів, обмін інформацією тощо)
- 3) Заключна частина (перехідні або заключні положення, положення щодо набрання чинності та закінчення строку дії)

Таким чином, Урядом України були укладені такі угоди з Фінляндською Республікою, Туркменістаном, Китайською Народною Республікою, Азербайджанською Республікою, Молдавською Республікою, Грецією тощо.

Відповідно до Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Туркменістану про співробітництво і взаємодопомогу в митних справах, сторони надають одна одній на запит усю наявну інформацію, у тому числі шляхом передачі відомостей, протоколів та інших матеріалів або їх завірених копій:

а) про обставини, які стосуються стягнення мита, зборів та інших платежів, а також застосування митних пільг;

б) про дії, здійснені або ті, що плануються, які суперечать митному законодавству запитуючої Сторони.

Митні служби без попереднього запиту інформують одна одну про використовувані способи незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, а також про нові методи контролю за ними.

Митні служби у найкоротший термін повідомляють одна одній, у тому числі і без попереднього запиту, інформацію щодо можливих митних правопорушень, у боротьбі з якими існує особлива зацікавленість Сторін. Це, першочергово, стосується митних правопорушень під час переміщення:

а) товарів, які можуть бути небезпечними для довкілля або для здоров'я населення;

б) зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, вибухових пристроїв;

в) предметів, які мають значну історичну, художню, культурну або археологічну цінність;

г) товарів, які мають особливо важливе значення та які, згідно із законодавствами Сторін, підлягають обкладенню великим митом, акцизами та іншими податками [2].

Згідно з Угодою між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про взаємодопомогу у митних справах від 22.12.1997 На запит митного органу однієї Сторони митний орган іншої Сторони повідомляє запитуючому митному органу інформацію, яка вказує на те, що:

а) офіційні документи, додані на підтвердження відомостей до товарної митної декларації, оформленої митним органом запитуваної Сторони, є дійсними;



b) товари, ввезені на територію запитуючої Сторони, були законно вивезені з території іншої Сторони;

c) товари, вивезені з території запитуючої Сторони, були законно ввезені на територію запитуваної Сторони;

d) товари, яким надано режим сприяння під час вивезення з території однієї Сторони, були належним чином ввезені на територію іншої Сторони. Така інформація має також містити повідомлення про будь-які засоби митного контролю, що застосовувалися до товарів [3].

Недоліком даних угод – є їх недостатньо чітка регламентованість, відсутність детального опису процедури взаємодії митних органів та відсутність санкцій або відповідальності за порушення даних зобов'язань. Вирішенням даної проблеми може стати підписання Угод з більш детальним та визначеним порядком дій, запровадження норм, які регулювали б відносини у сфері відповідальності за порушення Угоди.

Окрім двосторонніх Угод, існує ще така форма міжнародного договору як Протокол. Наприклад, Протокол між Державною митною службою України й Митним департаментом Республіки Молдова про співробітництво в боротьбі з незаконним обігом зброї, боєприпасів, вибухових речовин, психотропних речовин та прекурсорів, який був укладений 15.05.2003 року. Відповідно до цього Протоколу, договірні сторони обмінюються інформацією про методи боротьби із незаконним переміщенням зброї та боєприпасів, про принципи за організації митного контролю за переміщенням зброї, а також нових методів її виявлення та про зміну цін на зброю або боєприпаси. Стаття 2 цього ж Протоколу регламентує, що для навчання боротьби із незаконним обігом зброї договірні сторони можуть обмінюватися посадовими особами. На наш погляд, практика такого співробітництва є дуже корисною для обох сторін, адже вона не тільки слугує обміном знань, навичок та досвіду з приводу заходів та методів, які спрямовані на боротьбу із незаконним переміщенням зброї та боєприпасів, а й сприяє подальшому розвитку стосунків двох держав з питань державної митної справи [1].

Положення, які стосуються контрольних процедур з приводу переміщення вогнепальної зброї, боєприпасів, закріплені й в Протоколі проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 02.04.2013 року. В цьому міжнародному документі контрольні процедури за транскордонним переміщенням вогнепальної зброї (та деталей до неї) й боєприпасів мають досить специфічну назву – «відстеження». Відстеження робиться для того, щоб виявити та своєчасно усунути випадку незаконного переміщення вогнепальної зброї, її компонентів та боєприпасів до неї. Важливими положеннями у цьому Протоколі є норми, які стосуються зберігання інформації щодо переміщення вогнепальної зброї та за можливості її компонентів і боєприпасів. Відтак кожна держава-учасниця повинна зберігати відомості, що стосуються зазначених вище предметів щонайменше протягом десяти років.

Проте не кожна держава має можливість зберігати дані відомості протягом такого тривалого періоду часу, адже для цього потрібні ресурси – чи то електронні (однак незважаючи на модернізацію суспільства, все ж таки

використання електронних мереж та мобільної техніки не є надійним, адже файли, що там зберігаються, можуть бути випадково видалені. Не слід також виключати віруси та хакерську атаку – тобто навмисне видалення певних електронних документів. До того ж електронна мережа може перевантажуватись і система може працювати значно повільніше), чи то паперова (однак і ця форма не є оптимальною, адже для того, щоб зберігати такий масив інформації та документів необхідно неабияке приміщення. Окрім цього, необхідно виокремлювати кошти на папір та засоби для друкування даних відомостей та у разі стихійного лиха, пожежі або інших непередбачуваних обставин дані файли знову ж таки можуть бути зовсім зруйновані).

Отже, підсумовуючи усе вищевикладене, слід зазначити, що співробітництво між митними органами є вкрай важливою складовою успішного функціонування держави та суспільства в цілому. Велику частку у даній діяльності є підписання угод міжнародного характеру, проте такі угоди мають бути чітко регламентовані, а також потрібно розуміти, що не в кожній державі є можливість виділення ресурсів (кошти, територія, працівники тощо) для забезпечення виконання зобов'язань, тому цілком доречно у даному випадку є допомогу з боку інших країн. Окрім підписання Угод, існують й інші форми співробітництва, такі як приєднання до Конвенцій, співробітництво в рамках міжнародних конференцій, участь в міжнародних організаціях тощо. Завдяки плідній співпраці між митними службами досягається забезпечення дотримання законодавства, підтримання правопорядку, затримання небезпечних злочинців та попередження скоєння злочинів.

#### **Література**

1. Протокол між Державною митною службою України й Митним департаментом Республіки Молдова про співробітництво в боротьбі з незаконним обігом зброї, боєприпасів, вибухових речовин, психотропних речовин та прекурсорів від 15.05.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/498\\_059](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/498_059).
2. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Туркменістану про співробітництво і взаємодопомогу в митних справах від 29.01.1998. – Режим доступу: [http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/795\\_061](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/795_061).
3. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про взаємодопомогу у митних справах від 22.12.1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156\\_073](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156_073).

**Обзор А.С.**

*студентка 2 курсу 021 групи  
СумДПУ ім. А.С.Макаренка Суми,  
Україна*

#### **ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНИХ НОРМ ЩОДО ПРАВ ЛЮДИНИ**

Небачені злочини фашизму в роки Другої світової війни, яка забрала мільйони життів, явища жорстокого порушення прав людини сприяли

міжнародному співробітництву вгалузі прав і свобод людини. У п. 3 ст. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй (ООН) було проголошено, що одним із завдань цієї організації є здійснення спільної діяльності, спрямованої на дотримання прав людини й повагу всіма, незалежно від раси, статі, мови та релігії.

Фундаментальні положення Статуту ООН були конкретизовані та розвинуті в Загальній декларації прав людини, основну роботу над проектом якої виконав один із допоміжних органів ООН – Комісія з прав людини. До її складу також входила Українська РСР. Таким чином, Україна, як член і один із фундаторів ООН, брала активну участь у розробці Декларації. 10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН на третій сесії, що відбулася у Парижі, затвердила та проголосила Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи й всі держави світу (Резолюція 217 А (III) від 10 грудня 1948 р.). Складалася вона із преамбули та 30 статей, зміст яких був уточнений і розвинутий через інституції міжнародних угод, регіональних та національних конституцій і законів.

Декларація сформулювала ті права, які повинна мати кожна людина. У її статтях, уперше в історії людства та міжнародних відносин, були закріплені громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права людини. Ці права є загальновизнаними та мають демократичний характер. У сукупності вони є певним балансом між безліччю підходів і правових концепцій, який визначив позиції країн з різними соціально-економічними та правовими системами під час розробки тексту цього документу.

Потрібно звернути увагу на те, що Декларація має рекомендаційний характер, тому не є юридично обов'язковою для держав-членів ООН. Але все ж, оцінюючи правове значення її положень, необхідно наголосити на тому, що саме проголошені в Загальній декларації основні права і свободи розглядаються сьогодні більшістю країн як юридично обов'язкові договірні норми. Наступні обов'язкові міжнародні стандарти з прав людини були вже прийняті на підставі положень Декларації. На неї часто посилаються під час тлумачення національного законодавства з прав людини.

В основу прав людини засновники документу поклали принцип рівноправності. Для перших трьох статей є характерним те, що вони повторюють ті ліберально-демократичні принципи, що були проголошені ще наприкінці XVII - у XVIII ст. в результаті буржуазних революцій. Наприклад, у ст. 1 записано: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства». У ст. 2 розкривається принцип рівності, вказується, що кожна людина повинна мати всі права і всі свободи без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Статті 19-21 говорять про право кожного громадянина про свободу переконань, вислову своєї думки, а також мирних зборів і асоціацій[2].

Соціально-економічні та культурні права, тобто право на працю, відпочинок, дозвілля, соціальне забезпечення, відповідний життєвий рівень, освіту— закріплені у ст. 22-27.

У Декларації також звернено увагу на проблему підтримання соціального та міжнародного порядку. Згідно зі ст. 29 кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особистості. «Лише при здійсненні своїх прав та свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, суспільного порядку та загального добробуту в демократичному суспільстві» [2].

За Загальну декларацію прав людини проголосували 48 держав і 8 утрималося. Згодом, цей документ став фундаментом для прийняття безлічі договорів і правових документів. Серед них понад 50 багатосторонніх договорів про права людини, а на сьогоднішній день прийнято близько 180 міжнародних документів універсального та регіонального характеру, які регламентують права людини. Такими документами є два пакти – Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, який розвиває і уточнює ст. 3-21 декларації [3] і Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (грудень 1966 р.) [4], який розвиває решту статей Декларації (ст. 22-27). Ці документи отримали назву – Міжнародний біль про права людини [1].

Загальна Декларація прав людини використовується як «точка відліку» та визначальний критеріальний орієнтир: будь-які подальші акти ООН ніколи не замінять і не перевершать її [5, с. 203]. Положення Декларації були покладені в основу розбудови всієї системи міжнародного права. Основоположний Закон нашої держави – Конституція України увібрала та відобразила усі фундаментальні положення Декларації, зокрема – про верховенство прав людини, права людини на свободу і особисту недоторканість, рівність і непорушність прав, тощо.

Отже, Загальна Декларація є цінним правовим документом, який впливає на розвиток міжнародного співробітництва у сфері прав людини та відображає вимоги народів у справі забезпечення основних прав і свобод. Вона невід'ємна частина нашого національного права, тому правильна реалізація її положень являється важливим кроком у процесі розбудови демократичної та правової держави.

#### **Література**

1. Біль про права від 25 вересня 1789 р. URL: [www.duhaime.org/Law\\_museum/uk-billr.aspx](http://www.duhaime.org/Law_museum/uk-billr.aspx)
2. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995\\_015](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015)
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/go/995\\_043](http://zakon.rada.gov.ua/go/995_043)
4. Міжнародний пакт про економічні соціальні і культурні права. ООН, 1966 р.: URL: [http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995\\_105](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_105)
5. Рабінович П.М. Універсальна Декларація прав людини (до 60-річчя проголошення) // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2008. № 11-12. С. 194–203.

**Сакір-Молочко Н.В.**

*аспірант*

*Академії Державної пенітенціарної*

*служби*

*Чернігів, Україна*

## **КОНСТИТУЦІЇ СУЧАСНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОНАРХІЙ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Конституція (від лат. constitution – організація, устрій, настанова) – це комплекс важливих законів держави, які затверджують її суспільно-політичний устрій, форму, організацію державної влади і місцевого самоврядування, адміністративно-територіальний поділ, символіку, межі свобод й обов'язків її громадян, підданих [2, с. 205].

Конституцію можна вважати сукупністю фундаментальних принципів, відповідно до яких керується держава. Конституція є найбільш важливим джерелом права в державі, виступає як юридична база для всіх нормативно-правових актів держави.

Конституція може бути представлена, з однієї сторони, як правовий акт, який має характерні функції в юридичній сфері, а з іншої сторони, як політичний документ, який має визначений соціально-політичний зміст. Науковець Є.В. Чіркін стверджує, що «конституційне право вийшло за межі значною мірою формалізованого підходу XVIII-XIX ст. і поширилося на врегулювання питань суспільного ладу, положення тих або інших прошарків, груп населення (соціальних, національних, вікових та інших), соціально-економічних прав» [5, с. 126].

Політолог Е. Хейвуд розглядає конституції як «точні описи діючої системи правління» [4., с. 359].

Традиційно виділяють дві основні форми державного правління: монархію та республіку.

Монархія (від гр. monarchia – одновладдя) – форма державного правління, за якої влада повністю чи частково зосереджена в руках одноособового глави держави (фараона, короля, царя, шаха) та, як правило, є спадковою. [3, с. 263]

За визначенням словника політичної науки, монархія – це форма держави, в якій особа (король, султан, емір, князь та інші) виконує функції глави держави, зазвичай довічно і на основі спадку. [2, с. 251]

Наразі формою правління в третині країн Європи є саме монархія. Європейськими державами з монархічною формою правління є: Князівство Андорра, Королівство Бельгія, Держава-Місто Ватикан, Сполучене королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Королівство Данія, Королівство Іспанія, Князівство Ліхтенштейн, Велике Герцогство Люксембург, Князівство Монако, Королівство Нідерланди, Королівство Норвегія, Королівство Швеція.

Конституція Князівства Андорра прийнята 14 березня 1993 року, складається зі 107 статей. Структура даної Конституції наступна: преамбула, 9 титулів, 2 додаткових положення, 3 перехідних положення, скасовуючий припис та заключне положення. В основному законі Андорри зазначені положення щодо державного суверенітету, прав і свобод громадян, співкнязів,

парламенту, уряду, здійснення правосуддя, територіальної організації держави та процедури перегляду Конституції.

Конституція Королівства Бельгія прийнята 17 лютого 1994 року, складається зі 198 статей, які представлені в 9 частинах. Конституцією Бельгії регулюються питання щодо державного та територіального устрою, прав громадян, влади, міжнародних відносин, фінансів, збройних сил та перегляду Конституції.

Конституція Держави-Міста Ватикан прийнята 26 листопада 2000 року і складається з 20 статей. У Конституції Ватикану містяться положення щодо глави держави, міжнародних відносин, законодавчої, виконавчої влади та судової влади.

Конституція Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії – особлива, оскільки є не кодифікованою та складається з сукупності законів, прецедентів, конституційних угод та доктринальних джерел. Основними нормативно-правовими актами є: Велика Хартія Вольностей 1215 року, Білль про права 1689 року, Акт про права людини 1998 року, Акт про престолонаслідування 1701 року, Акти про Парламент 1911 та 1949 років, Акти про перів 1958 та 1963 років, Акт про громадянство 1981 року, Акт про народне представництво 1989 року, Акт про реформу Палати Лордів 2014 року, Акт про Палату громад 1978 року, Акт про Північну Ірландію 2000 року, Акт про Шотландський парламент 1998 року, Акт про місцеве самоврядування 1999 року.

Конституція Королівства Данія прийнята 5 червня 1953 року, складається з 11 частин (89 статей) та Закону про престолонаслідування. В Конституції Данії визначаються основи державного устрою, повноваження Короля, парламенту, судів, діяльність релігійних організацій, права і свободи громадян, основи виборчого права.

Конституція Королівства Іспанія прийнята 27 грудня 1978 року, містить 168 статей. Структурно складається з преамбули, ввідного розділу, 10 основних розділів, додаткових положень, перехідних положень, скасовуючих положень та перехідних положень. В основному законі Іспанії зазначено положення щодо прав і обов'язків громадян, короля, уряду, парламенту, судів, економіки і фінансів, територіальну організацію та конституційну реформу.

Конституція Князівства Ліхтенштейн прийнята 5 червня 1921 року, складається з 9 глав (114 статей) та визначає основні характеристики держави, глави держави, права і обов'язки громадян, засади діяльності парламенту та уряду, територіальний устрій.

Конституція Великого Герцогства Люксембург прийнята 17 жовтня 1868 року, містить 121 статтю, що становлять 11 глав. У Конституції Люксембургу визначені аспекти щодо: території країни, глави держави, прав громадян, парламенту, уряду, судів, фінансів.

Конституція Князівства Монако прийнята 17 грудня 1962 року, складається з 12 титулів, які містять 97 статей. Даними статтями регулюються питання діяльності глави держави, прав і свобод громадян, фінансів, уряду, парламенту, судів та процедури перегляду Конституції.

Конституція Королівства Нідерланди прийнята 17 лютого 1983 року, складається з 8 глав (142 статей) та 29 додаткових статей. Конституцією

Нідерландів передбачені основні права громадян, засади формування та діяльності уряду, парламенту та органів місцевого самоврядування, процес здійснення правосуддя, засади перегляду Конституції.

Конституція Королівства Норвегія прийнята 17 травня 1814 року (наразі діє в редакції від 23 липня 1995 року), містить 5 розділів (112 статей) і регулює наступні аспекти: форма правління, релігія, виконавча влада, глава держави, законодавча влада, права громадян, судова влада.

Конституція Королівства Швеція складається з 4 нормативно-правових актів: Акту про престолонаслідування 1810 року, Акту про свободу друку 1949 року, Акту про форму правління 1974 року, Акту про свободу вираження поглядів 1991 року. Найважливішим з них є Акт про форму правління, що складається з 13 глав. Даний акт містить положення щодо основ державного устрою, основних прав і свобод громадян, глави держави, парламенту, уряду, фінансової влади, відносин з іншими державами, здійснення правосуддя, питань війни та небезпеки війни.

Після аналізу текстів конституцій європейських монархій, стало можливим зробити наступні висновки.

В конституціях всіх розглянутих країн визначаються такі положення: форма держави, порядок передачі повноважень та засади правління глави держави, права та свободи громадян, порядок формування та діяльності органів законодавчої, виконавчої та судової влади, умови та процедура внесення змін до конституції.

Варто зазначити, що глави сучасних монархій Європи називаються по-різному: Король (в Бельгії, Великій Британії, Данії, Іспанії, Нідерландах, Норвегії та Швеції), Князь (в Андоррі, Ліхтенштейні, Монако), Герцог (в Люксембурзі), Верховний Понтифік (в Ватикані). Різні назви мають і парламенти: Генеральна рада в Андоррі, Палата представників та Сенат в Бельгії, Комісія (Папська комісія) в Ватикані, Палата громад та Палата лордів в Великій Британії, Фолькетинг в Данії, Генеральні кортеси (Конгрес депутатів та Сенат) в Іспанії, Ландтаг в Ліхтенштейні, Палата депутатів в Люксембурзі, Національна рада в Монако, Генеральні штати (Перша палата та Друга палата) в Нідерландах, Стортинг в Норвегії, Риксдаг в Швеції.

У всіх розглянутих конституціях містяться положення щодо прав і свобод громадян, проте положення щодо обов'язків громадян містять лише Конституції Іспанії та Ліхтенштейну. Конституція Ліхтенштейну також містить окремий розділ, в якому визначаються обов'язки держави.

Конституції Данії та Нідерландів включають окремі розділи, що регулюють питання релігії, тоді як в Конституціях решти європейських монархій дане питання регулюється статтями інших розділів або ж взагалі не згадується.

Конституціями Бельгії, Іспанії, Люксембургу, Монако, Нідерландів та Швеції регулюються сфери фінансів та економіки, а в Конституціях Андорри, Ватикану, Данії, Ліхтенштейну та Норвегії аналогічні положення відсутні.

Сфера міжнародних відносин та аспекти участі в них країни детально розглянуті в Конституціях Бельгії та Швеції. У конституціях даних країн також особлива увага приділяється питанням оборони. Так Конституція Бельгії містить розділ «Про державні збройні сили», а Конституція Швеції – «Війна і небезпека війни».

Отже, кожна країна Європи з монархічною формою правління має власну унікальну конституцію, що має різною історію (від 18 до більш ніж 200 років), різний обсяг (від 20 до 198 статей), є різною за формою (неписана у Великій Британії, кодифіковані у решті європейських монархій) та спрямована на регулювання унікального кола питань.

#### **Література**

1. Конституции стран мира: сайт. URL: <http://worldconstitutions.ru/> (дата звернення: 7.05.2018).
2. Кухта Б., Романюк А., Старецька Л., Угрин Л. Політологічна наука /Б. Кухта та ін. Львів: Кальварія, 2003. 500 с.
3. Семків О.І., Шпилюк В.А., Пашук А.І., Гаєвський Б.А. Політологія / О.І.Семків та ін. Львів: Видавництво «Світ», 1994. 592 с.
4. Хейвуд Э. Политология. Москва: Юнити-Дана, 2005. 544 с.
5. Чиркин Б.Е. Об объекте конституционно-правового регулирования. Российский конституционализм: проблемы и решения: материалы международной конференции. Москва: Академия, 1999. 76 с.

**Сириця О.Р.**

*студентка 5 курсу групи ВМ-17м-1  
Дніпропетровського національного  
університету  
імені Олеся Гончара  
м. Дніпро, Україна*

#### **МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ БІПАТРИЗМУ: ДОСВІД ЄС**

Як у державному, так і в міжнародному праві, громадянство є основою правового статусу особи як представника населення. Воно, у першу чергу, передбачає стійкий зв'язок між особою та державою, що визначає їхні права та обов'язки (політичні, соціальні та ін.). Одним із головних обов'язків держави є захист громадян незалежно від місця їх перебування та проживання.

Необхідно зазначити, що право держав не може самостійно регулювати власне громадянство, і коли виникають випадки множинного громадянства, вони розцінюються саме як результат колізії законів про громадянство різних держав. Множинне (подвійне) громадянство або біпатризм (поліпатризм) – це правове становище фізичної особи, яка одночасно перебуває у громадянстві двох або більше держав [1]. На сьогодні, міжнародне право не знає єдиної загальновизнаної регламентації питань, що виникають у зв'язку з цим явищем [2].

Необхідно зазначити, що ставлення держав до біпатризму – це суть їх державно-правової політики у сфері громадянства, що залежить від особливостей їх політики, культури, демографічної, етнографічної ситуації, географічного положення та інших чинників [3]. Різні держави ставляться до множинного громадянства своїх громадян по-різному. Одні розглядають його як безпосередню загрозу національній безпеці та впроваджують різні форми боротьби з цим явищем, інші – використовують усі можливі від нього переваги.



Наприклад, правознавець С. Кабірадж, висвітлюючи позитивні й негативні аспекти подвійного громадянства, вважає, що це явище створює більше проблем, ніж надає переваг [4]. Біпатрид, знаходячись на території однієї з держав, у громадянстві якої він перебуває, як правило, не може посилатися на свої зобов'язання стосовно іншої держави. Кожна держава, у громадянстві якої перебуває біпатрид, має право вважати його своїм громадянином і вимагати від нього виконання відповідних обов'язків[1], чим і ускладнює правове становище осіб, які мають два або більше громадянств. Це зумовлює негативне ставлення більшості держав до таких осіб.

Загалом у світі є близько 100 держав, які допускають можливість подвійного громадянства. Якщо ж говорити про Європу, то сучасні європейські держави, за критерієм ставлення до інституту біпатризму, поділяються на декілька груп, зокрема на ті, що[5]:

- дозволяють множинне громадянство (наприклад, Іспанія, Франція, тобто держави, які підтримують зв'язок з населенням держав-колишніх колоній, укладаючи при цьому двосторонні договори);

- дозволяють множинне громадянство за певних умов (наприклад, Вірменія, Литва, Румунія, Угорщина, Фінляндія, Швеція, де цей статус, здебільшого, отримують особи етнічного походження, яке асоціюється з «материнською державою»);

- не визнають множинного громадянства (наприклад, Австрія, Данія, Німеччина, Білорусь). Умовою отримання громадянства зазначених країн є не тільки декларація про відмову від громадянства іншої країни, але й надання відповідних підтверджувальних документів.

Донедавна європейськими лідерами з отримання другого громадянства були британці, але тепер у цьому їх випередили французи, бельгійці, громадяни скандинавських держав та Іспанії [4].

Отже, через те що кожна держава самостійно визначає правила регулювання громадянства, за весь час майже не було випадків, коли можна було б уникнути колізій національних законодавчих норм. Ситуації множинного громадянства аномальні й часто збиткові не лише для окремих індивідів, а й для окремих держав.

У світі існує декілька можливостей урегулювання та боротьби з біпатризмом. Найпоширенішим способом усунення випадків цього явища, що створює юридичну невизначеність і порушає тим самим оптимальний режим правового регулювання статусу особи внутрішньодержавним правом, є оптація, що означає добровільний вибір громадянства при зміні державою, громадянином якої особа була, території [4].

Більш ефективним способом, у порівнянні з внутрішньодержавними, є міжнародні договори про біпатризм між зацікавленими державами. Існують три основні види міжнародних договорів, спрямованих на врегулювання питань множинного громадянства: 1. Які взаємно визнають право громадян на множинне громадянство. 2. Які не визнають можливість множинного громадянства. 3. Які не забороняють множинне громадянство, проте пропонують механізм зменшення його негативних наслідків [1].

За сучасних умов дедалі більше зростає інтерес до європейської інтеграції загалом і до такого феномена, як подвійне громадянство зокрема. Наслідком поширення практики набуття подвійного громадянства можуть

стати міжнародні конфлікти, послаблення спроможності держави впливати на своїх громадян, а також захищати їхні інтереси за кордоном. Біпатризм часто використовують для ухилення від обов'язків громадян перед державою (військова служба, сплата податків) [4].

Таким чином, майже в кожній державі, хоча б один раз, зустрічався випадок біпатризму. Ця проблема існує – її необхідно розв'язувати. Один шлях – визнати це явище, прийнявши при цьому єдиний міжнародний акт, який детально б регламентував кожний аспект проблеми. Та другий – повністю ліквідувати це явище шляхом застосування обов'язкової оптації одного з громадянств і встановлення норм, які запобігали б у майбутньому можливостям виникнення випадків множинного громадянства.

#### **Література**

1. Бусол О. Біпатризм у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com\\_content&view=article&id=2832:bipatrizm-u-sviti&catid=8&Itemid=350](http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2832:bipatrizm-u-sviti&catid=8&Itemid=350).
2. Рева Н.М. Інститут подвійного громадянства в міжнародному праві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9774/1/Reva.pdf>.
3. Довбиш М.О. Актуальність подвійного громадянства для України / М.О. Довбиш // Теоретичні і практичні наукові інновації. – 2013. – С. 25-29.
4. Белов Д.М. Інститут біпатризму: досвід зарубіжних країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.pap.in.ua/7\\_2014/13.pdf](http://www.pap.in.ua/7_2014/13.pdf).
5. Лендьял М.О. Досвід регулювання подвійного громадянства українцями Європи: український контекст / М.О. Лендьял, С.І. Мітряєва // «Срібна земля – Фест» (№6(859)). – 2013.

**Чернов Є. О.**

*студент 5 курсу 051 групи  
СумДПУ імені А. С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

### **ВПЛИВ НАЦИСТСЬКОЇ ДИКТАТУРИ НА КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НІМЕЧЧИНИ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

З дня капітуляції нацистської Німеччини пройшло майже сімдесят три роки. Проте цікавість істориків не вичерпується. І сьогодні зустрічається багато публікацій, масштабних історичних робіт на обрану тему. Ще багато незвіданого залишилося, події сховані за завісою часу потребують оприлюднення. Тому й не припиняється цікавість подіями Другої світової війни, впливу її на політику, економіку, взаємовідносини світового суспільства.

Перші кроки нацистів до влади були «важкими» не тільки для самих членів партії, а й для політики Німеччини. Після, не досить вдалого, «Пивного путчу» Адольфа (Шикльгрубера) Гітлера садять до баварської в'язниці в місті Ландсберг-на-Леху. Там він, за офіційними даними, пише свою славнозвісну книгу, яка стала Біблією для націонал-соціалістів – «Mein Kampf». Гітлер писав: «Якось одна людина мені сказала: Послухайте, якщо ви це зробите, то тоді через шість тижнів Німеччина загине». Я говорю: «Що ви маєте на увазі?» – «Тоді Німеччина розвалиться». Я говорю: «Що ви маєте на увазі?» – «Тоді

Німеччині кінець». Я відповів: «Німецький народ у колишні часи витримав війни з римлянами. Німецький народ витримав переселення народів. Після німецький народ витримав великі війни раннього і пізнього Середньовіччя. Німецький народ витримав потім релігійні війни Нового часу. Німецький народ витримав потім Тридцятирічну війну. Після німецький народ витримав наполеонівські війни, визвольні війни, він витримав навіть світову війну, навіть революцію – і мене він теж витримає» [1, с. 96].

У 1933 році Гітлер очолює зовсім розбиту, ослаблену та розкрадену країну з 9 млн безробітних. І щоб зробити Німеччину сильною, він здійснив ряд заходів, які і привели до, так званого, «економічного дива Гітлера».

Гітлер розпочав з реформи законодавчого органу, Німецької Думи, Парламенту – Рейхстага, щоб швидко прийняти необхідні закони країни щодо виходу з кризи. 28 лютого 1933 року президент Німеччини Гінденбург підписав «Закон про захист народу та Рейху», який знімав депутатську недоторканість. Після чого багато депутатів були заарештовані. Таким чином, Адольф Гітлер усував діячів, які чинили опір розповсюдженню його політики. Після цього було проведено нові вибори в Рейхстаг. Гітлеру потрібні були в законодавчому органі партнери, люди, які не створювали опозицію [4, с. 215].

Наступним кроком для посилення управління країною було посилення вертикалі влади, що зв'язує центр з регіонами – була введена посада віце-канцлера у всіх землях (областях) для їх жорсткого управління – краще контролювати, швидше реагувати на події законодавчого характеру, і легше проводити реформи прямо в країні, інакше буде дисгармонія. Політика Гітлера повністю суперечила роками набутому ладу в слабкій країні, громадяни якої переживали тяжкі часи. Замучені Першою світовою війною, реакцією та санкціями Європи жителі Німеччини були як заведений механізм – убудь-який момент може статися бунт. Для цього були створені віце-канцлери [2, с. 96].

Далі Гітлер хотів провести радикальні реформи в самому суспільстві, але для цього йому потрібна була надійна і вірна армія, щоб у разі політичних розбіжностей армія виступила на його стороні. З цією метою Гітлер виконує непоганий маневр. Він вдався до провокації, роздмухавши галаснавколо «путча Рёма». Після чого Гітлер провів чистку в армії, і через кадрові перестановки забезпечив її надійність та вірність. У результаті – на стороні Гітлера армія, й законодавчий орган. Із демократичної Німеччина перетворюється на країну із одноосібною воєнною диктатурою. Ще на додаток, у 1934 році пішов із життя президент Гінденбург і всі повноваження передаються Гітлерові [2, с. 112].

У 1933 р. вже формально було заборонено всі політичні партії, крім НСДАП, що злилася з державою. Партійні функціонери автоматично ставали державними чиновниками відповідного рівня. Така різка зміна державного ладу та суспільного життя супроводжувалася насиллям і породжувала посилення каральних органів держави. СА та СС стали частиною цього апарату. Було створено державну таємну поліцію (гестапо), а з 1933 р. по всій країні з'явилися концентраційні табори для утримання в них усіх невдоволених режимом людей. Було ліквідовано основні політичні права громадян – свободу слова, зібрань, недоторканність житла, таємницю листування [3, с. 384].

Приблизно за двадцять років Німеччина перетворюється із зруйнованої, слабкої, побитої війною країни в сильну, квітучу, могутню державу. Проте якою

ціною. Із демократичної, Німеччина перетворюється в державу із воєнною одноосібною диктатурою, яка перевернула Європу з «ніг на голову». Країна залишалася б могутньою й без війни. Бажання всесвітньої влади занапастило Адольфа Гітлера – божевільного генія.

#### **Література**

1. Гітлер А. Моя боротьба. Москва: Лабиринт, 1992. 535 с.
2. Зелеский К. А. Железный крест. Москва: Яуза-пресс, 2007. 400 с.
3. Коваль М. В. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. В. А. Смолій та ін. Т 2. Київ: Наук. Думка, 2004. 541 с.
4. Кривонос Р. Політична енциклопедія / редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. Київ, Парламентське видавництво, 2011. 325 с.

### СЕКЦІЯ 3

## **ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

**Лой Т.І.**

*волонтер Державного центру  
комплексної реабілітації для осіб з  
інвалідністю «Поділля»  
м. Вінниця, Україна*

### **ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ**

Права людини – це певні можливості людини, які необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпечені обов'язками інших суб'єктів [1, с. 12].

Правовий статус особи з інвалідністю – це система як загальних, так і спеціальних та індивідуальних прав і обов'язків осіб зі стійким розладом функцій організму, що закріплені державою у законах і підзаконних нормативно-правових актах.

Спеціальний статус особи з інвалідністю – це додаткові права та звільнення від виконання окремих обов'язків, які забезпечують таким категоріям людей рівні з іншими громадянами можливості в реалізації цивільних, економічних, політичних та інших прав і свобод, передбачених Конституцією України, а також у відповідності із загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права та міжнародними угодами України [2, с. 11-13].

Спеціальний статус особи з інвалідністю включає:

- 1) право на безоплатне проходження медико-соціальної експертизи;
- 2) право на реабілітацію;
- 3) право на медичну допомогу;
- 4) права на санаторно-курортне лікування;
- 5) право на безперешкодний доступ до інформації;
- 6) безперешкодний доступ до об'єктів соціальної інфраструктури;
- 7) право на транспортне обслуговування;
- 8) право на забезпечення засобами корекції, спеціальними засобами пересування;
- 9) право на сприяння у вихованні та навчанні дітей з інвалідністю;
- 10) право на професійну підготовку;
- 11) право на працевлаштування;
- 12) право на соціальне обслуговування;
- 13) право на термінове соціальне обслуговування;
- 14) право на соціально-консультативну допомогу;
- 15) право на створення громадських організацій;
- 16) право на матеріальне забезпечення.

Проте, хоча ці всі права передбачені законодавством, що до їх реалізації виникають певні проблеми. Далеко не завжди «права людини з інвалідністю» розглядаються як категорія прав людини. Зазвичай вони ототожнюються з особливими потребами, які є наслідком стану здоров'я. Права людини з інвалідністю, як і права людини в загальному варто розглядати з позиції «влада - людина», тобто якщо людина з інвалідністю має право, то це означає що держава має забезпечити можливість скористатись цим правом.

Наразі в Україні дуже гостро постає питання з працевлаштування осіб з інвалідністю. Проблема полягає в тому що із загального числа людей з інвалідністю майже половина перебуває в працездатному віці і потребує реабілітації та подальшого працевлаштування. За даними Мінсоцполітики станом за 2017 рік в Україні проживає 2603,3 тис. осіб з інвалідністю. З них працюючих 666,8 тис. осіб або 25,6%. Статистика свідчить, що протягом останніх років в Україні кардинально не змінилась ситуація щодо зайнятості людей з інвалідністю. Особливо складна ситуація із зайнятістю людей I-ї групи інвалідності, з 240 тис. осіб I групи працюють лише 17 тис. або 7%. З 900 тис. осіб II групи інвалідності працюють лише 179 тис. або 19,8%.

Це свідчить, що для цієї категорії громадян ринок праці фактично закритий. Проаналізувавши ситуацію можна стверджувати що працює лише кожна 4 особа з інвалідністю.

Така низька статистика свідчить що працевлаштування осіб з інвалідністю не є пріоритетом для державної політики, акцент робиться на інші сфери соціального забезпечення. Не створюється прийнятних умов і спеціалізованих робочих місць, тобто фактично відбувається дискримінація права людей з інвалідністю на працю. Заохочення роботодавців для прийняття на роботу такої категорії працівників, мізерне. На плечі роботодавця лягає обов'язок обладнати робоче місце для людини з особливими потребами, але скористатись отриманням компенсації роботодавці фактично не можуть через складність процедури. Державна квота 4% по працевлаштуванню людей з особливими потребами не виконується в повній мірі а ні роботодавцями, ні державою.

Люди з інвалідністю як потенційні працівники також зустрічаються з низкою проблем, а саме:

- низький рівень трудової мотивації;
- проблема «утриманських настроїв»;
- низька самооцінка;
- недостатня інформованість;

- низька кількість успішних практик працевлаштування на відкритому ринку праці.

В Україні існують чотири Державні центри комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю які знаходяться у Києві(Лютіш), Львові, Вінниці та Краматорську. Основним завданням таких установ є соціальна адаптація, навчання професіям, професійна орієнтація та комплексна реабілітація. Центри створюють умови для зменшення та подолання фізичних, психічних, інтелектуальних і сенсорних порушень, запобігання таким порушенням, коригування пошуку розвитку, формування та розвиток основних соціальних і побутових звичок. Наприклад у Державному центрі комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю «Поділля» (м. Вінниця) одним з пріоритетних напрямків

розвитку визначили професійне навчання осіб з інвалідністю за професіями, що користуються попитом на ринку праці, поновленням їх трудової (професійної) діяльності в колишній або новій професії з урахуванням вимог їх індивідуальних програм реабілітації. Дана установа утворена відповідно до наказу Міністерства праці та соціальної політики України від 3 лютого 2005 року № 66. Центр «Поділля» - це єдина реабілітаційна установа країни, що пройшла державну атестацію, проводить навчання згідно державних стандартів професійно-технічної освіти, та після здобуття робітничих професій видає свідоцтва з ЄДБО.

Протягом 2017 року у ДРУЦКРОІ «Поділля» навчалось 251 слухача, з яких 139 отримали свідоцтво державного зразка з ЄДБО про опанування професії. Слід зазначити, що в середньому від 30 – 40 відсотків випускників працевлаштовуються. Центр в межах спільної Програми ПРООН, ВООЗ, та МОП «Сприяння інтеграційній політиці та послугам для людей з інвалідністю в Україні» вперше впроваджують в Україні соціальний проект «Нові можливості працевлаштування для людей з інвалідністю» Ідея проекту полягає у відпрацюванні моделі соціального супроводу людей з інвалідністю на робочому місці для збільшення кількості зайнятих на ринку праці.

Надзвичайно важливим є продовження здійснення супроводу людей безпосередньо на робочому місці, оскільки в процесі виконання трудових обов'язків виникають комплекс питань, які необхідно усувати: питання адаптації до робочого колективу, медіація конфліктів на робочому місці, психологічне консультування, пристосування робочого місця тощо. Відпрацювання даної соціальної послуги матиме значний вплив на зайнятість людей з інвалідністю. Держава візьме на себе роль посередника у вирішенні проблем, які можуть виникати між роботодавцями і особами з інвалідністю. Ринок праці таким чином, ставатиме більш доступним для такої категорії людей і вони зможуть реалізовувати своє право на зайнятість.

Досвід роботи центру реабілітації «Поділля» доводить, що людям з інвалідністю необхідна допомога у пошуку роботи та допомога у адаптації на робочому місці. А роботодавцям в свою чергу необхідні консультації як краще працювати з цією категорією працівників.

Отже, існує необхідність відпрацьовувати нові дієві механізми зайнятості людей з інвалідністю та усувати бар'єри, що існують при працевлаштуванні та безпосередньо на робочому місці. Без активної ролі державних інституцій виведення спроможних людей з інвалідністю із системи соціального утримання на ринок праці не можливо. Для людей з інвалідністю мають бути доступні можливості працевлаштування аби вони не жили в бідності, могли соціалізуватися та само реалізуватись у суспільстві. Адже для осіб 1 та 2 групи інвалідності сам факт знаходження серед людей є дуже важливим. Працевлаштування для людей з особливими потребами не стільки фінансовий фактор, як важливий соціально-психологічний аспект. І найкраща допомога в соціалізації - це знайти роботу.

### **Література**

1. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально антропна сутність, змістова класифікація/ Право України 2010 № 2. С. 12.
2. Сташків Б. Правовий статус інвалідів / Б. Сташків / Соціальний захист: журнал / гол. ред. Горбатюк В. М. 2001. № 11(41). С. 11-13.

**Свириденко Н.М.**

аспірант кафедри кримінального,  
кримінально-виконавчого права та кримінології  
Академії Державної пенітенціарної служби  
м. Чернігів, Україна

**НОВАЦІЇ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРЕРАХУНКУ ПЕНСІЙ ЗА ВИСЛУГУ РОКІВ  
ОСОБАМ РЯДОВОГО І НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ  
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

Пенсійне забезпечення є основним видом соціального захисту співробітників Державної кримінально-виконавчої служби України, розмір та порядок його нарахування визначений законодавством України.

Основним правовим документом, який регламентує нарахування пенсій за вислугу років є прийнятий 26 років тому Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» № 22612-XII від 09.04.1992 року (Далі – Закон № 22612-XII).

Питання призначення, перерахунку та виплати пенсій за вислугу років особам рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України знаходяться у віданні управлінь пенсійного забезпечення військовослужбовців та деяких інших категорій громадян територіальних органів Пенсійного фонду України.

Станом на 01.05.2018 року пенсія за вислугу років призначається, якщо звільнені зі служби особи мають вислугу не менше ніж 23 роки і 6 місяців. Причому дана пенсія призначається незалежно від віку. Потрібно відзначити, що до 2020 року необхідна вислуга років збільшиться до 25.

Вікові обмеження в 45 років встановлені для осіб, які мають загальний страховий стаж роботи не менше 25 років, з яких строк служби повинен бути не менше 12 років і 6 місяців.

Особи, які мають визначену Законом № 22612-XII вислугу років або страховий стаж, пенсія буде призначена в розмірі 50 відсотків суми грошового забезпечення. На сьогоднішній день, в разі, якщо вислуга років перевищує 23 роки і 6 місяців, а страховий стаж – 25 років, то за кожний повний рік додатково нараховується 3 та 1 процент відповідно, але не більше 70 процентів.

Розмір призначеної пенсії буде залежати від вислуги років на час звільнення зі служби та обчислюватиметься у процентах з урахуванням середньомісячного заробітку (грошового забезпечення), яке складається з окладу за посадою, спеціальним званням, надбавку за вислугу років, додаткових видів грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії. В той же час максимальний розмір пенсії не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність.

Відповідно до ст.17 Закону № 22612-XII до вислуги років особам офіцерського складу, середнього, старшого та вищого начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби зараховується військова служба, служба в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції, Державній кримінально-



виконавчій службі України на посадах начальницького і рядового складу з дня призначення на відповідну посаду.

Додатково до вислуги років зараховується час навчання у цивільних вищих навчальних закладах, а також в інших навчальних закладах, після закінчення яких присвоюється офіцерське звання в межах до п'яти років із розрахунку один рік навчання за шість місяців служби.

Але в даному випадку потрібно зазначити, що до вислуги років для призначення пенсії відповідно до Закону № 22612-XII буде зараховане навчання у цивільному навчальному закладі тільки, в разі присвоєння офіцерського звання за наслідками закінчення такого навчання, до призначення на відповідну посаду або вступу на службу.

Досить значну частину пенсіонерів в нашій країні складають представники армії, правоохоронних органів та інших силових структур. Це означає, що тема підвищення військової пенсії буде завжди актуальна і цікава для багатьох українців, тим більше враховуючи те, що останнє суттєве підвищення було в липні 2012 року.

21 лютого 2018 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб», яка запустила в дію з 1 березня 2018 року норми постанови № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб».

Як зазначено у ст. 51 Закону № 22612-XII, перерахунок пенсій провадиться з першого числа місяця, що йде за місяцем, в якому настали обставини, що тягнуть за собою зміну розміру пенсії. Отже, нова процедура перерахунку пенсій повинна працювати з 2 квітня 2018 року, оскільки це перший робочий день відповідного місяця.

Раніше для перерахунку пенсії потрібно було звернутись з відповідною заявою до відділення Пенсійного фонду за місцем проживання. Віднині перерахунок буде проводитись автоматично на підставі поданих до Пенсійного фонду довідок про розмір грошового забезпечення що враховуються для перерахунку пенсії. Такі довідки повинні надаватись Пенсійному фонду державним органом, з якого особа була звільнена зі служби – Мін'юстом.

Для перерахунку пенсії враховується посадовий оклад, оклад за званням та відсоткова надбавка за вислугу років, які визначені на момент перерахунку пенсій у відповідності до посади, яку особа обіймала та звання на момент звільнення.

Для осіб, які звільняються зі служби після 1 березня 2018 року пенсія буде призначатись з урахуванням середньомісячної суми щомісячних додаткових видів грошового забезпечення та премії, які будуть визначатись шляхом ділення загальної суми таких видів грошового забезпечення за останні фактичні місяці служби підряд перед звільненням починаючи з 1 березня 2018 року на кількість таких місяців.

Наприклад, особа, яка звільняється зі служби в період з 01.03.2018 року по 01.04.2018 року, буде отримувати пенсію з урахуванням загальної суми грошового забезпечення за березень 2018 року, а в разі, якщо таке рішення буде прийнято в травні 2018 року, то пенсія буде вираховуватись шляхом ділення загальної суми грошового забезпечення за березень і травень на 2 місяці.

Визначення розмірів складових грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 року № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб».

Як зазначено у п.10 цієї постанова, її норми повинні були набрати чинності з 01.01.2018 року, але постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 року № 1052 до п. 10 були внесені зміни, які відтерміновували вищезазначену дату на рік. Але норми постанови № 704 набирали чинності 01.03.2018 року з прийняттям Кабінетом Міністрів України постанови № 103. Отже, грошове забезпеченні з 01.03.2018 року повинно виплачуватись в інших обсягах за дещо зміненими складовими.

Постановою № 704 запроваджено тарифні сітки розрядів і коефіцієнтів посадових окладів для різних силових структур. У додатку 8 цієї постанови передбачено схему тарифних розрядів за основними типовими посадами осіб начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби, а додаток 13 затверджує схему тарифних коефіцієнтів за посадами курсантів навчальних закладів Державної кримінально-виконавчої служби. Доречно відзначити, що додаток 14 до постанови № 704 визначає схему тарифних коефіцієнтів за спеціальним званням, в свою чергу додаток 16 визначає розмір надбавки за вислугу.

Таким чином, відповідно до п. 4 постанови № 704, посадові оклади визначаються шляхом множенні розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня 2018 р, на відповідний тарифний коефіцієнт згідно з додатками.

Виплата перерахованих пенсій буде здійснюватиметься поетапно: у розмірі 50% з 1 січня 2018 року; 75% – з 1 січня 2019 року до 31 грудня 2019 року; з 1 січня 2020 року – 100% суми підвищення пенсії, визначеної станом на 1 березня 2018 року.

#### Література

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. Дата оновлення: 01.01.2018. [URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2713-15/page2](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2713-15/page2).
2. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: постанова Каб. Міністрів України від 30.08.2017 р. № 704. Дата оновлення: 24.02.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-п>.
3. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII/ Дата оновлення: 20.01.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>.
4. Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб: постанова Каб. Міністрів України від 21.02.2018 р. № 103. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/103-2018-п>.
5. Про затвердження Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992р. № 393: постанова Каб. Міністрів України від 13.02.2008 р. № 45. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/45-2008-п>.
6. Про внесення зміни до пункту 10 постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. N 704: постанова Каб. Міністрів України від 27.12.2017 № 1052. URL: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/KP171052.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP171052.html)

**Лонська О.Я.**

*студентка заочної форми навчання  
б курсу факультету заочного,  
контрактного навчання та  
підвищення кваліфікації працівників  
Академії Державної  
пенітенціарної служби  
м. Чернігів, Україна*

## **ОКРЕМІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ МОЛОДІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС**

Протягом останніх десятиліть на теренах українського правового поля не вщухають дискусії щодо необхідності прийняття нового трудового законодавства. Адже існуюча низка проблем, які виникають на тлі нормативно-правових неузгодженостей, не сприяють вирішенню найбільш нагальних проблем працевлаштування молоді, серед яких помітно вирізняються наступні: залучення цих осіб до праці без належного оформлення трудових відносин, відсутність контролю за веденням трудових книжок, перевищення норм робочого часу до 70 годин на тиждень, залучення їх до роботи у нічний час, недотримання строків виплати заробітної плати, непроведення медичного огляду та багато інших.

Слід зазначити, що дана проблема в тому чи іншому вигляді була притаманна й іншим Європейським країнам. Саме врахування досвіду вирішення окреслених проблем та імплементація міжнародних документів у сфері захисту трудових прав людини є необхідними інструментами здатними вирішити існуючі прогалини у чинному трудовому Україні, а особливо при розробці, обговоренні та прийнятті «Трудового кодексу».

Науково-теоретичним підґрунтям аналізу міжнародного досвіду у галузі захисту прав трудових неповнолітніх стали праці українських і російських вчених у сфері трудового права, права соціального забезпечення, теорії держави та права, зокрема: М. Г. Александрова, О. Т. Барабаш, М. Й. Бару, Н. Б. Болотіної, В. С. Венедіктова, Л. Д. Воєводіна, Л. Я. Гінцбурга, Г. С. Гончарової, В. Я. Гоца, С. В. Дріжчаної, І. В. Зуба, С. О. Іванова, С. С. Каринського, Д. О. Карпенко, Р. І. Кондратьєва, Р. Лівшиця, М. І. Матузова, С. М. Прилипка, О. І. Процевського, П. М. Рабіновича, О. С. Реус, О. Ф. Скаун, В. М. Скобелкіна, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишевої, І. І. Шамшиної, О. І. Шебанової, В. І. Щербини, Л. П. Шумної, та інш.

Як відомо, Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників від 9 грудня 1989 р. та Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. є одними із ключових нормативно-правових документів, що регулюють трудові права молоді. У цих хартіях одним із основних прав закріплено право на працю. Так, кожна людина має право на працю і на здійснення професійної діяльності, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується (ст. 15 Хартії основних прав Європейського Союзу), в Хартії закріплена також норма щодо заборони примусової праці (ст. 5). Згідно зі ст. 21 Хартії основних прав Європейського Союзу будь-яка дискримінація на підставі статі, раси, кольору шкіри, етнічного чи соціального походження, генетичних особливостей, мови, релігії чи віросповідання, політичних або інших поглядів, належності до національних меншин, власності, місця

народження, фізичних чи розумових вад, віку чи сексуальної орієнтації забороняється [1].

Трудові права молоді закріплені також й у Європейській соціальній хартії (переглянутій) від 3 травня 1996 р., у якій із 31 права людини 22 стосуються сфери праці. З них, 6 прав передбачено статтями, що належать до обов'язкових, тобто таких, без взяття державою зобов'язань щодо яких ратифікація відбутися не може. Зокрема, це такі права, як: право на працю (ст. 1); право на створення організацій (ст. 5); право на укладення колективних договорів (ст. 6); право дітей та підлітків на захист (ст. 7); право трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей на захист (ст. 19); право на рівне ставлення при вирішенні питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі (ст. 20) [2].

Законодавством ЄС реалізація молоді права на працю забезпечується також через надання права на свободу пересування як самостійного права, за допомогою якого реалізуються не лише їх трудові, а й інші права, передбачені зазначеними хартіями, що видається нам, досить демократичним правовим інститутом.

Важливо зазначити, що іншими, але не менше значимими, джерелами права, що регламентують трудову діяльність молоді ЄС є – відповідні директиви. Серед них відзначимо ті, що дозволяють саме класифікувати трудові права молоді, зокрема: Директива 98/59/ЄЕС “Про наближення законодавств держав-членів щодо колективного звільнення” від 20 липня 1998 р. (у випадку колективного звільнення працівників); Директива 91/533/ЄЕС “Про обов'язок роботодавця поінформувати робітників про умови трудового договору або трудових відносин” від 14 жовтня 1991 р. (щодо інформування працівника про умови праці); Директива 2003/88/ЄС “Про деякі аспекти організації робочого часу” від 4 листопада 2003 р. (про робочий час і час відпочинку); Директива 89/391/ЄЕС “Про впровадження заходів для заохочення вдосконалень у сфері безпеки і охорони здоров'я працівників під час роботи” від 12 червня 1989 р. (питання безпеки та охорони праці); Директива 94/33/ЄС “Про захист працюючої молоді” від 22 червня 1994 р. (розкриває права працюючої молоді); Директива 2002/14/ЄС “Про встановлення загальної структури інформування та консультації працівників Європейського Співтовариства” від 11 березня 2002 р.; Директива 2003/72/ЄС “Про доповнення статусу європейського кооперативного товариства правилами, які регламентують залучення працівників до управління” від 22 липня 2003 р. (надає право працівникам на участь у діяльності фірми).

Таким чином, аналізуючи норми законодавства Європейського Союзу, права молодих працівників можна класифікувати на: індивідуальні трудові права і колективні трудові права.

До індивідуальних трудових прав молодих працівників належать: право на працю; право на свободу пересування; право на зайнятість; право на працевлаштування; право на належні умови праці; включаючи право на відпочинок та охорону праці; право на справедливу винагороду праці; право на професійне навчання; право на захист персональних даних стосовно своєї особи; право на інформацію та консультації; право на соціальний захист; право на ефективний правовий захист, включаючи право кожного працівника

на захист від неправомірного звільнення; право на додаткові гарантії для реалізації своїх трудових прав молоддю та інші.

До колективних трудових прав молодих працівників належать: право на інформацію та консультацію; право на об'єднання; право на участь в управлінні підприємством; право на колективні переговори; право на укладення колективних угод; право на захист колективних прав та інтересів, включаючи право на страйк.

У процесі гармонізації законодавства України необхідно продовжити порівняння національних правових норм із міжнародними трудовими стандартами й поширити їх насамперед на молодих громадян, віднесених відповідно до загальновизнаних міжнародних норм до категорії молоді.

#### **Література**

1. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р. Хартія, Міжнародний документ. URL :<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a>.
2. Європейська соціальна хартія (переглянута) (ETS № 163) // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 51. Ст. 2096.

**Українець Л.О.**

*студентка 4 курсу 242 групи*

*СумДПУ*

*імені А. С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

### **ТРУДОВЕ ПРАВО ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРАВА УКРАЇНИ**

Нині актуальним стає питання охорони праці та захисту своїх робочих прав. Виникає проблема незнання громадянами своїх трудових повноважень та обов'язків, звідси – порушення працедавцями трудового договору, що негативно впливає на працівників. Тому важливо дослідити специфіку трудового права та дізнатися як кожен працюючий громадянин може захистити свої робочі інтереси – це і зумовлює актуальність обраної теми.

Важливе місце у системі правових відносин світу займає трудове право. Воно є однією із новітніх галузей права, яка сформувалась у результаті бурхливого соціально-економічного розвитку суспільства та держави початку XIX століття. Тривалий час відносини з питань праці регламентувались у межах цивільного права, що, переважно, задовольняло інтереси та потреби держави і роботодавців, які використовували достатньо широку систему важелів впливу на поведінку працівників. Разом із тим, проведення системних змін у значних частинах держав західної Європи на початку XIX століття, впровадження ринкових засад у економічні процеси, що супроводжувалось активним застосуванням новітніх на той час технологій у виробництво, спричинило негативні тенденції у сфері праці через звільнення значної кількості працюючих, що, як наслідок, спонукало позбавлених заробітку об'єднуватися та активно захищати свої права та інтереси. Це спричинило появу різних громадських організацій, покликаних захищати права своїх членів [3, с. 23].

Виникнення трудового права стало об'єктивним і закономірним результатом суспільного компромісу між державою, роботодавцями і працюючими. Першими парламентськими (законодавчими) актами напочатку XIX століття стали акти, спрямовані на обмеження тривалості робочого часу фабричних працівників (жінок, неповнолітніх тощо) у Великобританії, Франції, а потім – і в інших державах. Тому спочатку законодавство про охорону праці працюючих отримало назву фабричне законодавство (фабричне право), а дещо пізніше – робітниче законодавство (робітниче право)[3, с. 24]. У XX столітті, достатньо широкого розповсюдження набула назва «законодавство про працю», а назва галузі права – «трудове право». Натомість, у західноєвропейській доктрині права також вживається термін «соціальне право» (Німеччина). Очевидно, що з позицій ефективного галузевого поділу права більшкоректною видається назва саме «трудове право» [3, с. 24].

Сучасний стан трудового права в Україні характеризується виключно перехідним етапом становлення, для якого характерним є: 1) невідповідність сучасному стану розвитку суспільства і держави; 2) відсутність соціально-економічних реформ і, зокрема, реформи трудових відносин; 3) безсистемний розвиток національного і регіональних ринків праці; 4) відсутність прозорих механізмів реалізації та правової охорони права на працю та інших трудових прав; 5) недосконалість механізмів судового та позасудового захисту трудових прав; 6) складність та суперечливість трудового законодавства; 7) відсутність ефективних механізмів соціального партнерства; 8) відсутність гармонізації трудового законодавства із міжнародними стандартами з питань праці; 9) відсутність дієвих механізмів державного нагляду і громадського контролю з питань праці. Зазначені та інші чинники вказують на об'єктивну необхідність подальшого системного реформування трудового права [3, с. 24].

Виходячи з особливостей трудового права, вчений М. Іншин пропонує таку його дефініцію: «**Трудове право** – це система норм права, які приймаються уповноваженими на те суб'єктами (органами, організаціями), у тому числі узгоджувально-договірному порядку, та спрямовані на ефективне правове регулювання відносин з питань праці з метою забезпечення соціального миру та злагоди у суспільстві і державі» [3, с. 24]. Предметом трудового права, так само як і інших галузей права є певні суспільні відносини. Визначення предмета трудового права має важливе значення, адже тільки окресливши коло суспільних відносин, які становлять його предмет, можна визначити сферу застосування трудового законодавства. У сфері суспільної організації праці існує декілька видів суспільно-трудових відносин. Однак до предмета трудового права належать лише відносини найманої праці, які виникають на підставі укладення трудового договору. [2, с. 129].

До основних рис трудового права як самостійної галузі права можна віднести наступні: а) наявність цілісної системи норм трудового права; б) спрямованість на забезпечення ефективних і доступних механізмів реалізації, гарантування та правової охорони права на працю, інших трудових прав; в) спрямованість на розвиток в Україні ефективної моделі соціального партнерства, національного і регіональних ринків праці; г) наявність специфічного предмета та методу правового регулювання;

д) наявність специфічних завдань, функцій і принципів; е) наявність специфічного кола джерел та суб'єктного складу; є) специфічний характер виникнення, зміни та припинення правовідносин з питань праці; ж) специфічна юридична відповідальність суб'єктів правовідносин з питань праці[3, с. 25].

Важливими структурними елементами трудового права є трудові інститути: трудовий договір, робочий час, час відпочинку, заробітна плата, трудова дисципліна, охорона праці, матеріальна відповідальність, трудові спори, колективне договірне регулювання праці, підготовка і перекваліфікація кадрів, зайнятість населення, нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю.

Усі трудові права і обов'язки, які має громадянин, закріплені у відповідних джерелах трудового права. Це нормативно-правові акти, що регулюють трудові та похідні від них інші відносини в сфері застосування праці всіх працівників. Головне місце серед джерел трудового права приділяється Конституції України, в якій право на працю систематизоване з низкою прав людини, які, з одного боку, будучи безпосередньо пов'язані з трудовою діяльністю, виступають неподільно, а з іншого – являють собою комплекс прав людини, пов'язаний з її трудовою діяльністю шляхом не трудових, а деяких інших галузевих правовідносин.

Проблеми вдосконалення всіх норм права, покликаних забезпечити людині належний рівень життя і реалізацію її прав в Україні, вирішуються як на загальнотеоретичному, так і на практичному рівні. Актуальність даних проблем зростає в умовах економічної кризи і хронічного невиконання державними органами обов'язків перед трудівниками щодо забезпечення їх основним джерелом доходів – заробітною платою[3, с. 26].

Основи правового регулювання праці закладені в ст.43 Конституції України. Текст статті починається з закріплення вільного характеру праці. Свобода праці означає, насамперед, вільний для громадянина вибір – працювати або не працювати. Юридичний обов'язок трудитися Конституцією не передбачений. Вибір громадянина на користь роботи підкріплюється матеріальними стимулами, оскільки для більшості працездатних громадян трудова діяльність залишається основним джерелом засобів існування.

Конституція України закріплює цілу систему основоположних соціально-економічних прав та свобод людини, зокрема: право на свободу об'єднання (ст. 36); право власності (ст. 41); право на підприємницьку діяльність (ст. 42); право на працю (ст. 43); право на страйк (ст. 44); право на відпочинок (ст. 45); право на соціальний захист (ст. 46); право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); право знати свої права і обов'язки (ст. 57); право на правову допомогу (ст. 59)[1].

З цими правами тісно пов'язані й інші права людини, які мають важливе юридичне значення у правовідносинах з питань праці: право на громадянство (ст. 25); право на життя (ст. 27); право на повагу до гідності (ст. 28); право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29); право на невтручання в особисте та сімейне життя (ст. 32) тощо [1].

На основі Конституції створюються відповідні закони, що регламентують трудові відносини громадян України. Зокрема, закон України «Про оплату праці» від 24 березня 1995р. визначає економічні, правові та

організаційні положення оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та господарювання, а також з окремими громадянами та сфери державного і договірної регулювання оплати праці і спрямований на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функцій заробітної плати [3, с. 57]. Закон України «**Про відпустки**» від 15 листопада 1996 р. встановлює державні гарантії права на відпустки, визначає умови, тривалість і порядок надання їх працівникам для відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також для виховання дітей, задоволення власних життєво важливих потреб та інтересів, всебічного розвитку особи. Згідно зі статтею 2 Закону право на відпустки мають громадяни України, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють за трудовим договором у фізичної особ. Іноземні громадяни та особи без громадянства, які працюють в Україні, мають право на відпустки нарівні з громадянами України [3, с. 59].

Закон України «**Про колективні договори і угоди**» від 1 липня 1993 р. визначає правові засади розробки, укладення та виконання колективних договорів і угод з метою сприяння регулюванню трудових відносин та соціально-економічних інтересів працівників і роботодавців [3, с. 61]. Закон України «**Про зайнятість населення**» від 01.03.91 року. В умовах ринкової економіки і рівноправності різних форм власності цей Закон визначає правові, економічні та організаційні основи зайнятості населення України і його захисту від безробіття, а також соціальні гарантії з боку держави в реалізації громадянами права на працю [3, с. 62].

Закон України «**Про охорону праці**» від 14.10.92 р. визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян на охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює за участю відповідних державних органів відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні [3, с. 62-63].

Таким чином трудове право є однією з основних галузей у правовій системі України. Воно регулює правовідносини між працівниками і працедавцями. Завдяки знанням про трудове право кожен юридично зареєстрований працюючий громадянин має можливість захистити свої права та обов'язки. Трудові права працівника закріплені у Конституції України, Законі України «Про оплату праці», «Про відпустки», «Про охорону праці», «Про зайнятість населення» та ін..

### **Література**

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>
2. Основи права України / [В. Я. Буряк, В. К. Грищук, О. В. Грищук, М. С. Долинська та ін.] ; за ред. В. Л. Ортинського. – 2-ге вид., перероб. і доповнене. – Львів: Оріяна-Нова, 2005. – 368 с.
3. Трудове право України : підручник / [М. І. Іншин, В. Л. Костюк, В. П. Мельник та ін.] ; за заг. ред. М. І. Іншина. – 2-ге вид., перероб. і доповнене. – Київ: Центр учбової літератури, 2016. – 472 с.



**Абдуллаєва А.Х.**  
*студентка 2 курсу, 3 групи*  
*Міжнародно-правового факультету*  
*Національного юридичного*  
*університету*  
*імені Ярослава Мудрого*  
*м. Харків, Україна*

## **ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СФЕРІ ПРАЦІ В УКРАЇНІ**

Питання про рівність чоловіків і жінок на ринку праці є насущним на теренах сучасної України. У 2014 році Україна остаточно визначилась зі своїми геополітичними орієнтирами. Тому, щоб відповідати нормам європейського законодавства, варто звертати увагу на приховані і явні вияви дискримінації у сфері праці та унеможливлювати їх. Актуалізується проблема гендерної рівності в законодавстві про працю України. Проблема полягає у соціально – економічній нерівності у сфері праці, що унеможливлює ефективну участь людей різних статей у покращенні становища в суспільстві. Питання гендерної рівності цікавить багатьох науковців, серед них проблему гендерної нерівності на ринку праці вивчали В.М. Андріїв, С.І. Бандура, Д.П. Богиня, І.К. Бондар, В.В. Онікієнко, С.В. Тютюннікова, А.А. Чухна, М.І. Світенко та інші.

Метою роботи є розкриття проблем гендерної нерівності і дослідження особливостей правового регулювання гендерних відносин у сфері праці в Україні.

Кодекс законів про працю України закріплює неприпустимість будь-якого прямого або непрямого обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання. Стаття<sup>21</sup> Кодексу Законів про Працю також забезпечує рівність трудових прав усіх громадян.

Згідно з даними міжнародних звітів, які вимірюють стан гендерних відносин (GlobalGenderGapReport, UNDP HumanDevelopmentReport та ін.) для України характерним є нерівний доступ чоловіків та жінок до матеріальних ресурсів, суттєва різниця в оплаті праці, гендерно сегрегований ринок праці. За даними HumanDevelopmentReport на 2015 рік зайнятих на ринку праці, працюючих, або активно шукаючих роботу жінок в Україні 52,2 % [1], а чоловіків 67,4. [2] У 2016 році дослідження рівнів зайнятості чоловіків і жінок на ринку праці України свідчить про незмінно вище залучення чоловіків у сферу зайнятості переважання близько 10 %. Також існує певна різниця між заробітними платами жінок і чоловіків. Так середньомісячна заробітна плата жінок та чоловіків за видами економічної діяльності у 2017 році за даними Державної служби статистики є порівняно нижчою з заробітною платою чоловіків. Наприклад, у сфері фінансів і страхової діяльності жінка може отримати в середньому 11200 тисяч гривень, тоді як чоловіки, які займаються цим видом діяльності отримують 17207 тисяч гривень. [3] Основною причиною існування гендерного розриву в рівні оплати праці працівників з однаковими професійними якостями є “вертикальна” форма професійної сегрегації, за якої

жінки концентруються на посадах нижчого рівня в усіх, без виключення, секторах економіки і внаслідок цього мають нижчі рівні заробітної плати.[4,с.403] Рівна участь жінок та чоловіків у функціонуванні ринку праці та досягнення ґендерної рівності щодо доступу населення до гідної праці має стати важливим напрямом державної політики зайнятості. Стан ґендерних відносин у сфері зайнятості в Україні врегульований низкою законодавчих актів, а саме Законом України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV, Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної програми з утвердження ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року” від 27 грудня 2006 р. № 1834, Законом України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 р. № 108/95 . Наприклад, згідно зі статтею 1 Закону України «Про оплату праці» розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, тобто заробітна плата не залежить від статі працівника. Але, як показують вищенаведені статистичні данні, таке законодавче закріплення цілком не вирішує проблему ґендерної нерівності у сфері праці.

Рада Європи пов’язує це перш за все з ґендерними стереотипами – упередженими ідеями, згідно з якими чоловіки та жінки умовно наділяються характеристиками та функціями, що визначаються та обмежуються їхньою статтю. Дії ради Європи зосередженні на сприяння обізнаності про ґендерну рівність. Комітет міністрів Ради Європи у Рекомендації державам-членам щодо стандартів та принципів ґендерної рівності нагадує про важливість затвердження методики впровадження стратегії досягнення ґендерної рівності, включаючи ґендерне фінансування, ґендерний аналіз та оцінку ґендерного впливу.[5,с.9]

Важливо розробити механізм доведення особою її дискримінування іншим суб’єктом трудового права. Тоді, чоловіки та жінки будуть захищені від проявів дискримінації за статтю.

Для вирішення наявної проблеми варто :

- проводити освітню та роз’яснювальну роботу серед громадян для того, щоб позбутися упередженого ставлення осіб до статевої належності, і подальшої оцінки працівника виключно за професійними якостями;
- затверджувати державні проекти з сприяння ґендерної рівності;
- заручитися допомогою профспілок у вирішенні спорів відносно дискримінації за статтю, а саме конкретизувати їх повноваження у запобіганні і протидії ґендерної нерівності в сфері праці;
- посилити співпрацю національних і місцевих органів, розробивши ефективний механізм подання і розгляду скарг на дискримінацію до органів місцевого самоврядування і місцевих органів влади.

#### Література

1. Labourforceparticipationrate, female (% ages 15 andolder) // UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME HumanDevelopmentReports URL: <http://hdr.undp.org/en/indicators/48706>
2. Labourforceparticipationrate, male (% ages 15 andolder) // UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME HumanDevelopmentReports URL: <http://hdr.undp.org/en/indicators/48806>
3. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Управління трудовим потенціалом: [навч. посібник] / В. С. Васильченко, А. М. Гринченко, О. А. Грішнова, Л. П. Керб. – К. : КНЕУ. – 2005. – 403 с
5. Council of Europe Gender Equality Strategy 2014–2017 [Електронний ресурс]. – Strasbourg : Council of Europe, 2015. – p. 9

**Мошенська Я.С.**

*студентка 4 курсу 241 групи*

*СумДПУ*

*імені А.С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

## **ПРАВОВІ ЗАСАДИ УКЛАДЕННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ ЗА КОНКУРСОМ В УКРАЇНІ**

Укладення трудового договору є одним із найголовніших етапів розвитку трудових відносин, оскільки він є першочерговим фактом для реалізації конституційного права громадян на працю. Проте, цьому факту передують ряд процедур, серед яких і вибір конкретного кандидата, з яким і повинен укладатися договір. Одним із найбільш перспективних механізмів обрання кандидата, який би найкраще виконував покладені на нього трудові обов'язки. Відносини щодо вибору особи, з якою укладатиметься трудовий договір для заміщення вакантної посади на сьогодні врегульовані лише в сферах публічної служби та освіти і науки. Правове регулювання цих процедур також не позбавлене недоліків, що дискредитують такий спосіб відбору. Тому завданням юридичної науки є вироблення таких правових норм, які б задовольняли потреби суспільства і роботодавця. Для цього необхідно детально дослідити специфіку укладення договорів на конкурсних засадах та основні проблеми, які виникають на практиці у зв'язку із застосуванням таких процедур.

Перший розділ «Загальна характеристика конкурсного відбору під час прийняття на роботу в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких розкриваються загальні засади укладення трудового договору за результатами конкурсу, визначається місце конкурсного відбору в системі підстав виникнення індивідуальних та уточнюється визначення найголовніших понять [1, с. 25].

У підрозділі 1.1 «Поняття і різновиди підстав виникнення трудових правовідносин» автор визначив основні юридичні склади, які є підставами виникнення індивідуальних трудових правовідносин. Встановлено, що юридичними фактами, які входять до структури таких складів можуть бути лише правомірні юридичні дії учасників трудових правовідносин, які направлені на виникнення трудових відносин між конкретною фізичною особою (працівником) та власником, або уповноваженим ним органом (роботодавцем).

У підрозділі 1.2 «Особливості виникнення трудових відносин на конкурсній основі» звертається увага на відмінні ознаки укладення трудового договору за результатами конкурсу, аналізується нерозривність конкурсної процедури та укладення трудового договору з особою, яка її успішно пройшла. Зроблено висновок про наявність таких специфічних ознак підстави

виникнення трудових відносин на конкурсній основі як спеціальне нормативне регулювання, складна структура, що передбачає змагання між кількома претендентами та завершеність у формі рішення керівника про призначення на посаду. Запропоноване власне визначення укладення трудового договору за конкурсом як підстави для виникнення трудових правовідносин [2, с. 56]. Обґрунтовується визначення принципів конкурсного відбору та основних переваг його використання для відбору працівників.

Підрозділ 1.3 «Характерні особливості трудового договору, укладеного за результатами конкурсу» присвячений аналізу відмінностей трудового договору, укладеного на конкурсній основі. Автор вказує на нерозривність конкурсної процедури та її остаточного результату та висловлює думку, що особа, яка найкраще серед інших претендентів відповідає усім встановленим на початку конкурсу критеріям, має стати стороною трудового договору [2, с. 78]. Досліджуються питання укладення контракту за результатами конкурсних процедур, волевиявлення учасників конкурсної процедури щодо укладення трудового договору та оформлення результатів проведеного конкурсу.

Другий розділ «Правове забезпечення реалізації конкурсного відбору для прийняття на роботу працівників» складається з трьох підрозділів, в яких детально аналізується правове регулювання укладення трудового договору на конкурсній основі.

У підрозділі 2.1 «Порядок реалізації конкурсного відбору для вступу на державну службу» досліджено нормативно-правові акти, які регулюють проведення конкурсу для заміщення вакантних посад на державній службі. Автором виділено етапи реалізації конкурсного відбору для вступу на державну службу, висловлюється думка щодо необхідності удосконалення та диференціації методики оцінювання кандидатів, акцентуванні уваги на спеціалізації державного органу [3, с. 65].

У підрозділі 2.2 «Використання конкурсного відбору під час прийняття на роботу у приватній сфері» визначаються можливості правового регулювання укладення трудового договору за результатами конкурсу, який проводиться на приватних підприємствах. Автором надається загальна характеристика основних методик відбору персоналу та звертається увага на відсутність загальних принципів проведення такого відбору, що може поставити під загрозу порушення трудових прав громадян. Така ситуація є неприпустимою і потребує серйозного втручання держави для гарантування виконання встановлених Конституцією України зобов'язань захищати право на працю.

У підрозділі 2.3 «Особливості виникнення трудових відносин на конкурсній основі для окремих категорій працівників» звертається увага на зміст спеціальних нормативно-правових актів, якими регулюються відносини щодо укладення трудових договорів із працівниками у сфері освіти і науки. Звертається увага на особливості правового статусу конкурсної комісії та посади, проведення конкурсу для заміщення яких є обов'язковим. Окремо досліджується історія розвитку конкурсного відбору кадрів у вищих навчальних закладах та наукових установах. На підставі дослідження виділено специфічні ознаки конкурсного відбору працівників у сфері освіти і науки.

У третьому розділі «Правові проблеми виникнення трудових відносин на конкурсній основі та напрями їх вирішення», який складається з трьох розділів,

на підставі проведеного аналізу трудового законодавства та наукових праць автором узагальнено основні проблеми предмету дослідження та визначено окремі напрями їх вирішення [4, с. 78].

У підрозділі 3.1 «Проблеми правового регулювання конкурсного відбору працівників в Україні» автором проаналізовано зміст проектів Трудового кодексу України та критично оцінюються норми, що стосуються визначення конкурсу як підстави укладення трудового договору. На сучасному етапі розвитку трудового законодавства основними проблемами правового закріплення конкурсу як механізму відбору працівників та підстави для укладення трудового договору визначено системність регулювання відносин щодо організації та проведення конкурсу в рамках трудового законодавства, дотримання широкої гласності факту проведення конкурсу та інформації про нього, розширення сфер виникнення трудових відносин на підставі проведення конкурсу, удосконалення методології здійснення конкурсного відбору, закріплення правових засад фіксування засідання конкурсної комісії та юридичних наслідків прийнятого нею рішення [4, с. 90].

Підрозділ 3.2 «Основні напрями удосконалення інституту конкурсного відбору під час прийняття на роботу» присвячений систематизації потенційних напрямів вирішення проблем правового регулювання суспільних відносин. Визначені автором напрями удосконалення кореспондують найголовнішим проблемам, які називаються вченими-правознавцями. Особлива увага приділяється забезпеченню рівного доступу до участі у конкурсі, дотримання принципу об'єктивності під час його приєднання та забезпечення єдності юридичного складу [5, с. 62].

У підрозділі 3.3. «Іноземний досвід прийняття на роботу на конкурсній основі та перспективи його використання в Україні» з використанням порівняльно-правового методу оцінюється можливість використання іноземного досвіду в українській системі трудових норм. Надана загальна характеристика використання конкурсних процедур в зарубіжних країнах для вступу на державну службу [5, с. 67]. На підставі цього автором рекомендована реалізація окремих напрямків удосконалення правового регулювання з урахуванням досвіду іноземних країн. Правове регулювання виникнення трудових відносин на конкурсній основі є перспективним напрямком наукових досліджень та законотворчої діяльності.

#### **Література**

1. Гоц. О.В. Правове регулювання виникнення трудових правовідносин з науково-педагогічними працівниками: канд. юрид. наук / Національний ун-т внутрішніх справ. - Х., 2004. – 180 с.
2. Про захист прав людини і основоположних свобод: конвенція Ради Європи 1950 року // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13, № 32. – С. 270
3. Трудове право: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл./В.В. Жернаков, С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко та ін.; за ред. В.В. Жернакова. – Х.: Право, 2012. – 496 с.
4. Трудове право України: підруч. / за ред. О.М. Ярошенка, С.М. Прилипка [5-те вид., переробл. і доповн.]. – Х.: ФІНН, 2012. – 800 с.
5. Єрьоменко В.В. Застосування Конституції до трудових і пов'язаних з ними правовідносин / В.В. Єрьоменко // Актуальні проблеми права: теорія і практика: зб. наук. праць / редкол.: Л.І. Лазор та ін. – Луганськ: Видавництво Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2009. № 14. С. 65–82.

**Галстян Араксія Гагіківна**  
*студентка 3 курсу 352 групи  
Чорноморського національного  
університету імені Петра Могили  
м.Миколаїв, Україна*

## **ЩОДО ПРОБЛЕМ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ:СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ**

На теперішній момент в Україні діють всі необхідні інститути для реалізації соціальної політики, але існує нагальна потреба приведення українських стандартів до європейських, так як вони являються для нас стратегічним орієнтиром та метою, заради якої проводяться реформи. Світ продовжує відчувати різноманітні тенденції в сфері зайнятості населення. Нові трудові правовідносини диктовані суспільством, докорінними змінами як в технологічному так і в інформаційному аспекті, що призвели до активних змін на ринку праці, та виникненню порівняно з минулим-нестандартних форм зайнятості.

До питання зарубіжного досвіду правового регулювання зайнятості населення зверталися багато вчених, таких як: В. Ескудеро, С. Кюном, С. Міласі, Ст. О.М. Дерморис, М. Енберг, С.Ю. Чернета.

Згідно з новою оцінкою МОП, на основі даних та методологій очікується, що рівень глобального безробіття в 2018 році дещо зменшиться до 5,5 відсотка (з 5,6 відсотка в 2017 році), що вказує на найнижчий показник з 2007 року. Загальна кількість безробітних, як очікується, в 2018 році буде перевищувати 192 мільйони. У 2019 році очікується, що рівень глобального безробіття залишиться практично незмінним, тоді як кількість безробітних, за прогнозами, зросте на 1,3 мільйона[1].

Протягом більше 20 років Програма розвитку ООН(далі - ПРООН)працює в Україні для подолання бідності, зменшення гендерної нерівності та підвищення рівня життя. Затвердження 17 глобальних Цілей сталого розвитку ( далі - ЦСР)у 2015 році на саміті ООН, та адаптація їх за ініціативи Уряду України, за координації Міністерства економічного розвитку, та за сприяння системи ООН в Україні. *З 2017 році та до теперішнього моменту тривають активні процеси адаптації* Національних цілей розвитку України на базі ЦСР.

На основі операційної цілі «повної і продуктивної зайнятості та гідної праці для всіх» затверджені такі завдання як: розвиток самозайнятості населення; до 2030 року забезпечити повну і продуктивну зайнятість та гідні умови праці для всіх жінок і чоловіків, зокрема молодих людей та інвалідів, і рівну оплату за працю рівної цінності відповідно до показників продуктивності праці;підвищити рівень зайнятості населення до 70% у 2030 році за рахунок створення нових робочих місць; сприяти забороні та ліквідації найгірших форм дитячої праці, а до 2025 року припинити практику використання дитячої праці в усіх її формах. Згідно з доповіддю ПРООН,індекс людського розвитку (ІЛР) України становить 0,743. Це 84-е місце серед 188 країн і територій. В 2015 році Україна була на 81-му місці. Результати України залишаються нижчими за середні показники країн, що належать до групи з високим рівнем людського

розвитку, і нижчими за середні показники по країнах Європи і Центральної Азії [2].

Україна переживає не лише процес економічних змін, а й конфлікт у Східній Україні продовжує негативно впливати на країну, і проблема безпеки та захисту робочої сили стає все більш важливою в даний час. Оцінюючи нагальні потреби нових вразливих груп, ПРООН тісно співпрацює з Міністерством соціальної політики України, Державною службою зайнятості та іншими партнерами з метою надання нових професійних та перекваліфікаційних можливостей інвалідам, особам старшого віку, молоді, а останнім часом - для внутрішньо переміщених осіб та колишніх комбатантів.

Державна служба статистики повідомила, що рівень безробіття в Україні у лютому 2018 року зріс порівняно із січнем 2018 року на 1,3% і становив 383,7 тис. осіб. Кількість вакансій у лютому поточного року становила 71,8 тис., конкурс на одне вакантне місце становив 5 осіб [3]. Це створює велике навантаження на систему соціального забезпечення, що фінансується державою. Система освіти та професійної підготовки не систематично забезпечує навички, які потребують роботодавці; у молоді обмаль можливостей отримати перший досвід роботи. У сільських районах і малих містах нові робочі місця практично не створюються.

Наприклад, в лютому 2017 року TNS провело дослідження для Національної ради реформ, при Президентові України з питань стратегічного планування, узгодження позицій щодо стратегії реформ в Україні та моніторинг їх реалізації, де більшість респондентів, яким довелося звернутися до Пенсійного фонду, Державної служби зайнятості, вказали, що вони були цілком або досить задоволені якістю послуг, що надаються цими установи. Половина респондентів відповіли, що вони задоволені якістю обслуговування в Міністерстві Юстиції та Державній службі України з питань праці [4]. Такі дані, вказують на те, що процес реалізації реформ відбувається, та якість надання послуг покращується.

До того ж, більшість респондентів вказали, що корупція, бюрократія і формалізм є основними проблемами державної служби. Близько половини респондентів вказують, що головні проблеми, які існують в державній службі, є безвідповідальність державних службовців та погана продуктивність [4]. Відповідно, до цього опитування, можна зробити висновок, що навіть міжнародні проекти не можуть здійснити вплив на такі негативні явища, які відбуваються всередині органів державної влади.

Ще одне питання пов'язане з вразливою зайнятістю, ситуація якої погіршилась в умовах 2018 року. Особи з вразливою зайнятістю, або вразливі працівники, - це самозайняті працівники і особи, що працюють на сімейному підприємстві і вносять вклад в доходи сім'ї. Такі працівники рідко мають офіційно оформлені трудові договори і тому зазвичай працюють в умовах, які не можна назвати умовами гідної праці. На сьогоднішній день найбільш уразливими групами на ринку праці є малокваліфіковані робітники, молодь, жінки, люди похилого віку, мігранти також сюди можна віднести внутрішньо переміщених осіб, фріланс.

Масштаби вразливої зайнятості значно ширше, ніж масштаби безробіття. З огляду на те, що покращення у сфері зайнятості, як показують, є скромними, в найближчі роки кількість працюючих у вразливих формах



зростатиме. В усьому світі значний прогрес, досягнутий в минулому у скороченні даних груп зайнятості, суттєво призупинився з 2012 року.

За даними Міжнародної організації праці у 2017 році приблизно 42 відсотки працівників (або 1,4 мільярда) у всьому світі оцінюються як вразливі форми зайнятості, тоді як ця частка очікується залишиться особливо високою у країнах, що розвиваються - на рівні вище 76 відсотків, відповідно[1]. Тривожним є те, що поточний прогноз передбачає, що тенденція зміниться, коли кількість людей з даним видом зайнятості, за прогнозами, збільшиться на 17 мільйонів в рік в 2018 та 2019 роках, що вказує на недоліки як в нормативному аспекті (прогалини в законодавстві, відсутність чіткого механізму реалізації нормативно-правових актів) так і в економічному аспекті (не функціональні фінансові ринки та брак світового попиту - продовжує впливати на підприємства та стримувати інвестиції та створення робочих місць). Крім цього, політикам необхідно більше зосередитись на зміцненні політики зайнятості та подоланні надмірної нерівності. Існує багато доказів того, що добре продуманий ринок праці та соціальна політика є важливими для стимулювання економічного зростання та подолання кризи робочих місць.

Автори WorldEmploymentandSocialOutlookтакож документують той факт, що якість роботи залишається головною проблемою. Хоча рівень бідності зменшився, темпи скорочення чисельності працюючих малозабезпечених у країнах, що розвиваються, сповільнювалися, а вразлива зайнятість все ще становить понад 46 відсотків загальної зайнятості по всьому світу, що торкається майже 1,5 мільярда людей. Поширеність вразливості буде продовжувати залишатися найвищою в аграрному секторі, впливаючи на 60-90% працівників. Але вразливі та неформальні форми зайнятості поширені як у спадних секторах (наприклад, у сільському господарстві), так і в зростаючих секторах (наприклад, ринкових послуг). Тим часом гендерний розрив залишається. Жінки мають більш низьку якість праці та меншу зарплату, ніж чоловіки.

Існує багато негативних наслідків, пов'язаних із нестабільною зайнятістю, а тим більше тимчасовою роботою. Це впливає на активність громадянськості, створює соціальну ізоляцію та часто призводить до меншої участі в демократичних процесах, таких як голосування. Працівники, які працюють у вразливій формі зайнятості. Менша кількість даних працівників є членами профспілок, і мають меншу можливість захисту через обмеження, колізії та взаємовиключні тлумачення законодавства. Через низьку заробітну плату та відсутність пільг, нестабільним працівникам часто виникають труднощі з доступом до ліків, особливо лікарських засобів за рецептом.

Вразлива зайнятість послідовно пов'язана з негативними результатами фізичного та психічного здоров'я. До того ж, Всесвітня організація охорони здоров'я визначила глобальне домінування нестабільної роботи як значного внеску в "соціальну нерівність у сфері охорони здоров'я та незадовільної системи обслуговування"[5]. Дані особи: частіше піддаються стресовим умовам праці, збільшеному робочому навантаженню, включаючи неоплачувані понаднормові роботи. Отримують більше професійних травм, так як, швидше за все, робота вимагає фізичної праці та, швидше за все, пов'язана з ризиками для здоров'я та безпеки. Це особливо стосується трудових мігрантів в яких, повністю або частково відсутній досвід або навчання; відсутність знань про



охорону праці; і страх втратити роботу або, у деяких випадках, бути депортованим. Тому потрібно запровадити рекомендації для вирішення цих проблем, включаючи обов'язкове навчання у сфері охорони здоров'я та безпеки для нових працівників та наглядових органів, а також захисту від репресій. Також без підготовки вони менш ймовірно знайдуть більш стабільну та оплачувану роботу, що продовжує цикл вразливої зайнятості.

Розглянувши актуальні проблеми зайнятості, ми дійшли до таких висновків. Проаналізувавши світову статистику, ми бачимо, що нерівність і відчуження окремих верст населення різко зростає, якщо не вживати заходів для захисту вразливих груп від безробіття, дискримінації. Україна та іноземні держави зобов'язані створювати на законодавчому рівні більше нормативно-правових актів, що забезпечують паритетність в суспільстві. Звичайно, владні органи не можуть в односторонньому порядку, самостійно забезпечувати здійснення даних дій. Підприємства також відіграють не малу роль у подоланні нерівності: шляхом боротьби з дискримінацією, офіційним працевлаштуванням, та забезпеченням соціальним пакетом гарантій. Україна, незважаючи на певний регрес в Індексі людського розвитку, прийняла та впроваджує комплексний пакет критичних реформ, таких як реформи охорони здоров'я, освіти та соціальної безпеки, реформи земель та дерегуляції, державного управління, антикорупційні та правоохоронні реформи, а також багато інших змін. Кінцевим результатом реформ має стати прогрес людського розвитку для кожного в Україні та світі без винятку – нікого не залишаючи позаду.

#### **Література**

1. World Employment and Social outlook. Trends 2018 [Електронний ресурс] // International Labour Organization. – 2018.
2. Selim Jahan. Human Development Report / Selim Jahan, Eva Jespersen. // United Nations Development Programme. - 2016. - №26. - С. 199-225.
3. В Україні зростає безробіття [Електронний ресурс] // УНІАН. - 2018. - Режим доступу до ресурсу: <https://economics.unian.ua/finance/10044299-v-ukrajini-zrostaye-bezrobittya.html>.
4. Кабінет Міністрів України. Reforms in Ukraine: Progress in 2017 & Priorities for 2018 / Кабінет Міністрів України. // Ukraine reform conference. - 2018. - С. 19-20.
5. Commission on Social Determinants of Health,. Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health: Final Report [Електронний ресурс] / Commission on Social Determinants of Health, // World Health Organization. - 2008.

**Томіна Анастасія**

*студентка 4 курсу 0047 групи*

*СумДПУ імені А.С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

#### **МЕДИЧНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ЧОГО ЧЕКАТИ**

Україна витрачає на медицину 4% ВВП – що значно більше, ніж будь-яка країна з аналогічним рівнем доходів. Третина цих коштів фактично витрачається – через утримання непотрібних приміщень, неефективне використання, корупцію. Лікуватися ж українці змушені за власний кошт. Згідно

з результатами дослідження GfK Ukraine, 18 мільйонів українців ходять до лікарні щорічно, а 93% з них – платять у цих лікарнях з власної кишені. За оцінками Світового банку, витрати українців на медицину складають 3,5% ВВП України. А тривалість життя українців, яка є визначальним показником рівня охорони здоров'я, одна з найнижчих в Європі. Україна посідає 104 місце серед 183 країн.

Саме тому назріла необхідність у медичній реформі. Перехід на страхову медицину триватиме протягом трьох років, і за цей час буде запущена сімейна страхова медицина європейського зразка, при якій пацієнт вибирає фахівця і укладає з ним угоду. На перших порах це торкнеться тільки первинної ланки – сімейних лікарів, дільничних терапевтів та дільничних педіатрів. Між пацієнтом і лікарем буде укладено угоду, в якій буде зазначено перелік послуг, оплачуваних державою. Лікар первинної ланки також видаватиме довідки, проводитиме профілактичний огляд, первинну діагностику. Якщо послуги лікаря з яких-небудь причин пацієнта не влаштовують, він може змінити фахівця на іншого. При цьому, лікар буде отримувати оплату в залежності від обсягу виконуваних роботи і кількості пацієнтів.

Щодо вторинної ланки (стаціонари, хірургічна допомога, гастроентерологи, неврологи тощо), де надається більш спеціалізована та високотехнологічна допомога. У цій сфері все реформуватися через рік – у 2019-му. Перед тим, як приступити до реформи у вторинній ланці, Верховна Рада голосуватиме за річний бюджет, у якому буде гарантований пакет медичних послуг. У цей пакет входитимуть усе, що покриватиметься державою на 100%.

З наступного року запрацює національний перелік ліків (близько 200-300 одиниць), яким буде на 100% забезпечене населення. З часом цей перелік збільшуватиметься та коригуватиметься. Якщо виникне необхідність у ліках, які не входять до цього переліку, доведеться заплатити за них з власної кишені або їх покриє страховка (страховку можна придбати, як і раніше або її може оформити вам, наприклад, роботодавець). Теж саме стосується й медичних послуг.

Зміни передбачають – бюджетним коштом людей рятуватимуть в екстрених ситуаціях та доглядатимуть під час смертельного захворювання. Безкоштовними також будуть пологи. Натомість з власної кишені пацієнту доведеться заплатити за естетичну медицину, частково стоматологію та звернення до вузького спеціаліста без скерування. У МОЗ планують, що за кожного пацієнта сімейному лікарю буде нараховано 370 гривень. За малих дітей та людей похилого віку – платитимуть удвічі більше. Але не вся ця сума йтиме до лікаря. У неї закладені також видатки мед закладу. Тобто кошти підуть не лише на оплату праці сімейного лікаря, а й медичного персоналу, комунальні платежі та витратні матеріали. Попри це чиновники запевняють, зарплата зросте. На це сподіваються і самі лікарі.

Це має відкрити можливості для забезпечення доступної та якісної первинної медичної допомоги для сільських жителів. Заклади охорони здоров'я та їхні відділення будуть укомплектовані необхідним обладнанням і набором ліків. Сільські лікарі отримають стимулюючу оплату праці і гідні умови

для життя. На допомогу жителям села прийде телемедицина, консультування найкращих фахівців. Цей закон вже має фінансовий ресурс.

У різних регіонах України система по-різному готова до таких змін. Певною мірою це є компроміс, який мав би задовольнити органи місцевого самоврядування. Адже є варіант, коли надавачі медичних послуг будуть укладати контракти з державою, а є варіант, коли кошти будуть надходити за старою схемою – субвенцією. А умови, на яких відбуватиметься субвенція, мають бути визначені Кабінетом міністрів.

Головна ідея реформи полягає у тому, щоб змінити систему, коли кошти спрямовувалися на підтримку мережі лікарень. Замість цього кошти виділятимуться на фінансування потреб пацієнтів.

З 2020 року фінансування медичних установ визначатиметься згідно з переліком послуг, які гарантовано сплачуватиме держава.

Впровадження «програми державних медичних гарантій», тобто переліку медичних послуг та ліків, які оплачуватиме держава. Цей перелік буде щорічно встановлюватися Кабміном і затверджуватися парламентом. Впровадження системи e-Health, яка має знищити застарілу паперову звітність та дозволить збирати дані щодо необхідних послуг в окремих районах та розраховувати їхню вартість. Створення Національної служби здоров'я України (НСЗУ) – замовника медичних послуг, незалежного від постачальників (лікарень, місцевої влади та МОЗ).

Зараз велика відповідальність лежатиме на пацієнтах. По-перше, вони мають розібратися, які послуги для них тепер є безкоштовними. По-друге, вони повинні перестати давати хабарі, адже у сімейних лікарів буде чудовий дохід. Вони матимуть зарплати мінімум у 10-15 тисяч гривень. По-третє, потрібно почати перевіряти наявність медикаментів у своїх лікарнях, а не просто купувати в аптеці все те, що прописує лікар.

#### **Література**

1. Пальчук В. Реформування галузі охорони здоров'я в Україні: створення госпітальних округів у регіонах [Електронний ресурс] / В. Пальчук // Україна: події, факти, коментарі. – 2017. – № 4. – С. 39–50.
2. Закон України № 6327 «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг і ліків»

**Андрусенко Я.В.**

*студентка 5 курсу 051 групи*

*СумДПУ ім. А. С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

### **ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА РЕАЛЬНОСТІ**

Сучасна Україна переживає надзвичайно складні часи. Економічна та політична криза, девальвація національної валюти та зниження рівня грошових доходів населення зумовили підвищення ролі права соціального забезпечення. Однією з найменше захищених категорій населення є молодь, оскільки вона перебуває у стані становлення та розвитку своїх професійних якостей, внаслідок чого потребує додаткових заходів підтримки з боку держави. Основною необхідністю для молоді виступає трудова зайнятість,

аджесаме за допомогою роботи молодь може отримати засоби до існування, які дадуть змогу реалізувати себе як гідного члена суспільства. Проте працевлаштування молоді має низку невирішених питань, оскільки молодь не може на рівних конкурувати на ринку праці, а рівень продуктивності її праці значно нижчий, ніж у досвідчених працівників. Крім того, право врегулювання зайнятості молоді закріплене у великій кількості нормативно-правових актів, які не завжди узгоджуються між собою, мають протиріччя та неточності.

Проблемам працевлаштування молоді приділяли увагу численні вчені, зокрема: І. В. Заюков [1], О. С. Кайтанський [2], О. А. Трюхан [4], Л. М. Яворська [5] та ін. Проте чинне законодавство не спроможне розв'язати усі проблеми працевлаштування молоді в сучасних реаліях. Закон України «Про зайнятість населення» [3] та проект Трудового кодексу України теж не містять принципових змін у цій сфері, у зв'язку з чим можливість молодого покоління до самореалізації у трудовій діяльності не знаходить достатнього правового забезпечення. Тому наукові дослідження у сфері працевлаштування молоді на сьогодні є вкрай актуальними.

Метою статті є аналіз чинних правових норм, які регулюють працевлаштування молоді, виявлення основних сучасних проблем щодо працевлаштування молодих працівників та підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Першим вагомим кроком до розв'язання проблем зайнятості молоді в Україні є вдосконалення законодавства про зайнятість. Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», який набрав чинності з 1 січня 2013 р., діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, а також особи, яким виповнилося 15 років і які за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, можуть, як виняток, прийматися на роботу, належать до осіб, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню [3, ст. 14, пп. 2, 7]. Також до осіб, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню, належить молодь, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, звільнилася із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби (протягом шести місяців після закінчення або припинення навчання і служби) і яка вперше приймається на роботу [3, ст. 14, п. 4]. Для їх працевлаштування підприємствам, установам і організаціям з чисельністю штатних працівників понад 20 осіб встановлюється квота у розмірі 5 % середньооблікової чисельності штатних працівників за попередній календарний рік.

Молоде покоління – це трудовий потенціал, що є основою держави, її продуктивною і мобільною робочою силою, озброєною найсучаснішими знаннями. Разом з тим молодіжний ринок праці має свої особливості: з одного боку, молодий вік підвищує шанси для зайнятості, а з іншого – через відсутність трудового досвіду їх зменшує. Покликанням молоді є формування майбутнього української держави, її розбудова, зміцнення, виведення на передові економічні, наукові, культурні рубежі. Але зараз молоді люди потребують допомоги і підтримки, аби отримати професію й освіту, влаштуватися на роботу, створити міцну забезпечену сім'ю. Питання забезпечення зайнятості молоді є важливим для суспільства і держави, тому визначає особливі завдання для правового регулювання в цій сфері.

Наразі важливо, щоб законодавство у сфері працевлаштування молоді розвивалось і враховувало ті вимоги, які ставлять різноманітні трудові процеси щодо несформованого організму молодого працівника. 80 % випускників ВНЗ змушені самостійно шукати собі робоче місце, у той час коли окремі ВНЗ говорять про 100 % працевлаштування своїх випускників. Випускники навчальних закладів України відразу зіштовхуються з труднощами працевлаштування після отримання диплому. Із власних спостережень можна констатувати факт, що практично кожен третій студент під час навчання у ВНЗ замислюється над тим, що дасть йому вища освіта та де він буде працевлаштований. Саме дисбаланс попиту та пропозиції на ринку праці змушує молодь замислитись над питанням працевлаштування за кордоном. Так, вже сьогодні готові залишити Україну заради кращої роботи і вищої заробітної плати 41 % працівників віком 18-29 років [2, с. 147].

Головною перешкодою на шляху працевлаштування молодих осіб, є недостатній досвід роботи – 27,8 %, недостатня кількість робочих місць – 27,1 % та низька заробітна плата на наявних робочих місцях – 19,2 %. Зазначені перешкоди яскраво відображають неефективність сучасного ринку праці та ведуть до зменшення рівня економічної активності молоді і зайнятості, а відповідно, й до зростання економічної пасивності [1, с. 108].

Отже, на сьогодні система працевлаштування як молоді взагалі, так і випускників вищих навчальних закладів має суттєві недоліки. Законодавством передбачено певну кількість гарантій для молоді та випускників ВНЗ, що прагнуть працювати, проте вони часто стикаються з відсутністю зацікавленості роботодавців забезпечувати роботою молодь, особливо недостатньо освічену і без досвіду роботи. З другого боку, молода людина, не знайшовши роботу за фахом, починає шукати інші шляхи заробітку, тим самим втрачаючи свою кваліфікацію та навички, здобуті під час навчання. Врешті-решт, частина молоді втрачає бажання офіційно працювати взагалі, що сприяє посиленню тіньового сектору економіки, корупції та кризи. Зважаючи на те, що умови на ринку праці сьогодні продиктовані жорсткими вимогами ринкової економіки, яка зазвичай прихильна до фахівців із досвідом роботи, молодим працівникам дуже важко одержати роботу.

Єдиним можливим варіантом виходу із зазначеної соціальної кризи вбачаються у приведенні чинної нормативно-правової бази у відповідність до положень основного Закону України та провідної світової соціальної практики, а також забезпечення якісного державного нагляду за підтриманням механізму працевлаштування молоді та випускників ВНЗ в Україні.

#### **Література**

1. Заюков І. В. Проблеми та перспективи зайнятості молоді України. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. №4(28). 2014. С. 107-112.
2. Кайтанський О. С. Правові аспекти забезпечення зайнятості та працевлаштування молоді за законодавством України. Юридичні науки. Випуск 5. Том 1. 2016. С. 146-148.
3. Про зайнятість населення :Закон України. Офіційний вісник України. 2012. №63. Ст. 2565.
4. Трюхан О. А. До питання молоді на ринку праці: теоретико-правовий аспект. Юридичні науки. Випуск 3. Том 1. 2017. С. 145-149.
5. Яворська Л. М., Селезень С. В. Працевлаштування молоді в сучасних умовах: економіко-правові аспекти. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». №1 (16). 2014. С. 130-137.

**Бабенко А.М.**  
*студент 5 курсу*  
*ННІ історії та філософії,*  
*СумДПУ ім. А.С.Макаренка,*  
*м.Суми, Україна*

## **ТРУДОВІ ПРАВА ОСІБ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ У ВИЩИХ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Трудове право-це одна з найважливіших галузей в системі права нашої країни, яка регулює трудові та безліч інших, тісно пов'язаних з ними суспільних відносин, які створюються між особою, яка є роботодавцем та особою, яка є працівником у процесі реалізації працівником його конституційного права на працю. Предметом трудового права є трудові відносини, які створюються в результаті підписання та входження в дію трудового договору, а також відносини, що виникають у ході вирішення трудових неузгодженостей, відносини щодо працевлаштування та інші.

Стаття 24 Конституції України надає право всім громадянам на працю, отже особи, які отримують освіту у навчальних закладах різних ступенів також мають можливість на трудову діяльність також і в позанавчальний час. У порівнянні з іншими працівниками, для осіб, які поєднують працю з навчанням законодавством встановлено пільги, які стосуються відпочинку, робочого часу, оплати роботи та інше. Таке право також визначено Законом України про «Вищу освіту», а саме стаття 54. Ці пільги визначені в главі 14 Кодексу законів про працю. Види пільг та їх обсяг залежить від форми навчання, рівня навчального закладу та курсу навчання. Для цієї категорії людей законодавством передбачено право на скорочений робочий тиждень або скорочену тривалість щоденної роботи із збереженням грошової винагороди за працю; їм також надаються й інші пільги.

Для працівників, які на момент працевлаштування навчаються в середніх загальноосвітніх вечірніх школах, класах, групах з очною, заочною формами навчання при загальноосвітніх школах, на цей період встановлюється скорочений робочий тиждень, один робочий день або на належну йому кількість робочих годин, при скороченні робочого дня протягом тижня. Ці особи мають право звільнятися від роботи на протязі навчального року не більше як на 36 робочих днів при шестиденному робочому тижні або на належну їм кількість робочих годин. При п'ятиденному робочому тижні кількість вихідних від роботи днів змінюється в залежності від тривалості робочого дня при збереженні кількості вільних від роботи годин [1, с.15].

Студентам, які працюють, за час звільнення від роботи виплачують до 50-ти відсотків середньої заробітної плати за основним місцем роботи, але не нижче мінімального розміру заробітної плати. За бажанням таких працівників роботодавець має право надавати один або два вихідних дні на тиждень, проте за умови, що не буде завдано шкоди виробничій діяльності. Також вищезгаданій групі працівників надається додаткова оплачувана відпустка на період складання іспитів в навчальному закладі - тривалістю 10 календарних днів; випускних іспитів у старшій школі - тривалістю до 23 календарних днів; перевідних іспитів в основній та старшій школах - від 4 до 6 календарних днів [3, с.32].

Працівникам, які складають іспити екстерном за основну або старшу школу, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю відповідно 21 та 28 календарних днів. Також законодавство передбачає надання додаткових відпусток під час проведення робіт, передбачених навчальною програмою: екзаменів, лабораторних робіт тощо. Працівники, які навчаються на вечірніх відділеннях професійно-технічних навчальних закладів, мають право на додаткову оплачувану відпустку для підготовки та складання іспитів тривалістю 35 календарних днів протягом навчального року. Пільги у вигляді відпустки та одного вільного дня надаються працівникам, які допущені до вступних іспитів до вищого навчального закладу та працівникам, які навчаються на підготовчих відділеннях у вищого навчального закладу. Працівникам, які навчаються у вищих навчальних закладах з вечірньою та заочною формами навчання, надаються додаткові оплачувані відпустки у зв'язку з навчанням, а також інші пільги, передбачені законодавством [2, с.7].

В залежності від врізновиду занять студентів, а також рівня акредитації навчального закладу встановлюється різноманітна кількість днів відпустки. Також для складання іспитів або проведення інших робіт, передбачених навчальною програмою таким працівникам надаються вільні від роботи дні. На час додаткових відпусток у зв'язку з навчанням за працівниками за основним місцем роботи зберігається середня заробітна плата.

Роботодавцям забороняється залучати тих працівників до роботи у надурочний час. Роботодавець оплачує працівникам, які навчаються у вищих навчальних закладах з вечірньою та заочною формами навчання, проїзд до місця знаходження навчального закладу і назад один раз на рік на виконання робіт, передбачених навчальною програмою. Протягом усього життя людина не може обійтися без використання результатів праці.

Отже, процес роботи людини існує майже стільки, скільки існує людство. Загальна декларація прав людини у статті 23 закріплює право людини на вільне обрання роботи або вільне погодження на неї. Таким чином, кожній людині на Землі належить виключне право розпоряджатися своїми здібностями до праці. Разом з тим право на працю означає, що людина має вільний вибір не тільки професії, роду заняття, а й право ігнорувати будь-яку трудову діяльність.

### **Література**

1. Гирич О.Г. Трудове право: Курс лекцій: Для студентів юридичних вузів та факультетів. К.: Вілбор, 1999. С.15.
2. Житецький В.Ц., Джигирей В.С., Мельников О.В. Основи охорони праці. 5-те вид. Підручник. Львів: Афіша, 2001. С.7.
3. Законодавство України про охорону праці // 36. норматив. документів. К., 1995. Т. 5. С.32.

## СЕКЦІЯ 4

# **АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ. АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРАВО**

**Нікітенко О. І.**

*д.ю.н., професор,  
Заслужений юрист України,  
професор кафедри права та  
міжнародних  
відносин СумДПУ  
імені А.С.Макаренка  
м. Суми, Україна*

## **АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ**

У статті проводиться дослідження щодо адміністративно-правового регулювання забезпечення внутрішньої кібернетичної безпеки в Україні.

Акцентується увага щодо адміністративно-правового забезпечення кібернетичної безпеки держави обґрунтовується доцільністю розробки організаційно-правових засад регулювання цих відносин і відповідає проекту Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України».

Адміністративно-правове регулювання кібербезпеки в Україні та її забезпечення залишаються недостатньо врегульованими на законодавчому рівні. Недостатньо висвітлені в наукових і методичних розробках, не враховуються сучасні загрози вітчизняному кіберпростору.

За часів незалежності України галузь інформаційних технологій розвивалася практично без підтримки з боку держави, що часто не відображали реального стану справ. Основний комплекс переваг інформаційних технологій у системі державного управління практично не застосовується [1].

Інформаційні відносини щодо забезпечення кібернетичної безпеки в державі, врегульовані чинним законодавством, Законом України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про доступ до публічної інформації», проте не існує єдиного законодавчого правового акту.

Питаннями адміністративно-правового регулювання у сфері кібербезпеки присвячені наукові роботи науковців: О. А. Баранова, В. М. Бутузова, Д. В. Дубова, О. В. Орюва, Ю. М. Супрунова, О. О. Тихомирова. Комплексному аналізу дослідження адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення кібербезпеки не було приділено достатньої уваги.

Закон України «Про основи національної безпеки України» зазначає, що правовою основою внутрішньої безпеки є Конституція України і Закони України [2].



Інформаційна внутрішня безпека в Україні повинна забезпечуватися шляхом проведення цілісної державної програми відповідно до Конституції та чинного законодавства України і норм Європейського права шляхом реалізації Концепції адміністративної реформи України [3] та Правової доктрини України [4].

Важливу роль у дослідженні правової природи внутрішніх загроз інформаційної безпеки відіграє їх класифікація, яка дає змогу виявити різні сторони цього явища, а також виробити певні механізми протидії. У науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення критеріїв класифікації загроз інформаційного та захисту скоєння злочинів у сфері кібернетичної злочинності.

Нормами п. 4.12 стратегії національної безпеки від 26 травня 2015 року визначено пріоритети забезпечення кібербезпеки і безпеки інформаційних ресурсів що вона є основою для прийняття розробленою Стратегією кібербезпеки [5].

І.В. Арістова вважає, що для дослідження загроз інформаційної безпеки та протидії їм необхідно виходити зі змісту цього поняття. Важливо звернути увагу на те, що з точки зору термінології безпека буквально, у вузькому значенні, означає саме відсутність загрози. Необхідно звернутися до здобутків «загальної теорії безпеки, як системи знань про захищеність людини від загроз» [6].

Таким чином, дослідження цієї проблематики показало, що адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення кібербезпеки в Україні є невід'ємною частиною нашого суспільства і потребує докорінних змін з юрисдикційної точки зору і покращення законодавчого підґрунтя забезпечення кібербезпеки в державі, таким вимогам, на нашу думку, відповідає проект Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України».

### Література

1. Informatsiyna skladova derzhavnoyi polityky ta upravlinnya [Tekst]: monohrafiya / S.H. Solovyov, O.Ye.Bughatyy, Yu. V. Nesteryak [ta in] ; za zah. red. N.V. Hrytsyak; Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrayiny, Kaf. inform. polityky ta elektron. uryaduvannya. Kyiv : K.I.S., 2015. 319 s.
2. Закон України від 19 червня 2003 р. № 964 – IV // Відомості Верховної Ради. 2003. №39. С. 351
3. Указ Президента України Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи України від 22 липня 1998 р. №810/98 // Офіційний вісник України. 1999. №21. С. 32-76
4. Правова доктрина України: у 5 т. – Х. : Право, 2013. Т.1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. С. 692
5. Про стратегію кібербезпеки України: Указ Президента України від 15.03.2016 №96/2016 // Урядовий кур'єр. 2016. С. 52.
6. Арістова І.В. Інформаційна безпека людини як споживача телекомунікаційних послуг: монографія/ І.В. Арістова, Д.В. Сулацькію: НДІ інформатики і права Нац. акад. прав. наук України. К.: Право України, 2013. 184 с.

**Рагімов В.Т.**

*магістр групи ПМСПЗ-17-1*

*Університету державної фіскальної  
служби України*

*м. Ірпінь, Україна*

## **ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВІЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ В ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНАХ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ**

Створення уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції є надзвичайно цікавим прикладом утворення превентивно-виявляючого механізму з запобігання та виявлення корупції в середині органів влади на теренах сучасної України.

Відсутність в Законі України «Про запобігання корупції» визначення уповноважених підрозділів (осіб), їх прав та обов'язків зумовлює низку суперечок про доцільність роботи цих підрозділів [1]. Поглиблює проблематику розглядуваного питання не проведення кваліфікованих досліджень діяльності та результатів роботи уповноважених підрозділів (осіб), готуючись до внесення змін до чинного антикорупційного законодавства. Прогалини в нормативних актах які регламентують проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком зумовлюють низку проблем в діяльності центральних органів виконавчої влади.

Зазначена проблематика безпосередньо зачіпає інтереси суспільства, оскільки на функціонування центральних органів виконавчої влади та їх працівників кожного року з державного бюджету виділяється немаленька сума коштів. Саме на них покладено обов'язок спрямування розвитку держави на шляху Євроінтеграції.

Законодавством встановлено перелік посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища з підвищеним корупційним ризиком. Для цього проводиться спеціальна перевірка, метою якої є виявлення недоброчесності кандидата на посаду, можливих порушень ним норм законодавства чи невідповідності кандидата посаді, на яку він претендує. Відповідно, призначення кандидатів на посаду без проведення спеціальної перевірки є порушенням антикорупційного законодавства.

Якщо за результатами спеціальної перевірки та розгляду відповідного пояснення претендента на посаду буде встановлено факт подання ним підроблених документів або неправдивих відомостей, посадова особа (орган), яка (який) здійснює призначення (обрання) на таку посаду, повідомляє протягом трьох робочих днів про виявлений факт правоохоронним органам та відмовляє претендентові на посаду у призначенні (обранні) на посаду. От тільки, якщо розбіжності стосуються поданої автобіографії та/або електронної декларації претенденту, на посаду, повідомляється про такий факт і надається можливість протягом п'яти робочих днів надати письмове пояснення та/або виправити розбіжності [2].

На перший погляд все видається цілком зрозумілим. Адміністративна відповідальність настає при поданні завідомо недостовірних відомостей у електронній декларації, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 100 до 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб [3]. Кримінальна відповідальність настає, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб [4]. Внаслідок чого кандидат, «не маючи злого умислу», помиляється на суму до 100 прожиткових мінімумів і державний орган не має права йому відмовити чи передати матеріали до відповідних правоохоронних органів, оскільки підстави для цього відсутні.

Виступити незалежним арбітром у цьому питанні з остаточним правом прийняття рішення мав би уповноважений підрозділ (особа) з питань запобігання та виявлення корупції. Але його роль дещо знівельовано, у зв'язку з відсутністю чітко визначеного та законодавчо закріпленого переліку права та повноважень.

На даний час, до прав уповноваженого підрозділу (особи) відносяться:

1) отримувати від інших структурних підрозділів органу виконавчої влади, підприємства, установи та організації інформацію і матеріали необхідні для виконання покладених на нього завдань, а також в установленому законом порядку інформацію з обмеженим доступом або таку, що містить державну таємницю;

2) отримувати від працівників органу виконавчої влади, підприємства, установи та організації усні та письмові пояснення з питань, які виникають під час проведення службових розслідувань (перевірок);

3) ініціювати перед керівником органу виконавчої влади (його апарату), підприємства, установи та організації питання щодо надсилання запитів до державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності з метою отримання від них відповідної інформації та матеріалів необхідних для виконання покладених на уповноважений підрозділ завдань [5].

Наявність всього трьох прав у уповноваженого підрозділу (особи) говорить про мінімальну можливість впливу на антикорупційний клімат всередині державного органу без «підтримки» (погодження) керівництва.

На жаль, окрім потреб у зміні та впорядкуванні правових норм перед працівниками державного органу, виникають проблеми, безпосередньо пов'язані з гібридною агресією Російської Федерації. Гібридними військами агресора була захоплена не тільки територія України, а й підприємства, державні установи, архіви. Оскільки запровадження єдиних державних реєстрів відбулося доволі недавно, частина документів так і залишилась не внесена до них. Особливо, це стосується дипломів виданих до 2006 року, достовірність видачі яких можлива лише при зверненні безпосередньо до навчального закладу.

Окрім цього, Російська Федерація не надає інформацію з архівів, інформацію на направлені запити про отримання дипломів, навчання, в навчальних закладах, які розміщені на їх території. Ці обставини також створюють перепони в повноцінній спеціальній перевірці кандидатів на посаду, оскільки законодавчо не роз'яснено чи є факт відсутності змоги перевірити

достовірність виданого диплому перешкодою, чи навпаки відсутністю перешкоди в зайнятті посади.

Окремого врегулювання підлягає питання не проведення спеціальної перевірки у випадках, коли претенденти, які перебувають на посадах в державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, призначаються в порядку переведення чи просування по службі на посади в межах того ж органу або призначаються в порядку переведення на посади в інших державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування [1].

Доцільно зауважити, що можливість пройти конкурс на посаду категорії «В» після завершення випробного терміну, дає можливість особі без перешкод стати претендентом на посаду категорії «Б» та уникнути проведення спеціальної перевірки, оскільки така перемога в конкурсі розцінюється як просування по службі в межах одного органу. Переведення на посади в інші державні органи теж створює можливість цілком законно уникнути проведення спеціальної перевірки та, з проходженням певного часу, якщо буде виявлено факт порушення законодавства, уникнути покарання. Підтвердженням цього слугують безліч розслідувань проведених журналістами-викривачами та відсутність покарання для осіб, які були викриті у порушенні законодавства.

Для проведення повноцінної спеціальної перевірки кандидатів на посаду на даному етапі розвитку законодавства, яке регулює спеціальну перевірку стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком та призначення на посади в органи державної влади існує кілька проблем:

- відсутність повноважень у уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання корупції функції вирішального голосу в спірних питаннях, які виникають в процесі проведення спеціальної перевірки;

- внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (стаття 172 – 6 «Порушення вимог фінансового контролю»), а саме щодо відповідальності за цією статтею за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, на суму від 50 до 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб;

- відсутність в законодавстві визначеного переліку підстав (критеріїв), за яких кандидат вважається таким, що не пройшов спеціальну перевірку;

- потреба у внесенні змін до чинного законодавства щодо обов'язкової спеціальної перевірки осіб, які призначаються на іншу посаду, в порядку переведення чи просування по службі в межах того ж органу або таких, що призначаються в порядку переведення на посаду в інший державний орган, якщо до них раніше не здійснювалася спеціальна перевірка на протязі останніх двох років.

Підсумовуючи проблеми, які виникають у державних органах під час проведення спеціальної перевірки, зазначимо, що наведені проблеми не є критичними. Їх усунення не становить суттєвих затрат для бюджету країни, та відсутність їх швидкого врегулювання становить небезпеку для суспільства – настроїв серед населення. Більшість українців підтримала рух до незалежної та правової держави, поділення цінностей та верховенства права Європейської спільноти, та бажає, щоб зміни в державі були не тільки

своєчасними, а й кваліфікованими, спрямованими на зниження рівня вчинення можливих корупційних чи пов'язаних з корупцією правопорушень і невідворотності покарання за їх вчинення. Кожна особа, яка вчиняє правопорушення, обов'язково повинна бути покарана незалежно від її статків та соціального статусу.

#### **Література**

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 року № 171 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/171-2015-%D0%BF>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-X (поточна редакція від 29 квітня 2018 року) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
4. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року (поточна редакція від 18 квітня 2018 року) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Питання запобігання та виявлення корупції: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2013 року № 706 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/706-2013-%D0%BF>.

**Махлай О. А.**

*підполковник внутрішньої служби,  
начальник режимно-стройової служби  
Академії Державної пенітенціарної служби  
м. Чернігів, Україна*

#### **ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ**

У 1995 р. Україна вступила до Ради Європи, що обумовило подальшу активізацію процесу інтеграції нашої держави до міжнародної спільноти. Набувши членства в Раді Європи, наша держава взяла на себе зобов'язання привести національне законодавство у відповідність із загальновизнаними міжнародними нормами і стандартами.

Одним із важливих напрямків діяльності держави в цій сфері стало реформування кримінально-виконавчого законодавства та кримінально-виконавчої системи України.

Не зважаючи на значний внесок міжнародних експертів та науковців у реформуванні кримінально-виконавчого законодавства та кримінально-виконавчої системи України в цілому, вони у переважній більшості не досліджували фінансово-правові підстави здійснення виконання покарань не пов'язаних з ув'язненням.

Фінансово-правові підстави є складовою публічної фінансової діяльності. Розглядаючи публічну фінансову діяльність держави та органів місцевого самоврядування ми розглядаємо окремі питання механізму державного управління, при якому забезпечується рух грошових коштів (на прикладі суб'єктів інституту пробації).

Державні органи влади та органи місцевого самоврядування організовують та здійснюють фінансування різних ланок бюджетної системи.

Гарантією суверенітету держави виступає фінансово-економічна могутність, яка забезпечується здійсненням планомірної публічної фінансової діяльності тобто фінансовою діяльністю держави в сфері акумулювання, розподілу та використання публічних коштів фондів.

Методи публічної фінансової діяльності диференціюються залежно від призначення грошових коштів та мети здійснення публічної фінансової діяльності. В основі обрання конкретного методу фінансової діяльності лежать декілька чинників:

- 1) форма власності на кошти, що переходять державі;
- 2) джерела доходів держави;
- 3) ціль та мета, на яку використовуються фінансові ресурси на конкретному етапі розвитку держави;
- 4) співвідношення між доходами і витратами (профіцит, дефіцит).

За допомогою методів публічної фінансової діяльності держава, уповноважені нею органи мобілізують, розподіляють та використовують фінансові ресурси централізованих фондів.

Одним із методів розподілу фондів коштів є метод фінансування, який являє собою цільове, планове, безоплатне та безповоротне передавання державних коштів з бюджетів на певні цілі, завдання, реалізацію державних функцій.

Даний метод може поділятися на різні підвиди залежно від мети використання коштів, джерел їх утворення, організаційно-правових режимів суб'єктів тощо.

Методи публічної фінансової діяльності не є сталими формами реалізації руху коштів грошових фондів, її забезпечення. Вони можуть змінюватися з часом, набувати нового змісту, нової сутності. В основі даних змін лежать реформування самої держави, зміна її функцій та завдань. Яскравим прикладом є 90-ті роки XX ст. коли активно розвивався обов'язковий метод мобілізацій, ускладнювалася та змінювалася податкова система України.

Фінансово-правові підстави забезпечення виконання завдань уповноважених органів з питань пробації регламентуються нормами національного законодавства [1,2].

Порівнюючи норми законодавства європейських країн, слід зазначити, що законодавча регламентація інституту пробації має широке застосування в світовому співтоваристві та для досягнення поставлених цілей та ефективного використання державних ресурсів служби пробації країн Європейського Союзу в своїй діяльності наділяються повноваженнями щодо: надання суду досудового повідомлення (доповіді, звіту) про особу обвинуваченого або підсудного, що містить резюме особистих якостей обвинуваченого або підсудного і дані про його соціальне становище, а також висновок щодо вибору покладеного на засудженого кримінального покарання або випробувального терміну і пробаційних обов'язків; досудове донесення складається з фактів біографії обвинуваченого або підсудного і соціально-психологічного прогнозу; надання допомоги особам, звільненим з місць позбавлення волі; здійснення програм соціальної корекції поведінки піднаглядних осіб; організації процесу примирення між злочинцем і жертвою

злочину (інститут медіації); здійснення нагляду за особами, умовно звільненими від кримінальної відповідальності, умовно засудженими з наданням їм необхідної допомоги; надання до суду періодичних донесень про піднаглядного, що містять огляд виконання вироку та інформацію про його поведінку; контролю за неповнолітніми, до яких застосовані виховні заходи впливу, надання їм допомоги у соціальній інтеграції; взаємодії з громадськістю та ін.

Сьогодні постає нагальна потреба у вивченні правового регулювання фінансування органів пробації в Україні. Необхідно наділити створену службу пробації всіма зазначеними міжнародною практикою повноваженнями, що потребуватиме додаткових фінансових витрат, які, разом з тим, в перспективі призведуть до значного здешевлення кримінального правосуддя в цілому. Крім того, слід відзначити, що прийняття спеціального Закону України «Про пробацію», призвело до визначення основного напрямку в подальшому розвитку інституту пробації в Україні, дозволило визначити загальні засади, організаційну форму, функції служби пробації, повноваження співробітників служби пробації, питання взаємодії з іншими державними органами і неурядовими організаціями, в тому числі підстави та порядок притягнення до діяльності служби пробації волонтерів та громадських організацій та інші питання.

#### **Література**

1. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07 грудня 2017 р. № 2246-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (дата звернення: 07.05.2018).
2. Про пробацію: Закон України від 05 лютого 2015 р. № 160-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/160-19/print1509903700739120>.

**Сморжевський О. С.**

*слухач 351 навчальної групи*

*юридичного факультету*

*Академії Державної пенітенціарної служби*

**Зливко С. В.**

*к.ю.н., доцент кафедри*

*адміністративного, цивільного та*

*господарського права і процесу*

*Академії Державної пенітенціарної служби*

*м. Чернігів, Україна*

#### **АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: НОВИЙ ЧИ СТАРИЙ ОРГАН?**

Реформування державної служби в Україні стосується також і центральних органів виконавчої влади щодо їх реорганізації й оптимізації. Не виключенням в цьому сенсі є пенітенціарна система, я відповідно до останніх змін перейшла в повне підпорядкування Міністерству юстиції.

З початком процесу євроінтеграції постало питання в ефективності діяльності кримінально-виконавчої системи, адже саме даний інститут стоїть на захисті громадян, виконуючи важливу мету покарання: виправлення та

ресоціалізацію засуджених. Тому, необхідно провести аналіз діяльності органів, які забезпечують реалізацію політики держави у даній сфері, що водночас є досить актуальним.

Будь-яка реформа включає певні етапи її проведення. Одним із етапів реформування пенітенціарної системи є оптимізація структури органів Державної кримінально-виконавчої служби України, а також системи функціонування установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Міністерством юстиції України пропонувалось створити Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України, Центр пробації та Центр охорони здоров'я ДКВС України, як державні установи.

Розглянувши презентацію «Продовження реформи системи Державної кримінально-виконавчої служби України» [1] можна дійти висновку, що запропоновано ліквідувати Департамент ДКВС України, Департамент пробації та Управління медичного забезпечення, в той же час на їх місці утворити Адміністрацію ДКВС України, Державну установу «Центр пробації» та Державну установу «Центр охорони здоров'я ДКВС України». Постає питання чи було здійснено оптимізацію у структурі органів, тих які є координуючим елементом у кримінально-виконавчій системі. Виходячи з даного аналізу можливо зазначити, що Адміністрація ДКВС України є органом створеним на заміну Департаменту ДКВС України. Для того, щоб зрозуміти чи насправді дані органи подібні між собою слід порівняти їхні повноваження та нормативно-правові акти на основі яких вони реалізують свою діяльність.

Щодо Департаменту ДКВС України, то основні завдання даного органу розміщено на електронній сторінці Міністерства юстиції України [2]. Також зазначено, що Департамент є структурним підрозділом Міністерства юстиції України. Натомість під час пошуку нормативно-правової бази, якою керується на даний момент Адміністрація ДКВС України, можливо знайти лише постанову Кабінету Міністрів України «Про утворення міжрегіонального територіального органу Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань» (№709, від 13 вересня 2017 року), в якій вказується: «Утворити як юридичну особу публічного права міжрегіональний територіальний орган Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань – Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби України.» [3]; також на електронному ресурсі Міністерства юстиції вказано керівництво даного органу та контакти, і, нажаль, більше ніяких нормативно-правових документів, які повинні забезпечувати підґрунтя для діяльності Адміністрації ДКВС України, знайти не вдалось. Виходячи з цього неможливо порівняти Департамент ДКВС України та Адміністрацію ДКВС України в аспекті їхньої функціональної діяльності. Проте для того, щоб все-таки реалізувати мету даного дослідження пропонуємо порівняти дані органи в організаційному аспекті.

Як зазначалось вище, Департамент ДКВС України є структурним підрозділом Міністерства юстиції України, натомість Адміністрація ДКВС України створена як юридична особа публічного права та є міжрегіональним територіальним органом. Аналізуючи Постанову Кабінету Міністрів України «Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій» (№179, від 12 березня 2005 року), вказується, що у складі міністерств може створюватись



департамент – структурний підрозділ, який утворюється для виконання основних завдань високого ступеня складності (багатогалузовість, багатофункціональність, програмно-цільовий напрям діяльності), координації роботи, пов'язаної з виконанням таких завдань, за умови, що в його складі буде не менш як чотири відділи [4]. Розглянувши праці вчених щодо визначення поняття «юридична особа публічного права» можна дійти висновку, що це юридична особа створена розпорядчим актом Президента України, органу державної влади або органу місцевого самоврядування порядок створення та правовий статус якої встановлюється Конституцією України та законом; також юридичні особи публічного права діють з метою забезпечення публічних інтересів та потреб значної кількості людей та наділяються спеціальною цивільною правоздатністю [5, с. 55]. Отже, порівнювані органи кримінально-виконавчої системи відрізняються організаційною структурою.

Беручи до уваги основи управління, а саме система, в якій знаходиться кримінально-виконавча служба, потребує ієрархічного типу формування владного і підвладних суб'єктів. Тому під час процесу створення окремих установ: Державної установи «Центр пробації» та Державної установи «Центр охорони здоров'я ДКВС України», як окремих юридичних осіб, виникає потреба у створенні керуючого органу у сфері управління установами виконання покарань та слідчих ізоляторів, тому, на нашу думку, була створена Адміністрація ДКВС України. Також юридична особа публічного права є більш доцільнішим формуванням в структурі Державної кримінально-виконавчої служби ніж структурний підрозділ, оскільки на даний час в Україні відбувається процес реформування державної служби і основною рисою є реалізація принципу публічності (відкритості та наближеності до громадян), що і забезпечує поняття даної юридичної особи.

Враховуючи вище викладене можна дійти таких висновків. Адміністрація ДКВС України та Департамент ДКВС України є подібними органами за своїм призначенням, а саме метою їхньої діяльності є забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання покарань. Проте, на нашу думку, Адміністрація ДКВС України є новим органом у пенітенціарній системі, адже відрізняється організаційною структурою, є окремою юридичною особою публічного права, а не структурним підрозділом Міністерства юстиції, та створена з метою централізувати систему управління Державної кримінально-виконавчої служби.

Також буде доцільним пропозиція щодо створення нормативно-правового акта, який визначив би основні завдання, засади, принципи та функції діяльності Адміністрації ДКВС України, наприклад розробка Положення «Про Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби України», тому що минуло більше пів року від створення даного органу, а основного документа який би забезпечував його діяльність так і не прийнято.

#### **Література**

1. Презентація «Продовження реформи системи Державної кримінально-виконавчої служби України»: Міністерство юстиції України. URL: [https://www.kmu.gov.ua/storage/app/imported\\_content/news/doc\\_250265315/%D0%A1%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20\(%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0\).pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/imported_content/news/doc_250265315/%D0%A1%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20(%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0).pdf) (дата звернення: 25.03.2018).

2. Департамент Державної кримінально-виконавчої служби України: Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/dep/dkvs/departament-derjavnoi-kriminalno-vikonavchoi-slujbi> (дата звернення: 25.03.2018).
3. Про утворення міжрегіонального територіального органу Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2017р. №709. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287815> (дата звернення: 25.03.2018).
4. Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2005р. №179. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/179-2005-%D0%BF> (дата звернення: 26.03.2018).
5. Посикалюк О. О. До питання про поняття юридичної особи публічного права. *Університетські наукові записки*. Хмельницький, 2015. №1. С. 46–59.

**Бондаренко О.С.**

*к. ю. н., викладач кафедри кримінально-правових  
дисциплін та судочинства  
ННІ права СумДУ  
м. Суми, Україна*

## **КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ПРАВА**

Поняття «джерела права» є багатозначним. Як правило, під ним розуміють:

а) офіційний документ, акт, що містить у собі норми права, узагальнена назва – «літературне джерело», влада, від якої виходить принцип панування права і яка наповнює його реальним змістом (у якості такого джерела виступає держава (парламент) – це «формальне джерело» права;

б) різні явища, інститути й установи, які створюють умови й відповідно стимулюють процес формування права, хоча самі в цьому процесу особистої участі не беруть;

в) причини й умови формування права на кожному історичному етапі розвитку суспільства, держави, права є різними, тому відповідно, не можуть бути однаковими «джерела права» – це «історичне джерело» права;

г) під «джерелом права» розуміють ті конкретні процедури, форми, процеси, за допомогою яких право здобуває свою реальність, це – законодавчий процес, «суддівське правотворення», процес формування традицій і звичаїв тощо – «юридичне джерело» [1, с. 52].

А. Мельник пропонує поділяти джерела права на основні (нормативно-правові акти, судові прецеденти, нормативно-правові договори) та доповнюючі (правовий звичай, судова практика, юридична доктрина, принципи права, релігійно-правові тексти) [2, с. 32–33]. Що ж стосується джерел антикорупційного права України, то ми вважаємо, що взявши за основу позицію Є. Харині, під джерелами антикорупційного права необхідно розуміти міжнародні, законодавчі, підзаконні, відомчі нормативно-правові акти чи їх окремі норми, якими встановлюються спеціальні положення щодо протидії корупції, визначається відповідальність за вчинення корупційних

правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, регулюється діяльність державних органів чи їх спеціальних підрозділів, до компетенції яких входить запобігання і протидія корупції [3, с. 181].

Основним джерелом права взагалі і антикорупційного зокрема є Конституція України. Взагалі Конституція України – це єдиний, наділений найвищою юридичною силою та гарантований нормативно-правовий акт, через який Український народ і Українська держава виражають свою суверенну волю, утверджуючи основи конституційного ладу, засади конституційно-правового статусу людини, принципи та інститути здійснення народовладдя, визначає систему і функції органів державної влади й органів місцевого самоврядування, механізми реалізації державно-владних повноважень і територіальний устрій держави [4, с. 191].

Серед конституційних норм, що до речі, є нормами прямої дії, є чимало, тих, які прямо чи опосередковано врегульовують відносини у сфері протидії корупції. Наприклад, ст. 6 Конституції України визнає, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України, тобто виключає можливість будь-яких службових зловживань з боку суб'єктів владних повноважень. Окрім того, даний припис деталізується у ст. 19 Основного Закону, відповідно до якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Особливий науковий інтерес, на нашу думку, становить ст. 49 Конституції України, згідно з якою держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Водночас у Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) № 1013-р від 30 листопада 2016 р., ця конституційна норма названа формальною та економічно необґрунтованою, оскільки додаткова оплата різними способами (або у вигляді так званих благодійних внесків, або шляхом вручення пацієнту чи його близьким списку «того, що потрібно для лікування» у зв'язку з відсутністю у лікарні тих чи інших лікарських засобів, або у вигляді відвертої чітко сформульованої медичними працівниками вимоги сплатити за ту чи іншу послугу) вимагається у переважній більшості випадків. Більше того, аналізований нормативно-правовий акт передбачає запровадження державного гарантованого пакету медичної допомоги та механізму часткової офіційної спільної оплати пацієнтами [5], що є грубим відступленням від аналізованої конституційної норми. Ми вважаємо, розпочинаючи проведення реформ необхідно в першу чергу узгодити їх із Основним Законом, з метою недопущення порушення ст. 8 Конституції України.

Крім вище окреслених статей, пряму антикорупційну заборону містить і ст. 126 Конституції України, відповідно до якої вплив на суддю у будь-який, зокрема, корупційний спосіб забороняється.

З огляду на викладене вище, Конституція України є фундаментальним джерелом антикорупційного права України, що визначає основні засади та напрями функціонування сфери протидії корупції.

#### **Література**

1. Котенко О. А. До питання про сутність, значення та дієвість джерел прав в Англосаксонській правовій системі // Часопис Київського університету права. 2012. № 3. С. 52–56.
2. Мельник А. Доповнюючі джерела Українського права // Юридична Україна. 2013. № 11. С. 30–36.
3. Харина Є. Я. Нормативно-правове регулювання у сфері запобігання корупції в Україні // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. № 10. С. 181–184 – (Серія «Юриспруденція»).
4. Федоренко В. Л. Конституція України: поняття та юридичні властивості // Стратегічні пріоритети. 2008. № 2(7). С. 188–194.
5. Про схвалення концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 лис. 2016 р. № 1013-р // Офіційний вісник України. 2017. № 2. С. 175. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>

**Панова І.Ю.**

*к.ю.н., старший викладач кафедри  
публічного та приватного права  
Київський Університет  
імені Бориса Грінченка  
м. Київ, Україна*

#### **ЩОДО МЕТОДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ПОДАТКОВОМУ ПРАВІ**

На сьогоднішній день, вивчаючи податкове право, можна зустріти багато різних поглядів серед науковців щодо місця податкового права в системі права України. Одні науковці визначають, що податкове право є інститутом фінансового права, інші – підгалуззю фінансового права. Деякі науковці роблять спроби виділити податкове право в самостійну галузь права. Незважаючи на всі суперечки, ніхто з вчених не оминає питання методу правового регулювання у податковому праві.

Метод податкового права – це сукупність прийомів та способів правового регулювання податкових відносин [1, с. 15]. Метод виражається перш за все в самому змісті податкового права, природі і спрямованості його норм та інститутів. Важливо підкреслити, що метод не можна зводити до одного прийому чи способу регулювання, він охоплює багато сторін та елементів юридичних норм і правовідносин. Метод правового регулювання виступає найбільш яскравим та надійним показником юридичної специфіки, особливого режиму регулювання [2, с. 111].

На думку М. П. Кучерявенко, за методом правового регулювання податкове право мало чим відрізняється від фінансового права. В основі методу останнього лежить метод владних приписів. Проте він характеризується своєрідним механізмом регулювання, особливим переплетенням норм, юридичним режимом. Метод податкового права

припускає використання в основному імперативних норм. Причому тут йдеться фактично про безумовний характер імперативності [2, с. 111].

Як бачимо, М. П. Кучерявенко, визначає, що податковому праву притаманний імперативний метод правового регулювання, інші методи недопустимі. Це означає, що учасники податкових правовідносин не мають можливості обирати поведінку на власний розсуд.

Такої ж думки притримуються, І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків, які вважають, що метод правового регулювання, який притаманний податковому праву – метод державно-владних приписів (імперативний). Це підкріплюється можливістю застосування санкцій з боку держави. Водночас зазначений метод має особливий механізм регулювання, взаємозв'язок норм, юридичний режим. Імперативний метод регулювання чітко встановлює межі поведінки підпорядкованих суб'єктів [3, с. 5].

К. В. Андрієвський також є прихильником думки, що податково-правове регулювання використовує як основний (практично єдиний) імперативний метод (метод владних вказівок). Він дозволяє ефективно регулювати управлінську, службову, іншу діяльність держави, територіальних громад, державних і місцевих органів, посадових осіб в цілях формування прибуткових частин бюджетів, власниками яких якраз і є держава і територіальні громади. Виконавська дисципліна, сувора підлеглість одних суб'єктів іншим, безумовність у виконанні обов'язків – характерні риси вказаного методу [4, с. 25-30].

Щодо методу правового регулювання в податковому праві, то на думку О. М. Бандурки, В. Д. Понікарова, С. М. Попової, він є характерним для всього фінансового права в цілому, тобто це – метод державно-владних приписів, що підкріплюється можливістю застосувати санкції з боку держави. Водночас зазначений метод має особливий механізм регулювання, взаємозв'язок норм, юридичний режим. Імперативний метод регулювання чітко встановлює межі поведінки підпорядкованих суб'єктів [5, с. 28].

І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків, К. В. Андрієвський, О. М. Бандурка, В. Д. Понікаров, С. М. Попова вважають, що тільки імперативний метод правового регулювання притаманний податковому праву, а учасники податкових правовідносин не мають права при здійсненні своїх прав і обов'язків виходити за межі, встановлені актами податкового законодавства.

Натомість є група вчених, які не поділяють таких підходів. О. П. Гетманець, О. М. Шуміло, О. В. Покотаєва допускають, що поряд із імперативним методом правового регулювання, в податковому праві слід застосовувати і диспозитивний метод правового регулювання.

Так, вищезазначені вчені вважають, що основним методом податкового права є імперативний метод правового регулювання. Це означає, що основним способом правового регулювання є зобов'язання. Відповідно більшість норм податкового права – зобов'язуючі. Суб'єкти податкових правовідносин позбавлені можливості самотійно визначати та змінювати обсяг своїх прав та обов'язків. Крім того, вступ у податкові правовідносини суб'єкти здійснюють поза власним волевиявленням. Так, наприклад, за ст. 67 Конституції України при отриманні будь-якою фізичною особою доходу особа вступає у відносини щодо сплати податку з доходів фізичних осіб незалежно від бажання, а внаслідок існування конституційного обов'язку щодо сплати

податків при наявності об'єкта оподаткування. Обсяг обов'язків особи визначається нормативно-правовим актом (наприклад, ст. 167 Податкового кодексу України закріплює основну ставку податку на доходи фізичних осіб – 18 відсотків бази оподаткування щодо одержаних доходів за деяким виключенням), й особа не може його визначити або змінити за власним волевиявленням [1, с. 15].

Разом з цим окремі податкові правовідносини врегульовані із застосуванням елементів диспозитивного методу правового регулювання. Як відомо, диспозитивне правове регулювання передбачає, що основним його способом є уповноважування.

Тобто особі надається можливість за власним волевиявленням встановлювати та змінювати обсяг своїх прав та обов'язків у відносинах. Вступ до врегульованих диспозитивних відносин особа здійснює за власним волевиявленням [1, с. 15].

На думку В. В. Чайки, більшість сучасних дослідників згодна з тим, що, крім традиційного для фінансового права методу владних приписів, податкове право характеризується певними особливостями – використанням і диспозитивного методу правового регулювання. Причому диспозитивність на думку В. Чайки зведена до мінімуму. Диспозитивність, з погляду науковця, може проявлятися в правах платників податків [6, с. 107].

Вважаємо, що із В. В. Чайкою слід погодитись. Так, якщо звернутися до ст. 17 Податкового кодексу України, то побачимо, що в ній закріплені права платників податків, якими вони можуть скористатися та можуть не скористатися. Також аналізуючи цю статтю, можна звернути увагу, що платники податків мають в певній мірі право вибору. Наприклад, представляти свої інтереси в контролюючих органах самостійно, через податкового агента або уповноваженого представника [7]. Ключовим словом, яке дозволяє обирати поведінку, в даному випадку є «або».

Отже, проаналізувавши погляди різних науковців, можна дійти висновку, що до цього часу не сформовано єдиного чіткого підходу щодо існування методів правового регулювання в податковому праві. Певний період часу, науковці зазначали, що податковому праву притаманний лише імперативний метод правового регулювання. В останні роки можна зустріти в науковій літературі думки про те, що і диспозитивний метод має право на життя. Вважаємо, що податковому праву притаманні як імперативний, так і диспозитивний метод правового регулювання.

#### **Література**

1. Податкове право України: навч. посіб. / О. П. Гетманець та ін. Под ред. О. П. Гетманець. Київ: «Хай-ТекПрес», 2013. 432 с.
2. Кучерявенко М. П. Поняття складного інституту податкового права // Вісник академії правових наук України. 1998. № 4. С. 104 – 112.
3. Податкове право України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 184 с.
4. Андрієвський К. В. Деякі особливості методу правового регулювання у податковому праві України // Правовий вісник Української академії банківської справи. 2013. № 1(8). С. 25 – 30.
5. Бандурка О. М., Понікаров В. Д., Попова С. М. Податкове право. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 312 с.

6. Чайка В. Диспозитивність у податковому праві // Национальный юридический журнал: теория и практика. Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2016. Випуск 4. С. 107 – 110.
7. Податковий кодекс України : станом на 19 квітня 2018 р. // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13 – 14, № 15 – 16, № 17. С.112.

**Богдан Юрій Михайлович,**  
*викладач Академії Державної*  
*пенітенціарної служби*  
*м. Чернігів, Україна*

## **АДМІНІСТРАТИВНІ СТЫГНЕННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Під адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність (частина 1 статті 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [1].

Адміністративна відповідальність в сфері митних правовідносин, передбачена Митним кодексом України, має своє особливе визначення «порушення митних правил». Під яким розуміють адміністративне правопорушення, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений Митним Кодексом України та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх органам доходів і зборів для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на органи доходів і зборів Митним Кодексом України чи іншими законами України, і за які Митним Кодексом України передбачена адміністративна відповідальність (частина 1 статті 485 Митного кодексу України). Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені Митним Кодексом України, настає у разі, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність [2].

Суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку, а при вчиненні порушень митних правил підприємствами - посадові особи цих підприємств. Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює окремі заходи впливу щодо неповнолітніх (стаття 24-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення), а також щодо військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів (стаття 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [3, с. 194].

Адміністративна відповідальність за правопорушення в сфері державної митної справи має свою відмінність у видах адміністративних

стягнень, в порівнянні з адміністративними стягненнями, які застосовуються за інші види адміністративних правопорушень.

Так, відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення за вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватися такі адміністративні стягнення: попередження; штраф; штрафні бали; оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; суспільно корисні роботи; адміністративний арешт; арешт з утриманням на гауптвахті (частина 1 статті 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [1].

Митний кодекс України зазначений перелік адміністративних стягнень значно звужує. За порушення митних правил можуть бути накладені лише такі адміністративні стягнення:

1) попередження;

2) штраф;

3) конфіскація товарів, транспортних засобів комерційного призначення - безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю (крім транспортних засобів комерційного призначення, які використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України за визначеними маршрутами та рейсами, що здійснюються відповідно до розкладу руху на підставі міжнародних договорів, укладених відповідно до закону), а також транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів - безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза місцем розташування митного органу (стаття 461 Митного кодексу України) [2].

Також, слід звернути увагу на нормативно-правове закріплення «компромісу в справі про порушення митних правил». Під юридичним компромісом, Новікова М.М. розуміє, організаційно-правову форму взаємодії суб'єктів у механізмі правового регулювання, що забезпечується стимулюючо-обмежуючими прийомами, способами та засобами системно-логічного характеру з метою створення умов поступливості, не конфліктності, добровільної співпраці, правомобільності механізму правового регулювання, економії юридичної репресії та мінімізації психологічної напруги в правовідносинах [4, с. 5]. Стаття 521 Митного кодексу України визначає поняття компромісу у справі про порушення митних правил: «за відсутності в діях особи, яка вчинила порушення митних правил, ознак кримінального правопорушення провадження у справі про це правопорушення може бути припинено шляхом компромісу. Компроміс полягає в укладенні мирової угоди між зазначеною особою та органом доходів і зборів, посадова особа якого



здійснює провадження у справі». В Кодексі України про адміністративні правопорушення дана правова норма відсутня.

Таким чином, вважаємо за доцільне включення правових норм, які характеризують адміністративні стягнення за порушення митних правил, в сфері державної митної справи, до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

### **Література**

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 07.05.2018).
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/paran3736#n3736> (дата звернення 07.05.2018).
3. Джурик О.Р. Особливості адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері державної митної справи. Порівняльно-аналітичне право. 2016. Вип. 5. С. 192-195. DOI: [http://www.par.in.ua/5\\_2016/58.pdf](http://www.par.in.ua/5_2016/58.pdf) (дата звернення 07.05.2018).
4. Новікова М.М. Юридичний компроміс як фактор оптимізації механізму правового регулювання : авторефер. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / М.М. Новікова : Харківський нац. універс. внутр. справ. – Харків, 2007. – 17 с.

**Комарницька М.В.**

*студентка 5 курсу 2 групи*

*Національного юридичного університету*

*імені Ярослава Мудрого*

*м. Харків, Україна*

### **СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ СТАНОМ НА 2018 РІК**

Фізичні особи підприємці в своїй діяльності можуть використовувати дві системи оподаткування – загальну та спрощену. Застосування спрощеної системи встановлено в Главі 1 Розділі XIV Податкового кодексу України «Спрощена система оподаткування, обліку та звітності» [1].

Для того, щоб дізнатися основні зміни потрібно керуватися Законами України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році» від 07.12.2017 № 2245-VIII, «Про державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 р. № 2246-VIII. та Законом України від 03.10.2017 №2148-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій».

Станом на 2018 рік незмінним залишилася кількість груп платників єдиного податку – їх чотири, а також критерії перебування на такому податку. Проте сума платежів стануть більшими, які сплачуватимуть платники 1-ї та 2-ї груп, оскільки в цьому році збільшився розмір прожиткового мінімуму в розрахунку на одну працездатну особу (база для нарахування єдиного податку в 1 групі) та мінімальна заробітна плата (база для нарахування єдиного податку у 2 групі та єдиного внеску у всіх єдинників). Законом України «Про державний бюджет України на 2018 рік» встановлено мінімальну заробітну плату – 3723,00 грн., прожитковий мінімум – 1762,00 грн [2].

Щодо ставок єдиного податку, то вони встановлені в п. 293.1 ПКУ:

- для першої групи платників єдиного податку - у відсотках (фіксовані ставки) до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня податкового (звітного) року (тисячу сімсот шістьдесят дві грн);

- для другої групи - у відсотках (фіксовані ставки) до розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року (3723 грн);

- третьої групи - у відсотках до доходу (відсоткові ставки).

Тобто фіксовані ставки єдиного податку встановлюються сільськими, селищними та міськими радами для фізичних осіб – підприємців, які здійснюють господарську діяльність, залежно від виду господарської діяльності, з розрахунку на календарний місяць (п. 293.2 ПКУ):

- для першої групи платників єдиного податку – в межах до 10% розміру прожиткового мінімуму (тобто в 2018 році ставка єдиного податку буде не більше 176,20 грн (1762 грн x 10%));

- для другої групи платників єдиного податку – в межах до 20% розміру мінімальної заробітної плати (до 744,66 грн (3723 x 20%)). Строк сплати для 1 та 2 груп повинен проводитися щомісяця авансом не пізніше 20-го числа поточного місяця за поточний місяць.

А для 3 групи – впродовж 10-ти календарних днів, що настають за останнім днем строку подання декларації [3].

Ставки єдиного податку для четвертої групи встановлено:

- для ріллі, сіножатей і пасовищ (крім ріллі, сіножатей і пасовищ, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях, а також сільськогосподарських угідь, що перебувають в умовах закритого ґрунту) розмір ставок податку з одного гектара буде встановлюватися на рівні 0,95;

- для ріллі, сіножатей і пасовищ, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях, – 0,57;

- для багаторічних насаджень (крім багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях) – 0,57;

- для багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях, – 0,19;

- для земель водного фонду ставка залишиться на рівні 2,43;

- для сільськогосподарських угідь, що перебувають в умовах закритого ґрунту, – 6,33.

Також збільшився розмір мінімального страхового внеску, який мають сплачувати за себе фізичні особи-підприємці (тобто фізичні особи-підприємці на спрощеній системі сплачуватимуть у 2018 році ЄСВ за себе у розмірі 819,06 грн. на місяць (3723 X 22%). Платники єдиного податку 1-ї групи у 2018 році сплачують ЄСВ за себе на загальних для спрощенців підставах – не менше мінімального страхового внеску 819,06 грн., оскільки Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» вилучено із Закону про ЄСВ понижуючий коефіцієнт 0,5 для таких платників [4].

Крім того, варто пам'ятати, що всі групи платників податків, а також критерії перебування на єдиному податку залишаються в 2018 році незмінними. Наприклад, платник податків не може бути платником єдиного податку першої

- третьої груп, якщо на день подання заяви про реєстрацію платником єдиного податку у нього є податковий борг. Виняток - безнадійний податковий борг, що виник внаслідок дії обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) (пп. 291.5.8 ПКУ). Тобто в разі подання заяви про перехід на спрощену систему оподаткування з дати держреєстрації для новоствореного суб'єкта господарювання наявність податкового боргу з будь-якого іншого податку стане перешкодою для отримання статусу платника єдиного податку [5].

#### Література

1. Податковий кодекс України: Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Закон України «Про державний бюджет України на 2018 рік»: Закон від 07.12.2017 № 2246-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>
3. Оподаткування доходів підприємців: скільки і коли платити за себе у 2018 році URL : <http://vobu.ua/ukr/analytics/consultations/item/opodatkovannia-dokhodiv-pidpriyemtsiv-skilky-i-koly-platyty-za-sebe-u-2018-rotsia>.
4. Новації 2018 для єдинників URL : <https://sota-buh.com.ua/news/novatsii-2018-dlia-yedynnykiv>.
5. Єдиний податок та ЄСВ - 2018: що зміниться URL : <https://uteka.ua/ua/publication/Edinyj-nalog-i-ESV---2018-chto-izmenitsya>.

**Гершул А. Ю., Михайлова Н. С.**  
*студенти 2 курсу, 463 групи*  
*Льотна академія Національного авіаційного*  
*університету*  
*м. Кропивницький, Україна*

### ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Дослідження цієї теми є досить актуальним, тому що у науковому середовищі та на практиці досить часто поняття «державне управління» порівнюється з поняттям державної служби. Так, категорія «державне управління» та «державна служба» наразі досить часто вживається при обговоренні економічних проблем, здійсненні політичної пропаганди, обґрунтуванні та узаконенні державної політики. Для правильного розуміння значення цього поняття, необхідно дослідити його зміст, принципи функціонування та ознаки. На жаль, на сьогодні ще не існує єдиного погляду на те, що собою представляє державне управління і в чому проявляється його державно-правова сутність. Дослідження даного інституту важливе не лише з точки зору юридичної науки, не меншу важливість воно складає з практичної сторони, адже будь-яка особа постійно перебуває у нерозривному зв'язку з державою, а відповідно вступає у відносини державного управління або як об'єкт управління або як його суб'єкт.

Сам термін «адміністративне» у перекладі з латинської означає «управління». Тому словосполучення «адміністративне право» трактується як «управлінське право». Термін «управління» означає діяльність з керівництва

чимось. Значна увага у цій публікації приділяється питанню принципів державного управління.

Наукове дослідження проводилось з метою визначення поняття та змісту державного управління з точки зору правової науки, аналізу принципів та ознак державного управління, визначення та оцінка значення державного управління як основного виду державної діяльності.

Для дослідження та аналізу особливостей цього складного інституту адміністративного права, варто дати визначення поняття «державне управління», щодо якого досі немає єдиної наукової думки. Для представників науки адміністративного та конституційного права найважливішим є розгляд цього суспільного явища як процесу з притаманними йому закономірностями, причому перевага віддається змісту діяльності, яка є сутністю державного управління [2, с. 39].

Науковець галузі адміністративного права Г. В. Атаманчук зазначає, що державне управління – це практичний, організуючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження або перетворення, який спирається на її владну силу [1, с. 38]. В свою чергу, на думку В. Б. Авер'янова під державним управлінням потрібно розуміти особливий та самостійний різновид діяльності держави, що здійснює окрема система спеціальних державних органів – органів виконавчої влади [5, с. 6].

Отже, державне управління – це частина соціального управління, тобто управління людьми та їх колективами. У вузькому значенні – державне управління – це управління персоналом державної служби, а також суспільними сферами (економікою, правовим процесом, соціальним забезпеченням, культурою), суспільними групами, організаціями та інститутами.

У політології пропонується наступне визначення поняття «управління»: вид суспільної діяльності, який передбачає систему скоординованих дій впливу суб'єкта на об'єкт з метою досягнення певних організаційних цілей. Суб'єктами управління є керівники вищої, середньої та нижчої ланок, елітні групи й організації, а об'єктами управління – окремі особи, групи, організації, інститути, процеси. Відповідно, «державне управління» – це складова політичного управління, яка одночасно поєднує політичні та адміністративні засоби.

Слід зазначити, що існують три види державної діяльності (влади): законодавча, виконавча і судова. Кожен із цих видів діяльності здійснюється спеціальними державними органами, які в сукупності складають державний апарат. Всі ці органи здійснюють державне управління, тобто регулюють діяльність держави в цілому. Таке управління ще називають державним управлінням в «широкому» розумінні. Предметом же адміністративного права є державне управління у «вузькому» (власному, спеціальному) розумінні, тобто діяльність органів виконавчої влади [3, с. 150]. Таким чином, предметом нашого дослідження буде поняття державного управління у вузькому, адміністративно-правовому значенні.

Як зазначає В. В. Цвєтков, державне управління є матеріалізоване виявлення (вираження) державної влади, що здійснює визначені нею спільні цілі й завдання у межах системи цієї влади, виходячи з принципу поділу влади [4, с. 102].

Представимо класифікацію характерних рис державного управління, які виділяє професор у галузі адміністративно-правових наук В. В. Цвєтков [4, с. 127]:

- державне управління є передусім соціальним, політичним явищем;
- державне управління виступає як процес реалізації державної влади, її зовнішнє, матеріалізоване вираження і поза нею не існує. Зміст влади якнайповніше виявляється в державному управлінні;
- державне управління – це діяльність виконавчо-розпорядчого характеру, чим підкреслюється його виконавче призначення – організаторська виконавчо-розпорядча діяльність державних органів;
- діяльність органів державного управління здійснюється на підставі й на виконання законів, тобто державне управління – підзаконна діяльність, хоча й володіє владно-розпорядчими повноваженнями.

Всі інститути держави, права та науки характеризуються сукупністю принципів, які визначають основний зміст та правову природу досліджуваного інституту. Принципи державного управління – це керівні правила, що відбивають зміст законів і закономірностей і мають бути закріплені в нормативно-правових документах та використовуватися в науковій та практичній діяльності фахівців з управління.

Більшість науковців, що досліджують проблеми теорії та практики управління як явища та, зокрема, державного управління, розглядають питання класифікації принципів, наводяться такі їхні групи: соціально-політичні, організаційні, організаційно-політичні, організаційно-технічні, економічні, організаційно-правові, загально-суттєві, видові, загальні, окремі, суспільно-політичні, функціонально-структурні, організаційно-структурні, принципи державно-управлінської діяльності [1, с. 267].

Науковці розрізняють три групи принципів державного управління: загальносистемні, структурні та спеціалізовані.

Загальносистемні принципи включають: принцип об'єктивності управління; демократизму; правової впорядкованості; законності; розподілу влади; публічності; поєднання централізації і децентралізації.

Принцип об'єктивності державного управління є відправним і зумовлює необхідність врахування у всіх управлінських процесах вимог об'єктивних закономірностей та реальних можливостей суспільних сил.

Виражає залежність системи державного управління від:

- суспільних, законодавчо визначених цілей, які поставлені та вирішуються в певний історичний відрізок часу;
- характеру, рівня розвитку і закономірностей суспільства, перш за все тих його компонентів, що виступають як керовані об'єкти;
- наявних засобів і ресурсів, що підлягають залученню в управління;
- внутрішніх закономірностей функціонування і розвитку управління як певного системного суспільного явища.

Принцип демократизму відтворює народовладдя в державному управлінні й передбачає встановлення глибоких і постійних взаємозалежностей між суспільством і державою як передумови формування демократичної системи управління, яка б базувалась на демократичних засадах її здійснення в інтересах усіх або переважної більшості громадян.

Принцип правової впорядкованості державного управління об'єктивно зумовлює необхідність головним чином законодавчого визначення основних аспектів цілей, функцій, структур, процесу, самих принципів державного управління. Доповнюється цей принцип принципом законності державного управління, який передбачає встановлення чіткого в розумінні й послідовного в реалізації режиму повсюдного та повного виконання законів і нормативно-правових актів.

Принцип поділу влади в державному управлінні служить створенню демократичної, правової організації державної влади. Це стає можливим за умови, коли процеси формування та закріплення загальної волі (відповідно, потреб, інтересів і цілей) у законах, виконання законів та безпосереднього управління, контролю за законами і розв'язання конфліктів при їх застосуванні розділені, розмежовані між гілками влади, а отже, скоординовані за допомогою взаємного стримування та противаг.

Серед загальносистемних принципів слід виділити принцип публічності державного управління, який передбачає: доступність державного управління для громадян; відкритість функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування; громадський контроль; судовий контроль за дотриманням у процесах державного управління конституційно закріплених інтересів суспільства, прав і свобод громадян.

У групі структурних принципів виділяють: структурно-цільові; структурно-функціональні; структурно-організаційні; структурно-процесуальні принципи.

До структурно-цільових принципів належать: узгодженість цілей державного управління між собою; взаємодоповнюваність цілей, коли одна ціль сприяє іншій і підсилює її; підлеглість часткових, локальних цілей загальним (стратегічним); послідовність у досягненні всієї сукупності цілей державного управління.

Структурно-функціональні принципи включають: диференціація і фіксування функцій шляхом видання правових норм; сумісність функцій у межах компетентності одного органу, декількох органів, підсистеми і в цілому організаційної структури державного управління; концентрація, що зумовлює надання одному органу сукупності управлінських функцій і відповідних ресурсів для забезпечення потужної управлінської дії на керовані об'єкти; комбінування, що спрямовується на те, щоб певна сукупність управлінських функцій, які виходять з різних керуючих компонентів, у власній організації не допускала дублювання; достатня різноманітність, яка вимагає, щоб управлінські функції за кількістю та якістю відповідали розмаїтим управлінським потребам; відповідність управлінських дій реальним потребам керованих об'єктів.

До структурно-організаційних принципів належать: єдність системи державної влади; територіально-галузевий, який зумовлює залежність організаційних структур від території, галузі виробництва та обслуговування; різноманітності організаційних зв'язків органів державної влади і місцевого самоврядування в системі державного управління; поєднання колегіальності й одноосібності в окремих органах влади та місцевого самоврядування; лінійно-функціональний принцип, який розкриває зміст і обсяг підлеглості та управлінської взаємодії в організаційній структурі державного управління.

До структурно-процесуальних, які організують державно-управлінську діяльність і широко застосовуються, належать принципи: відповідності елементів (методів, форм і стадій) управлінської діяльності органів державного управління їх функціям і організації; конкретизації управлінської діяльності й особистої відповідальності за її результати; стимулювання раціональної та ефективної управлінської діяльності.

Третя велика група спеціалізованих принципів державного управління включає: принципи державної служби; принципи роботи з персоналом управління; принципи інформаційного забезпечення державного управління; принципи діяльності органу виконавчої влади; принципи прийняття управлінських рішень.

Обов'язковою умовою цих принципів є те, щоб вони не суперечили загальносистемним та структурним принципам і сприяли цілісності державного управління. Критерієм ефективності використання принципів державного управління є перш за все досягнення системності державного управління, а за її допомогою – гармонійності та комплексності суспільного життя в цілому та його окремих сфер.

#### **Література**

1. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций, изд. 2-е, дополн. Москва : Омега-Л, 2004. 400 с.
2. Волкович О. Ю. Проблеми розмежування понять «організаційно-господарське управління» та «державне управління» у діяльності господарських товариств // Форум права. 2008. № 2. С. 38-43.
3. Гелей С. Д. Політологія: Навч. посібн. 4е вид., перероб. і доп., Львів: Світ, 2001. 384 с.
4. Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика / В. В. Цветков. Київ : Юридична думка, 2007. 336 с.
5. Державне управління в Україні: навчальний посібник. Київ : Вид-во ТОВ «СОМІ», 1999. 310 с.

**Андрійцьо А.М.**

*студент 5 курсу 2 групи*

*Національного юридичного університету*

*імені Ярослава Мудрого*

*м. Харків, Україна*

#### **ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ СТАБІЛЬНОСТІ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Податкова система як основний механізм державного регулювання за умови повної практичної реалізації податкових норм здатна створити умови для прискореного росту національної економіки, ефективного розвитку бізнесу та фінансової незалежності держави. При цьому важливу роль відіграє стабільність та прогнозованість норм податкового законодавства. У розрізі цього питання запорукою раціонального та збалансованого функціонування податкової системи стають базові принципи оподаткування [1, с. 83].

До базових принципів податкового законодавства належить принцип стабільності. Так, згідно з підп. 4.1.9 п.4 ст. 4 Податкового кодексу України

зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року [2].

Як зазначає професор Д.О. Гетманцев, порушення згаданих приписів набуло в Україні регулярного характеру. З року в рік вони стають більш суттєвими, позбавляючи платників податків можливості планувати свої податкові витрати. Така ситуація пов'язана з тим, що Податковий кодекс встановлює наведені обмеження, не передбачаючи будь-яких санкцій за їх порушення [3, с. 19]. Тому для захисту своїх законних інтересів платники податків змушені звертатись до суду. Так, у справі щодо скасування нарахування транспортного податку К/9901/1648/17 804/1241/17 від 18.01.2018 Верховний Суд зазначив, що зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року; при цьому опублікування рішення органу місцевого самоврядування про встановлення транспортного податку, як місцевого податку, пізніше 15 липня року, є підставою для застосування відповідних норм оподаткування не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим періодом. В даному випадку із запровадженням транспортного податку на 2015 рік відповідні норми Закону №71-VIII набрали чинності з 01.01.2015 року. Отже, лише в 2015 році місцеві ради отримали повноваження і одночасно набули обов'язку щодо встановлення транспортного податку. Відповідно, лише після цієї дати місцеві ради мали юридичні підстави для прийняття рішення про встановлення транспортного податку [4].

Таким чином Верховний Суд констатував наявність порушення принципу стабільності під час сплати транспортного податку за 2015, адже суди нижчих інстанцій у тому числі і Вищий адміністративний суд України (Постанова К/800/10935/16 від 29.09.2016) визнавали законним нарахування транспортного податку за 2015 рік.

Приклад порушення принципу стабільності при нарахуванні транспортного податку є показовим, але не єдиним. Зокрема, Законом України від 31 липня 2014 року № 1621 "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів" в Україні було встановлено військовий збір. Це запровадження відбулося всупереч закону, зокрема одному із положень принципу стабільності (підп. 4.1.9 п.4 ст. 4 Податкового кодексу України «податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року»). Проте на відміну від судової практики щодо порушення принципу стабільності при зобов'язанні щодо сплати транспортного податку, то у відношенні зобов'язання щодо сплати військового збору судова практика в Україні ще не сформувалась. Проте можна спрогнозувати, що у майбутньому українські суди у своїх рішеннях також дійдуть до висновку, що зобов'язання щодо сплати військового збору суперечить принципу стабільності податкового законодавства.

Отже, можна зробити висновок, що принцип стабільності податкового законодавства, який закріплений у підп. 4.1.9 п.4 ст. 4 Податкового кодексу



України носить здебільшого декларативний характер і для встановлення наявності його порушення платники податків повинні звертатись до суду.

#### **Література**

1. Месхія Г. Н. Поняття і сутність принципів податкового права // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2013. № 3. С. 87 – 93.
2. Податковий кодекс України // ВВР України. 2011. № 13. С. 112.
3. Десятнюк, О. Стабільність оподаткування та її вплив на економічний розвиток держави // Світ фінансів. 2016. № 2. С. 18 – 27.
4. Постанова Верховного Суду від 18.01.2018 у справі № К/9901/1648/17 804/1241/17 URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71692929>.

**Фомкіна Ю. Є., Забродіна К. І.**  
*студенти 2 курсу, 463 групи  
Льотної академії  
Національного авіаційного університету  
м. Кропивницький, Україна*

#### **ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ НАУКОЮ**

Держава надає пріоритетну підтримку розвитку науки як визначального джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створюючи необхідні умови для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері науково-технічної діяльності, забезпечуючи використання досягнень науки і техніки для розв'язування соціальних, економічних, культурних та інших проблем.

Державне управління та регулювання наукової діяльності здійснюється згідно з принципами: органічності єдності науково-технічного, економічного, соціального та духовного розвитку суспільства, поєднання централізації та децентралізації управління у науковій діяльності; додержання вимог екологічної безпеки; визнання свободи творчої наукової та науково-технічної діяльності; збалансованості розвитку фундаментальних і прикладних досліджень; використання досягнень світової науки, можливості міжнародного наукового співробітництва; свободи поширення наукової та науково-технічної інформації; відкритості для міжнародного науково-технічного співробітництва; забезпечення інтеграції української науки в світову в поєднанні із захистом інтересів національної безпеки [1, с. 10].

Наукову діяльність здійснюють наукові установи, наукові організації вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, громадські організації у науковій та науково-технічній діяльності. Кожна організаційна форма має свої певні особливості. Безпосередньо у сфері організації науки діють спеціалізовані органи виконавчої влади, а також державні установи. З метою сприяння формуванню державної політики розвитку науки, визначення пріоритетних науково-технічних напрямів, вироблення стратегії технологічного розвитку, вдосконалення структури управління наукою та системи підготовки і атестації наукових кадрів при Кабінетові Міністрів України утворений консультативно-дорадчий орган Національна рада України з питань розвитку науки і технологій. Основними завданнями цього органу є вироблення державної політики з питань розвитку науки і технологій, правове і організаційне

забезпечення їх реалізації; прогнозування розвитку науки і технологій; розгляд і оцінка проектів національних і державних науково-технічних програм, визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і технологій [2, с. 34].

З метою забезпечення формування та реалізації державних науково-технічних програм затверджені пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: охорона навколишнього природного середовища; здоров'я людини; виробництво, переробка та збереження сільськогосподарської продукції; екологічно чиста енергетика та ресурсозберігаючі технології; наукові проблеми розбудови державності України; нові речовини та матеріали; перспективні інформаційні технології, прилади комплексної автоматизації, системи зв'язку.

Основним засобом реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки є державні наукові та науково-технічні програми. Вони підрозділяються на: загальнодержавні (національні), які затверджуються Верховною Радою; державні (міжвідомчі); галузеві (багато-галузеві); регіональні (територіальні).

Статус державних (міжвідомчих) наукових та науково-технічних програм мають також відповідні частини загальнодержавних (національних) програм економічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля.

Центральним органом виконавчої влади у цій сфері є Міністерство освіти і науки України. Діяльність Міносвіти і науки України спрямовується Кабінетом Міністрів України. Відповідно до покладених на нього завдань центральний орган виконавчої влади у сфері науки: розробляє засади наукового і науково-технічного розвитку України; забезпечує розвиток наукового і науково-технічного потенціалу України; організує та координує інноваційну діяльність; координує розвиток загальнодержавної системи науково-технічної інформації; координує діяльність органів виконавчої влади щодо розроблення загальнодержавних наукових і науково-технічних програм та контролює їх виконання; здійснює керівництво системою наукової і науково-технічної експертизи; забезпечує інтеграцію вітчизняної науки у світовий науковий простір із збереженням і захистом національних пріоритетів.

Інші центральні органи виконавчої влади здійснюють управління науковою та інноваційною діяльністю у відповідній галузі; визначають напрями її розвитку; спрямовують і контролюють діяльність підпорядкованих їм наукових організацій: організують виробництво сучасної конкурентоспроможної продукції; відповідають за рівень науково-технічного розвитку відповідних галузей.

Місцеві органи державної виконавчої влади і органи місцевого самоврядування відповідно до своєї компетенції забезпечують виконання державних наукових і науково-технічних програм; розробляють та організують виконання регіональних (територіальних) програм [3, с. 45].

Специфічне місце у системі органів, які функціонують у сфері науки, належить Атестаційній колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, яка є центральним органом виконавчої влади. Для координації роботи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади під час формування та реалізації державної політики утворено Державний комітет України з питань науково-технічного та інноваційного розвитку. На нього покладений обов'язок контролювати і координувати діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, спрямовану на реалізацію державної науково-

технічної політики; розглядати пропозиції щодо створення високотехнологічних виробництв; здійснювати підтримку вітчизняного науково-технічного потенціалу; розглядати пропозиції щодо удосконалення законодавства, яке регулює відносини у науково-технічній сфері, і пропозиції щодо фінансування цільових проектів, загальнодержавних науково-технічних програм за рахунок коштів Державного бюджету України.

З метою збереження та зміцнення інтелектуального потенціалу, створення сприятливих умов для подальшого розвитку фундаментальної науки, забезпечення з боку держави фінансової підтримки наукових досліджень створена вища наукова установа України – Академія наук. 22 березня 1994 р. Академія наук одержала статус національної і тепер офіційно іменується Національною академією наук України.

НАН України є державною самоврядною науковою організацією, що заснована на державній власності та діє на основі законодавства України відповідно до статуту Академії. Це вища наукова установа України, яка організує і здійснює фундаментальні та прикладні дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних і гуманітарних наук. НАН України координує здійснення фундаментальних досліджень у наукових установах і організаціях незалежно від форм власності. При НАН України діє міжвідомча рада з координації фундаментальних досліджень в Україні. Положення про раду та її склад затверджується Кабінетом Міністрів України.

#### **Література**

1. Про утворення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 р. № 226 // Офіційний вісник України від 18.04.2017 р., № 31, С. 942.
2. Коваль Л. В. Адміністративне право України: Курс лекцій. Київ : Вентурі, 1998. 208 с.
3. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави і права. Львів : Новий світ, 2003. 581 с.

**Сема Н. М.**

*студентка 0047 групи СумДПУ  
імені А.С.Макаренка  
м. Суми, Україна*

#### **СУТЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Розробка адміністративно-територіальної реформи в Україні розпочалась ще в 2005 році, але впровадження її почалося після зміни керівної верхівки країни у 2015 році. Саме тоді розпочалося реформування адміністративно-територіального устрою й проведення децентралізації. Про наслідки даної реформи говорити ще зарано, адже впровадження її відбувається і понині, тому дане дослідження є дуже актуальним. Воно дає можливість зробити прогнози на всі можливі варіанти майбутніх результатів реформування адміністративно-територіального устрою шляхом децентралізації.

Децентралізація – це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Так, щоб якомога

більше повноважень мали ті органи, які ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найуспішніше.

Серед основних напрямів реформування – забезпечення бюджетної автономії та фінансової самостійності місцевих бюджетів; стимулювання до об'єднання та формування платоспроможних територіальних громад; закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів і розширення дохідної бази місцевих бюджетів; децентралізація видаткових повноважень та чіткий розподіл компетенцій, сформований за принципом субсидіарності; нові види трансфертів і посилення відповідальності профільних міністерств за реалізацію державної політики у відповідних галузях; визначення нового механізму бюджетного регулювання та вирівнювання.

*Бюджетна автономія.* Розширення дохідних джерел за рахунок баз адміністрування та надання права органам місцевого самоврядування регулювати ставки місцевих податків і зборів у рамках, визначених Податковим кодексом.

Ще одна урядова новація: надати бюджетним установам право вибору де обслуговуватися – у казначействі чи комерційному банку. На такий експеримент урядовці вирішили піти, зважаючи на серйозну дискусію з приводу переваг і недоліків обох форм обслуговування.

Стимулювання громад до об'єднання. Система міжбюджетних відносин у розрізі регіонів буде дворівневою: перший рівень – це області, другий – міста обласного значення, райони та об'єднані громади.

Громади, які об'єднуються між собою і матимуть чисельність населення не менш як 5 тис. осіб, отримають такі самі повноваження, як і міста обласного значення, зможуть вступати у прямі міжбюджетні відносини з центром.

*Децентралізація видаткових повноважень.* Під контроль місцевої влади планується передати близько 900 об'єктів. Йдеться, зокрема, про заклади освіти I – II рівнів акредитації, а також спеціальні школи, заклади, пов'язані з медициною, фізкультурою, спортом.

*Нові види міжбюджетних трансфертів.* Окрім базової дотації, запровадиться низка таких субвенцій: освітня, субвенція на підготовку робітничих кадрів, медична, субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм. Ці кошти передаватимуться місцевим бюджетам за спеціальними формулами, які розраховуватимуться у профільних міністерствах і відомствах.

*Ключові принципи децентралізації:*

- Левова частка повноважень делегується на рівень громад;
- Центральна влада поступається не тільки повноваженнями і відповідальністю, а й фінансовими ресурсами.
- Інститут голів облдержадміністрацій скасовується. Оперативне управління переходить до обласних та районних виконкомів, які підзвітні тільки радам місцевого рівня і нікому більше.
- Створення інституту префектів. Префекти будуть призначатися і звільнятися указом президента за поданням Кабміну, але у них буде менший обсяг повноважень. Префекти зможуть відхиляти невідповідні Конституції рішення місцевої влади з одночасною подачею до суду.
- Право розпуску органів місцевого самоврядування органами центральної влади залишиться. Верховна Рада, Конституційний суд і

президент будуть стежити за законністю рішень на місцях (*відповідний документ — проект закону «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо бюджетної децентралізації)» (реєстраційний № 4435а) зареєстровано в парламенті 8 серпня 2014 р.*).

Головна суть децентралізації в Україні є: фінансова децентралізація яка відображає фінансові повноваження органів регіонального рівня і є однією з фундаментальних умов незалежності та життєздатності органів місцевої влади, а також адміністративна – поділ території України на громади, повіти та регіони.

#### **Література**

1. Власюк О. С. Стан і проблеми реформування адміністративно територіального устрою України // *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С.16 – 23.
2. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
3. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні URL : <http://zakon.rada.gov.ua/go/333-2014-p>.
4. Кравців В. С., Жук П. В. Адміністративно-територіальний устрій та місцеве самоврядування в Україні : питання реформування // *Бюлетень Західного наукового центру*. 2011 / НАН України та МОНМС України. Західний науковий центр. Львів : ПАІС, 2011. С. 130–144.

**Хрідочкін А. В.**

*доцент кафедри загальноправових дисциплін*

*Дніпровського гуманітарного університету*

*кандидат історичних наук, доцент  
м. Дніпро, Україна*

#### **ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Правотворча діяльність є найбільш розповсюдженою юрисдикційною формою публічного адміністрування правовідносин у сфері інтелектуальної власності. При цьому уповноважені суб'єкти мають право видавати правові акти двох основних видів – нормативні та індивідуальні. Основне призначення нормативних актів – виконання та деталізація законів та указів Президента України, які закладають правовий режим охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також більш детальна регламентація відносин учасників охоронних правовідносин. Їх дія розрахована на довгострокове та багаторазове застосування. Встановлення норм права підзаконного характеру у процесі управлінської діяльності у зазначеній сфері практично втілюється в адміністративній правотворчості. Завдяки наявності подібних повноважень суб'єкти адміністрування правовідносин у сфері інтелектуальної власності мають можливість оперативно впливати на підвідомчу їм сферу суспільного життя. Як засвідчує практика публічного адміністрування взагалі та у сфері, що розглядається за допомогою нормативних актів: визначаються конкретні задачі, права та обов'язки, повноваження та відповідальність учасників

управлінських суспільних відносин. Так, наприклад Кабінетом Міністрів України було видано постанову від 23 серпня 2016 р. № 585, якою було ліквідовано Державну службу інтелектуальної власності та покладено на Міністерство економічного розвитку і торгівлі завдання і функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності. У зазначеному нормативному акті було визначено, що Міністерство економічного розвитку і торгівлі є правонаступником Державної служби інтелектуальної власності в частині реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності [1]. Але при цьому, на жаль, не було визначено відповідальність нового суб'єкта адміністрування за неналежне виконання покладених на нього завдань, у тому числі і тих, що пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Нормативно-правові ж акти адміністрування, що продовжують регулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності потребують подальшого удосконалення. Так, наприклад, у постанові Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. № 545 «Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)» [2] встановлено обмеження, за наявності яких особа не може претендувати на надання їй статусу патентного повіреного, а також визначено коло осіб, які не можуть взагалі бути патентними повіреними; покладаються у необхідних випадках певні спеціальні обов'язки або надаються спеціальні повноваження. А, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України [3] на державного інспектора з питань інтелектуальної власності покладаються наступні спеціальні обов'язки: у разі виявлення порушень законодавства з питань інтелектуальної власності та виробництва, експорту, імпорту дисків, що містять ознаки кримінального злочину, негайно повідомляти про це відповідні правоохоронні органи; у разі виявлення ознак адміністративного правопорушення за статтями 51, 164-9, 164-13 Кодексу про адміністративні правопорушення складати протокол про адміністративне правопорушення та передавати його на розгляд до суду; у разі проведення огляду та вилучення продукції, до складу якої входять об'єкти права інтелектуальної власності, зокрема примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, що виробляються, розповсюджуються, надаються в прокат, зберігаються, використовуються або переміщуються з порушенням вимог законодавства, та вилучення відповідних документів складати протокол або робити відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення, а у разі закупівлі (у тому числі контрафактної продукції) – акт закупівлі тощо. З метою виконання покладених на нього завдань державний інспектор має право: перевіряти у суб'єктів господарювання наявність дозволу на використання об'єктів права інтелектуальної власності на будь-якій стадії їх виробництва, розповсюдження, прокату чи провадження іншої діяльності, пов'язаної з їх використанням; проводити огляд та вилучати у суб'єктів господарювання з метою вивчення на необхідний строк, але не більш як 30 днів, об'єкти права інтелектуальної власності у разі, коли є обґрунтована підстава підозрювати вчинення порушення вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності тощо; здійснюються правоохоронні функції управлінського характеру та передбачаються юридичні гарантії охорони встановленого порядку відносин.

Отже, під нормативним актом адміністрування, як формою управління в сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, необхідно розуміти акт компетентного суб'єкту управління, наділеного державно-владними повноваженнями, виданий у встановленому законом порядку і формі, який містить у собі норми права [4, с. 317]. Будучи актом правотворчості, він спрямований на створення, зміну чи припинення правових норм, тобто встановлених компетентними органами і охоронюваних примусовою силою держави правил поведінки, розрахований на невизначений строк дії і на невизначене коло осіб, на багаторазове використання зі збереженням дії норм незалежно від їх виконання.

Поряд з правотворчою діяльністю суб'єкти адміністрування правовідносин у сфері інтелектуальної власності видають також і індивідуальні (ненормативні) акти, які домінують серед інших актів. Індивідуальні акти, розповсюджуючи свою дію на окремих суб'єктів – юридичних та фізичних осіб, мають яскраво виражений правозастосовний характер, будучи за своєю юридичною природою розпорядчими актами. Їх існування обумовлюється владно-організаційним характером публічного адміністрування, і як наслідок адміністрування правовідносин у сфері інтелектуальної власності, необхідністю повсякденного і безперервного здійснення різноманітних управлінських функцій, оперативного захисту та поновлення у разі необхідності порушених прав на об'єкти інтелектуальної власності. Вони є юридичними фактами, які зумовлюють виникнення, зміну або припинення конкретних адміністративно-правових відносин у зазначеній сфері адміністрування. У такому розумінні індивідуальні правові акти виступають управлінським рішенням, покликаним надати юрисдикційну форму змісту діяльності суб'єктів адміністрування правовідносин у сфері інтелектуальної власності.

Безпосередні цілі індивідуальних та характер актів адміністрування, з погляду на їх призначення, об'єми використання в практиці управлінської діяльності, є різними. У найбільш узагальненому вигляді можна вести мову про дві їх крупні групи: оперативно-виконавчих та правоохоронних (юрисдикційних) актів. В обох випадках присутня основна мета адміністративного розпорядництва, а саме забезпечення необхідної поведінки учасників управлінських відносин у сфері інтелектуальної власності. Досягається ця єдина мета, однак, різними засобами. Головне, що характеризує виконавчу діяльність суб'єктів адміністрування, полягає в тому, що вони у своїх індивідуальних актах, як правило, застосовують або реалізують диспозицію відповідної правової норми. Це діяльність, у процесі якої конкретизуються права та обов'язки, повноваження учасників управлінських відносин у зв'язку з оперативним регулюванням цих відносин (наприклад, утворення підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» тощо; призначення на посади керівників та робітників зазначених підприємств; затвердження посадових інструкцій або положень про структурні підрозділи органів управління; створення комісії для перевірки дотримання ліцензійних умов провадження господарської діяльності з експорту, імпорту обладнання та дисків для лазерних систем зчитування, призначення її голови та членів тощо).

Правоохоронні індивідуальні акти суб'єктів адміністрування правовідносин у сфері інтелектуальної власності реалізують санкцію правової

норми, втілюючи у собі юрисдикційну діяльність цих органів (наприклад, рішення про притягнення особи до адміністративної відповідальності, за адміністративне правопорушення, передбачене ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення; застосування фінансових санкцій до осіб, винних у порушенні вимог Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» [5] тощо).

Таким чином, на сьогоднішній день правотворча діяльність суб'єктів публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності потребують свого удосконалення. Неодмінного вирішення потребують питання розробки єдиних, науково обґрунтованих процедур відпрацювання та прийняття актів адміністрування, перш за все нормативних. Не визначеними залишаються конкретні види правових актів управління, які можуть бути видані суб'єктами адміністрування у зазначеній сфері, а також об'єм їх правового впливу на учасників охоронних суспільних відносин.

#### **Література**

1. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності : постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 585 URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2016-p>
2. Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) : постанова Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. № 545 URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/938-97-p>
3. Про затвердження Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Державного департаменту інтелектуальної власності : постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 674 URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-2002-p>
4. Косович В. М. Удосконалення нормативно-правових актів України: техніко-технологічні аспекти : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. 566 с.
5. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування : Закон України від 17 січня 2002 року № 2953-III URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2953-14>

**Галас П. В.**

*здобувач кафедри адміністративного,  
цивільного та господарського права і  
процесу Академії державної пенітенціарної  
служби,*

*м. Чернігів, Україна*

#### **СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ**

На даний час в Україні проходить адміністративна реформа, головна мета якої полягає у глобальному вдосконаленні механізму здійснення виконавчої влади, який спрямований на збільшення ефективної діяльності органів виконавчої влади, доступності і якості державних послуг, а також обмеження втручання держави в економічну діяльність суб'єктів підприємництва.



Характерною ознакою сучасного стану України є її євроінтеграційний напрям розвитку, який передбачає, перш за все, суттєву трансформацію системи публічного управління, ключовим елементом якої є місцеве самоврядування. Проблема відповідності системи місцевого самоврядування України вимогам Європейської хартії висвітлені у рекомендаціях та резолюціях Парламентської Асамблеї Ради Європи (Резолюція № 1179 від 1999 року) та Конгресу місцевих та регіональних влад Європи (Рекомендація № 48 та Резолюція № 68 від 1998 року). У цих документах наголошено на тому, що в Україні має бути ухвалено законодавство щодо місцевого самоврядування, яке б відповідало принципам, Європейської хартії місцевого самоврядування, вимагаючи чітке розмежування між органами місцевої влади та органами місцевого самоврядування. Так, Рекомендацією № 48 Конгресу місцевих та регіональних влад Європи було запропоновано владним структурам України:

- розробити та ухвалити, як особливо термінове питання, законодавство з місцевого та регіонального самоврядування, що відповідатиме принципам Європейської хартії місцевого самоврядування та Конституції України, кожна з яких гарантує самоврядування на муніципальному, районному та регіональному рівнях;

- включити в національне законодавство з питань місцевого самоврядування положення, які б гарантували регіональним, районним та муніципальним радам наявність у них власних і підзвітних їм виконавчих органів, а також включити положення, які надаватимуть право органам регіональної, районної та місцевої влади мати власний бюджет пропорційно їх обов'язкам з надання їм можливості підвищувати на місцевому рівні отримуваний ними дохід [1].

Важливим аспектом напрацювання механізму соціально-правової держави є адміністративна реформа, а також створення ефективної системи державної виконавчої влади – одного із суб'єктів практичного оновлення всіх сфер суспільного життя в Україні, забезпечення умов реалізації громадянами в повному обсязі своїх прав і свобод. Особливість виконавчої влади серед усіх гілок влади полягає в тому, що саме в процесі її реалізації відбувається реальне втілення в життя законів та інших нормативних актів, практичне застосування всіх важелів державного регулювання й управління важливими процесами суспільного розвитку [2, с. 256–273].

Утім, необхідність формування нової системи державного управління як інструменту подолання кризи в Україні до останнього часу недооцінювалася.

Система державного управління в Україні загалом залишається неефективною. Вона поєднує успадковані від радянської доби та нові інститути, сформовані в період незалежності. Ця система є внутрішньо суперечливою, недовершеною, громіздкою та відірваною від людей, унаслідок чого державне управління гальмує проведення соціально-економічних і політичних реформ.

Управлінська система перехідного періоду залишається однією з перепон на шляху до економічного зростання нашої країни. Вона не створила, не запропонувала суспільству стратегії втілення в життя політичного ідеалу – соціальної правової держави, не змогла виробити та реалізувати ефективну політику, щоб зменшити масштаби тіньової економіки, запобігти погіршенню

стандартів у сфері охорони здоров'я й освіти, збільшенню нерівності розвитку регіонів і зубожінню значної частини населення [4].

Погляди на сутність, зміст і шляхи здійснення адміністративної реформи не завжди можна вважати обґрунтованими та виправданими, бо часто визначаються не об'єктивністю, а належністю їхніх носіїв до певної гілки влади чи політичного угруповання. Частина з них має консервативні погляди, інші – занадто радикальні або ж відверто пропагують надмірну політизацію виконавчої влади.

Не сприяли розв'язанню цих проблем, а також виробленню ідеології реформи виконавчої влади низка указів Президента України: «Про Державну комісію з проведення в Україні адміністративної реформи» від 29 серпня 1997 року; «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22 липня 1998 року; «Про чергові заходи щодо дальшого здійснення адміністративної реформи» від 29 травня 2001 року та ін. Вони передбачали здійснення заходів щодо забезпечення реформування системи державного управління в Україні, створення умов для розбудови відповідно до Конституції України демократичної, соціальної, правової держави, утвердження та забезпечення прав людини та громадянина [3].

Відтак, реформаційні зміни мали характер тактичного пристосування старої системи управління та її суб'єктів до нових суспільних відносин, що склалися після розпаду тоталітарної системи, і формування основ демократичного політичного режиму.

Не можна погодитися з тим, що метою адміністративної реформи є лише створення компактнішого, але сильного, ефективного державного апарату [5]. Виконання завдань адміністративної реформи має ґрунтуватися на принципах і стандартах соціальної правової держави, а також на визначених у Конституції України засадах структури та діяльності виконавчої влади. Етапи та зміст адміністративної реформи повинні привести до утвердження правового й соціального аспектів держави в законодавстві та всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Упровадження стандартів і видів соціальних послуг, формування спеціальних фондів для їх надання, а також визначення участі виконавчих структур, задіяних у їх наданні, – ще один важливий аспект реформи. До того ж безпосереднє надання таких послуг має здійснюватися регіональними органами виконавчої влади. Разом із тим, у процесі реформи на законодавчому рівні необхідно визначити види соціальних послуг, які надають органи місцевого самоврядування, а також правові й економічні механізми їх надання. Адміністративна реформа усуне дуалізм виконавчої влади на місцевому рівні. Невідкладним є питання доцільності інституту місцевих державних адміністрацій.

Отже, після розгляду адміністративної реформи на сучасному етапі та її перспективи здійснення в Україні на центральному, регіональному та місцевому рівнях, можна сказати що це тяжкий процес. Від якого залежало покращення соціально-економічного розвитку усієї держави в цілому, так і адміністративно-територіальних одиниць. На даний час в Україні впроваджено нові моделі публічної адміністрації, створено раціональну і стабільну систему не тільки на центральному але й на місцевих рівнях здійснено ефективний розподіл функціональних повноважень між органами публічної влади та

рівнями публічної адміністрації, децентралізовано та підвищено якість надання адміністративних послуг громадянам. Ефективності проведення на всіх рівнях адміністративної реформи буде підвищення рівня добробуту українських громадян.

#### **Література**

1. Астапова Т.О. Адаптація зарубіжного досвіду реформування діяльності органів місцевого самоврядування в Україні : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління.: спец. 25.00.04. «Місьцеве самоврядування» / Астапова Т.О., НАДУ при Президентіві України, ХРІДУ. Харків, 2010 20 с.
2. Шульженко Ф. П. Адміністративна реформа: деякі політичні та правові аспекти / Проблеми державно-правової реформи в Україні: Зб. наук. праць. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. Вип. 3. 365 с.
3. Органи державної влади України: моногр. / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 592 с.
4. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні. Указ Президента України від 22 липня 1998 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Ковальчук А. Цели и риски: Беседа с Симоном Кордонским // Отечественные записки. 2004. № 2 (16). С. 89.

**Шовкопляс А.Ю.**

*студентка 4 курсу 242 групи  
СумДПУ імені А.С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

#### **РЕАЛІЗАЦІЯ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ НА СУМЩИНІ**

В Україні стартувала медична реформа. З 2 квітня громадяни мають можливість укласти декларації з лікарями. З часу старту Національної кампанії «Лікар для кожної сім'ї» декларації підписали вже більше 2,2 млн громадян.

«У регіонах зараз різна динаміка по кількості підписаних декларацій. Вона залежить від співпраці зацікавлених сторін: пацієнта, лікаря, керівника лікувального закладу, органів місцевого самоврядування, місцевих адміністрацій, мас-медіа. Якщо кожен з учасників процесу виконуватиме свою частку роботи – процес відбуватиметься», - зазначає Олександр Ябчанка [4].

Згідно з результатами дослідження «Індекс Здоров'я. Україна», рівень довіри жителів Сумщини до первинної медичної ланки у 2017 році становив 49%. Рівень задоволеності від обслуговування в стаціонарі – 29%. А загальний рівень довіри – менше 30%. Чи не всі опитані – 98.3% вважають, що реформа охорони здоров'я потрібна, але тільки 6% вважають, що реформа відбувається. Найочікуваніші результати від реформи – зменшення витрат пацієнта на ліки (35,5%) та правильне діагностування та призначення лікування. [3].

Сама реформа проходитиме в три етапи. Розпочалася вона зі змін на рівні первинної медичної допомоги, тобто сімейних лікарів, терапевтів та педіатрів. У 2019 році почнеться реформа на вторинному рівні (спеціалізована допомога), а у 2020 - на третинному рівні (високоспеціалізована допомога) [1].

Для медичних закладів первинної ланки реформа почнеться, після підписання договору з Національною службою здоров'я. Для цього заклад має бути реорганізований з бюджетної установи в комунальне не комерційне підприємство, тобто автономізуватися. Лікарня має бути підключена до системи «Електронне здоров'я» і мати необхідне обладнання, про що має подбати місцева влада.

На Сумщині зараз активно проходить автономізація і тільки через це частина медичних закладів ще не розпочали підписувати декларації. На час реорганізації лікувально-профілактичних закладів у комунальні підприємства пацієнти не зможуть укладати декларації з лікарями у зв'язку з проведенням процедури реєстрації новостворених закладів. В області процес автономізації і підписання декларацій завершиться за 2 – 3 місяці. Тобто, до липня, коли почнеться фінансування «первинки» по-новому, вони мають встигнути. Тоді заклади зможуть заключити угоду з Національною службою здоров'я на оплату послуг.

Паралельно з автономізацією лікувальні заклади Сумщини продовжують оснащуватися комп'ютерною технікою. Зараз на 538 дільничних терапевтів, педіатрів і сімейних лікарів в області є майже 1000 комп'ютерів. Близько 60 лікувальних закладів і 405 лікарів вже зареєстровано у системі eHealth. Найактивніше в цьому напрямку працюють у Роменському, Конотопському, Охтирському, Лебединському, Глухівському районах.

В області ще до старту медичної реформи почали працювати над відокремленням первинної допомоги від вторинної і третинної ланки. Вже створено 24 центри первинної допомоги, а сімейними лікарями обслуговується 69% населення.

Поки що тільки у КЗ «Центр первинної медико-санітарної допомоги №3 м. Суми» стартувала компанія з укладання декларацій з лікарями первинної медичної допомоги. Ця медична установа буде перетворена у комунальне підприємство але не змінить свій код ЄДРПОУ, який вноситься при заповненні декларації.

У лікарнях, де проводитиметься чи вже проводиться підписання угод будуть спеціальні наліпки «Тут можна обрати свого лікаря». «Для того, щоб укласти угоду з лікарем, якого ви обрали самостійно при чому не залежно від свого місця проживання, потрібно підійти в лікарні до реєстратури з паспортом та ідентифікаційним кодом. Вас мають провести до кабінету де проходить реєстрація, далі ви отримуєте підтвердження від системи eHealth що ваша декларація зареєстрована і вона вважається підписаною. Лікар може відмовити вам у підписанні декларації тільки у разі, якщо він набрав визначену кількість пацієнтів. Оптимальна кількість пацієнтів для терапевта – 2000, педіатра – 900, сімейного лікаря – 1800. Кінцевого терміну підписання декларацій немає. У разі, якщо вас обраний лікар не влаштував ви можете підписати угоду з іншим лікарем, а попередня угода при цьому скасується автоматично», – Олена Чумаченко, в.о. начальника відділу охорони здоров'я Сумської міської ради.[2]

Вже з липня цього року заклади первинної медичної допомоги, які уклали контракт з Національною службою здоров'я, почнуть отримувати фінансування за новою моделлю - щорічну фіксовану виплату за обслуговування кожного пацієнта, з яким лікарі цього закладу підписали договір. 25 квітня Кабмін

прийняв постанову з офіційно зафіксованими тарифами. Загалом буде 5 коефіцієнтів:

- від 18 до 39 років – базова ставка, 370 гривень;
- немовлята і діти до 5 років – висока ставка, коефіцієнт множиться на 4 і становитиме 1480 гривень;
- діти 6-18 років – коефіцієнт буде 2,3, тому базова ставка на таку дитину – 814 гривень;
- від 40 до 64 років – коефіцієнт 1,2, це 444 гривні;
- для людей 65+ – тариф множиться на 2 і він становитиме 740 гривень.

Таким чином пацієнт стає роботодавцем для свого лікаря. [1].

Для порівняння, у 2016 році на первинну ланку виділялося трохи більше 200 грн на рік на людину. Отож, ті хто йдуть в реформу – отримують більше коштів, хто ні – отримують такі ж гроші як і раніше. Власне й мета реформи полягає в тому, щоб відійти від радянської системи фінансування закладів і ліжко-місць і запропонувати лікарні купувати у неї послуги з надання первинної медичної допомоги. Таким чином, пацієнт стає роботодавцем для свого лікаря.

#### **Література**

1. URL : <http://moz.gov.ua/plan-reform>
2. URL : <http://health-index.com.ua/>
3. URL : [https://www.zhitomir.info/news\\_172647.html](https://www.zhitomir.info/news_172647.html)
4. URL [https://topkonotop.com/index.php?route=articles/news&news\\_id=5855](https://topkonotop.com/index.php?route=articles/news&news_id=5855)

**Атаманчук В. О., Мочар А. П.**  
*студенти 2 курсу, 463 групи*  
*Льотної академії Національного*  
*авіаційного університету*  
*м. Кропивницький, Україна*

### **ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА**

Зародження управлінських відносин у людському суспільстві відбулося задовго до виникнення держави. Будь-яка спільнота людей – плем'я, рід або фракція існували в певних організаційних рамках, які забезпечували процеси життєдіяльності та керівництва цими первісними структурами людської цивілізації.

Кожне суспільне явище, у тому числі й сучасне адміністративне право України, виникло не на порожньому місці. У його історичному багажі міститься досвід становлення і функціонування в умовах щонайменше двох правових систем – царської Росії та СРСР.

Результати ретроспективного погляду в далеке минуле дозволяють стверджувати, що такі законодавчі старожитності, як Закони Ману, кодекс Хамурапі містили правові норми, що регулювали державно-управлінські відносини. Особливе місце серед правових пам'яток Стародавнього світу займає Закон XII таблиць, кодифіковані правила якого поділялися на норми приватного й публічного права і діяли на території Римської імперії, починаючи з середини V віку до нашої ери.

Однак, процеси кількісного і якісного зростання управлінських норм, їх систематизація та об'єднання в окрему галузь права пов'язуються не з

античним часом, а з періодом бурхливого зародження й розвитку відносин капіталізму протягом XVIII-XIX століть. Паралельно з впровадженням нових економічних відносин, значним промисловим зростанням формувалися нові державні інституції виконавчо-розпорядчої компетенції (уряди, міністерства, генерал-губернаторства, національні банки тощо), керівництво яких поступово зосереджувало у своїх руках реальну владу в державі.

Заміна феодальної суспільно-економічної формації на капіталістичну призвела до інтенсифікації соціальних процесів: суттєво зросло міське населення, змінилась соціальна структура суспільства, поступово впроваджувались нові елементи у схемі державно-владного механізму, які більш відповідали потребам того часу і сприяли подальшій модифікації функцій державного управління.

Як відзначається у науковій літературі поява і розвиток галузі адміністративного права обумовили три фактори:

1) необхідність регламентувати охорону громадського порядку у великих містах;

2) потреба в реалізації державного управління;

3) забезпечення реалізації суб'єктивних прав громадян [1, с 15].

Праобразом сучасного адміністративного права слід вважати поліцейське право. На території сучасної України перші поліцейські структури були утворені Петром I, і протягом XVIII ст. їх діяльністю були охоплені всі міста країни. Нормативні акти, що видавались державною адміністрацією та поліцією, були об'єднані в поліцейське законодавство. На основі цього законодавства з'явилися перші праці з поліцейського права, норми якого мали завдання регулювати суспільні відносини щодо забезпечення публічного і громадського порядку, майнових та особистих благ.

Однак, зважаючи на специфічність та певну вузькість кола суспільних відносин, поліцейське право як самостійна галузь було приречене на об'єднання з «правом управління» – поняттям, запровадженим у Німеччині у другій половині XIX століття. Це право встановлювало основні принципи управління, правовий статус таких важливих структур виконавчої влади, як уряд, армія, також регламентувала роботу державних службовців та їх дисциплінарну відповідальність.

Невдовзі поняття «право управління», було замінене на більш точне і вдале поняття «адміністративне право». Воно мало риси родового поняття і мало розповсюджуватися на обидві основні частини адміністративно-правової діяльності: управлінську та поліцейську. Крім цього, зазначене поняття охоплювало ще одну важливу частину адміністративно-правової реальності, а саме: відносини, пов'язані з захистом прав і свобод громадян [1, с. 16].

Наприкінці XIX століття розпочався перший етап розвитку вітчизняного права як самостійної правової галузі та юридичної науки. Різні погляди серед вітчизняних правників на наукові обґрунтування адміністративного права у якості самостійної правової галузі, призвели до появи на початку XX століття двох вітчизняних шкіл, представники яких мали різні погляди на місце і роль поліцейського права у структурі адміністративної правової галузі.

Перша група вчених відстоювала позицію, за якою поліцейська діяльність у силу своєї специфіки не може охоплюватись поняттям «державне

управління», і тому поліцію слід визнати самостійною частиною адміністрації, а поліцейське право – частиною адміністративного права [5, с. 1-15].

Інші вчені розглядали поліцейське право тільки в історичному аспекті, вважаючи, що «вчення про управління замінило собою поліцейське право». Еволюційний розвиток вітчизняного адміністративного права був фактично згорнутий після відомих подій 1917 року. Саме з часу встановлення радянської влади розпочинається новий етап в історії цієї правової галузі. У перші двадцять років з 1917 по 1937 рік, адміністративне право на «легальному положенні» існувало лише з 1922 по 1928 рік, весь інший час воно було під забороною, у першу чергу за свій колишній зв'язок з поліцейським правом. Ідеологи радянської системи постійно стверджували, що поліцейське право можливе лише в буржуазному суспільстві, де є поліцейські відносини та існують протиріччя між владою і населенням [1, с. 17].

Жорстка державна регламентація суспільних відносин за часів СРСР відіграла суперечливу роль. Забезпечення закритості радянського суспільства, боротьба зі злочинністю, реагування на прояви інакомислення і критику функціонуючого політичного режиму, відстоювання інтересів наддержави, у тому числі і військовими засобами, потребували численного апарату силових структур, діяльність якого теж відбувалася в жорстких ідеологічних рамках.

Процес втілення в життя гасла класової боротьби, який особливо інтенсивно здійснювався у перші тридцять п'ять років радянської влади, призвів до масових репресій цілих прошарків населення. Заниження суспільної цінності звичайної людини спостерігалось на всіх етапах розвитку СРСР, більшість політичних прав і свобод громадян, закріплених у Конституціях 1936 і 1977 років, залишались лише гучними деклараціями. Проста людина в переважній більшості була приречена на поразку у пошуках правди в лабіринтах партійно-державного апарату. Символічним є те, що тільки у 1970 році в СРСР було утворене Міністерство юстиції, а в жовтні того ж року відповідне міністерство та відділи юстиції були утворені також в УРСР [3, с.583].

Адміністративне право в СРСР недаремно називалося радянським, бо на відміну від аналогічних правових галузей демократичних країн, його роль зводилася до регулятора суспільних відносин і процесів, як знаряддя втілення в життя політики КПРС, постійного зростання добробуту народу, захисту інтересів держави й особи, подальшого планомірного і всебічного вдосконалення соціалізму.

3 грудня 1991 року починається новий (третій) етап в історії вітчизняного адміністративного права, який має декілька суттєвих відмінностей від двох попередніх. По-перше, адміністративне право України з набуттям державою незалежності почало розвиватися переважно на базі власних наукових шкіл. По-друге, змінився вектор стратегічного розвитку цієї важливої правової галузі, сутність якого чітко викладено в нормах статті 3 Конституції України. Вони проголошують, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека ви знаються найвищою соціальною цінністю. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

На сучасному етапі становлення адміністративного права України проблема структури його змісту, що так і не була належним чином розв'язана

на початку минулого століття, знову стає актуальною. Її позитивне вирішення залежить від успіху адміністративної реформи та реформи адміністративного права України, які не так давно розпочаті в нашій молодій державі.

#### **Література**

1. Вельский К. С. К вопросу о предмете административного права // Государство и право. 1997. № 11, С. 17.
2. Вышинский А. Я. Доклад на Первом совещании по вопросам науки советского права и государства. Советское государство и право., 1938, № 4, С. 34.
4. Кузьминець О. В., Калиновський В. С., Дігтяр П. А. Історія держави і права України : Навчальний посібник. Київ : Україна, 2000. 429 с.

**Балджи К.В.**

*студентка 3 курсу спеціальності*

*«Правознавство»*

*Маріупольського державного*

*університету*

*м. Маріуполь, Україна*

### **ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

На сьогоднішній день, в контексті інтеграційних процесів України до Європейського Союзу відбувається і реформування інституту державної служби. Про це свідчить, зокрема, новий закон України «Про державну службу», з прийняттям якого, інститут державної служби став на шлях євроінтеграційного становлення та розвитку. Але разом із такою зміною політичної орієнтації викривається проблема кадрового забезпечення державної служби, яка є однією з ключових проблем державотворення. Це зумовлюється тим, що існує безпосередня залежність результативності і ефективності управління в державі від його кадрового потенціалу. Більш того, хоча в країнах ЄС не існує певних жорстких норм, які відзначають модель управління, яка повинна бути запроваджена країнами-кандидатами на членство до Європейського Союзу. Замість таких норм існує певний набір критеріїв щодо проходження державної служби, яких повинні дотримуватись органи державної влади аби відповідати цінностям демократичного суспільства. У зв'язку із цим, стає очевидним, що сучасній Україні потрібна ефективна кадрова політика, з урахуванням європейського досвіду, що спрямована на залучення, закріплення й адекватне використання на державній службі висококваліфікованих фахівців, створення умов для реалізації ними свого професійного потенціалу задля успішного виконання ними посадових обов'язків. Оскільки проблема кадрового забезпечення державної служби не відповідає рівню управлінської науки та вимогам ЄС, вона є актуальною для нашої держави, що прагне інтеграції до міжнародної спільноти та потребує свого вирішення.

Таким чином, метою дослідження є аналіз існуючих практичних рекомендацій щодо формування кадрового складу органів державної влади з тим, щоб встановити найбільш обґрунтовану позицію відповідно до вимог сьогодення.



Питанням кадрового забезпечення органів державної влади займається досить значна кількість науковців. Серед них можна зазначити Г. М. Руденко, П. О. Фесеянов, В. О. Зозуля, Л. Корнута, С. В. Ківалов, В. О. Малиновський, М. Н. Міненко, А. І. Сохань, В. О. Лук'янихін, Т. Є. Кагановська, А. Ф. Мельник, Ю. В. Ковбасюк, Л. В. Лазоренко, А. Черемис, П. Б. Назимко, М. О. Лесечко, О. Лазор, О. Ласійчук, В. В. Лісничий, В. М. Олуйко, Н. Т. Гончарук, Г. М. Одинцов та інших.

У науковій та практичній середі не викликає сумнівів, що складовою ефективного функціонування органів державної влади є висококваліфіковані кадри – державні службовці, які є тією ресурсною складовою, що забезпечує виконання завдань розвитку держави та ефективного функціонування її інститутів. Звідси, у межах проблеми кадрового забезпечення державної служби, окремої уваги заслуговують такі не вирішені проблемні питання як відсутність ефективного системи оцінювання та стимулювання державних службовців; недосконала система відбору та просування по службі; підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

На думку багатьох науковців, з теоретичної та практичної точок зору, можливість вирішення окресленої проблематики полягає у виробленні системи вимог до державних службовців. Такі вимоги повинні відповідати стандартам суспільного розвитку, європейського досвіду, що у свою чергу, вимагає постійного підвищення вимог до компетенції, професіоналізму, продуктивності праці державних службовців, які виступають рушійним джерелом економічного, політичного розвитку держави [1, с. 63].

Сьогодні, серед науковців існує ціла дискусія стосовно того, які саме вимоги мають висуватися до державного службовця. Так, одні вважають, що основоположними є формальні критерії (документи, які дають підстави брати участь у заміщенні даної посади), соціальні, психологічні, професійно-кваліфікаційні [2, с. 22]. Інші ж, пропонують поділити такі вимоги на три групи: загальнокультурні (загальна підготовка, цільові і ціннісні життєві орієнтири, практика спілкування з людьми, відповідні етичні та естетичні знання, культура мовлення); ділові (професійні) – компетентність в питаннях управління відповідною сферою суспільного життя; трудова активність; стаж суспільної та державної діяльності; відчуття відповідальності за результати діяльності; особисті (моральна витривалість, чесність, самостійність, розвинута воля, рішучість, ініціативність, комунікабельність, надійність) [3, с. 64].

Якщо проаналізувати обидва погляди на це питання, то стосовно першої точки зору негативною рисою є те, що поза увагою залишаються особистісні характеристики, лідерство, комунікативні здібності. А тому, ми більш схильні до другої точки зору, оскільки вона передбачає, на наш погляд, найбільш повне врахування всіх якостей, якими має володіти справжній державний службовець.

Наступною кадровою технологією є проведення оцінювання державних службовців ( у тому числі конкурс та атестація). З метою удосконалення конкурсних, атестаційних та оціночних процедур слід врахувати наступне: процедури повинні бути простими за структурою, легкими у застосуванні та не вимагати високих адміністративних витрат; кожен керівник чи службовець, який проходить конкурс або атестацію, має швидко використовувати систему та не витрачати багато часу на ознайомлення з нею; процедури мають бути гнучкими та швидко пристосовуватися до нових обставин [4, с. 22].

Також необхідно розглянути підготовку та підвищення кваліфікації як кадрові технології розвитку фахівців у сфері державного управління. Саме у цьому питанні та аспектах освіти і самоосвіти вважаємо доречним звернутися до досвіду європейських країн.

Варто підкреслити, що визначаючи особливості підготовки та розвитку державних службовців в окремих зарубіжних країнах, необхідно зазначити, що цікавим для України є дослідження й аналіз професійного навчання державних службовців у країнах Східної Європи, досвід яких може бути ефективно адаптований до традицій державної служби України. Зокрема, цікавим для нашої України є досвід Франції. Французька система державної служби є системою кар'єрного просування. Для державної цивільної служби існують неспеціалізовані школи та регіональні інститути адміністрацій, спеціалізовані школи в різних адміністративних сферах. Крім адміністративних шкіл у Франції також є департаменти з питань навчання всередині державних адміністрацій, що забезпечують підвищення кваліфікації. Початкова підготовка є важливою для найвищого корпусу державних службовців та керівників середньої ланки. Прийом до школи здійснюється через складання конкурсних іспитів. Студенти, які успішно складають вступні іспити, приймаються в школу в якості державних службовців. Протягом навчання студентам виплачується зарплата. Складання іспиту наприкінці навчання забезпечує довгострокове перебування на державній службі. Щодо основних форм підвищення кваліфікації державних службовців у Франції автори виділяють такі: 1) заходи вдосконалення, що мають на меті збереження або вдосконалення професійних якостей, забезпечення пристосованості службовців до змін техніки й адміністративних структур, культурних, економічних та соціальних змін і перетворень, які з них витікають; 2) заходи підготовки до конкурсів, що організовуються для державних службовців, які вже обіймають посаду, до професійних іспитів та конкурсів, метою яких є зміна чину чи корпусу. 3) відпустки для підготовки. У Франції державні службовці не витрачають власні кошти на підвищення кваліфікації, крім того, одержують грошові компенсації на витрати й переїзд. Фінансування різноманітних заходів підвищення кваліфікації покладене на міністерства [5, с. 83].

Таким чином, французька система підготовки державних службовців відноситься до систем закритого типу. Вона має свої плюси і мінуси. До позитивних сторін можна віднести: чітке розуміння завдань державної служби, високопрофесійні кадрові ресурси, цілісність та ефективність. Проте є і недоліки, а саме – низький рівень мобільності такої системи, адаптивності до прогресивних змін. На нашу думку, аналіз французької системи освітньо-фахової підготовки управлінських кадрів показує, що передові кадрові технології можуть бути запозичені Україною, але з урахуванням національних особливостей. Із збереженням національної ідентичності держави.

Для досягнення високоефективного кадрового забезпечення державної служби, необхідно, щоб підвищення і конкретизація вимог до осіб, які претендують на посади державних службовців, з урахуванням специфіки роботи на цих посадах, співвідносилися з рівнем оплати праці та їх соціальної захищеності. Ці питання не вирішені і тому теж є актуальними. Тобто, першочерговими мотиваційними стимулами для діяльності в органах державної влади мають стати соціальна захищеність держслужбовців і підвищення оплати праці. Зокрема, на думку Г. М. Руденко, систему оплати

праці державних службовців треба реформувати з урахуванням посадової диференціації та відповідальності, а умови оплати праці кожного працівника мають співвідноситися з результатами його атестації та оцінкою професійної діяльності.

Таким чином, проаналізувавши усе вищевикладене ми встановили, що сучасний успіх політичних і соціально-економічних перетворень в Україні насамперед залежить від ефективної роботи органів державної служби, яка є неможливою без вирішення проблеми кадрового забезпечення. Виявлено, що комплектування органів державної служби висококваліфікованими кадрами, спроможними забезпечити економічний і соціальний розвиток держави пов'язано із удосконаленням існуючих кадрових технологій. Також, стосовно освітньо-фахової підготовки держслужбовців, в аспекті євроінтеграції України, запропоновано врахувати досвід деяких європейських країн. А саме, досвід французької системи державної служби щодо основних форм підвищення кваліфікації держслужбовців: заходи вдосконалення професійних якостей і заходи підготовки до конкурсів.

Отже, головними стратегічними напрямками кадрового забезпечення державної служби є принципи професійного добору, просування по службі за діловими якостями, постійного навчання державних службовців та заохочення їх до службової кар'єри. Мається на увазі створення професійного, стабільного кадрового складу, який буде здатним забезпечити виконання визначених законом завдань і функцій державної служби в Україні.

#### **Література:**

1. Батан Т. Службовець державної установи та організації: поняття та характеристика правового статусу // Законодавство України. №10. С. 63 – 81
2. Пархоменко-Куцевіл О. І. Проблем реалізації сучасних кадрових технологій в системі державної служби України: концептуальні засади // Новітні стратегії реформування державної служби в умовах європейської інтеграції. 2014. С. 22
3. Зозуля В. О. Кадровий потенціал органів державної влади як ресурсна складова державотворення // Новітні стратегії реформування державної служби в умовах європейської інтеграції. 2014. С. 64
4. Пархоменко-Куцевіл О. І. Формування, розвиток та модернізація державних посад: концептуально-методологічні засади: монографія. Київ. 196 с.
5. Корнута Л. Європейський досвід підготовки державних службовців для України: концепції та форми. №6. 2016. С. 83

**Черкай Н. С.**

*студентка 4 курсу 242 групи  
СумДПУ імені А.С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

#### **ОБГРУНТУВАННЯ РОЛІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ІНФОРМАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА**

Інтенсивний та динамічний розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій, впровадження їх у життєдіяльність суспільства стали передумовою формування інформаційного суспільства. Вагомим

фактором розвитку держави і суспільства в цілому є якість, кількість та міра використання інформації. Інформація має значний вплив на формування світогляду громадян. Суб'єкти суспільних відносин одержують, використовують та розповсюджують інформацію, яку отримують. Таким чином, розбудова інформаційного суспільства напряду залежить від забезпеченням інформаційних прав громадян.

Створення інформаційного суспільства – вагомий крок розвитку людської цивілізації. Багатоманітність та динаміка інформаційних відносин в сучасному суспільстві є настільки виразною, що на сьогоднішній день ще немає повної визначеності з поняттям інформаційного права, яке покликане ці відносини регулювати. Правові норми, присвячені питанням регулювання інформаційних відносин (державна таємниця, інформація для службового користування, діяльність ЗМІ, технічні стандарти телекомунікаційних систем тощо) виникають поступово разом з появою та розвитком відповідних суспільних або технічних явищ [1, с. 34].

Інформаційне право – це правовий фундамент інформаційного суспільства, що активно формується у всіх країнах за допомогою глобальних інформаційних мереж та інших нових інформаційних технологій. Правове регулювання інформаційної сфери почали розглядати лише у 70-ті рр. ХХ ст., коли відбулися революційні зміни у кількісних і якісних характеристиках інформаційних відносин, обумовлені технічним та соціальним прогресом людства.

Роль інформаційного права у сучасному суспільстві є дуже вагомою. Право громадян на інформацію гарантується положеннями Конституції України, які закріплені в: ст. 24 – передбачає рівність громадян перед законом, ст. 32 – гарантує право на ознайомлення в органах державної влади та місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною таємницею, ст. 34 – закріплює право кожного суб'єкта вільно збирати, зберігати, використовувати і розповсюджувати інформацію усно, письмово чи будь-яким іншим способом, ст. 57 – гарантує право знати свої права та обов'язки. Можна цілком об'єктивно стверджувати, що без реалізації права на інформацію здійснення всього комплексу конституційних прав, свобод і обов'язків було б принаймні обмеженим, а то і просто неможливим. Неабиякого значення набуває проблематика реалізації права громадян на інформацію з огляду на формування в Україні громадянського суспільства, імплементацію концепції «відкритості» влади та інші суспільно-політичні процеси сучасності [2, с. 6].

ІКТ стали одним з найважливіших факторів, що впливають на розвиток суспільства. Становлення в Україні інформаційного суспільства неможливе без широкого використання в усіх сферах суспільного життя нових інформаційних технологій, підвищення ролі інформаційних ресурсів, електронних даних, динамічного розвитку глобальної комп'ютерної мережі Інтернет та доступу до неї широкого кола користувачів [2, с. 7].

ІКТ стали одним з найважливіших факторів, що впливають на розвиток суспільства. Становлення в Україні інформаційного суспільства неможливе без широкого використання в усіх сферах суспільного життя нових інформаційних технологій, підвищення ролі інформаційних ресурсів, електронних даних, динамічного розвитку глобальної комп'ютерної мережі Інтернет та доступу до неї широкого кола користувачів.

Перехід країни до інформаційного суспільства вимагає переосмислення і розробки нових механізмів регулювання відносин, що виникають між громадянами та державою. Всі суб'єкти інформаційних відносин повинні усвідомлювати і виконувати свою роль у цьому процесі, але сама держава призначена активно впливати на якісну сторону трансформаційних процесів, залучати до співпраці політиків, громадськість [4, с. 214].

Специфіка інформаційних правовідносин також пояснюється їх «проникненням» в різні сфери суспільного життя. Конституційне право громадян України на інформацію за своєю структурою є складним правом, основними елементами якого є: право на вільне збирання інформації; право на вільне зберігання інформації; право на вільне використання інформації; право на вільне поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір; право на охорону та захист інформації.

Інформаційне право – нова галузь права, яка відіграє визначальну роль у розвитку сучасного суспільства XXI ст. Основу інформаційного права, його юридичний базис, складають інформаційні права і свободи, забезпечення гарантій яких є основною метою цієї нової галузі права. Перспективами розвитку нормативно – правового закріплення інформаційних прав громадян слід вважати закріплення права людини на інформаційну безпеку, зокрема в частині захищеності людини від неповноти, невчасності та невірогідності інформації, що використовується, від негативних інформаційних впливів.

#### **Література**

1. Бондар І. Інформаційне право країн Західної Європи // Підприємництво, господарство і право. №6. 2011. С. 34 – 38.
2. Кафтя А. А. Інформаційне право як галузь права: плюралізм наукових підходів // Право і суспільство. №5–2. 2015. С. 148 – 152.
3. Марущак А. І. Інформаційне право України: Підручник. Київ : Дакор, 2011. 531 с.
4. Перов Д. О. Видова картина інформаційних правовідносин // Право і суспільство. №3. 2014. С. 211 – 217.

**Білоус І.В.**

*студент 5 курсу 2 групи  
Інституту прокуратури  
та кримінальної юстиції  
Національного юридичного  
університету  
імені Ярослава Мудрого  
м. Харків, Україна*

#### **ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПДВ НА ОЛІЙНІ КУЛЬТУРИ**

Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства, на насіння олійних припадає 12% зовнішньо-торгівельного обігу продукції АПК України. У 2014 році вітчизняний експорт сої склав 1,2 млн тонн, а у 2017 році експорт досяг показників у 2,9 млн тонн. Обсяги світової торгівлі соєю загалом за цей період зросли з 112,7 до 152,4 млн тонн [1]. Проаналізувавши дані,

можна зробити висновок про те, що світовий ринок торгівлі насінням сої динамічно зростає, а частка українських сільськогосподарських виробників постійно збільшується.

Верховна Рада України 7 грудня 2017 року внесла зміни до підрозділу 2 Розділу XX Податкового кодексу, якими скасовано відшкодування ПДВ при експорті сої, соняшника та ріпаку з 1 березня 2018 року. 21 грудня 2017 року Верховна Рада відтермінувала введення цієї норми до 1 вересня 2018 року, а ріпаку — до 1 січня 2020 року.

За підрахунками Всеукраїнської Аграрної Ради, наслідком змін до податкового законодавства стануть збитки малих та середніх сільськогосподарських виробників у розмірі понад 8 млрд грн. У результаті відміни відшкодування ПДВ при експорті сої та ріпаку прогнозується істотне зниження закупівельних цін на внутрішньому ринку та зменшення площ посівів технічних культур. Аграрним товаровиробникам доведеться переорієнтуватись на інші галузі сільського господарства, що призведе до збільшення конкуренції у межах цих галузей та зниження закупівельних цін для виробників. Наслідком для держави стане зменшення валютних надходжень від експорту.

На думку окремих експертів, скасування відшкодування ПДВ на насіння сої та ріпаку матиме позитивний вплив на економіку України, оскільки стимулюватиме виробників до побудови переробних підприємств та експорту готової продукції. Однак, на мою думку, не можна цілковито погодитись з цією точкою зору, оскільки скасування відшкодування суперечить положенням міжнародних договорів, що є частиною національного законодавства України.

Статтею 35 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачено, що жодна Сторона не повинна запроваджувати або зберігати в силі будь-які заборони чи обмеження або заходи еквівалентної дії щодо експорту будь-якого товару, призначеного для території іншої держави, за винятком випадків, передбачених в угоді або відповідно до Генеральної угоди СОТ з тарифів та торгівлі [2]. У статті 11 Генеральної угоди СОТ зазначено, що ніякі заборони чи обмеження, крім мит, податків, чи інших зборів, чи то у формі квот, імпорتنих або експортних ліцензій чи інших заходів, не повинні встановлюватися або застосовуватися будь-якою стороною щодо експорту чи продажу на експорт будь-якого товару, призначеного для ввезення на територію будь-якої іншої сторони, за винятком заборони чи обмеження експорту, які тимчасово застосовуються з метою попередження чи послаблення критичного дефіциту харчових продуктів або інших товарів, що мають вагоме значення для експортуючої сторони [3].

Проаналізувавши норми вищезазначених міжнародних договорів можна зробити висновок про те, що скасування відшкодування ПДВ на експорт насіння сої та ріпаку може порушити міжнародні зобов'язання України. З огляду на обсяги вітчизняного аграрного сектору та відносно невелике внутрішнє споживання сої та ріпаку, скасування відшкодування податку на додану вартість фактично є заходом обмеження експорту та не переслідує мету попередження критичного дефіциту товарів, що мають вагоме значення для держави.

У Верховній Раді України зареєстровано низку законопроектів, що передбачають зміни правового регулювання оподаткування податком на додану вартість операцій з експорту олійних культур. Зокрема,

законопроектом №7403-2 пропонується скасувати норму закону від 07.12.2017 та повернути на постійній основі відшкодування ПДВ виробникам насіння ріпаку та сої. Законопроектом №7403-д від 04.04.2018 передбачається відшкодування ПДВ сільськогосподарським товаровиробникам, у разі самостійного вивезення ними за межі України вирощеного насіння сої та ріпаку [4]. Проте, у даному випадку ймовірно порушуватиметься принцип нейтральності оподаткування, у зв'язку з тим, що тільки великі підприємства зможуть виготовляти достатні обсяги продукції та формувати партії для самостійного вивезення за межі України. Малим та середнім виробникам доведеться збувати продукцію виключно на внутрішньому ринку.

Отже, скасування відшкодування податку на додану вартість для виробників сої та ріпаку може стати причиною низки юридичних та економічних проблем. Одним з негативних наслідків може стати погіршення відносин України з Європейським Союзом та Світовою організацією торгівлі, що вплине на інвестиційний клімат у державі. Для вирішення проблеми необхідним є залучення усіх зацікавлених сторін, а вироблене рішення не має суперечити загальним засадам податкового законодавства та положенням міжнародних договорів України.

#### **Література**

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Статистичні показники українського аграрного сектору URL : <http://minagro.gov.ua/node/25618>
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984\\_011](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011)
3. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) від 30.10.1947. URL : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_264](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_264)
4. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо деяких питань оподаткування податком на додану вартість операцій з вивезення за межі митної території України олійних культур №7403-д від 04.04.2018. URL : [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=63787](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63787)

**Мазний А.**

*студент 051 групи*

*ННІ історії та філософії,*

*СумДПУ імені А. С. Макаренка,*

*м. Суми Україна*

#### **ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Інформаційна безпека – це правове поняття. Їм позначається стан захищеності національних інтересів України в інформаційній сфері, що визначається сукупністю збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави. Забезпечення інформаційної безпеки – сфера державного, політичного управління, вища форма свідомого регулювання процесами функціонування самої державної системи. Інформаційна безпека здатна до розвитку і саморозвитку, тому будь-яке наукове знання про неї набуває актуального значення. Проблемний характер функціонування політичної влади в Україні, необхідність налагодження механізму поділу державної влади,

перетворення її з поля боротьби різних політичних сил в силу, консолідуючу суспільство, дефіцит суспільної згоди щодо цілей і змісту реформування самої держави і суспільства – все це робить науковий аналіз сучасної практики державного забезпечення інформаційної безпеки в різних сферах суспільно-політичного життя, особливо в сферах захисту цілісності та незалежності самої держави, виключно необхідним з точки зору нового бачення перспектив розвитку, вдосконалення держави як політико-вольового центру країни.

Проблематика інформаційної безпеки держави досліджується в роботах багатьох українських учених, таких як: І. В. Арістової, В. К. Гіжевського, І. П. Голосніченко, Ю. В. Іщенко, Р. А. Калюжного, В. А. Ліпкана, В. С. Цимбалюка, М. Я. Швеця та ін. Проте зазначені дослідження та наукові праці стосувалися лише національної безпеки в інформаційній сфері. На цей час залишаються недостатньо вивченими концептуальні засади системи забезпечення інформаційної безпеки держави. Аналіз наукової літератури засвідчує, що питання системи забезпечення інформаційної безпеки недостатньо досліджені. В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський розглядають систему забезпечення інформаційної безпеки як систему інформаційно-аналітичних, теоретико-методологічних, адміністративно-правових, організаційно-управлінських, спеціальних та інших заходів, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку об'єктів інформаційної безпеки, а також інфраструктури її забезпечення [1, с. 158]. Як бачимо, автори у громіздкому визначенні поєднують суб'єктивний та нормативний підходи, не вказавши елементів системи. Інший підхід демонструє А. А. Стрельцов і до системи інформаційної безпеки включає такі елементи: суб'єкти інформаційних процесів, інформація, призначена для використання суб'єктами інформаційного суспільства, інформаційна інфраструктура, суспільні відносини, які складаються у зв'язку зі створенням, зберіганням, передачею та розповсюдженням інформації. Очевидним є те, що система забезпечення інформаційної безпеки є сукупністю окремих елементів, якими, зазвичай, є об'єкт, суб'єкти та види.

Інформаційна безпека України – передбачений Конституцією захист політичних, державних, громадських інтересів країни, загальнолюдських і національних цінностей. У першій частині статті 17 Конституції України забезпечення інформаційної безпеки України проголошено «справою всього українського народу» [2]. Ефективність системи забезпечення інформаційної безпеки держави стає вирішальним чинником в політиці будь-якого суб'єкта геополітичної конкуренції. Неефективність системи інформаційної безпеки може стати чинником, здатним привести до великомасштабних аварій і катастроф, наслідки яких можуть викликати, зокрема, дезорганізацію державного управління, крах національної фінансової системи тощо. Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання, порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації. Основними напрямками забезпечення інформаційної безпеки є: – у сфері міжнародної співпраці – інтеграція в міжнародну систему забезпечення інформаційної



безпеки і співпраця по запобіганню протиправних дій в інформаційній сфері; – у сфері оборони – вдосконалення системи моніторингу загроз та їх джерел, своєчасне інформування відповідних суб'єктів влади про стан інформаційного ресурсу і інформаційних систем оборонної сфери; засобів, методів і способів здійснення, спеціальних заходів інформаційного впливу; системи підбору і спеціальної підготовки користувачів. В Україні проводиться послідовна робота з розбудови інформаційного суспільства. 29 серпня 2012 року Кабінет Міністрів України схвалив проект Указу Президента України «Про Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні». У Стратегії відображені принципи, базові для інформаційного суспільства – це партнерство влади, суспільства і бізнесу, а також відкритість, відповідальність та ефективність самої влади. Реалізуючи Стратегію, Україна стане рівноправним учасником глобального інформаційного суспільства. В умовах формування глобального інформаційного суспільства в сучасних конфліктах з'явилася нова фаза – інформаційно-психологічна війна, яка займає проміжну сходинку між політичною кризою і фазою збройного зіткнення, будучи при цьому «поворотною точкою» від мирної фази до військової. У цій фазі технології інформаційно-психологічного впливу на політичні (в тому числі, міжнародні) конфлікти стають одним з вирішальних чинників і високоефективних інструментів в діяльності по їх політичному вирішенню [3].

Сучасні характеристики конфліктів є такими: – інформаційні війни є першою, часто визначальною, стадією конфлікту; – на зміну конфліктам з протистоянням держав приходять змішані конфлікти (де сторонами виступають не окремі держави, а коаліції держав, воєнно-політичні блоки); – війни протікають як спецоперації – не проводиться загальна мобілізація, на перше місце виходить значення військово-повітряних сил, розвідки та високоточної зброї; – воєнним діям властиві динамічність та короткий термін; – змінюються приводи до війни (відсутність демократії, конфлікти населення з владою тощо); – держави, які не мають підготовлених до ведення сучасних воєнних дій збройних сил та сучасних систем озброєння втрачають суверенітет, ресурси тощо [4]. Основними шляхами запобігання виникненню воєнних конфліктів є: – забезпечення інформаційної безпеки; – зміцнення позитивного іміджу України на міжнародній арені шляхом активізації інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань воєнної політики держави тощо [5]. Загрози в інформаційній сфері тісно переплітаються з інформаційною безпекою держави. Аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку інформаційного простору України свідчить, що рівень інформаційної безпеки, за окремими показниками, наближається до критично низької межі, за якою може настати втрата демократичних принципів і норм, повернення до авторитаризму, міжнародна ізоляція України.

В сучасних умовах Україні варто зосередитись на двох основних ідеях: – зробити внутрішній український інформаційний простір сучасним та конкурентоспроможним; – забезпечити інформаційну присутність держави в світі та просувати позитивний імідж держави за кордоном, а також – що особливо важливо – розробити механізми втілення цього в життя. Розвиток інформаційного суспільства України та однієї з його складових – електронного урядування, є сучасною глобальною тенденцією, яка веде до істотних змін у суспільних відносинах та економіці країни, що вимагає низки соціально-

політичних рішень, які відповідають трансформаціям в усіх сферах життєдіяльності, зокрема, в процесах підготовки та прийняття рішень, в змісті та формах державного управління, в уявленнях про права людини, національну та особисту безпеку, в оцінюванні стратегічних ресурсів. Нині, система електронного урядування і система інформаційної безпеки держави є взаємопов'язаними елементами загальної системи державного управління. Розвиток та впровадження в різні сфери життя суспільства новітніх інформаційних технологій, як і будь-яких інших науково-технічних досягнень, не тільки забезпечує комфортність, але й нерідко несе певну небезпеку. Зокрема загальними є групи інформаційно-технічних небезпек: – новий клас соціальних злочинів направлений проти особистості, суспільства, держави, заснований у використанні сучасної інформаційної технології (кібертероризм і кіберзлочинність: махінації з електронними грошима, комп'ютерне хуліганство та інші); – використання нових інформаційних технологій в політичних цілях; – електронний контроль за життям, планами громадян, політичних організацій; – бурхливий розвиток нового класу зброї – інформаційної, яка здатна ефективно впливати на психіку та свідомість людей, на інформаційно-технічну інфраструктуру суспільства і армії.

Очевидно, що запорукою створення надійної системи охорони інформації сьогодні може бути тільки зміцнення самої української держави та її державних органів, відповідальних за забезпечення інформаційної безпеки в країні. У зв'язку з цим стоять масштабні завдання, пов'язані з виробленням системи забезпечення інформаційної безпеки, пошуку принципово нових, нестандартних форм організації, взаємодії, координації діяльності, удосконалення всіх засобів, спрямованих на забезпечення процесу управління загрозами та небезпеками.

Отже, в сучасних умовах інформація та інформаційні комунікації стають все більш важливими факторами забезпечення стратегічної стабільності і міжнародної інтеграції держави. Рівень інформатизації суспільства, наявність і доступність достовірної інформації про стан і динаміку розвитку економічних, політичних і соціальних процесів у вирішальній мірі має визначати можливості суспільства в цілому по виробленню і реалізації ефективних рішень у військово-стратегічній, екологічній, соціальній та інших сферах. В умовах нових військово-інформаційних викликів Україна має бути готова до забезпечення своєї інформаційної безпеки, при цьому нашій державі необхідно розробити всеосяжну і чітку стратегію інформаційного захисту, що має сприяти досягненню поставлених цілей, а не перешкоджати їх досягненню. В майбутньому цю систему необхідно розвивати, враховуючи правові, технологічні, матеріально-фінансові та інші аспекти.

#### **Література**

1. Ліпкан В.А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: навчальний посібник / В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко, В.М. Желіховський. Київ : КНТ, 2006. 280 с. (Серія: Національна і міжнародна безпека).
2. Конституція України. Із змінами, внесеними згідно із Законом №2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, №10, С. 68. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Манойло А.В. Проблемы и перспективы исследования информационно-психологических технологий разрешения международных конфликтов. Право и политика. – 2008. №3. С. 592–598. URL : <http://yurpsy.fatal.ru/files/stat/manoylo/07.htm>.

4. Україна-2020: зовнішньополітичні виклики та можливості наступного десятиріччя. Український інститут публічної політики. URL : [http://uipp.org.ua/uploads/news\\_message/at\\_file\\_uk/0070/38.pdf](http://uipp.org.ua/uploads/news_message/at_file_uk/0070/38.pdf).
5. Указ Президента України №390/2012. «Воєнна доктрина України».

**Литвиновська Ю. А.**  
*студентка 3 курсу 031 групи  
СумДПУ імені А.С.Макаренка  
м. Суми, Україна*

## **РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Ми живемо в час глобального розвитку інформаційних технологій. Адже майже в кожному куточку планети доступна мережа Інтернет, видання масової інформації, телебачення, соціальні мережі – все це невидимими лініями пов'язує мільйони людей в єдиному інформаційному просторі. Отож загальний доступ інформаційно-комунікативних засобів робить особливо актуальним вивчення правових аспектів інформаційної галузі.

Взагалі інформація і, пов'язані з нею, відносини отримали особливу юридичну увагу починаючи з другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Інформація існує і відома з початку розвитку людських відносин і мови взагалі, але предметом, цікавим для правового вивчення, вона стала в середині ХХ століття. Адже саме з цього часу інформація стає більш масовою і доступною, і разом з пов'язаними з нею видами діяльності починає вагомо впливати на людську свідомість і суспільство в цілому.

На сучасному етапі з інформацією пов'язані всі галузі права, а отже і будь-які правові відносини, адже вона є їх невід'ємною складовою. Інформація виконує функцію зв'язування між собою суб'єктів найрізноманітніших галузей. Та водночас інформація – це самостійний ресурс, який може виступати в ролі товару при обміні, а також об'єктом робіт і послуг, це дає підстави виокремити інформаційну частину відносин як окрему предметну галузь.

Як об'єкт інформація має свої особливості, головна з них полягає в тому, що вона неймовірним чином нагромаджує правила відносин матеріального і нематеріального характеру, регулюючи які, розкриває простір взаємодії суб'єктів з приводу вже відомих предметів, традиційно розділених на «речові» та «інтелектуальні» [3, с. 562].

Галузь інформаційного права має свій яскраво виділений предмет відносин, об'єднуючи величезний масив відносин, які формують інформаційні ресурси, акумулюють і дають можливість використовувати технології, займаються їх обробкою та застосуванням, забезпечують їх зв'язок в системах та мережах, ця сукупність відносин має всі підстави для виділення в самостійну галузь права.

Предметом інформаційних відносин прийнято вважати дійсно існуючі матеріалізовані підсумки творчості та розумової праці, відображені в інформації в усіх формах її прояву, започаткованих на даній основі інформаційних ресурсах; інформаційних технологіях; засобах комунікації інформації в мережі зв'язку. На основі цієї вище згаданих предметів

утворюється нова сфера суспільних відносин, яка в правовій системі виокремлюється в самостійна галузь правового контролю [3, с. 567 ].

Доступність та всеосяжність інформації є вирізняючою ознакою нашого суспільства, але це несе за собою і негативні наслідки окреслені з точки зору моральних та правових законів, адже глобальна інформаційна мережа несе реальну можливість руйнування приватного життя осіб та діяльності організацій в результаті впливу проникаючих інформаційних технологій; подана всезагальна інформація не завжди є доречно відібраною ; часто потрапляє в обіг «шкідлива» інформація, яка містить елементи насильства, публічні заклики до незаконної діяльності, та матеріали, несумісні з моральними нормами; актуальною є загроза маніпулювання свідомістю людей внаслідок посилення одночасного впливу різноманітних форм засобів масової інформації, особливо її електронної форми, що особливо небезпечно для дітей та підлітків; адаптація людей до особливостей інформаційного середовища з часом стає все складнішою, адже маючи справу з будь-якою інформацією необхідно критично до цього ставитися, щоб захистити себе від її негативного впливу [4].

В сучасній Україні відбуваються якісні зміни у правовому регулюванні інформаційних відносин. Основними нормативно-правовими актами, спрямованими на дотримання інформаційної безпеки у державі є закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», «Про телекомунікації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про основи національної безпеки України», Указ Президента України від 08.07.2009 року № 514/2009 «Про доктрину інформаційної безпеки України» та деякі інші нормативно-правові акти [1, с.320; 4].

У Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», говориться, що інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, при якому запобігається завдання шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність використовуваної інформації; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання, порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [2].

Таким чином на сучасному етапі особливо актуальною є інформаційна безпека як кожної окремої особистості так і суспільства та держави загалом. Масовий доступ до глобальної мережі Інтернет, окрім ряду позитивних має і негативні наслідки, загрожуючи приватності, авторським правам та інколи навіть безпеці чи психічному стану індивідів. В нашій державі на даному етапі здійснюється ряд заходів у галузі інформаційного права для забезпечення максимальної безпеки громадянам. Але все ж інформаційне суспільство диктує свої умови, впливу яких так чи інакше піддаємося всі ми. Знання основних аспектів інформаційного права, критичність та обережність дають змогу уберегти себе від найпоширеніших недоліків інформаційно-комунікативних засобів.

#### **Література**

1. Монахов В.Н. СМИ и Интернет: проблемы правового регулирования. – Москва : ЭКОПРИНТ, 2003. 320 с.

2. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16/print1330337542993813>
3. Актуальные проблемы теории государства и права: Учеб. Пособие. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2011. С. 563-576.
4. Оніщенко Н. Проблеми протидії правопорушенням в інформаційній сфері: реалії та перспективи // Віче : електронне наукове фахове видання. Електронні дані. [Київ : пров. Несторівський, 4, 2012]. № 11. URL : <http://veche.kiev.ua/journal/3151/>(дата звернення 21.04.2018 р.).

**Твердохлєб К. В., Назарова А. М.,**  
*студенти 2 курсу, 463 групи*  
*Льотної академії Національного*  
*авіаційного університету*  
*м. Кропивницький, Україна*

## **ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ**

Понад шістнадцять років система державного управління України перебуває в стані «перманентного реформування». Дійсно, адміністративну реформу в Україні можна визначити як явище всеохоплююче, багатоаспектне та багатовекторне. Остання теза знаходить своє підтвердження в багатьох проявах: Концепція адміністративної реформи (далі – Концепція) свого часу визначала, в яких напрямках та в якій послідовності мають відбуватися всі системні зміни. Проте на практиці ми спостерігаємо спроби одночасного реформування всіх аспектів системи державного управління. Так, Концепцією визначалося, що метою адміністративної реформи є поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвиненої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником у світі та Європі. Її метою є також формування системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народові, національним інтересам. У Концепції не дарма є згадка про європейські й інші країни, адже, починаючи з 1980-х років, більшість західних демократій у тій чи іншій формі вдалися до спроби реформування власних управлінських систем. Діапазон змін, які відбувалися чи відбуваються під час реформи управління в державному секторі, коливається від модифікації державної служби до приватизаційних програм, залишаючи осередком змін систему органів виконавчої влади. При цьому зміни торкалися одного чи декількох аспектів такого всеохопного явища, як адміністративна реформа.

Окремі аспекти цієї проблематики були предметом дослідження зокрема таких учених, як В. Авер'янов, Ю. Битяк, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Крупчан, К. Линьов, Н. Нижник, Д. Павлов, В. Погорілко, Н. Тиндик, В. Цветков, О. Янчук та інші.

Фактично всі сучасні спроби реформувати систему державного управління зводяться до своєрідної «європеїзації», оскільки Україна взяла на себе зобов'язання щодо реформування чинного законодавства в цій сфері при

підписанні Угоди про партнерство і співробітництво з європейськими співтовариствами та їх державами-членами, ратифікованої Верховною Радою України 10 листопада 1994 р.

Адміністративна реформа визначається як форма структурного впорядкування, удосконалення та розвитку системи органів державної влади як єдиного механізму держави, що утворився на основі інтеграції матеріальних, фінансових і людських ресурсів, підприємств, установ, організацій та відповідної їх взаємодії, заснованої на принципах розподілу влади в межах чинного законодавства, що забезпечує виконання завдань і функцій держави; це неперервний у часово-просторовому форматі процес щодо вдосконалення інституційних засад механізмів державотворення та державного апарату, результатом якого є соціально-економічний розвиток країни. Адміністративна реформа за своїм змістом є комплексом політико-правових заходів, які полягають у структурних, функціональних і державно-службових змінах насамперед у сфері виконавчої влади з метою перетворення її з владно-репресивного механізму на організацію, що служить суспільству, і створення на цій основі ефективної системи державного управління [2, с. 4]. Вона здійснюється кожного разу, коли чинна система виконавчої влади об'єктивно не забезпечує належної організації виконання законів.

Проте, на наше переконання, поняття «адміністративна реформа» видається дещо застарілим, оскільки звертає нас знову до «управлінської» сутності розглядуваного явища. Тобто, якщо ми говоримо про вдосконалення ключового терміна реформи управління і пропонуємо новий, модернізований підхід із застосуванням нового терміна публічна адміністрація, то доцільним, певно, буде казати не про «адміністративну реформу», а про «реформу публічної влади». Ще одним аргументом на користь останньої тези може стати те, що під терміном адміністративна реформа ми розуміємо насамперед реформу системи державного управління, проте, якщо поглянути на фактичне реформування, то ми давно вийшли за ці межі, адже реформуванню підлягає не лише система державного управління, але й система місцевого самоврядування та інші елементи. Крім того, якщо ми зазначаємо, що публічна адміністрація відрізняється від державного управління не лише суб'єктним складом, а й повною заміною соціальних зв'язків на зв'язки «нового рівня», «нової якості» (передусім маємо на увазі зв'язки між виконавчою владою і громадянами), тоді вживання застарілого терміна адміністративна реформа взагалі втрачає свою актуальність, у свою чергу як поняття «реформа публічної влади» відразу звертає увагу на якісно нове смислове навантаження цього явища.

Система державного управління в Україні, як зазначалося, побудована з урахуванням адміністративно-територіального устрою на основі трьох рівнів управління, серед яких вищий здійснює Кабінет Міністрів України, центральний представлений центральними органами виконавчої влади, місцевий – обласний рівень управління – забезпечується обласною державною адміністрацією, а районний здійснюється районною державною адміністрацією. Зазначені елементи системи державного управління є системо-утворювальними і не можуть бути вилючені з цієї системи або замінені іншими, оскільки є необхідними частинами збалансованого механізму

державного управління. Однак усі вони потребують удосконалення своєї організаційної побудови, чіткого визначення в законодавстві свого правового статусу і порядку діяльності.

Варто зазначити, що загалом за період підготовки адміністративної реформи в Україні напрацьовано правову базу, прийнято значну кількість нормативно-правових актів, причому декілька – на міжнародному рівні (наприклад, Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і Міжнародним банком реконструкції та розвитку стосовно співробітництва у сфері державної служби та адміністративної реформи від 27 травня 2004 р.; Угода про співробітництво у сфері розвитку державної служби і адміністративної реформи між Головним управлінням державної служби України та Головою цивільної служби Республіки Польща від 11 липня 2005 р. тощо).

Отже, у ході проведення адміністративної реформи мали бути розв'язані такі завдання:

- формування ефективної організації виконавчої влади як на центральному, так і на місцевому рівнях управління;
- формування сучасної системи місцевого самоврядування;
- запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування як діяльності щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних і громадських послуг;
- організація на нових засадах державної служби та служби в органах місцевого самоврядування;
- створення сучасної системи підготовки та перепідготовки управлінських кадрів;
- запровадження раціонального адміністративно-територіального устрою.

Таке реформування вітчизняної системи державного управління повинно відбуватися на основі принципів, зазначених у Конституції України, оскільки будь-який реформаційний процес має два основні аспекти – ідеологічний і технологічний [1, с. 74]

За своїм змістом адміністративна реформа є комплексом узгоджених заходів, спрямованих на суттєве підвищення рівня керованості життєво важливих процесів у суспільстві шляхом науково обґрунтованого створення ефективного механізму державного управління, розвитку адміністративного законодавства, поліпшення кадрового, інформаційно-технічного і фінансово-економічного забезпечення організації виконавчої влади та місцевого самоврядування [3, с. 226].

Першочерговою метою реформи було визнано формування ідеології адміністративної реформи, а також запровадження нової ідеології функціонування самої виконавчої влади і місцевого самоврядування як діяльності щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних і громадських послуг. Демократизація та гуманізація стосунків між виконавчою владою, її посадовими особами, з одного боку, та громадянами, іншими приватними (зокрема юридичними) особами, з іншого, є принциповим напрямком розвитку і вдосконалення системи виконавчої влади. Для цього є необхідним формування ефективної організації виконавчої влади, яка

передбачає створення дієвого механізму ліквідації та попередження будь-яких конфліктних ситуацій у системі її органів.

Думок щодо напрямків цієї реформи більш ніж достатньо. Більшість пропозицій зводиться до того, щоб збалансувати склад і співвідношення державних органів виконавчої влади, хоча напрямки адміністративної реформи не обмежуються лише структурно-кадровими питаннями. Безумовним є одне: за своєю суттю названа реформа означає наближення апарату виконавчої влади до потреб суспільства й кожної окремої людини і створення такої системи державного управління, яка відповідала б стандартам демократичної, правової держави із соціально орієнтованою ринковою економікою [4, с. 8].

Можемо з сумом констатувати, що поглиблюється розрив між соціальними очікуваннями від створення нових органів і невинновданно низькою віддачею від їх діяльності [3, с. 226]. Адміністративна реформа здійснюється кожного разу, коли чинна система виконавчої влади об'єктивно не забезпечує належної організації виконання законів, а не за бажанням окремих керівників чи на вимогу іноземних структур. Зазначена реформа – це складне явище суспільного життя. Вона передбачає чітке визначення системи органів виконавчої влади, їх компетенції, структури посад і порядку їх заміщення, форм і методів роботи, ієрархії підлеглих та порядку відповідальності. Лише системні послідовні заходи, спрямовані на вдосконалення виконавчої влади, можуть забезпечити за нинішнього рівня розвитку в Україні продуктивних сил функціонування ринку і соціально-господарського механізму в цілісному контексті об'єктивно зумовлених юридичних норм і демократичного державного регулювання, певного стану свідомості, моралі та культури. Одноразові заходи не дають бажаних результатів.

В основу реформи публічної влади має бути покладено засади організації та діяльності публічної адміністрації правових демократичних країн, зокрема принципи:

- верховенства права як пріоритету прав та свобод людини і громадянина, гуманізму та справедливості в діяльності публічної адміністрації;
- законності як діяльності публічної адміністрації відповідно до повноважень і в порядку, визначених законом;
- відкритості як оприлюднення та доступності для громадян інформації про діяльність та рішення публічної адміністрації, а також надання публічної інформації на вимогу громадян;
- пропорційності як вимоги щодо обмеження рішень публічної адміністрації метою, якої необхідно досягти, умовами її досягнення, а також обов'язку публічної адміністрації зважати на наслідки своїх рішень, дій та бездіяльності;
- ефективності як обов'язку публічної адміністрації забезпечувати досягнення необхідних результатів у вирішенні покладених на неї завдань за оптимального використання публічних ресурсів;
- підконтрольності як обов'язкового внутрішнього та зовнішнього контролю за діяльністю публічної адміністрації, зокрема судового;
- відповідальності як обов'язку публічної адміністрації нести юридичну відповідальність за прийняті рішення, дії та бездіяльність.



З урахуванням усього вищенаведеного вважаємо, що адміністративна реформа як явище однобічне та дещо застаріле має перейти на якісно новий рівень, де буде розглядатися в комплексі з конституційною та адміністративно-територіальною реформами як реформа публічної влади в Україні. Саме така реформа, як явище комплексне та більш широкє за реформу адміністративну, на нашу думку, сприятиме реалізації публічних інтересів та належному забезпеченню прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

#### **Література**

1. Авер'янов В. Б. Адміністративна реформа в Україні – стан та очікування // Адміністративна реформа – історія, очікування та перспективи / упоряд. В. П. Тимошук. Київ : Факт, 2002. 100 с.
2. Адміністративна реформа – історія, очікування та перспективи. Київ: Факт, 2002. 100 с.
3. Адміністративне право України. Академ. курс : підруч.: [у 2 тт.]: Т. 1. Заг. частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. К. : ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. 592 с.
4. Виконавча влада і адміністративне право. Київ: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.

**Волошина В. В.**

*студентка 4 курсу 241 групи  
СумДПУ імені А. С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

### **ШТРАФ ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ПОКАРАННЯ**

Стаття 27 Кодексу про адміністративні правопорушення визначає поняття штраф як грошове стягнення, що накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених вищезазначеним Кодексом та іншими законами України.

Штраф, як і інше адміністративне стягнення є мірою відповідальності, правовим наслідком адміністративного правопорушення, що має на меті запобігання вчиненню нових правопорушень з боку правопорушника та інших осіб досягається головним чином завдяки настрашці, яка утримує нестійких осіб від вчинення адміністративних проступків.

Штраф передбачений як єдиний захід за більшість адміністративних правопорушень.

Адміністративному штрафу як різновиду штрафної (каральної) правової санкції притаманні такі риси:

- він є проявом державного примусу, тобто має каральний характер через протиправну поведінку;
- звертається на майно правопорушника, звідси - грошово-майновий характер;
- добровільний характер виконання поєднується із вживанням примусу в разі ухилення від виконання;
- містить у собі мету відшкодування матеріальної шкоди, завданої державі;
- йому властиві інші ознаки юридичних санкцій: запобіжний, виправно-виховний, правовідновлювальний характер [2, с. 24].

Виховний елемент адміністративного штрафу передбачає настання позитивних змін у поведінці правопорушника. Однак поведінка як зовнішній прояв діяльності людини залежить від безпосереднього або опосередкованого впливу штрафу та процесу його застосування на психіку індивіда [1, с. 48]. Отже, будучи за своєю сутністю засобом державного примусу, адміністративний штраф виступає зовнішнім спонукальним засобом як майнового, так і психологічного впливу.

Розміри адміністративних штрафів з урахуванням майнового стану винної особи ставляться в залежність від ступеня суспільної шкідливості адміністративних проступків, значно меншої, ніж ступінь суспільної небезпеки злочинів (відповідно і розміри адміністративних штрафів значно менші, ніж розміри кримінальних штрафів) та не пов'язані, на відміну від фінансових штрафів, із потребою компенсування державі значних розмірів шкоди, завданої правопорушеннями (звідси й менші розміри у порівнянні з фінансовими штрафами).

В Україні, розміри адміністративних штрафів, що накладаються на фізичних осіб, визначаються у межах від 0,1 до кількох десятків неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (дещо вищі розміри адміністративних штрафів, які накладаються на службових осіб). Якщо ж суб'єктом адміністративно-штрафної відповідальності виступає юридична особа, межі обчислення розмірів штрафів – від кількох десятків до кількох сотень неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3,с.78].

Отже, штраф – найбільш поширений вид адміністративного стягнення майнового характеру. Він накладається на правопорушників в адміністративному або судовому порядку у випадках і межах, передбачених актами вищих органів державної влади і управління. Розмір штрафу визначається переважно щодо офіційно встановленого розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян або, в окремих випадках у кратному розмірі до вартості проїзду або товару.

#### **Література**

1. Ведерніков Ю. А., Шкарупа В. К. Адміністративне право України: навч. Посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 356 с.
2. Гончарук С.Т. Адміністративні стягнення (в запитаннях і відповідях). Київ : КМУЦА, 2008. – 40 с.
3. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 736 с.

**Коробій Л. О.**

*студент 2 курсу 4 групи факультету № 6  
Львівського державного університету  
внутрішніх справ  
м. Львів, Україна*

### **ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Прийняттям у 2015 році Закону України «Про Національну поліцію» розпочався процес створення органів і підрозділів Національної поліції України.

У юридичній літературі поняття «Адміністративна діяльність Національної поліції» розглядають як виконавчо-розпорядчу та державно-

владну діяльність з організації та втілення Національною поліцією функцій з охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки, попередження й припинення правопорушень адміністративно-правовими засобами та надання публічно-сервісних послуг.

Особливості адміністративної діяльності Національної поліції визначають її ознаки:

1) виконавчо-розпорядчий характер. Головним призначенням виконавчої діяльності Національної поліції є виконання законів України, актів, прийнятих Президентом та Кабінетом Міністрів України з питань охорони прав і свобод громадян, протидії правопорушенням, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки. Розпорядча діяльність здійснюється: по-перше, через видання загальнообов'язкових нормативно-правових актів; по-друге, в організації виконання даних наказів та розпоряджень; по-третє, в здійсненні контролю за їх виконанням; 2) державно-владна діяльність. Державно-владний характер адміністративної діяльності полягає у реалізації доручених на поліцію адміністративно-правових повноважень від імені держави, у межах компетенції, що визначена законами та іншими правовими актами; 3) організаційний характер, призначений для виконання завдань та функцій, віднесених до компетенції Національної поліції; 4) підзвітність та підконтрольність у процесі здійснення публічної роботи. Обов'язковою ознакою адміністративної діяльності поліції є її підконтрольність з боку громадськості та підзвітність поліцейських громадянському суспільству; 5) профілактична спрямованість, виконується патрульною службою, дільничними офіцерами поліції, підрозділами з контролю за обігом у сфері дозвільної системи, відділами забезпечення масових заходів, із застосуванням певних засобів, що створюють належні умови для розвитку нормальних відносин у сфері охорони публічного порядку та публічної безпеки на території обслуговування, суворого додержання законодавства, запобігання його порушень [1, с. 8].

У залежності від того, де складаються, виникають і розвиваються відносини, від їх змісту та спрямування, що визначають зміст адміністративної діяльності поліції поділяють на такі види: 1) зовнішня адміністративна діяльність спрямована на надання поліцейської допомоги у сферах захисту прав і свобод людини, забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії правопорушенням, надання допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин, які внаслідок надзвичайних ситуацій потребують допомоги; 2) внутрішня адміністративна діяльність стосується впорядкування внутрішньосистемних поліцейських відносин та забезпечення чіткої організації і функціонування всієї системи підрозділів і служб поліції України [2, с. 20].

Адміністративна діяльність поліції здійснюється визначеними методами, які закріплюються в законах, нормативних правових актах, і взаємопов'язані у здійсненні її повноважень.

Методи адміністративної діяльності поліції – це способи та засоби впливу на свідомість і поведінку громадян, а також діяльність підприємств та організацій в інтересах підтримання публічної безпеки і порядку та реалізації прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Основними методами адміністративної діяльності поліції є переконання та примус.

Переконання – це внутрішній, психологічний, матеріальний вплив суб'єкта адміністративної діяльності на об'єкт, на його волю, свідомість та поведінку з метою досягнення свідомого виконання ним вимог правових норм. Застосування методу переконання в адміністративній діяльності поліції дозволяє досягнути таких цілей: 1) виховання у громадян сталої правомірної поведінки; 2) попередження злочинів та інших правопорушень; 3) вплив на правопорушників.

Адміністративний примус – це матеріальний, психічний або фізичний вплив на свідомість та поведінку особи, що застосовується поліцією до фізичних та юридичних осіб з метою запобігання, припинення правопорушень та притягнення винних до відповідальності [3, с. 13].

Отже, за допомогою вище викладених методів та форм, Національна поліція України здійснює свою діяльність у сфері охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки, попередження й припинення правопорушень на території України.

### **Література**

1. Глуховер В. А. Адміністративна діяльність Національної поліції: Навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 248 с.
2. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навчальний посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, С. М. Князєв та ін.; передм. О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 242 с.
3. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту / О. М. Калюк та ін. За ред. В. А. Кулікова. Київ : «Освіта України», 2016. 230 с.

**Семененко Л. Ю.**

*студентка 4 курсу 242 групи  
СумДПУ імені А. С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

### **ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ЩО І НАВІЩО?**

Найбільше обговорюваною та актуальною на сьогодні є реформа місцевого самоврядування, а саме – децентралізація влади.

Даною реформою передбачається добровільне об'єднання територіальних громад. Іншими словами це об'єднання двох чи кількох сільських (міської) рад в одну ОТГ та перебирання на себе функцій районних рад та районних державних адміністрацій.

Тобто, децентралізація – це передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей – органам місцевого самоврядування [1].

Децентралізація влади включає як політичну так і адміністративну сторони. Вона може бути територіальною – переміщення влади від центрального міста на інші території, і може бути функціональною – шляхом передання повноважень на прийняття рішень з головного органу будь-якої галузі уряду до чиновників нижчих рівнів.

Реформа децентралізації в Україні – це комплекс змін до існуючого станом на початок 2014-го року законодавства, основною метою якого є передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам

місцевого самоврядування. Комплекс заходів з реформи децентралізації стартував у 2014 році, невдовзі після Євромайдану, та отримав назву «Національний проект «Децентралізація».

Зміни, які має принести реформа децентралізації:

1. У фінансовому плані:

- Надання державних субвенцій на освіту, медицину та культуру напряду від держ. бюджету до місцевих бюджетів;
- Передача коштів, які надходили до районних бюджетів (ПДФО) до бюджетів ОТГ;
- Отримання прямого фінансування на опорні заклади середньої освіти (опорні школи)
- Перевага в отриманні грантів та коштів вищих бюджетів по фінансуванню проектів на розвиток соціальних програм та на розвиток інфраструктури сільських населених пунктів;

2. В адміністративному плані:

- Зменшення апарату для управління однієї ОТГ на відміну від управління декількох малих громад;
- Прямі вибори голови ОТГ на виборах в ОТГ;
- Пряме обрання старост у кожному населеному пункті ОТГ;
- Надання адміністративних послуг для населення в одному Центрі Надання Адміністративних послуг через віддалені робочі місця у кожному населеному пункті ОТГ.

Але нині існують проблеми, які пов'язані із зміцненням місцевих бюджетів, їх матеріальним та фінансовим забезпеченням, із можливістю у повному обсязі виконувати свої функції (економічні, соціальні, управлінські). Це має зв'язок із політичною та економічною кризою. Важливо, щоб у державі проводилися політичні, економічні реформи, відбувалося зростання громадських чинників розвитку. Населення має усвідомлювати суть та значення своєї діяльності, бачити кінцевий результат своєї праці, розуміти, що від їхньої праці залежить добробут як їх, так і кожного громадянина, а також стабільний економічний розвиток територіальних одиниць, їх фінансове забезпечення, виконання програми соціально-економічного розвитку [2, с. 405].

Слід констатувати, що нині в Україні відбуваються докорінні зміни у функціонуванні місцевих бюджетів. В основі їх функціонування є розроблення ефективної бюджетної політики регіонів. Для цього необхідно розмежувати витрати між рівнями бюджету (державним, обласним і районним), мають бути встановлені норми бюджетної забезпеченості на одного жителя регіону, також слід розробити соціальні нормативи та фінансові норми, які сприяли б рівню соціального забезпечення, вирішили питання бюджетної забезпеченості і визначення мінімального обсягу місцевого бюджету. Це сприяло би самофінансуванню територіальних громад.

Потрібно наголосити на тому, що адміністративно-територіальні реформи необхідно проводити разом із муніципальною реформою, яка буде передбачати урегулювання питань пов'язаних з утворенням, перетворенням та ліквідацією територіальних громад. У процесі проведення муніципальних реформ виникають нові суб'єкти міжбюджетних відносин, а разом із ними

постають питання надання суспільних послуг і джерел їх фінансування [3, с. 615].

Таким чином, для того щоб держава була демократичною, необхідно створити сприятливі умови для реалізації прав і свобод громадян. Ураховуючи, що Україна визначила європейський шлях розвитку, вона має впроваджувати в життя демократичні принципи суспільно-економічного розвитку держави, підвищувати рівень життя громадян, сприяти впровадженню всіх європейських цінностей, а це можливо за умови децентралізації.

### **Література**

1. Децентралізація // Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
2. Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 413 с.
3. Клівіденко Л. М., Мацедонська Н. В. Децентралізація в Україні та основні шляхи її впровадження в сучасних умовах // Економіка та суспільство. 2017. № 8. С. 613–618.

## СЕКЦІЯ 5

# ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО.

**Рогач Д.О.**

*студент 4 курсу*

*СумДПУ імені А.С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

## **ДО ПИТАННЯ ПЛАГІАТУ ТА ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ**

Плагіат в сучасній українській науці використовується активно. Це призводить до деградації та знецінення, зокрема, і української гуманітарної науки. У випуску № 18 за 2017 рік Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» була подана інформація, яку оприлюднили на прес-брифінгу 22 грудня 2017 року, який відбувся в приміщенні Українського кризового медіа-центру, наступного змісту: в номінації «Плагіатор-2017», на яку призначалися люди шляхом висунення їхніх кандидатур вченими-науковцями, які володіли доказами, що підтверджували використання зазначеними кандидатами плагіату у своєму дослідженні, «перемогу» отримали наступні особи:

1. Білоус Анна Олександрівна. За текстові запозичення у кандидатській дисертації, поданої на захист до спецради КНУШ.
2. Євдокімов Віктор Валерійович. За текстові запозичення у докторській дисертації.
3. Костиря Інна Олександрівна. За текстові запозичення у докторській і кандидатській дисертаціях, авторефераті, монографії і навчальному посібнику.
4. Непочатенко Олена Олександрівна. За текстові запозичення у підручнику "Фінанси підприємств".
5. Новожилов Борис Валерійович. За текстові запозичення у кандидатській дисертації та авторефераті.
6. Яценюк Арсеній Петрович. За текстові запозичення у кандидатській дисертації. [1].

Використання плагіату поширене не лише в урядових колах, а й серед викладачів та студентів ВНЗ, про що розповідає Влад Бурий [5].

Постає питання: «Чи існують в Україні закони, які дають змогу притягнути людину, яка використала плагіат у своїй науковій роботі, до відповідальності та захистити власне авторське права?»

Відповідно до Закону плагіат – це оприлюднення (опублікування) , повністю або частково, чужого твору під іменем особи, що не є автором цього твору [2]. Відповідальність за використання плагіату може бути кримінальна, адміністративна та цивільна. Адміністративна відповідальність передбачена статтею 51-2 кодексу України про адміністративні правопорушення і передбачає виплату штрафу у розмірі від десяти до двохсот неоподаткованих мінімумів [3]. Кримінальна відповідальність передбачена статтею 176 Кримінального кодексу України. Відповідно до неї, покарання за використання плагіату може бути у вигляді штрафу, який сягає тисячі неоподаткованих

мінімумів, або ж призвести до позбавлення винного волі [4]. Кожна особа, відповідно до статті 16 Цивільного кодексу України, має право подати скаргу до суду, якщо були порушені її авторські права [6].

Відповідно, до статті 439 Цивільного Кодексу України про забезпечення недоторканості твору, передбачається наступне:

1. Автор має право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню або іншій зміні твору чи будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі та репутації автора, а також супроводженню твору без його згоди ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо.

2. У разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваження недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами [7].

Отже, можемо зробити висновок, що законодавством України передбачено як змогу людиною володіти авторським правом стосовно своєї інтелектуальної праці, так і покарання за використання плагіату під час створення власної інтелектуальної власності. Проблема ж активного використання плагіату українськими науковцями дає змогу припустити, що, хоча відповідні закони з захисту інтелектуальної власності і існують в державі, але сама держава «дозволяє» науковцям використовувати плагіат.

#### **Література**

1. «Академічна негідність – 2017» : оголошення переможців. URL : [https://dt.ua/UKRAINE/akademichna-negidnist-2017-ogolosheno-peremozhchiv-264236\\_.html](https://dt.ua/UKRAINE/akademichna-negidnist-2017-ogolosheno-peremozhchiv-264236_.html)
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» // Відомості Верховної Ради України (ВВР) .1994.№13.С. 64
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page3>
4. Кримінальний кодекс України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page6>
5. Хронічний плагіат в українських ВНЗ. URL : <https://commons.com.ua/uk/pro-plagiat/>
6. Цивільний кодекс України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20041123/> page Цивільний кодекс України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/la>

**Ситниченко М. О.**

*студентка 3 курсу 311 групи*

*Херсонського державного університету  
м. Херсон, Україна*

### **ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ**

Інститут шлюбного договору в Україні почав розвиватися з прийняттям 10 січня 2002 р. Сімейного кодексу України. У зв'язку з тим, що практика правового регулювання шлюбного договору в Україні є нетривалою, процент його укладення подружжям у порівнянні з кількістю укладених шлюбів є невисоким. Це обумовлено недостатнім уявленням про правову природу шлюбного правочину, основною метою якого є уникнення майнових втрат у разі розірвання шлюбу та позбавлення від судової тяганини у майбутньому.



Законодавче визнання можливості укладення шлюбних договорів, які визначають правовий режим майна подружжя, свідчить про зростання приватноправових засад у сфері сімейних відносин, які завжди характеризувалися перевагою немайнових елементів над майновими і принципом мінімального втручання держави в сімейні відносини, а також добровільним та рівноправним характером шлюбно-сімейних зв'язків.

Шлюбний договір за СК України – це договір, який укладається особами, що подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям, і регулює майнові відносини між подружжям, визначає їх майнові права та обов'язки як у шлюбі, так і у разі його розірвання [1].

Дослідження цього питання висвітлено у наукових статтях багатьох сучасних спеціалістів сімейного права, а саме М. В. Антокольської, Є. М. Ворожейкіна, Б. М. Гонгала, В. С. Гопанчука, С. П. Індиченка, О. С. Іоффе, В. І. Кисіля, П. В. Крашеніннікова, Р. Л. Нарішкіної, Н. В. Орлової, Л. М. Пчелінцевої, З. В. Ромовської, С. Я. Фурси, Ю. С. Червоного, Я. М. Шевченко, Н. А. Шебанової тощо.

Окремі юристи вважають шлюбний договір різновидом подружніх договорів [2, с. 64].

Позицію О.А. Явор відносно шлюбного договору як договору про спільну діяльність подружжя було піддано критиці. З цього приводу І. Є. Красько зазначив, що для договору про спільну діяльність не притаманне зустрічне надання сторонами якихось матеріальних благ. Інтереси сторін у цьому договорі однорідні, чого не можна сказати про шлюбний договір, де кожна сторона має свій майно вий інтерес [3, с. 80-81].

За своєю юридичною природою шлюбний договір має ряд особливостей (суб'єктивний склад, момент з якого він вважається укладеним, його предмет і зміст), що і зумовило його закріплення саме в СК України. Крім того, розглядаючи предмет шлюбного договору, з впевненістю можна сказати, що він має цивілістичний характер, адже основу його складають відносини власності та інші майнові відносини сторін. Однак не можна водночас недооцінювати та применшувати роль сімейно-правових норм у формуванні умов шлюбного договору та визначенні правового режиму майна подружжя. Тому шлюбний договір слід розглядати, як цивільно-правовий правочин з певною сімейно-правовою специфікою. Посилання ж деяких авторів на особливий склад шлюбного договору не може заперечити його цивілістичних ознак, адже в цивільному праві є чимало договорів з особливим суб'єктним складом, що не виводить їх за межі цивільно-правового договору. Таку думку підтримує і М.В. Антокольська, зазначаючи, що стосовно шлюбного договору неможливо довести його специфічну сімейно-правову сутність, яка відрізняє його від договорів цивільних [4].

Законодавство розвинутих країн Заходу вже давно визнало цілеспрямованим укладання шлюбного договору. Так в різних країнах цей інститут має особливості, але основним завдання є надання подружжю достатньо широких можливостей для визначення в шлюбі свої майнових відносин задля того щоб вони могли відступити від режиму власності, встановленого законом, який автоматично починає діяти з моменту укладення шлюбу.

Наприклад Кодекс про шлюб та сім'ю республіки Білорусь встановлює, що у шлюбному договорі подружжя має право визначати крім режиму майна також методи та форми виховання спільних дітей, розмір аліментів на них, а також порядок спілкування одного з батьків, який проживає окремо, у випадку розлучення [5]. Тобто можливо урегулювати не тільки майнові, але й особисті немайнові відносини подружжя.

Форма укладення шлюбного договору передбачає письмовий вигляд і обов'язкове нотаріальне засвідчення, той же час в Швеції передбачена не тільки письмова форма договору, але й реєстрація в спеціальному реєстрі, а в Англії форма шлюбного договору допускається як письмова, так і усна, а в деяких країнах (Франція) обов'язково публікується, якщо один із подружжя є підприємцем.

Також в інших країнах передбачена можливість укладення шлюбного договору частково недієздатними особами та недієздатними особами, так, наприклад, в Франції такими особами може бути вчинений правочин тільки в присутності та при згоді опікунів та піклувальників.

Отже, спільним для країн як романо-германської, так і англо-саксонської правової сім'ї є те, що право на укладення шлюбного договору мають особи, які перебувають у шлюбі чи мають намір укласти шлюб та які наділені право- та дієздатністю. У більшості країн шлюбний договір не може укладатися за допомогою представника чи за довіреністю, але у більшості країн романо-германської правової сім'ї визнається можливість регулювання шлюбним договором лише майнових відносин подружжя, у той час як у країнах англо-саксонської правової сім'ї шлюбний договір може передбачати умови немайнового характеру і, як наслідок, санкції за порушення умов цього договору.

#### **Література**

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
2. Дзера О. В. Укладення подружжям угод щодо їх спільного майна // Радянське право. 1978. № 4. С. 64.
3. Красько І. Е. Правовая природа брачного контракта // Проблемы законности. 1980. Вып. 33. С. 80–81.
4. Антокольская М. В. Лекции по семейному праву. Москва, 1995. С. 116.
5. Кодекс Республіки Білорусь про шлюб та сім'ю. Кодекс Республіки Білорусь від 09.07.1999 № 278-3 URL : <http://belarus/news-city.info/docs/1999by/crfxnm-tegkfnyj55592.htm>.

**Мельніков Д. О.**

*студент 3 курсу 2 групи  
юридичного факультету  
КНУ імені Т. Г. Шевченка  
м. Київ, Україна*

#### **ЗУСТРІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВ ВІДПОВІДАЧА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

У новій редакції Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) законодавцем було істотно змінено підхід до інституту

забезпечення позову шляхом запровадження такого забезпечувального заходу як зустрічне забезпечення.

Зустрічне забезпечення є способом реалізації принципу змагальності сторін, зазначеного у ст. 12 ЦПК України, який полягає у тому, що учасники мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав і обов'язків. Запровадження вказаного інституту є реалізацією однієї з основних засад судочинства, визначених у ст. 129 Конституції України.

Зустрічне забезпечення – це по суті заходи, які вживаються судом, спрямовані на відшкодування можливих для відповідача збитків. У новій редакції ЦПК України цей інститут знайшов відображення у главі 10 «Забезпечення позову» розділу I, а саме у ст.ст. 154, 155.

Такого роду заходи давно існують у зарубіжних країнах. Саме тому ще однією причиною запровадження даного інституту є уніфікація процесуальних норм із міжнародним правом. Наприклад, у Франції (*saisie*), у Німеччині (*Arrest*), в Італії (*sequestro*) – за допомогою арешту, в Англії (*Mareva injunction*) — заборона Марева, за назвою однієї зі сторін справи, в якій цей захід вперше було застосовано і т. п. Європейський суд з прав людини визнає попередні забезпечувальні заходи як елемент реалізації права на суд (рішення Європейського суду з прав людини у справі «Меркіка та інші проти Мальти», а також рішення англійського суду у справі *Lock plc v. Beswick* (1989 р.) [1].

Питання захисту інтересів відповідача у цивільному процесі досліджувалися у працях таких вчених як В. В. Ярков, Я. П. Зейкан, Д. Д. Луспеник, С. Я. Фурса, С. С. Бичкова, В. В. Комаров та М. С. Фалькович, Є. О. Харитонов та інші.

Метою даного дослідження є здійснення аналізу інституту зустрічного забезпечення в цивільному процесуальному праві, визначення порядку та підстав вжиття судом заходів забезпечення в цивільному процесі.

Необхідність запровадження зазначеного інституту обумовлена тим, що у зв'язку із забезпеченням позову особа може нести істотні матеріальні витрати, що часто використовувалося для зловживання процесуальними правами і затягування процесу.

Заходи забезпечення позову спрямовані на захист інтересів позивача у той час, як зустрічне забезпечення спрямоване на захист прав та інтересів відповідача. Таким чином зустрічне забезпечення перешкоджає затягуванню процесу і зловживання правами, адже встановлюється баланс між інтересами позивача та відповідача.

Варто зазначити, що за старої редакції ЦПК України існував певний аналог зустрічного забезпечення – застава, яка закріплена у ч. 4 ст. 153 попередньої редакції ЦПК України. Проте недоліком застави як забезпечувального заходу є те, що в ній відсутня будь-яка процедурна регламентація і те, що вона не була обов'язковою [2, с. 42].

За загальним правилом зустрічне забезпечення застосовується судом на власний розсуд. Проте у певних випадках суд зобов'язаний застосовувати зустрічне забезпечення. Воно застосовується якщо:

- 1) позивач не має зареєстрованого в установленому законом порядку місця проживання (перебування) чи місцезнаходження на території України та майна, що знаходиться на території України, в розмірі, достатньому для

відшкодування можливих збитків відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову, у випадку відмови у позові;

2) суду надані докази того, що майновий стан позивача або його дії щодо відчуження майна чи інші дії можуть ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду про відшкодування збитків відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову, у випадку відмови у позові [3].

У ч. 4 ст. 154 ЦПК України зазначені види зустрічного забезпечення:

1) внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів;

2) надання гарантії банку, поруки або іншого фінансового забезпечення на визначену судом суму та від погодженої судом особи, щодо фінансової спроможності якої суд не має сумнівів;

3) вчинення інших визначених судом дій для усунення потенційних збитків та інших ризиків відповідача, пов'язаних із забезпеченням позову.

Суд може вимагати зустрічного забезпечення позову як за власною ініціативою, так і за клопотанням особи, щодо якої вжито заходів забезпечення (відповідача). Клопотання може бути подано як до застосування заходів забезпечення, так і після них.

Суд вирішує питання про застосування заходів під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення позову. Також можливе постановлення ухвали про зустрічне забезпечення вже після застосування забезпечення позову.

В ухвалі про зустрічне забезпечення обов'язково визначається строк для його надання, який не може перевищувати 10 днів після винесення ухвали.

У разі ненадання позивачем зустрічного забезпечення, заходи забезпечення позову не підлягають застосуванню.

У ст. 156 ЦПК України чітко регламентовано порядок, умови та підстави для скасування зустрічного забезпечення, а в ч. 3 ст. 157 ЦПК України врегульовано порядок зміни зустрічного забезпечення у разі заміни одного заходу забезпечення позову іншим.

Не виключено також, що на практиці можуть виникати ситуації, коли після вжиття заходів забезпечення позову особа, щодо якої вжито заходів забезпечення позову, зазнає певних збитків, але зустрічне забезпечення так і не буде надано.

Наприклад, позови у земельних спорах останнім часом часто забезпечуються накладенням арешту на посіви (незібраний врожай). Такий спосіб отримання забезпечення позову про стягнення «боргу» є типовим способом рейдерського захоплення врожаю. Він полягає у тому, що недобросовісна особа звертається з позовом про стягнення коштів або будь-яким іншим позовом з грошовими вимогами до власника врожаю, а в забезпечення позову просить накласти арешт на посіви (незібраний врожай) шляхом надання дозволу на його збір та передачу третій особі на зберігання. Після винесення судом ухвали про вжиття заходів до забезпечення позову, недобросовісна особа збирає врожай, передає його на зберігання «незаінтересованій» особі, проте зрештою врожай «псується» або зникає [4].

Отже, зустрічне забезпечення позову є одним із головних нововведень нової редакції ЦПК України, основним завданням якого є гарантування відповідачу відшкодування збитків, що можуть бути спричинені йому забезпеченням позову. Крім цього, перевагами зазначеного інституту є також

те, що він є інструментом зменшення зловживань процесуальними правами, спрямованими на «затягування» розгляду справи, а також виконує роль забезпечення потенційного позову про відшкодування збитків.

#### **Література**

1. Луспеник Д. Д. Зустрічне забезпечення – новела цивільного процесу // Судово-юридична газета. 2018. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/107640-zustrichne-zabezpechennya-novela-tsivilnogo-protsesu>
2. Алексєєва Н. С. Зустрічне забезпечення як засіб захисту інтересів відповідача у цивільному процесі // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. Вип. 3. С. 42–46.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
4. Бортман О. Як змінився інститут забезпечення позову? // Юрист і Закон. 2018.

**Резнікова К. І.**

*студентка 4 курсу 242 групи  
СумДПУ імені А. С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

#### **ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕДОБРОСОВІСНОЇ РЕКЛАМИ**

Реклама – «двигун торгівлі». Дане гасло, за однією з версій, почули вперше від підприємця Людвіга Метцеля майже 130 років тому [1]. Слід вказати, що реклама міцно увійшла в наше життя. Сьогодні ми стикаємося з нею скрізь, на телебаченні та радіо, на вулиці і в транспорті. Скрізь, де б ми не знаходилися, нам нав'язується інформація про нові товари і послуги. Багатьох дратують постійні рекламні ролики, які раптово з'являються посеред фільму чи повторювані сто разів на годину по радіо. Однак все одно вона має свій вплив, адже, купуючи товари, ми все ж підсвідомо враховуємо ту інформація, яку несе в собі реклама.

Сьогодні вже неможливо уявити собі життя без реклами. В багатьох сферах бізнесу реклама вважається найбільш дієвим засобом конкурентної боротьби. Втім, якщо вона буде відбуватись без правил, підприємці матимуть вагомий стимул конкурувати шляхом омани споживачів замість того, щоб пропонувати продукцію більш високої якості та за більш низькими цінами.

Актуальність дослідження даної теми обумовлена тим, що одним з найбільш значущих моментів при здійсненні комерційної діяльності є створення конкурентного середовища у відносинах господарюючих суб'єктів. Саме необхідність продати товар, і продати його на найбільш вигідних умовах, змушує виробників враховувати питання конкуренції, а для цього вдаватися до реклами.

Дане питання досліджували такі науковці як Ф. Котлер, Д. Еванс, Д. Огілві, Д. В. Беклешова, О. Безух, І. Шуміло, І. Вертузаєва тощо.

Слід вказати, що до одних із проявів спотворень ринкових механізмів належать порушення у сфері відносин, пов'язаних з рекламою товарів та послуг, яка є чи не найважливішим важелем для успішного просування товарів на ринки [2].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що

суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності [3]. Оскільки на сьогоднішній день існує проблема насиченості інформаційного простору різноманітною як за змістом так і за формою інформацією, то це змушує конкурентів вдаватись до якомога більш креативних, а іноді й агресивних засобів рекламування. В гонитві за попитом споживачів рекламодавці не рідко порушують принципи чесної та добросовісної конкуренції: неправомірно використовують найменування та торгівельні марки інших виробників, застосовують недостовірну, необ'єктивну порівняльну рекламу, прибігають до дискредитації конкурентів. Проте найбільш поширеним серед методів досягнення неправомірних переваг у конкуренції залишається поширення інформації, що вводить в оману [5].

Щодо останнього, то ст.15-1 вищезазначеного Закону передбачає, що поширенням інформації, що вводить в оману, є повідомлення суб'єктом господарювання, безпосередньо або через іншу особу, одній, кільком особам або невизначеному колу осіб, у тому числі в рекламі, неповних, неточних, неправдивих відомостей, зокрема внаслідок обраного способу їх викладення, замовчування окремих фактів чи нечіткості формулювань, що вплинули або можуть вплинути на наміри цих осіб щодо придбання (замовлення) чи реалізації (продажу, поставки, виконання, надання) товарів, робіт, послуг цього суб'єкта господарювання. Тобто, іншими словами ми можемо говорити про недобросовісну рекламу. На даний момент можна стверджувати, що не існує загальновизнаного і всеохоплюючого визначення недобросовісної реклами. Правові норми щодо недобросовісної реклами часто мають доволі загальний характер, а зміст цього виду правопорушень поступово наповнюється у практиці правозастосування з урахуванням прийнятих уповноваженими органами рішень за результатами розгляду конкретних справ [2]. Варто зазначити, що поняття недобросовісної реклами в Україні законодавчо визначено. Зокрема, в ст.13 Закону України «Про рекламу» вказується, що недобросовісна реклама – реклама, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами, завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу розповсюдження [4]. При цьому з визначення випливає, що поширенням інформації, що вводить в оману вважається таким лише у випадку, якщо таке поширення вплинуло або може вплинути на наміри цих осіб щодо придбання (замовлення) чи реалізації (продажу, поставки, виконання, надання) товарів, робіт, послуг цього суб'єкта господарювання [2].

Недобросовісною може бути також визнана реклама, що порушує спеціальні вимоги, що містяться в Законі, наприклад, що стосуються реклами лікарських засобів, медичної техніки, методів профілактики, діагностики, лікування і реабілітації, тютюнових виробів і алкогольних напоїв, зброї, послуг, пов'язаних із залученням коштів населення, цінних паперів.

Слід також вказати, що рекламу варто вважати такою, що вводить в оману, якщо вона викликає у споживачів сподівання, які рекламований товар не здатний задовольнити. У цьому разі рекламодавець повинен надати докази правдивості інформації, а позивач має довести, що його сподівання є марними. Реклама є такою, що вводить в оману, тільки тоді, коли вона стосується конкретних деталей. Заяви загального характеру, наприклад, про

вплив парфумерії на представників протилежної статі, не мають такого спеціального змісту, і тому вони не є забороненими. Можливість введення в оману існує лише в тому разі, якщо споживачі, яким реклама адресована, можуть піддатися на оману. Як правило, слід використовувати абстрактний критерій як вихідну позицію в цих випадках, а саме, критерій середнього споживача та його здатності до прийняття рішення. Цей критерій не повинен застосовуватися, якщо реклама адресована окремій групі осіб, від яких можна чекати іншого рівня прийняття рішень [5] .

Слід вказати, що уповноваженим органом у сфері захисту економічної конкуренції та захисту від недобросовісної конкуренції є Антимонопольний комітет України (далі – АМКУ), одним із пріоритетних завдань якого є саме виявлення такої недобросовісної реклами, що на сучасному етапі набула значного поширення. Однак засоби, які використовує АМКУ у боротьбі з «антиконкуренцією» є не завжди об'єктивними та виправданими. На сьогоднішній день найбільш розповсюдженою формою та, мабуть, найефективнішим інструментом боротьби з недобросовісною рекламою є заборона розповсюдження інформації, що вводить в оману. Це і не дивно, адже зважаючи на те, що законодавством фактично не передбачено жодних чітких критеріїв «оманливості» реклами, визначення її як такої є суб'єктивною позицією АМКУ.

Важливим питанням є розмежування положень між обмеженнями щодо того «що не дозволено» та «як це контролюється». З огляду на визначення недобросовісної реклами, до якої законом віднесено рекламу, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами, завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу розповсюдження (ст. 1 Закону України «Про рекламу»), виникає питання щодо:

- існування критеріїв оцінки інформації в рекламі, що вводить в оману;
- існування критеріїв неточності, недостовірності, двозначності інформації в рекламі [4].

Законодавство України передбачає притягнення до відповідальності за порушення рекламного законодавства, в тому числі і за недобросовісну рекламу, зокрема, особи, винні у порушенні законодавства про рекламу, несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність відповідно до закону. При цьому Антимонопольний комітет України може накладати стягнення на рекламодавців за порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції. А також з метою захисту інтересів суспільства, держави, споживачів реклами і учасників рекламного ринку державні органи, передбачені ст.26 Закону України «Про рекламу», можуть звертатися до суду з позовами про заборону відповідної реклами та її публічне спростування [4].

Таким чином, виходячи з того, що в умовах сьогодення реклама носить не тільки суто інформативний характер, але й активно застосовується суб'єктами господарювання у якості одного з найпоширеніших та найефективніших методів ведення конкурентної боротьби, слід вказати, що боротьба із недобросовісною рекламою знаходиться не на останньому місці в діяльності державних органів, зокрема Антимонопольного комітету України, оскільки на даний час споживачі стали більш вимогливішими і суб'єктам

господарювання необхідно якимось чином переконати їх придбати саме їхні товари і не чийсь інші. Проте у випадку недобросовісної реклами є певні проблемні питання, які дещо ускладнюють роботу Антимонопольного комітету України. Зокрема, як вже зазначалося, законодавство дає не зовсім досконале визначення суттєвого та досить важливого поняття, що приводить до існування ряду проблем та необхідності у їх подальшому усуненні для ефективної роботи контролюючих органів та справедливої поведінки учасників на ринку товарів.

Отже, з огляду на вищезазначене можна підсумувати, що боротися з недобросовісною рекламою необхідно та важливо, однак у такій боротьбі необхідно встановити правила, чіткі критерії та межі допустимого, неухильно їх дотримуватися та поважати, запобігаючи проявам недобросовісності як з боку учасників ринку, так і контролюючих органів.

#### **Література**

1. Фесенко В. Правове регулювання рекламної діяльності // Юридичний журнал. 2007. №12 URL : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2828>.
2. Онопрієнко С. Деякі питання захисту від недобросовісної реклами // Юридичний журнал. 2003. №12 URL : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=941>.
3. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» // Відомості Верховної Ради України. 1996, № 36, стаття 164.
4. Закон України «Про рекламу» // Відомості Верховної Ради України. 1996, № 39, стаття 181.
5. Саніахметової Н. О. Господарське право. Навчальний посібник. Харків: «Одіссей», 2005. 608 с.

**Сорокін А.А.**

*курсант 3 курсу 1 групи Інституту  
підготовки  
юридичних кадрів для СБУ  
Національного юридичного  
університету  
імені Ярослава Мудрого  
м. Харків, Україна*

### **ПРИНЦИП ТРАНСПАРЕНТНОСТІ В ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ**

Актуальність обраної теми полягає в тому, що цивільне судочинство України ґрунтується на принципах демократії. Саме в них відбиваються політико-правові ідеї та погляди народу на право як соціальну цінність.

Важливе місце серед існуючих принципів цивільного процесуального права посідає принцип транспарентності та відкритості.

Статтею 4 Цивільного кодексу України закріплюється, що «кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів».

Пункт 7 ч. 3 ст. 129 Конституції України закріплює дію принципу транспарентності (гласності) в українському судочинстві та має на меті демократизацію судочинства, зокрема і цивільного. Принцип транспарентності виявляється в тому, що в цивільних справах розгляд є



відкритим. Це дозволяє знаходитись в залі судового засідання на слуханні справи будь-якої особи. Мається на увазі, гарантування вільного доступу до зали судового засідання не лише осіб, що беруть участь у справі, але й всіх інших осіб, якщо вони бажають бути присутніми при вирішенні справи. Задля реалізації мети висвітлення процесу та його результатів у судовій залі можуть бути присутніми журналісти.

Відкритий розгляд справ надає можливість особам вільно знайомитися з роботою суду, а це забезпечує підвищення його відповідальності перед громадськістю за правильне та законне вирішення справ, впливає на зниження суб'єктивізму суддів.

Принцип транспарентності втілюється при застосуванні правила про те, що цивільне судочинство проводиться відкрито. Поняття принципу транспарентності як відкритого розгляду справ у суді не є повним. Гласність також передбачає відкритість матеріалів справи для осіб, які приймають участь у справі, включає їх право ознайомлюватися з документами по справі, полягає в їх обов'язковому інформуванні про місце та час судового засідання.

Проаналізувавши окремі статті Цивільного процесуального кодексу та ст. 9 Закону України «Про судоустрій і статус суддів України», можна зробити висновок про те, що існує три аспекти гласності.

По-перше, це обов'язок суду, на який покладено забезпечити гласність судового розгляду справи, реалізувавши це шляхом розміщення оголошення про місце, час, день судового засідання, полягає у наданні можливості сторонам процесу ознайомитися з матеріалами справи.

По-друге, полягає в праві сторін на гласний розгляд справи, котре визначається в їхньому праві на поінформованість про вимоги та заперечення сторін, ознайомлення з матеріалами судової справи, полягає в тому, що сторона може бути вислухана у судовому засіданні.

По-третє, визначається як право всіх бажаючих бути присутніми на відкритих судових засіданнях. Також це розповсюджується на представників засобів масової інформації, які можуть поширювати та отримувати інформацію про діяльність суду. Отже, можна стверджувати, що існує гласність для сторін та загальна гласність.

Транспарентність цивільного процесу гарантує контроль населення за діяльністю суду і тим самим сприяє зміцненню його авторитету. Особи, які присутні в залі, переконуються в гуманності та справедливості закону. Гласність цивільного процесу позитивно впливає і на осіб, які беруть участь у справі.

Принцип транспарентності має соціальне значення, котре полягає в тому, що при дотриманні цього принципу, робота суду ставиться під контроль громадськості, забезпечується зв'язок між суспільством і судом. Можна сказати, що відкритий розгляд судових спорів справляє позитивний вплив і на суддів, які приймають участь у справі, що виявляється в публічному контролі за діяльністю суддів та впливає на дотримання ними норм цивільного процесуального права. Зазначений принцип - одна із передумов проголошення законних та обґрунтованих судових рішень, бо кожне рішення має долю подальшої оцінки з боку громадськості щодо роботи суддів та функціонування системи правосуддя.

Транспарентність має велике значення задля запобігання порушення законних норм під час здійснення судочинства. Відкритий (гласний) судовий розгляд посилює виховний вплив правосуддя. Гласність має велике значення ще й через те, що за її допомогою суспільство контролює роботу суду. Перебування в судовому залі громадян, журналістів, примушує суддів відчувати підвищену відповідальність за кожну свою дію, котра здійснюється під час судового розгляду.

Принцип транспарентності під час судового розгляду цивільних справ надає можливість суду здійснювати превентивну та виховну функції, при цьому спрямовувати свою діяльність на зміцнення правопорядку та законності в Україні.

Задля досягнення вищезазначеної мети, Верховний Суд України зобов'язує суддів підвищувати рівень своєї підготовки, підвищувати рівень проведення судових засідань, покращувати поінформованість суспільства про проголошені судом рішення.

Тільки чесне та неухильне застосування матеріальних і процесуальних норм законодавства при розгляді та вирішенні цивільних справ є гарантією їх правильного, справедливого й швидкого вирішення, в подальшому зміцнення законності й правопорядку та виховання громадян, посадових осіб у дусі неухильного виконання законів і поваги до прав і свобод, честі і гідності інших осіб.

Як зазначив В. М. Лебедєв: «Двері судових засідань відкриті для кожного, і той, хто бажає побачити, як твориться правосуддя, має на це повне право».

#### **Література**

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (Редакція від 07.01.2018) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров та ін.; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.
4. Білоусов Ю.В. Цивільний процес: Навч. Посібник. Київ : Наукова думка, Прецедент, 2004. 69 с.

**Спафаров Дмитро Едуардович**  
*студент 3 курсу групи СП-52  
факультету соціології і права  
НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»  
м. Київ, Україна*

#### **ІНСТИТУТ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН ТА ПРОБЛЕМ У ЙОГО ПРАКТИЧНОМУ ЗАСТОСУВАННІ**

Цивільний процес характеризується тим, що він є найбільш диспозитивним з-поміж усіх процесів, які існують в Україні, оскільки головною метою провадження у цивільній справі є, перш за все, вирішення спору між сторонами. Диспозитивність виражається в багатьох аспектах цивільного

процесу, таких як: відкриття провадження у справі – здійснюється внаслідок подання особою позовної заяви (у випадку позовного провадження), подальший розвиток процесу – внаслідок подання особою апеляційної або касаційної скарги, закриття провадження у справі – наприклад, внаслідок подання клопотання про відмову позивача від позову і т. п. Але в той же час, судовий процес не може здійснюватися за повної відсутності імперативу, тобто примусу. Заходи процесуального примусу існують задля того, щоб спонукати учасників процесу дотримуватись правил поведінки в суді, добросовісно виконувати свої обов'язки та не зловживати правами. Важко уявити, яким чином суд буде впливати на учасників процесу за відсутності подібних заходів.

Порівнюючи Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК) станом на 1 вересня 2017 року та станом на 1 лютого 2018 року, а саме – главу 9 «Заходи процесуального примусу», можна дійти висновку, що у новій редакції ЦПК відбулися зміни у ст. 143 (колишній 90-й статті), а саме – було додано мету застосування норм даного інституту: «...з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства» [1, с. 143]. Подібні зміни несуть у собі сумнівне смислове навантаження, оскільки в колишній статті 90 містилося положення, де було зазначено, до яких осіб і у яких випадках застосовуються дані норми.

Порівнюючи ж статтю 144 ЦПК «Види заходів процесуального примусу» за аналогічною статтею у колишній редакції, стає зрозумілим, що законодавцем було здійснено і більш вагомі зміни у даному інституті, а саме – було додано новий захід процесуального примусу – штраф [1, с. 144]. Детальніше особливості даного заходу буде проаналізовано пізніше, а поки проаналізуємо положення щодо заходів, які існували раніше. Стосовно статті 145 ЦПК «Попередження і видалення із залу судового засідання», то очевидним в процесі аналізу положень статті стає те, що законодавець залишає її без змін, тобто передбачається, що в цьому вигляді даний захід буде ідеально взаємодіяти з новим заходом – штрафом.

Далі варто перейти до аналізу статті 146, якою регламентується тимчасове вилучення доказів для дослідження судом. Візуально помітно, що законодавцем було змінено структуру даної статті, але серед змістовних змін, варто виділити лише те, що у другому пункті частини другої статті було додано технологічно новий вид доказів – електронні докази, а також у пункті 4 додано нову вимогу до ухвали суду про тимчасове вилучення доказів – зазначення особи, якій доручається вилучення [1, ч.2 ст.146].

Положення статті 147 «Привід свідка» відтворюють аналогічну статтю з колишньої редакції, без змін.

Проаналізувавши зміни в усіх до цього існувавших заходах процесуального примусу, можемо перейти до аналізу положень про штраф. Статтею 148 ЦПК Законодавець регламентує, що суд має право постановити ухвалу про стягнення з відповідної особи штрафу у сумі від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, у випадках невиконання такою особою процесуальних обов'язків, зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою

перешкоджання судочинству, неповідомлення суду про неможливість подання доказів, витребуваних судом, невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів, ненадання копії відзиву на позов, апеляційну чи касаційну скаргу, відповіді на відзив, порушення заборон, встановлених частиною 9 статті 203 ЦПК [1, с.148].

Виходячи з даних положень, стає зрозумілим, що такий захід як штраф передбачається законодавцем, як універсальний, а також, як не дивно – самотійний. Але внаслідок діалектичної перевірки всього зміненого інституту, з'являється декілька питань. Законодавцем передбачено, що у випадку повторності або систематичності дій, зазначених вище, розмір штрафу збільшується до від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. По-перше, не зовсім зрозуміло, яким саме значенням наділено терміни «повторність» та «систематичність», по-друге, на нашу думку, з позицій розумності та справедливості, неправильним є те, що повторне, або систематичне вчинення діяння (будемо вважати, що «повторне або систематичне» – це більше одного разу), може потягнути за собою накладення штрафу, меншого за той, який особа отримала внаслідок первинного вчинення діяння. Чи не створює подібне положення так звані «виделки» у цивільному процесі? Адже суддя, може на власний розсуд застосувати такий штраф, який в даній ситуації буде більш вигідний для особи, але питання зацікавленості судді підняте не буде, оскільки він діє в межах статті.

По-друге, виникає питання щодо доцільності інших заходів процесуального примусу поруч з існуванням такого універсального заходу, як штраф, особливо, враховуючи відсутність у новій редакції положення, стосовно того, що не допускається застосування більше одного заходу процесуального примусу до особи за одне й те саме правопорушення. Допустимо ситуацію, що було належно викликано свідка, а він без поважних причин не з'явився. В такому випадку суд, відповідно до ч.1 ст. 147 та п.1 ч.1 ст.148 ЦПК може постановити ухвалу про привід свідка, або може постановити ухвалу про стягнення штрафу. На нашу думку, не є правильним те, що вибір заходу покладається на суд, оскільки в певних випадках накладення штрафу на особу не буде нести очікуваного результату і судді це може бути відомо.

Ну і звісно, виникає питання про доцільність таких заходів, як попередження та видалення із залу судового засідання, оскільки штраф може бути застосовано, незалежно від попередження і видалення. Взагалі, яким може бути практична цінність видалення із залу судового засідання в тому випадку, якщо внаслідок нього (якщо видалено особу, права та обов'язки якої залежать від результату розгляду справи) суд змушений переносити судові засідання. В той час, як накладення штрафу не порушує права особи бути присутнім під час розгляду справи а також погіршує її матеріальний стан, що за певних умов може бути більш дієвим, ніж видалення.

На нашу думку, необхідно змінити розміри штрафів таким чином, щоб штрафи за повторне чи систематичне вчинення правопорушення починалися з числа, що є більшим від граничної верхньої межі штрафу за первинне вчинення правопорушення задля уникнення описаних вище ймовірностей. Також Законодавцеві варто оцінити пріоритетність та самотійність кожного з заходів процесуального примусу та, можливо, зробити застосування певних

заходів обов'язком, а не правом суду, задля уникнення такої широти повноважень суду, що в аналогічних справах один і той же суддя за одне й те саме правопорушення може постановити ухвалу про привід свідка в одному випадку, і про стягнення штрафу – в іншому.

#### **Література**

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV / Верховна Рада України. Київ: ВВРУ, 2004. № 40, 41, 42. 492 с.

**Сахно А.Ю.**

*студентка 5 курсу 959 групи  
СумДПУ імені А.С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

### **ПРОБЛЕМА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ОДНОСТАТЕВИХ ШЛЮБІВ В УКРАЇНІ**

У сучасному світі рівень демократичності суспільства вимірюється через ставлення більшої його частини до суспільних груп, які становлять меншість, та до політики держави, яка спрямована на забезпечення відповідних рівних прав для усіх громадян. Останнім часом в багатьох державах світу все активніше піднімається питання легалізації одностатевих шлюбів, що, в свою чергу призводить до різних непередбачуваних наслідків.

Згідно із дослідженнями ILGA (Міжнародна асоціація лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів – пер.) всього 25% країн визнають та/або захищають права лгбт-спільноти у світі. Незаконною є гомосексуальність в 72 країнах (Індії, Лівії та Єгипеті). Карається смертною карою в 13 країнах, переважно в мусульманських. Всього лише три країни світу (Бразилія, Еквадор і Малі) офіційно заборонили «перехідну терапію» – психотерапевтичні контраверсійні методи, які мають за мету переконати гея в тому, що він насправді гетеросексуал [1].

Тож на сьогоднішній день думки з даного питання дещо розділилися. Одні вважають, що незалежно від релігійної норми, реєстрація є лише юридичною дією, і що закон повинен слідувати за суспільними змінами та відповідати реаліям сучасного світу, ці особи є прихильниками ідеї легалізації одностатевих шлюбів. Інші – їхні противники, – відстоюють свою позицію, про те що визнання державою та реєстрація одностатєвого шлюбу докорінно змінить принципи цивільного законодавства, в якому слова «чоловік» і «дружина», «батько» і «мати» замінюються на безстатеві і загальні терміни («чоловік 1» і «чоловік 2», «батько 1» і «батько 2»).

Завжди існував гомосексуалізм, проте щороку на світовій арені він набуває дедалі дужчої відкритості та поширення. Дедалі більше людей у сучасному суспільстві можуть заявляти про свою орієнтацію відкрито, а також як і всі інші, вони прагнуть мати чоловіка/дружину, тобто жити повноцінним життям, право народжувати і всиновлювати дітей, проводити весільні церемонії, і т.д. Проте далеко не в усіх країнах світу передбачено надання одностатєвим шлюбом таких прав.

Взагалі одностатєвим шлюбом вважається шлюб, який визнано в соціальному відношенні, між двома людьми однієї статі або шлюб, який визнаний за законом.

На даний час було і є дуже пікантним та суперечним питання про легалізацію союзів людей, які практикують одностатеве кохання. Проте, незважаючи ні на що, легалізація одностатевих шлюбів була реалізована в багатьох державах світу [2].

Одностатеві шлюби в Україні офіційно не визнаються, а будь-які інші союзні форми для одностатевих пар законодавством не передбачені. Проте дискусії з цього питання в українському суспільстві не припиняються. В Україні невизнання одностатевих шлюбів відбивається на проявах дискримінації та зменшенні їхніх правових можливостей, що призводить гомосексуальних сімей до вимушеної бездітності, до страху перед соціальною нестабільністю у разі народження дитини у парі, до очікування проблем, які пов'язані з негативним сприйняттям їх дитини у суспільстві, в дитячих установах, школах [3, с. 24-25].

Частина 1 статті 21 Сімейного кодексу визначає, що «Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану» [4].

А в переліку осіб, які не можуть перебувати у шлюбі між собою, що представлено в статті 26 Сімейного кодексу України, не зазначено осіб однієї статі. Тобто в законодавстві виникає певна колізія, де формально як такої прямої заборони шлюбу одностатевим відносинам немає, але він і не дозволяється. Проте, в будь-якому випадку в органі державної реєстрації актів цивільного стану одностатевий шлюб не може бути зареєстрований.

Також важливо за доцільне відзначити такий цікавий аспект, який зазначає про те, що статтею 58 Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачено, що шлюб між громадянами України, шлюб між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, який укладений за межами України відповідно до права іноземної держави є дійсним в Україні за умови додержання щодо громадянина України вимог Сімейного кодексу щодо підстав недійсності шлюбу. Тобто, фактично, «громадяни України однієї статі можуть укласти шлюб за кордоном, і згідно з українським законодавством він має визнаватися в нашій країні».

Більше того, у листопаді 2015 року до Кодексу законів про працю (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу) була прийнята антидискримінаційна поправка. А саме в статті 2 зазначається, про те, що будь-яка дискримінація у сфері праці забороняється, зокрема йдеться про порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації [5].

Таким чином, можна дійти висновку, що в нашій державі, все ж таки, регламентується згідно до міжнародних стандартів, заборона порушення прав сексуальних меншин, Проте, дане питання, звичайно, потребує більш детального розгляду і розробки окремих нормативно-правових актів, які захищали б права даних меншин.

Станом на 2018 рік дане питання так само стоїть гостро, як і раніше. Категорично різняться погляди суспільства, одна частина людей вважає за необхідне позбавитись дискримінації сексуальних меншин і узаконити

одностатеві шлюби, інша частина в цьому вбачає моральний розпад суспільства і неприродність.

#### **Література**

1. Дацюк О. «Райдужні» перспективи: ситуація з правами ЛГБТ у світі // Hromadske. 2017. URL : <https://hromadske.ua/posts/prava-lhbt-u-sviti>.
2. Локтев Д. Одностатеві шлюби у Франції: за та проти. 2013. URL : <http://www.dw.com/ru/>
3. Маймулахін А. Правове становище гомосексуалів // (Українські гомосексуали і суспільство: взаємне проникнення). Київ: Антопол, 2007. 29 с.
4. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III / Верховна Рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14?info=1>.
5. Закон України «Про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу» від 12.10.2015. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/785-19>.

**Гордієнко К. О.**

*студентка 3 курсу*

*групи ПРБ-1-15-4.0д*

*Київський університет*

*імені Бориса Грінченка*

*м. Київ, Україна*

#### **ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ**

Частиною будь-якої правової системи держави, котра позиціонує себе як правова держава та в котрій розвинене і діє громадянське суспільство, є інститут нотаріату.

Україна як правова держава гарантує та спрямовує свою діяльність щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини [1], через систему відповідних державних органів та інституцій, яким надає необхідні повноваження для виконання та дотримання конституційних засад. Однією з таких інституцій є нотаріат, метою якого є захист прав та інтересів юридичних і фізичних осіб, в межах повноважень встановлених законодавством. Нотаріальна діяльність, її організація, здійснення нотаріальних дій та їх оформлення потребують правового врегулювання.

Система нормативно-правових актів, які регулюють нотаріальну діяльність в Україні досить об'ємна, на що впливає широка специфіка функцій нотаріусів [7]. Однак, базовим нормативно-правовим актом, який установлює порядок правового регулювання діяльності нотаріату в Україні, є прийнятий у 1993 році Закон України «Про нотаріат» (далі – ЗУ «Про нотаріат»).

Вищезазначений закон, дає безпосередньо визначення поняттю «нотаріат». Відповідно, нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, з метою надання їм юридичної вірогідності [6]. Дане визначення не вказує на якийсь характер взаємодії нотаріату з державою, а тільки окреслює організаційну структуру та напрямок діяльності даної інституції [2, с. 67].

Чинний ЗУ «Про нотаріат» передбачає можливість вчинення нотаріальних дій як нотаріусами, які здійснюють нотаріальну діяльність в державних нотаріальних конторах, так і нотаріусами приватного сектору. Тобто, нотаріуси поділяються на державних та приватних, котрі мають рівні повноваження. Такий поділ зумовлений особливостями організації та фінансового забезпечення діяльності нотаріату, а не характером обов'язків покладених на нотаріусів [8].

Зауважимо, що згідно зі ст. 3 ЗУ «Про нотаріат» нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [6]. Дане визначення вказує на дуалістичність діяльності нотаріату. Оскільки він діє на межі публічних і приватних інтересів, тим самим об'єднуючи правову державу та громадянське суспільство. Адже нотаріус – це фізична особа, уповноважена державою виконувати державні функції в сфері захисту прав і свобод громадян від імені держави, а також нотаріус є незалежний юридичний представник відповідної професії [8].

ЗУ «Про нотаріат» визначає умови отримання свідоцтва про право на здійснення нотаріальної діяльності. Такими умовами є: наявність українського громадянства, володіння державною мовою, наявність стажу роботи у сфері юриспруденції не менше шести років, з них помічником нотаріуса чи консультантом державної нотаріальної контори - не менш як три роки, наявність повної цивільної дієздатності, відсутність судимості та складання кваліфікаційного іспиту з метою одержання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю [6]. Також ЗУ «Про нотаріат» визначені права та обов'язки як державних, так і приватних нотаріусів.

Слід зауважити, що ЗУ «Про нотаріат» також встановлені випадки, за яких нотаріальні дії можуть вчиняти посадові особи органів місцевого самоврядування та консульські установи України [6].

Також положення ЗУ «Про нотаріат» регулюють такі питання: діяльності державних нотаріальних контор і державних нотаріальних архівів; приватної нотаріальної діяльності; повноважень щодо вчинення нотаріальних дій та правил вчинення нотаріальних дій.

Необхідно зауважити, що даний закон має деякі недоліки. Одним з таких недоліків є відсутність переліку принципів діяльності нотаріату, які б мали загальне значення, вищу імперативність та впливали б на процес створення та видання нормативно-правових актів, в сфері правового регулювання діяльності нотаріату. Ще одним недоліком ЗУ «Про нотаріат» є нечітко прописані положення щодо юридичної відповідальності фізичних осіб, яким надано право вчиняти нотаріальні дії. Даним законом передбачене лише оскарження нотаріальних дій в суді або позбавлення свідоцтва про права здійснення нотаріальної діяльності. Дане питання можливо було б врегулювати завдяки створенню окремого систематизованого нормативно-правового акту, який би регулював питання здійснення нотаріальних процесуальних дій [8].



Від нотаріуса, в принципі, як і від будь-якого іншого юриста, окрім відповідної юридичної компетенції та освіти, вимагається володіти та дотримуватися певних моральних та етичних вимог і принципів. Такі вимоги затверджені наказом Міністерства юстиції України та викладені в Правилах професійної етики нотаріусів України (далі – Правила). Дані Правила розроблені згідно зі ст. 5 ЗУ «Про нотаріат» і встановлюють принципи професійної етики нотаріуса, котрими нотаріус повинен керуватися у відносинах з фізичними та юридичними особами, державними органами, іншими нотаріусами [5].

Правила встановлюють такі принципи діяльності нотаріусів, як: незалежність, законність, об'єктивність, неупередженість, конфіденційність, добросовісність, чесність, повага до професії, культура поведінки.

Затвердженні Правила містять перелік морально-етичних зобов'язань нотаріуса, а також встановлюється зобов'язання усунути наслідки порушення нотаріусом правил сумлінної поведінки, у тому числі вжити заходів щодо відновлення громадської довіри, а також встановлене правове регулювання рекламування та надання інформації про нотаріальну діяльність.

Також важливим нормативно-правовим актом, який регулює нотаріальну діяльність, є Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, котрий був затверджений наказом Міністерства Юстиції України від 2012 року, з метою вдосконалення порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами. Норми Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України регулюють такі питання в сфері діяльності нотаріату, як: місце та строки вчинення нотаріальної дії; правила установа особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії; порядок визначення обсягу цивільної дієздатності фізичної та юридичної особи, перевірка повноважень представника фізичної та юридичної особи; порядок установа волевиявлення та дійсних намірів особи при вчиненні нотаріальних дій, витребування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії; перелік вимог до документів, що подаються для вчинення нотаріальної дії; порядок викладення текстів та підписання посвідчуваних правочинів, заяв та інших документів тощо [3].

Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України є суттєво важливим нормативно-правовим актом, який впливає на впорядкованість, порядок вчинення нотаріальних дій та законність нотаріальної діяльності в Україні.

Ще одним невід'ємним нормативно-правовим актом, який здійснює вплив на законність та правильність організаційної діяльності нотаріату в Україні є Порядок проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства затверджений наказом Міністерства юстиції України від 2014 року. Вказаний нормативно-правовий акт визначає механізм здійснення Міністерством юстиції України, а також Головними управліннями юстиції перевірки організації роботи нотаріату; встановлює строки, підстави перевірки, склад та обов'язки членів комісії Міністерства юстиції, які здійснюють перевірку тощо [4]. Виходячи з положень даного нормативно-

правового акту, можна стверджувати, що він надає змогу впливати на ефективність та законність діяльності нотаріату в Україні.

Отже, правове регулювання діяльності нотаріату в Україні – це відповідна законодавчо закріплена система та сукупність юридичних способів, засобів і методів, з метою впорядкування правовідносин у сфері діяльності нотаріату в Україні. Враховуючи все вищезазначене, варто стверджувати, що правове регулювання нотаріату потребує подальшого вивчення та удосконалення. Законодавство, в свою чергу, повинно у подальшому бути реформоване щодо правового забезпечення та регулювання єдиного нотаріату, який би діяв у вигляді вільної приватної професії.

#### **Література**

1. Конституція України: станом на 30.09.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141
2. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: А.С.К., 2001. 976 с.
3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ, порядок Міністерства юстиції України № 296/5: станом на 27.04.2018 р. // Відомості Верховної Ради України. 2012.
4. Про затвердження Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства: наказ, порядок Міністерства юстиції України № 357/5: станом на 18.04.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. 2014.
5. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України: наказ, правила Міністерства юстиції України № 2104/5: станом на 04.10.2013 р. // Відомості Верховної Ради України. 2013.
6. Про нотаріат: станом на 11.10.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. С. 384.
7. Чернишова О. О. Правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні // О. О. Чернишова Правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні. URL : [file:///C:/Users/User/Downloads/Pupch\\_2015\\_2\\_26.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Pupch_2015_2_26.pdf)
8. Шишленко В. Г. Правове регулювання та організація діяльності нотаріату України // Форум права. 2010. № 4. С. 971–975 URL : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10svgdnu.pdf>

**Лялько Д. Є.**

*студентка 4 курсу 141 групи*

*СумДПУ імені А.С. Макаренка*

#### **СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ СІМЕЙНО-ПОБУТОВОГО НАСИЛЬСТВА СТОСОВНО НЕПОВНОЛІТНІХ. ПРОБЛЕМИ Й ПОПЕРЕДЖЕННЯ**

Про факти жорстокого поводження з дітьми та їх експлуатації відомо давно. В історії різних країн зафіксовано немало прикладів насильства над дітьми – фізичних і моральних знущань, сексуальної наруги і навіть ритуальних убивств. Це відбувалося тому, що ще до середини XVIII ст. діти були позбавленні будь-яких прав, а їх суспільний статус не був визначеним. Американський історик Дж. Л. Десперт зазначав, що в середньовічних

суспільствах діти вважалися нерухомістю, власністю, над якою їх батько (власник) мав абсолютний контроль. Він розпоряджався їх життям, міг навіть продати або віддати в найми [4, с. 33].

І хоч часи мінялися, проте ціннісні поняття залишалися незмінними. Адже народження, зростання і розвиток дитини – представника нового покоління будь-коли відбувало у системі певних суспільних відносин, спрямованих на збереження нового життя, захист його від різноманітних небезпек, надання всебічної підтримки, турботи, нагляду і догляду. Упродовж належного виконання цих суспільних відносин дитина одержує, насамперед, життєво важливі і необхідні матеріальні блага, створити які вона самотійно не може в силу вікових особливостей. Тому є всі підстави стверджувати, що насильство над дітьми в сім'ї заслуговує окремого розгляду, оскільки діти, особливо у молодшому віці, є особливо вразливими і беззахисними, вимагають для свого повноцінного розвитку спеціальної уваги і піклування.

Сьогодення України характеризується критичною ситуацією у сфері охорони дитинства, супутниками якої є демографічна криза, погіршення як кількісних, так і якісних характеристик населення, загострення проблеми здоров'я дітей, значне зростання дитячої бездоглядності та злочинності неповнолітніх.

Найбільш авторитетним міжнародним документом, що стосується захисту прав та свобод особи, є Загальна Декларація прав людини, де проголошення таких імперативів, як право на життя, свободу, особисту недоторканність, право на громадянство, на рівність перед законом і деякі інші, має універсальний характер, володіння яким не повинне залежати від віку людини [2, с. 15]. У ст. 23 Декларації акцентується увага на необхідності особливого захисту материнства і дитинства. Були зроблені міжнародні зусилля з обмеження експлуатації дитячої праці, зокрема нічної праці, визначені рамки мінімального віку прийому на роботу. В результаті ратифікації 27 лютого 1991 р. Верховною Радою України Конвенції про права дитини, Україна де-юре приєдналася до світової спільноти, та прийняла, тим самим, на себе обов'язки щодо забезпечення прав дітей, які проживають на її території.

У ст. 3 Сімейного кодексу України зазначено, що сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Її складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом, і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [3, с. 1]. Зауважимо, що вказане нормативне тлумачення категорії сім'ї є спеціальним по відношенню до інших, у зв'язку з чим воно є базовим для визначення сутності сімейно-побутового насильства.

Принциповим питанням залишається визначення кола членів сім'ї. Законодавець прямої відповіді на нього не дає, встановлюючи лише підстави для створення сім'ї. Виходячи із наведеної дефініції, можна зробити висновок, що до членів сім'ї належать: а) подружжя; б) батьки (мати, батько) й дитина (діти); в) брати й сестри; г) дід (баба) й онук (онука); д) усиновителі (усиновитель) й усиновлений (удочерена); е) вітчим (мачуха) й пасинок (падчериця). Прирівнюватися до членів сім'ї можуть: фактичне подружжя, піклувальник і опікуваний, фактичні вихователі й вихованці у випадках, коли ці

особи спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки морального та матеріального характеру. До членів сім'ї можуть прирівнюватися й інші члени спільноти, якщо вони утворені на підставах не заборонених законом, і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Цей суб'єктний склад членів сім'ї й осіб, які до них прирівнюються, відповідає букві закону, а тому є вихідним для з'ясування поняття сімейно-побутових насильницьких злочинів проти особи.

Незважаючи на те, що тема насильства досліджується вже декілька десятиріч, досі нема універсального уявлення про те, що вважати насильством. Крім того, відсутні чіткі критерії, які відокремлюють насильство від ненасильства.

Різні вчені трактують визначення терміну «насильство» по-різному. Згідно з енциклопедією Міллера: «Насильство – це завдання людям шкоди шляхом убивства, калічення чи завдання болю». Його значення може поширюватись і на загрозу завдання такої шкоди, а також на психологічну і на фізичну шкоду. Нерідко буває дуже важко визначити, чи мало місце в ситуації насильства в сім'ї фізичне насильство, чи справа обмежувалася психологічним або економічним насильством.

Організація Об'єднаних Націй вимагає від України розпочати боротьбу з насильством в сім'ї і для цього в Україні використовується ціла низка нормативно-правових актів, що захищають неповнолітніх дітей від насильства. Перш за все це Конституція України, Сімейний кодекс України, а також Конвенція ООН про права дитини, Загальна Декларація прав людини та ін.

Враховуючи те, що одна з основних функцій сім'ї – виховання дітей, особливий неспокій викликає застосування різних видів і форм насильства щодо неповнолітніх членів сім'ї зі сторони осіб, зобов'язаних за законом їх виховувати. Протиправна поведінка щодо неповнолітніх у сім'ї може вчинятися родичами різної спорідненості. Ними можуть бути старші брати, сестри, дядько і тітка, бабуся і дідусь і т.д. Однак найбільшу шкоду розвитку побутових злочинів завдає насильство проти неповнолітніх з боку батьків і осіб, які їх замінюють.

Таким чином, оскільки сімейно-побутові насильницькі злочини проти неповнолітніх мають окремі ознаки, специфічну кримінологічну природу та особливості попередження, зазначена обставина надає достатньо підстав для окремого виділення такого виду злочинів у структурі насильницької злочинності. З упевненістю можна стверджувати, що держава повинна ефективно реагувати на випадки насильства в сім'ї та забезпечувати повну реабілітацію тих, хто пережив це насильство. Головне завдання сьогодні – не ліквідація наслідків сімейного насильства, а його попередження. Необхідними заходами з попередження насильства в сім'ї (щодо неповнолітніх, зокрема), насамперед, повинні бути популяризація Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», стимулювання як громадськості, так і органів влади та місцевого самоврядування до його більш широкого застосування, і, зрештою, підвищення рівня ознайомленості громадян з їх охоронюваними законом правами.

Виходячи з викладеного, під сімейно-побутовим насильством щодо неповнолітніх розуміється сукупність суспільно небезпечних і кримінально-протиправних умисних діянь, поєднаних з фізичними діями на організм іншої

людини за допомогою впливу на психіку, здійснюваних членом сім'ї відносно іншого її неповнолітнього члена, проти або крім волі останнього; таких, що посягають на суспільні відносини, які забезпечують такі блага особи, як життя, здоров'я або тілесну недоторканість.

#### **Література**

1. Конституція України. Київ: Юрінком, 1996. 79 с.
2. Всеобщая Декларация прав человека // Международная защита прав и свобод человека: Сборник документов. Москва: Юрид. лит., 1990. С. 15.
3. Сімейний кодекс України. Коментар основних положень / упоряд. М.І. Хавронюк. – К.: Літера ЛТД, 2006. 128 с.
4. Самченко М.Ю. Економіка. Фінанси. Право. // Поняття та сутність сімейно-побутового насильства стосовно неповнолітніх. №7.2010 С. 30 – 33

**Чорнобай А. В.**

*студентка 2 курсу 2 групи*

*юридичного факультету*

*Київського національного університету*

*імені Тараса Шевченка*

*м. Київ, Україна*

#### **ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАВОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ МАЛОЛІТНІМИ, ЯК ДРІБНИХ ПОБУТОВИХ**

У зв'язку з тим, що на законодавчому рівні передбачена можливість встановлення нікчемності правочину в судовому порядку та спостерігається тенденція до збільшення кількості цивільних позовів про визнання правочину, вчиненого малолітньою особою як такого, що виходить за межі її цивільної дієздатності, постає необхідність з'ясування питання щодо того, які правочини слід відносити до категорії, на вчинення яких малолітні особи мають право.

Пунктом 1 частини 1 статті 31 Цивільного кодексу передбачено, що фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа) має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини. У цій же частині дається визначення дрібного побутового правочину. Відповідно, правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість. За загальною думкою вчених, таке визначення поняття дрібного побутового правочину є оціночним і у разі спору суд, виходячи з оцінки фактичних обставин справи, повинен кваліфікувати правочин як дрібний побутовий або як такий, що не відповідає вказаним ознакам [1, с. 119; 4, с. 71]. У наданому вище визначенні дрібного побутового правочину висвітлені його загальні ознаки, до яких належать: 1) – спрямованість на задоволення побутових потреб; 2) – відповідність фізичному, духовному чи соціальному розвитку малолітнього; 3) – невисока вартість предмету правочину.

На законодавчому рівні не закріплено визначення «побутових потреб», «побуту», натомість їх тлумачення можна знайти в словниках, науковій літературі. Найбільш загальноприйнятим та розповсюдженим є визначення, за яким побут – це сфера позавиробничого соціального життя, що включає як

задоволення матеріальних потреб людей у їжі, одязі, житлі, лікуванні та підтриманні здоров'я, так і засвоєння людиною духовних благ, культури, спілкування, відпочинок, розваги [2, с. 75]. Тобто, побутові потреби слід розглядати як такі, що стосуються повсякденної життєдіяльності людини, їх задоволення є першочерговою необхідністю для нормального функціонування людського організму.

Для забезпечення задоволення основних фізіологічних і соціально-культурних потреб людини необхідний певний набір продовольчих та непродовольчих товарів і послуг, перелік яких закріплений у Законі України «Про мінімальний споживчий бюджет». Відповідно до статті 3 цього Закону до нього належать продукти харчування (м'ясо і м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, хліб, овочі, фрукти та ін.), одяг, білизна, взуття, меблі, посуд, предмети санітарії, гігієни, витрати на культурно-освітні заходи та відпочинок, витрати на житлові, комунальні послуги, транспорт, зв'язок, тощо. Тобто у наведеному переліку містяться товари і послуги, які хоч і призначені для задоволення побутових потреб, проте мають різну вартість. Предмети, які мають невисоку вартість можна отримати шляхом укладання дрібного побутового правочину (хліб, овочі, предмети гігієни), а такі предмети як меблі, витрати на житлові, комунальні послуги не можуть бути предметом дрібного побутового правочину, у зв'язку з їх високою вартістю. Однак навіть вартість предметів однієї категорії може дуже відрізнятися, наприклад, різні види одягу (майка і пальто), витрати на транспорт (квиток на автобус та квиток на літак) мають досить велику різницю в ціні. Таким чином, у кожному окремому випадку вартість предмету правочину підлягає самостійній оцінці.

Законодавством не закріплена межа між невисокою та високою вартістю правочину. Саме тому на практиці не рідко зустрічаються відмінності у розумінні цих понять. Цивілісти зазвичай вказують на те, що при оцінці вартості є доцільним взяти за основу певний єдиний критерій [3; 4, с. 71]. Це може бути розмір мінімальної заробітної плати чи прожиткового мінімуму – вартісної величини достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування. Ми вважаємо, що при оцінці вартості правочину не правильно посилалися лише на ці критерії та погоджуємося з вченими, які наполягають на тому, що важливим також є співвідносити вартість предмету з доходом конкретної родини [5, с. 140]. Аналогічна думка наведена у Листі юридичного департаменту Національного банку України «Про деякі питання застосування Цивільного кодексу України в банківській діяльності» від 18.08.2004 N 18-111/3249-8378. Так, у абзаці 2 пункту 9 цього Листа вказано, що, оскільки визначення «дрібний побутовий правочин» має оціночний характер, не має установлених меж грошового виразу (вартості), а тому має для різних видів діяльності, речей і майнового стану учасників цивільних правовідносин, різні межі вартості, то банкам при укладанні договорів на банківське обслуговування деяких категорій фізичних осіб (малолітні, одружені тощо) для практичного застосування норми ст. 31 Цивільного кодексу України слід звертати увагу на майновий стан майбутніх клієнтів. Зокрема, це може включати ідентифікацію майнового стану самими клієнтами, визначення характеру їх потреб із відображенням такої інформації у відповідних

договорах. ... тому у кожному окремому випадку допустимий максимальний розмір грошового еквіваленту правочину повинен встановлюватись окремо.

Варто зазначити, що правочин може бути визнаний дрібним побутовим тільки за наявності всіх трьох його ознак. Так, Рішенням Ніжинського міськрайонного суду від 25 травня 2016 року у справі № 740/1440/16-ц було задоволено цивільний позов особи про визнання договору купівлі-продажу, вчиненого її малолітнім сином недійсним, у зв'язку з тим, що, враховуючи вартість предмету правочину (450 грн.), потреби малолітньої дитини в користуванні ним, фізичний, духовний та соціальний розвиток дитини, немає підстав визнати укладену угоду дрібною побутовою.

На нашу думку, правочин є дрібним побутовим, якщо він вчиняється в усній формі, тобто повністю виконуються сторонами у момент їх вчинення, за винятком правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, а також правочинів, для яких недодержання письмової форми має наслідком їх недійсність.

Отже, можна зробити висновок, що у справах про визнання правочину, вчиненого малолітньою особою як такого, що виходить за межі її цивільної дієздатності, суд має проводити обов'язкову оцінку щодо наявності у вчиненому правочині всіх ознак дрібного побутового, виходячи з конкретних фактичних обставин справи. Це є необхідним задля уникнення ситуацій обмеження прав малолітніх осіб.

#### **Література**

1. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В.І. Борисова та ін. ; за ред. В.І. Борисової. Харків : Право, 2012. 656 с. 1 т.
2. Философский энциклопедический словарь [редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-оглы, Л. Ф. Ильичев и др.]. 2- изд. Москва: Сов. энциклопедия, 1989. 815 с.
3. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [Ю. В. Амірова, Е. М. Багач, Н. В. Безсмертна та інш.] – Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА: ЗАКОН», 2012. URL : <http://www.ligazakon.ua>
4. Бірюков І.А., Заїка Ю.О Цивільне право. Загальна частина : навчальний посібник. Київ: КНТ, 2006. 480 с.
5. Міщенко М. В.. Характеристика та види правочинів за участю малолітніх осіб // Науковий вісник Ужгородського університету. 2015. № 33. 219 с. 1 т.

**Вода Антон**

*студент 1 курсу 015 групи*

*СумДПУ імені А. С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

#### **МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ОДНОСТАТЕВИХ ШЛЮБІВ**

Сім'я – це живий організм, який змінюється із зміною суспільства. Це обумовлено тим, що сім'я як найменший осередок суспільства відтворює в собі на мікро рівні всі проблеми суспільства і відповідно – її стан, рівень і якість життя, культуру сімейних відносин і активно впливає на стан і розвиток суспільства.

Перебудова сім'ї, її нові економічні, політичні та громадянські статуси, система принципово нових відносин між подружжям складалася десятиріччями і продовжують змінюватися [1, с. 23]. Так точно змінюється і

сенси, який вкладається у слова «шлюб» та «сім'я». У різних країнах навіть саме поняття шлюбу значно відрізняється одне від одного. Наприклад, у деяких країнах у законодавстві так чи інакше зазначається, що шлюб – це союз жінки та чоловіка. До таких країн належить і Україна. Але сучасне розуміння шлюбу не завжди асоціює шлюб лише з різностатевими партнерами. Звичайно, людині з традиційною, як зараз прийнято говорити, сексуальною орієнтацією важко уявити, що люди однієї статі можуть кохати одне одного. Однак останнім часом такі люди не тільки почали заявляти про себе, але й активно взялися відстоювати свої права. Зокрема, борючись і за легалізацію одностатевих шлюбів.

Одностатевим шлюбом вважається шлюб, визнаний за законом або шлюб, що визнано в соціальному відношенні, між двома людьми однієї статі.

Питання про легалізацію союзів людей, які практикують одностатеве кохання було й є дуже пікантним та суперечним. Легалізація одностатевих шлюбів реалізована в ряді держав, а саме: Нідерландах - у 2001 р.; Бельгія – у 2003; Іспанія, Канада – у 2005 р.; ПАР – у 2006 р.; Норвегія, Швеція – у 2009 р.; Португалія, Ісландія, Аргентина – у 2010 р.; Данія – у 2012 р.; Бразилія, Франція, Уругвай, Нова Зеландія – у 2013 р.; Мальта, Великобританія: Англія і Уельс, Шотландія – у 2014 р.; Ірландія, Люксембург, Словенія, США у всіх штатах – у 2015 р.; Фінляндія – закон, прийнятий у грудні 2014, набув чинності в березні 2017; Німеччина – закон, що набув чинності 1 жовтня 2017 року.

В Україні ми також можемо спостерігати порушення даної проблеми. Ще у 2006 році громадські та благодійні організації геїв та лесбійок закликали владу легалізувати одностатеві шлюби. Про це йшлося у відкритому листі керівника цих організацій до Президента України, інших високопосадовців, а також церковних організацій. «...визнати в Україні дійсними одностатеві шлюби між громадянами Укаїни або між громадянами України та іноземцями, законно укладені в іншій країні, а також законно зареєстровані за кордоном цивільні шлюби (партнерства)», - сказано у листі. 86 Вже у 2010 році представники гей-руху просять Президента України забезпечити в Україні громадянську рівність для сексуальних меншин. При цьому автори документу некоректно цитують Декларацію Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій щодо негативного ставлення до явища гомосексуалізму та інші церковні документи, заявляючи про нібито підтримку їх ініціатив з боку віруючих та керівництва Церков. Але, на думку гей-спільнот, все ж таки Віктор Янукович став першим українським політиком, який висунув законодавчі ініціативи щодо забезпечення громадянської рівності геїв і лесбійок, посилаючись на урядовий проект нової редакції Трудового кодексу України (№ 1038-1 від 28.08.2003 р.), який у своїй первинній редакції передбачав заборону дискримінації у сфері трудових відносин на підставі сексуальної орієнтації.

Проте, згідно з дослідженнями ILGA (Міжнародна асоціація лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів) лише 25% країн визнають та/або захищають права лгбт-спільноти у світі. Гомосексуальність є незаконною в 72 країнах, наприклад – Індії, Лівії та Єгипеті. Смертною карою карається в 13 країнах, переважно в мусульманських. Лише три світові країни (Бразилія, Еквадор і Малі) офіційно заборонили «перехідну терапію» –



контраверсійні психотерапевтичні методи, які мають на меті переконати гея в тому, що він насправді гетеросексуал [3].

Отже, шлюб виник як спосіб регуляції відносин між особами різних статей, і його сучасна форма є результатом еволюції. У деяких країнах шлюб набув зовсім інших ознак, у інших – залишався незмінним протягом століть і дійшов до нас у тому ж вигляді. Враховуючи досвід інших країн, то вони реалізували права таких людей і нічого поганого не сталося. Але це відбувалося вже у суспільстві, яке розуміло і адекватно сприймало одностатеві стосунки. До питання легалізації одностатевих шлюбів потрібно підходити виважено і комплексно. Ми вважаємо, що на даний момент головною проблемою є неготовність більшості суспільства сприймати одностатеві відносини, як такі, що існують взагалі, а про шлюби й чути ніхто не хоче, посиляючись на неприродність таких відносин і руйнування моральних цінностей держави в подальшому.

### **Література**

1. Багач Е.М. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар [Текст]: [монографія] / Е.М. Багач, Ю.В. Білоусов; за ред. Е.М. Багач, Ю.В. Білоусова – К.: Ліра. – 2010. – 577 с. 87
2. Сайт законодавчих актів Нідерландів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lagen.nu>
3. Дацюк О. «Райдужні» перспективи: ситуація з правами ЛГБТ у світі [Електронний ресурс] / Ольга Дацюк // Hromadske. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/prava-lhbt-u-sviti>.

**Ніконова А. А.**

*студентка 3 курсу 4 групи ІПКЮ  
НЮУ ім. Ярослава Мудрого  
м. Харків, Україна*

### **ПРЕЮДИЦІЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Сторони, звертаючи до суду з позовом про захист своїх захист прав та інтересів розраховують на справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення своєї справи за для того, щоб вони змогли будувати свою поведінку відповідно до існуючої судової процедури. Суд повинен визначати доволі стабільні та чіткі правовідносини для ефективного захисту порушених прав та інтересів осіб, уникати різної правозастосовної практики щодо одного й того ж предмету позову.

Виходячи з цього надзвичайно важливим є застосування преюдиції у цивільному процесі. Термін «преюдиція» від латинського терміна *praecedens* і означає вирішення питання наперед; заздалегідь прийняте рішення; обставини, що дають зробити висновки про наслідки. Зароджена ще в римському праві преюдиція (римські юристи подавали преюдиційні позови (*actions prejudiciales*)) передбачала, що винесене судом у певній справі рішення набуває обов'язкової юридичної сили при розгляді судом іншої справи в майбутньому[1, с. 23].

На теперішній час у національному правовому просторі відсутнє законодавче закріплення поняття «преюдиція», а натомість у ст. 82 ЦПК України вона визначається підставою звільнення від доказування. Обставини,

встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом. Вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, є обов'язковими для суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою[4].

Преюдиціальність фактів ґрунтується на правовій властивості законної сили судового рішення (закріплена в ст. 18 ЦПК України) і визначається його суб'єктивними і об'єктивними межами, за якими сторони й інші особи, які брали участь у справі, а також їх правонаступники не можуть знову оспорювати в іншому процесі встановлені судом і рішення факти і правовідносини. Факти, встановлені рішенням суду, що набрало законної сили не доводяться знову при розгляді інших цивільних справ, в яких беруть участь ті самі особи. Факти, встановлені вироком суду в кримінальній справі, який набрав законної сили, є обов'язковими для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи лише у двох питаннях: чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою [2, с 719].

Не можуть мати преюдиційного значення рішення суду в тотожних за фабулою справах, але за позовом іншого позивача або за участю додаткового співвідповідача. Не мають преюдиційного значення оцінка судом конкретних обставин справи, які сторонами не оспорюються, мотиви судового рішення, правова кваліфікація спірних відносин. Преюдиційне значення можуть мати лише ті факти, щодо наявності або відсутності яких виник спір, і які зазначені у резолютивній частині рішення[5].

В. Масюк наводить приклад справи, винесеної арбітром у справі арбітражного розгляду між «Вестерн Ен-Ай-Ес Ентерпрайз Фонд»(позивач) і закритим акціонерним товариством з іноземними інвестиціями «Сонола» (відповідач), яка була розглянута в Нью-Йорку згідно з правилами Американської арбітражної асоціації. У ході розгляду зазначеної справи відповідач, заперечуючи проти позову, надав рішення суду України і наголосив на необхідності визнання за цим рішенням сили *res judicata* або надати йому преюдиційного значення [3, с. 112].

У своєму рішенні арбітр зазначив, що визнання федеральним судом або судом Нью-Йорку рішень чи наказів судів іноземних суверенних держав є питанням ввічливості. Отримання згоди на яку ввічливість залишається за розсудом суду, який виконує рішення[3, с.112-113].

В даному випадку наявний так званий розсуд суду. Згідно із ч 7 ст. 92 ЦПК України правова оцінка, надана судом певному факту при розгляді іншої справи, не є обов'язковою для суду. Це означає, що думка суду щодо фактів встановлених в іншій справі фактично нівелюється і є скоріше диспозитивним правом суду. Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який

міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів) [3].

Виходить, преюдиціальність кожного процесуального доказу оцінюється в кожній справі окремо: суд може врахувати докази, наведені в іншій справі, якщо не сумнівається в їх правильності, а може не врахувати, якщо в нього є будь-які сумніви щодо правильності оцінки доказів в попередній справі. Тоді виникає вже сумнів щодо правильності попереднього судового рішення, його законності і справедливості.

Таким чином, існування преюдиціальності у цивільному процесі певним чином спрощує провозастосовчу діяльність суду, економить ресурси і встановляє правові зв'язки рішень суду між процесуальними галузями права щодо питань однакового застосування правових норм, але є скоріше факультативним правом, а не імперативним і імперативним обов'язком.

#### **Література**

1. Иоффе О. С. Основы римского гражданского права / Иоффе О. С., В. О. Мусин. – Ленинград: Из-во Ленинградского университета, 1975. – 156 с.
2. Зіменко О. В. Застосування преюдиції як підстави звільнення від доказування у цивільному процесуальному праві України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2013 р.) Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – 719 – 721 с.
3. В. Масюк. Презумпції та преюдиції в цивільному судочинстві : монографія /. – Х.: Право, 2011.- 208 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України // [Електронний ресурс]: станом на 18 січня 2017 року. Режим доступу: – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/1618-15>
5. Коментар до Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. [Електронний ресурс]/Всеукраїнська мережа ЛІГА-ЗАКОН. – Режим доступу: [www.ligazakon.ua](http://www.ligazakon.ua)

**Завальнюк А. М.**

*Студентка 3 курсу, групи СП-52*

*НТУУ «КПІ ім. І.Сікорського»*

*м. Київ, Україна*

#### **ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

Однією з проблем сучасного цивільного судочинства є завантаженість судів: через велику кількість справ захист прав та законних інтересів громадян, вирішення спору по суті, затягуються на тривалий час. Але значну частину справ можна було б вирішити раніше: у досудовому порядку.

На сьогодні досудовий порядок врегулювання спору – медіація – вбачається як ефективний засіб вирішення спору між сторонами у позасудовий порядок.

По-перше, це дозволить розвантажити суди, оскільки зменшить коло осіб та кількість справ, які судді повинні розглядати по суті. Адже вирішення справи у суді – це складний процес, в якому суд має дослідити докази, вислухати сторін, допитати свідків, вчинити ряд процесуальних дій, лише після яких можна дійти істини. Кожна справа потребує уваги судді, а коли справ багато,

то процес їх вирішенням або становиться менш якісним, або розтягується на тривалий час.

По-друге, медіація сприятиме економії грошових коштів та часу. Так, у разі розгляду справи в суді сторонам доведеться сплачувати необхідні судові збори, витрати на захисників, експертів, на приїзд та проживання свідків тощо. Зрештою, саме вирішення справи може затягнутися. Шляхом медіації можна отримати результат в коротші терміни та з меншими витратами.

По-третє, медіація дозволить розвинути правову свідомість громадян. Спір – це певний конфлікт між сторонами, який базується на нормах права. Для держави й суспільства бажаним є не посилення конфронтації між сторонами, а саме вирішення спору, пошук оптимального рішення. Саме на це спрямована медіація. [2]

Медіація – це вид досудового врегулювання спору, який полягає у проведенні спеціальною особою (медіатором) спільних та особистих зустрічей з учасниками справи, обмін між ними думками та інформацією, організація перемовин, надання порад та спонукання до мирного врегулювання спору. Метою медіації є врегулювання спору шляхом укладення мирової угоди між сторонами.

Такий захід спрямований на пошук між сторонами компромісного вирішення спору. Медіатор має вислухати сторони, їх претензії та пропозиції по суті справи, дослідити суть справи та докази, надати сторонам інформацію щодо можливого рішення суду у разі розгляду справи по суті. Однак всі дії мають бути спрямовані на переконання сторін, що краще вирішити справу на етапі досудового врегулювання спору. [4]

Інститут медіації вже поширений у цивільному судочинстві зарубіжних країн. Так, у Німеччині, Австрії існують судові медіатори – спеціальні особи, які працюють в судовій установі та надають послуги з медіації на етапі після подачі позову. У США, Великій Британії суд залучає незалежних медіаторів для попереднього розгляду справи. [3]

03 жовтня 2017 року Верховна Рада України затвердила зміни до Цивільного процесуального кодексу, які передбачили захід у вигляді досудового врегулювання спору за участі судді – судову медіацію. Вбачається, що такий захід буде здійснюватись на етапі після подачі позову й до розгляду справи по суті. Проте закон не встановлює певних кваліфікаційних вимог щодо судді-медіатора. [1]

На нашу думку, запровадження медіації в цивільному процесі України є доцільним, оскільки сприятиме швидшому, менш затратному вирішенню спорів та розвантаженню судів. Звісно, є й недоліки. До яких, на наш погляд, слід віднести затягування процесу та можливість використання отриманої інформації про іншу сторону для створення перешкод у подальшому вирішенні справи. Але попри недоліки медіація є ефективним засобом вирішення спору, яка довела свою ефективність в практиці цивільного судочинства зарубіжних країн.

На наше переконання, медіація в Україні необхідна, оскільки вона спростить діяльність судів та стимулюватиме учасників правовідносин до виконання своїх обов'язків та дотримання прав та законних інтересів інших осіб. Медіація дозволить вирішити велику кількість справ мирним шляхом без

дотримання великої кількості формальних процедур. Однак цей процес має бути чітко прописаний та врегульований.

По-перше, слід встановити кваліфікаційні вимоги до медіатора. Це має бути особа, яка має диплом фахівця з права та бажано з психології. Така особа має як мінімум курс навчання на медіатора, отримати ліцензію на таку діяльність або бути внесеним до відповідного реєстру. Якщо мова йде про судову медіацію, то слід запровадити окремих посадових осіб – судових медіаторів, які працюватимуть у суді та здійснюватимуть виключно досудове врегулювання спору.

По-друге, варто передбачити порядок оплати праці медіаторів. Наприклад, передача суми судового збору медіатору, якщо той на етапі досудового врегулювання спору досяг позитивного ефекту.

По-третє, встановити обов'язковий характер для досудового врегулювання спору за участі медіатора для деяких категорій справ, особливо щодо розлучення, відшкодування майнової шкоди тощо.

Запровадження медіації в Україні до цивільного судочинства матиме позитивний ефект як для судочинства, так і суспільства й держави взагалі.

#### **Література**

1. Цивільний процесуальний кодекс [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1803. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Кільдюшкіна О. О. Медіація як спосіб захисту цивільних прав: сутність та переваги [Електронний ресурс] / О. О. Кільдюшкіна. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.realllook.com.ua/4831/mediaciya-yak-zasib-zaxistu-civilnix-prav-sutnist-ta-perevagi/>.
3. Медіація [Електронний ресурс] // Вікіпедія – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Медіація>
4. Сосюра О. О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів [Електронний ресурс] / О. О. Сосюра // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: [e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/.../754/756](http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/.../754/756)

**Іванова Д.**

*учениця 10 класу*

*Комунальної установи*

*Сумська гімназія № 1*

*м. Суми, Україна*

### **РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ**

Шлюбний договір був відомий ще з часів римського права. В епоху Київської Русі шлюбний договір передбачав домовленість батьків про розмір приданого, у статті 35 Статуту Ярослава Мудрого визначається розмір штрафу за порушення чоловіком шлюбного договору. За часів перебування українських земель у складі Великого Князівства Литовського, змовини носили характер договору, який оформлювався відповідним чином і називався «шлюбною інтерцизою» або «листом змовним», а також заносився до актової книги [1, с. 294]. Головною метою укладення шлюбного договору було врегулювання майнових відносин подружжя, а саме, визначалися склад посагу нареченої, який видавався батьком або братами нареченої, та віна

нареченого, що зазвичай удвічі перевищував розміри посагу, а також розмір відповідальності у разі невиконання договору. Якщо ж сторони не укладали договір про майно, то встановлювався принцип спільності майна подружжя.

У радянський період майнові відносини подружжя регулювалися законом. Угоди з управління та розпорядження спільним майном суперечили закону і були недійсними [1, с. 292].

23 червня 1992 року у вітчизняному законодавстві з'явилося поняття «шлюбного контракту», а саме Кодекс про шлюб і сім'ю було доповнено ст.27-1, яка передбачала можливість укладання контракту між особами, які вступають у шлюб. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року закріпив порядок укладання та розірвання, форму шлюбного договору (глава 10) [2].

З XVII ст. шлюбний договір укладався у Франції та Англії й достатньо ефективно захищав права заміжньої жінки та її кровних родичів на сімейне майно.

Якщо в Європі та США шлюбні договори укладаються парами під час вступу в шлюб у 70%, то в Україні такий показник не перебільшує 3-5%. Спостерігається позитивна динаміка зростання кількості укладених шлюбних договорів, але їх число все ж таки є незначним у порівнянні з кількістю укладених шлюбів. Слід відмітити, що у більшості випадків шлюбні контракти укладають особи, які вступають у шлюбні відносини повторно, у пізньому віці, маючи у власності значне майно, нерухомість, майно, що задіяне у сфері підприємництва.

Проблема полягає в тому, що культура шлюбного договору формується не як превентивна форма узгодження взаємних прав і обов'язків, а тільки як наслідкова - забезпечення захисту під час вирішення шлюбних проблем.

М. В. Антокольська, І. В. Жилінкова, З.В. Ромовська, С. Я. Фурса, Т. О. Ариванюк, О.О. Ульяненко, Л.М. Пчелінцева, В.А. Рясенцева, О. А. Хазова, Л. Б. Максимович, А. В. Слепакова, С. Н. Бондов, А. А. Ігнатенко та інші вчені в сфері цивільного та сімейного права у своїх працях досліджували різні аспекти становлення та формування інституту шлюбного договору.

В Україні питання шлюбного договору є надзвичайно актуальним, адже це порівняно новий правовий інститут. Як і будь-яке інше явище, інститут шлюбного договору має ряд позитивних і негативних аспектів.

У вітчизняній правовій науці загальноприйнятим є твердження, згідно з яким інститут шлюбного договору в Україні виник у 90-х рр.. XX ст. (23.06.1992 р.), адже саме з цього часу врегулювати відносини подружжя стало можливо не лише на основі закону, а й шляхом укладення шлюбного договору. На сьогодні нормативно-правовими актами, що регулюють інститут шлюбного договору є Сімейний кодекс [2], Цивільний кодекс [3], Закон України «Про міжнародне приватне право» [4]. Згідно з положеннями ст. 59 Закону сторони шлюбного договору можуть обирати право, що застосовується до шлюбного договору, тобто інститут шлюбного договору отримав колізійне правове забезпечення [4].

Укладення шлюбного договору не є умовою, необхідною для вступу в шлюб. Тому питання укладення договору наречені вирішують вільно, самостійно і без жодного примусу, оскільки це є їхнім правом, а не обов'язком [5, с.268].

Першою проблемою, яка виникає серед науковців, є відсутність єдиної думки щодо термінології. Слід відмітити, що у жодному з нормативно-правових актів не міститься визначення поняття шлюбного договору.

Так, Ю.Шемшученко визначає шлюбний договір як «укладену в установленому законом порядку письмову і нотаріально посвідчену угоду осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя щодо врегулювання майнових відносин між ними [6, с. 685]. І.Жилінкова визначає шлюбний договір як «згоду наречених або подружжя щодо встановлення майнових прав та обов'язків подружжя, пов'язаних з укладенням шлюбу, його існуванням та припиненням» [7, с.124].

Л.М. Дорошенко пропонує наступне визначення: «Шлюбний договір - це правочин, сторонами якого є особи, що подали заяву до органів РАЦС про реєстрацію шлюбу чи подружжя, в якому закріплюється їх майнові права та обов'язки на час шлюбу та (або) на випадок його припинення» [8, с.95].

Неповнолітні особи, у разі вчинення цього правочину до реєстрації шлюбу повинні отримати письмову згоду батьків/піклувальників, засвідчену нотаріусом (ч.2 ст.92 Сімейного кодексу України) [2]. Науковці зазначають, що це положення не відповідає вимогам вчинення правочинів, закріпленим у Цивільному кодексі України. Так, ч.2 ст.32 та ч.2 ст.71 Цивільного кодексу вказує на обов'язковий дозвіл органу опіки та піклування [3].

Особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах не мають право укласти шлюбний договір, але положення Сімейного кодексу надають право укласти договори, наприклад, про спільне проживання і ведення спільного господарства, про розподіл нажитого за час спільного проживання майна, угода про сплату аліментів, про порядок користування майном та інші.

Процедура укладення шлюбного договору значно відрізняється від класичної процедури, характерної для цивільних договорів (оферти та акцепту). Договір між подружжям повинен укладатися спільно за вільним волевиявленням на основі принципу диспозитивності. Моментом укладення договору є або його нотаріальне посвідчення (якщо угоду уклало подружжя), або реєстрація шлюбу. Отже, шлюбний договір, укладений до реєстрації шлюбу до цього часу не має юридичної сили [1, 293].

Шлюбний договір не можна укласти через представника, хоча у Франції, Бельгії, Німеччині долучають законного представника чи представника за довіреністю.

На відміну від інших договорів між подружжям, шлюбний договір має суттєві особливості: комплексний характер (може одночасно включати умови, які складають зміст окремих видів договорів, а саме, сторони можуть включити в договір умови щодо правового режиму майна, умови про надання взаємного утримання та умови, що стосуються утримання дітей, непрацездатних батьків); особливий суб'єктивний склад (може бути не лише дружина та чоловік, а й особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу); це єдиний вид договорів, предметом яких може бути не наявне, а так зване «майбутнє» майно, тобто майно, що буде придбане сторонами в майбутньому, коли ймовірність його придбання не є абсолютною; чітко встановлена форма договору (відсутність нотаріального посвідчення тягне нікчемність); дія договору для наречених починається з моменту реєстрації шлюбу, отже початок дії не збігається з моментом його укладення [9, с.102].

У країнах Західної Європи, США шлюбний договір є доволі актуальним, оскільки законодавство дає можливість регулювати не тільки майнові правовідносини подружжя, а й особисті немайнові відносини, які стосуються умов виховання дітей, правил поведінки подружжя тощо [5, с.270].

Відповідно до ст. 1394 Французького Цивільного кодексу 1804 року, усі шлюбні договори оформляються нотаріальною угодою в присутності і з одночасної згоди усіх осіб, які є їх сторонами або повноважними представниками останніх. Нотаріус видає сторонам довідку, яку вони повинні представити реєстратору актів цивільного стану перед реєстрацією шлюбу. Відомості про укладення шлюбного контракту містяться в акті про реєстрацію шлюбу.

Німецьке сімейне законодавство подібне українському, і шлюбний контракт може регулювати лише майнові відносини, не допускаючи будь-якого обмеження прав подружжя. Відповідно до ст. 1412 Цивільного кодексу Німеччини відомості про шлюбні договори включені до реєстру майнових прав [5, с. 269].

Інститут шлюбного договору на українських землях формувався протягом тривалого часу, починаючи з епохи Київської Русі, проте в сучасному розумінні шлюбний контракт в Україні було вперше закріплено у 1992 році. Більшість країн світу давно визнали доцільність існування інституту шлюбного договору в законодавстві. Тоді як в Україні недостатньо розвинена теорія договірного права щодо подружніх договорів, а практика укладення їх пасивна, інституту шлюбного договору не надається реального значення.

Оформлення шлюбного договору – зовсім не перша сходінка до розлучення, а перший крок до сучасного рішення можливих майнових проблем між подружжям. Шлюбний договір буде гарантією реалізації майнових прав подружжя лише в тому випадку, коли він відповідатиме нормам чинного законодавства та не суперечитиме моральним засадам суспільства. Цей вид правочину поступово завойовує прихильників, а в перспективі буде користуватися ще більшим попитом серед наречених та подружжя.

#### Література

1. Петrenchенко С.А. Актуальні аспекти укладення та розірвання шлюбного договору в Україні: історія та сучасність / С.А. Петrenchенко // Форум права. – 2014. - № 3. - С.293 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP\\_index.htm\\_2014\\_3\\_49.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_49.pdf)
2. Сімейний кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 10.01.2002 № 2947-III Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Цивільний кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Закон України Про міжнародне приватне право Верховна Рада України; Закон від 23.06.2005 № 2709-IV Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
5. Казарян К.А. Інститут шлюбного договору в англосаксонській та континентальній правових сім'ях / К. А. Казарян // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. - 2013. - № 1062, вип. 14. - С. 268-271. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR\\_2013\\_1062\\_14\\_69](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2013_1062_14_69)
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред.кол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 2008. – Т. 6: Т – Я. – 768 с.
7. Жилінкова І. Концепція шлюбного договору за новим Сімейним кодексом України / І. Жилінкова // Вісник Академії правових наук України. – 2002. - № 3. – С.124



8. Дорошенко Л.М. Деякі аспекти укладання шлюбного договору / Л.М. Дорошенко, А.О. Бистра // Форум права. – 2013. - № 4. – С. 93-97 [Електронний ресурс] Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP\\_index.htm\\_2013\\_4\\_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_4_18)
9. Желіховська Ю.В. Особливості нотаріального посвідчення шлюбного договору / Ю. В. Желіховська // Університетські наукові записки. - 2010. - № 4. - С. 101-103. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap\\_2010\\_4\\_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_4_20)

**Комендант В. В.**

*студентка 3 курсу СП-52 групи  
КПІ імені Ігоря Сікорського  
м. Київ, Україна*

### **ЕКСПЕРТ З ПИТАНЬ ПРАВА: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ**

У ході здійснення цивільного судочинства виникають ситуації, коли потрібно з'ясувати важливі для справи специфічні обставини. Будучи обмеженим в спеціальних знаннях, суд призначає експертизу, яку здійснює особа, що володіє відповідними навичками та інформацією, а саме експерт. Із змінами, які були внесені до Цивільного процесуального кодексу України (надалі – ЦПК України) у грудні 2017 року, з'являється нова фігура судового процесу, віднесена до інших учасників – експерт з питань права. Законодавець надав можливість окремим особам у суді давати роз'яснення не тільки в області науки, техніки та мистецтва, а й що стосуються правової сфери, чого раніше не було. Актуальність обраної теми полягає у тому, що статус експерта з питань права в цивільному процесі є неоднорідним і потребує удосконалення на сьогоднішній день. Для чого потрібно залучати таку особу у процес? Чи доречним було введення нового учасника в цивільні процесуальні правовідносини? Яке становище він має в інших країнах?

Коли ми чуємо або бачимо слово «експерт» ми уявляємо особу, яка є досвідченою, спеціалізується по конкретному напрямку в різних сферах суспільного життя і дає відповідну відповідь. Та чи можемо ми казати, що експерт, маючи досвід і знання, може вирішити справу, яка виникає між сторонами цивільного процесу? Напевно, що ні. Адже для цього й існує судова гілка влади, яка покликана це зробити. Кожний суддя має юридичну освіту та певний стаж роботи у правовій сфері, тобто він вже має конкретні знання і навички, а тому не потребує, щоб інший суб'єкт робив висновки по конкретній справі. Інакше, як він може називати себе суддею?

ЦПК України не містить чіткого поняття експерта з питань права, але ним може бути особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права [1, ст.73]. Як бачимо, це є фізична особа і про відповідні експертні установи не зазначено. Щодо наукового ступеню, то на нашу думку, це не є обов'язковим: особа не повинна бути тільки вченим; вона також може мати професію юрисконсульта, міжнародного експерта або просто бути практиком. Іншим аспектом, на який потрібно звернути увагу, є визнання фахівцем у галузі права. Незрозуміло, хто повинен визнати даного учасника: сторони, суд чи інший експерт з більш великим досвідом? Є припущення, що

визнати повинні всі учасники процесу, і не тільки по конкретній справі, а й по минулим і майбутнім.

Наступною проблемою є залучення експерта. В кодексі зазначено, що рішення щодо участі експерта ухвалюється судом, але з чієї ініціативи (суду чи сторін) згадки не має. Виходячи з норми частини 1 статті 114 ЦПК України, можна зробити висновок, що таке право мають учасники справи. Доречним було б дописати «з поданням клопотання».

Експерт з питань права може відмовитись від участі, якщо не володіє конкретними знаннями. Таке положення з закону викликає сумніви щодо необхідності введення в цивільний процес такого експерта. По-перше, якщо він спеціалізується в сфері права, то повинен дати відповідь на задане питання, при чому статті не містять понять «додаткова» або «повторна експертиза». По-друге, учасники справи сплачують кошти за роботу експерта і у випадку відмови від участі з'явиться проблема щодо компенсації витрат пов'язаної з його залученням.

Висновок експерта у галузі права надається щодо роз'яснення питань застосування аналогії закону чи аналогії права та змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі [1, ст.114]. Як бачимо, законом визначені межі його діяльності. Висновок має консультативний характер і не являється доказом. Тобто суд може взяти його до уваги або навпаки. Це дивно, тому що відповідні положення містяться у главі 5 ЦПК України «Докази та доказування». Однак ми знаємо, що докази безпосередньо стосуються предмета спору, а законодавець чітко вказує на те, що в описі проведеного дослідження не зазначається оцінка та вказівки, які стосуються доказів. Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, але з даного висновку він повинен зробити власний (що ще більше викликає сумнів у необхідності залучення такого суб'єкта) [1, ст.115]. Другорядна роль експерта з питань права також підтверджується відсутністю норми, пов'язаної з відповідальністю. Ми вважаємо, що це також є однією з проблем. Адже, якщо висновок суд буде ґрунтуватись на висновку експерта, то у разі його неправдивості рішення буде мати негативний характер. З іншого боку, експерт з питань права не може дати неправильний опис, а тому й відповідальності в кодексі не передбачено.

Проаналізувавши судову практику в деяких зарубіжних державах, стверджуємо, що статус експерта відрізняється від того, що в Україні. В США та Англії він називається «amicus curiae», що перекладається як «друг суду». Його роль є значно більшою. Як і в нашій країні, він не є стороною, володіє юридичними знаннями, але він безпосередньо бере участь у розгляді справи і на його висновок суд завжди звертає увагу для правильного і справедливого винесення рішення [2].

Отже, для вдосконалення процесуального статусу «експерт з питань права» можемо запропонувати два варіанти. Перший взагалі виключає необхідність його залучення, виходячи з того, що судді володіють відповідними знаннями і учасникам справи не доведеться додатково сплачувати кошти. При необхідності сторони можуть звернутись за консультацією до своїх адвокатів, які також володіють необхідною

інформацією. Другий варіант передбачає розширення меж діяльності експерта, враховуючи практику в інших країнах та додаткове внесення змін до законодавства, які б гарантували відповідальність, чітку процедуру залучення та конкретизацію кола суб'єктів.

### **Література**

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV / Верховна Рада України. Київ: ВРУ, 2004. № 40, 41, 42. Ст. 492.
2. Amicus Curiae// West's Encyclopedia of American Law, edition 2. URL: <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/amicus+curiae> (дата звернення: 5.05.2018).

**Крячко І. О.**

*студентка 4 курсу 241 групи  
СумДПУ імені А. С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

### **СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА ОBOB'ЯЗKOBY ЧACTKY Y CПAДЩИНИ**

Закон закріплює право фізичної особи призначити спадкоємців шляхом складання заповіту і розподілити спадкове майно, майнові права та обов'язки на свій розсуд. Разом з тим, у статті 1241 Цивільного кодексу України визначено право певних осіб на отримання частки спадкового майна, незалежно від змісту заповіту закон гарантує визначену частку спадщини, яка має назву обов'язкова частка [3].

Обов'язкова частка у спадщині – половина від тієї частки, яка належала б кожному зі спадкоємців, що мають право на неї, при спадкуванні за законом, незалежно від змісту заповіту. Метою існування обов'язкової частки у спадщині є захист інтересів окремих спадкоємців першої черги.

Перелік осіб, які мають право на отримання частки спадкового майна є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає, згідно статті 1241 Цивільного Кодексу України. Такими спадкоємцями є малолітні особи (до 14 років), неповнолітні (від 14 до 18 років), повнолітні непрацездатні діти спадкодавця (в тому числі усиновлені) непрацездатний вдівець (вдова), непрацездатні батьки (усиновителі) спадкодавця та діти, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені після відкриття спадщини [3, с. 253].

Непрацездатними вважаються особи, які досягли пенсійного віку; інваліди I, II, III груп, незалежно від того, чи призначена їм пенсія.

Зазначимо, що продовження особою трудової діяльності після досягнення загального пенсійного віку не позбавляє права на обов'язкову частку у спадщині. Однак, вихід на пенсію на пільгових підставах права на обов'язкову частку у спадщині не дає [2].

Спадкування обов'язкової частки є правом спадкоємця, а не його обов'язком, тому він може подати заяву до нотаріуса, що він не претендує на отримання свідоцтва на обов'язкову частку і відповідно не отримає свідоцтво про право на спадщину. Такому спадкоємцю потрібно подати про це заяву до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини. У випадку, якщо обов'язковий спадкоємець не прийме обов'язкову частку спадщини у

встановлений законом строк (чи відмовиться від прийняття), майно переходить до спадкоємців за заповітом.

Неповнолітні або представники малолітніх дітей, представники недієздатної чи обмежено дієздатної особи мають право подати заяву про відмову від обов'язкової частки тільки за згодою органів опіки та піклування.

Якщо у спадкодавця в числі родичів немає вище перелічених осіб, то право на обов'язкову частку у спадщині відсутня. Але якщо ж такі особи є, то при оформленні спадщини обов'язкова частка повинна бути неодмінно визначена. В іншому випадку мова буде йти про порушення прав спадкоємців.

Якщо неповнолітня особа набуває повної цивільної дієздатності (у разі реєстрації шлюбу особи, яка не досягла повноліття, або у випадку, якщо особа, яка досягла шістнадцяти років, працює за трудовим договором, а також якщо неповнолітня особа записана матір'ю або батьком дитини), вона також зберігає за собою право на обов'язкову частку [3].

Слід враховувати, що ч. 1 ст. 1241 ЦК України встановлено, що обов'язкова частка у спадщині визначається незалежно від змісту заповіту у розмірі половини частки, яка належала б кожному із спадкоємців у разі спадкування за законом. При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині нотаріус враховує всіх спадкоємців за законом, які могли б бути закликані до спадкування, якби порядок спадкування не було змінено заповідачем. При визначенні розміру обов'язкової частки враховується все спадкове майно, як заповідане, так і те, що не охоплене заповітом, а також речі звичайної домашньої обстановки та вжитку. До складу спадкового майна входить і право на вклад у банку (фінансовій установі) незалежно від того, зроблено розпорядження у заповіті чи безпосередньо у банку (фінансовій установі). Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення [1].

До складу обов'язкової частки зараховуються:

- вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку;
- вартість заповідального відказу, встановленого на користь особи, яка має право на обов'язкову частку;
- вартість інших речей та майнових прав, які перейшли до неї як до спадкоємця, незалежно від виду спадкування – за законом чи за заповітом (наприклад, за іншим заповітом того самого спадкодавця).

Оскільки закон вимагає зарахування до заповідального відказу саме вартості окремих об'єктів, нотаріус може зіткнутися з необхідністю встановлення цієї вартості, що, у свою чергу, викличе несумірність оцінок різних видів майна.

Отже, обов'язкова частка – це мінімум того, що може дістати малолітній, неповнолітній чи непрацездатний спадкоємець першої черги (за винятком зменшення її за рішенням суду). Особистий характер права на обов'язкову частку полягає в тому, що це право належить виключно особам, зазначеним у вичерпний спосіб у ст. 1241 ЦК України і не може переходити до інших осіб, навіть якщо вони є спадкоємцями за законом чи за заповітом.

#### **Література**

1. Печений О. П. Право на обов'язкову частку у спадщині: деякі практичні проблеми / О. П. Печений // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2007. – № 1. – С. 90-98.

2. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.uapravo.net/akty/postanoviresolution/akt5bsgs5g/page4.htm>
3. Цивільний кодекс України – ВВР – 2003 – с. 253

**Майор О. О.**  
студент 3 курсу ІПКОЮ  
Національного юридичного  
університету  
імені Ярослава Мудрого  
м. Харків, Україна

## **ПРЕЦЕДЕНТНІСТЬ РІШЕНЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА ВЕРХОВНОГО СУДУ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ**

Прецедентна практика – це досвід застосування законодавства, виражений в рішеннях вищих судових органів з конкретних справ принципового характеру, ухвалених у випадку неоднозначного розуміння правових норм поточною судовою практикою, в результаті чого при одних і тих же самих обставинах приймаються різні рішення. [2, ст.29] разі появи рішення-прецеденту по конкретній справі воно є обов'язковим для суду тієї самої або нижчої інстанції при вирішенні в майбутньому всіх аналогічних справ. В основі такої обов'язковості лежить принцип, згідно з яким аналогічні справи повинні вирішуватись аналогічно, що досягається завдяки певному коригуванню судової практики задля внесення стабільності та єдності застосування тієї чи іншої норми права.

Наявність прецедентного права притаманна для країн, що відносяться до англосаксонської системи права, хоча останнім часом внаслідок тенденції конвергенції правових систем, можна спостерігати певною мірою появу судових прецедентів й в країнах континентальної правової системи. Це пов'язане в першу чергу зі зміною ролі суду в Європі. Так, постійне посилення незалежності правосуддя має своїм наслідком те, що суд формалізує нагромаджений досвід і традиції народу у вигляді конкретних судових рішень у процесі здійснення правосуддя. [2, ст.26]

Саме тому в нашій країні виникають дискусії чи можуть бути судові рішення колишнього Верховного Суду України (далі - ВСУ), а нині діючого Верховного Суду (далі – ВС) джерелом права. З огляду на це, я вважаю, що потрібно детально проаналізувати правову природу таких судових рішень.

Підставами для ухвалення постанов ВСУ відповідно до раніше діючого законодавства (ст. 355 ЦПК в редакції, що діяла до 15.12.2017 р.) були неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах; неоднакове застосування судом

касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права - при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке прийнято з порушенням правил підсудності або встановленої законом компетенції судів щодо розгляду цивільних справ; невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права. На даний час зазначеного перегляду вже не існує, оскільки ВС виконує функцію суду касаційної інстанції. Разом з тим необхідність відступу від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС є підставою для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати ВС (ст. 403 ЦПК в новій редакції).

Правові висновки як ВСУ, так і ВС, викладені в їх судових рішеннях, є обов'язковими для судів нижчих інстанцій при виборі правової норми, що підлягає застосуванню, розраховані на неодноразове застосування, однак, у них відсутня ознака нормативності як створення нової норми права, що є характерним саме для розуміння прецеденту у англосаксонській правовій системі. Як свого часу зазначав С.С. Алексєєв, їх слід відносити до прецедентної судової практики, тобто досвіду застосування законодавства, виражених в постановах та ухвалах вищих судових, а також деяких інших органів у конкретних справах, що має принциповий характер (тобто у таких справах, що найбільш гостро виявляють спірні питання застосування закону, по-різному вирішуються нижчестоящими інстанціями). Таку практику він називав прецедентною тому, що вона дає «прецедент тлумачення» (взірець) застосування права. При цьому, що на відміну від прецедента, як джерела права, вона не веде до створення нової юридичної норми, а пов'язана з роз'ясненням вже існуючої норми права, з виробленням певного, «такого, що став сталим» положення про застосування норми права в аналогічних справах.

Виходячи з цього, на наш погляд, постанови ВСУ та ВС містять прецедент тлумачення, впливають на поточну судову практики, оскільки сформульовані правові позиції є обов'язковими як для судів в аналогічних ситуаціях, так і інших учасників цивільного судочинства, однак вони не є джерелом цивільного процесуального права. За їх допомогою розкривається зміст окремих існуючих норм, визначаються випадки застосування аналогії закону або права та алгоритм поведінки в такому випадку, однак, нові норми не створюються. При цьому зміна соціальних умов та середовища при збереженні незмінності норм права може призвести до формулювання інших правових позицій щодо їх застосування.

#### **Література**

1. Цивільний Кодекс України
2. Ямковий В.І. Впровадження судового прецеденту як необхідний елемент гармонізації законодавства України з європейськими правовими системами / В.І. Ямковий // Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження». – 2009. – № 2. – С. 25–30.

**Харченко Н. П.**

*студентка 4 курсу 242 групи  
СумДПУ імені А. С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

## **ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ШЛЮБНО-СІМЕЙНОГО ПРАВА З СИСТЕМОЮ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ**

Питання взаємодії права й системи духовних цінностей у сучасних цивілізаційних процесах є актуальним, бо в суспільстві панує правовий нігілізм і відсутня чітка ієрархія загальнолюдських і сімейних цінностей. На сьогодні питання впливу духовних засад на шлюбно-сімейне право залишається недостатньо вивченим. Аналізу цього питання присвячені праці В. Лавренюка, М. Луцького, О. Маншіча, В. Озеля та ін.

Вплив духовних засад християнства на право та мораль має своє історичне підґрунтя почало свій розвиток із часів виникнення юридичної науки в державах романо-германської правової сім'ї у X-XIII ст. й збігається з розвитком державно-правових явищ у Київській Русі. Мораль є ціннісним критерієм виміру права. За юридичною термінологією мораль тлумачать як систему певних правил поведінки, що сформувалися під впливом громадської думки в суспільстві відповідно до уявлень про добро та зло, справедливість, обов'язок, честь, які забезпечуються внутрішнім переконанням особи, традиціями в даному суспільстві та, відповідно, засобами громадського впливу. Як наслідок цього процесу – виникнення перших законодавчих актів, метою яких було укорінення християнської моралі. Найяскравіше це виражено в шлюбно-сімейному праві (наприклад, Звод законів Російської імперії, що діяв на території України у XIX – початку XX ст.). Найчастіше ці правила складаються із приписів візантійського канонічного права. У Західній Європі думка про релігію як спосіб вирішення державно-правових проблем виникла ще в епоху Відродження. Науковець В. Лавренюк вважає, що саме тоді «багато філософів і політичних діячів висловлювали думки про релігію як одну з могутніх сил, якою в своїх цілях повинна скористатися світська держава» [2, с. 129]. На думку Гегеля «народ, який має нікчемне поняття про Бога, має і погану державу, поганий уряд, кепські закони» [1, с. 400]. З цього ж приводу О. Маншіч зауважує, що «релігійні канони є фактором, який визначає зміст права, правової системи, а також це форма зовнішнього виразу певних правил поведінки; це спадщина правової системи. Вітчизняна історія знає чимало свідчень про вплив християнства на формування та розвиток права і на безпосереднє відображення багатьох релігійних настанов у законодавстві» [3].

Отож, право, яке виникло на основі християнської релігії, спричинило появу великої кількості правових явищ та інститутів, які пізніше ввійшли до світського права. Передусім це простежується в шлюбно-сімейному праві країн романо-германської правової сім'ї [4, с. 59]. У європейських країнах із прийняттям християнства сім'я та родина організовувалася церквою заново. Наприклад, давньоруське звичаєве право багато в чому не відповідало вченню християнської моралі й канонічному праву – дозволяло багатоженство та наложництво; способи та умови укладення шлюбу (наприклад, викрадення,

що існувало на той час у Русі), вважалися за християнськими канонами неприпустимими; не відповідали християнській моралі й звичаї відпущення дружини та спалення її після смерті чоловіка. Всі сімейні відносини з хрещенням Русі були підкорені відомству церкви, яка розглядала шлюб як таїнство, як єдність душ, довічний духовний союз, тому церква визнавала законними лише ті шлюби, які були освячені обрядами заручин і вінчання. Хоча питання про умови укладання шлюбу в праві держав регулюються не однаково, все ж таки можна виділити деякі загальні риси, на які вплинули християнські закони: приналежність до різної статі, досягнення шлюбного віку, який в більшості країн дорівнює 18 рокам, згода на вступ у шлюб. У законодавстві більшості європейських країн вже давно існують норми, аналогічні ст. 146 Французького цивільного кодексу (ФЦК), відповідно до якої «немає шлюбу, якщо немає згоди», для укладення шлюбу достатньо формального вираження такої згоди (§ 1317, 1318 Німецького цивільного уложення; ст. 117 Швейцарського цивільного кодексу; ст. 24 СК України). У всіх європейських країнах діє принцип моногамного шлюбу, як, зокрема, передбачає ст. 147 ФЦК, не «можна укласти другий шлюб до розірвання першого». Аналогічні розпорядження існують в законах інших країн. Заборонені шлюби між особами, що знаходяться у певному ступені спорідненості – між родичами по прямій висхідній і низхідній лініям, і між повнорідними і неповнорідними братами і сестрами. Свояцтво також може бути перешкодою до шлюбу. Проте з цього питання приписи законів різних країн в значній мірі відрізняються один від одного. Якщо свояцтво по прямій лінії як заборона до шлюбу передбачено практично у всіх країнах, за деяким винятком, то по боковій лінії свояцтво може бути перешкодою до шлюбу лише у Франції. Розлучення, як спосіб припинити шлюб за ініціативи подружжя, завжди засуджувалося й церквою, й суспільством. Християнські канони встановлювали, що «шлюб укладається на все життя, і єдиною виправданою підставою його припинення є смерть одного з подружжя». У Новому Заповіті сказано: «...і будуть двоє однією плоттю, так що немає вже двох, але одна плоть. Тож, що Бог спарував, людина нехай не розлучає» (Євангеліє від Матвія). Проблема припинення шлюбу шляхом розлучення була до останнього часу одною з найбільш складних в країнах з християнською традицією, через яку шлюб вважається священним, довічним і таким, що не розривається. Хоча ця норма постійно вступала в конфлікт із реаліями життя, тим не менше, розлучення не допускалося в Італії і Іспанії [5, с. 172].

Отже, із прийняттям християнства, духовенство та державна влада намагалися підпорядкувати виключно канонічним правилам всі сфери шлюбно-сімейних правовідносин. Вплив християнства на суспільні відносини в країнах Європи відбувався, насамперед, шляхом впливу нової релігії на вже існуючі традиції й звичаї, а також шляхом введення окремих християнських принципів в законодавство.

Загальновизнаним є факт, що християнська мораль здійснила свій значний вплив на формування світогляду українського та інших європейських народів у сфері шлюбно-сімейних правовідносин. Отже, певні ідеї та традиції, подекуди й окремі релігійні канони відображаються майже в усіх сучасних правових системах та здійснюють значний вплив на правотворчий процес.



Окремі релігійні канони як історичні законодавчі пам'ятки зберегли своє значення і залишилися у сучасних правових системах. Вони стали факторами впливу на національні правові системи.

#### **Література**

1. Гегель Г. В. Ф. Философия религии / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1976. – Т. 1. – 400 с.
2. Лавренюк В.О. Вплив християнських засад на право та мораль / В. О. Лавренюк // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – №8. – С. 129-132.
3. Маншіч О. В. Місце релігійних норм у правовій системі держави / О. В. Маншіч // Правознавець. – Режим доступу: <http://www.pravoznaves.com.ua/period/article/51550/%CC>
4. Міма І. В. Особливості визначення місця релігійних норм у правовій системі / І. В. Міма // Часопис Київського університету права. – 2008. – №3. – С. 57-63.
5. Озель В. Г. Вплив норм канонічного права православної церкви на формування та розвиток українського сімейного права: (історико-правовий аспект) / В. Г. Озель // Право України. – 2010. – №1. – С. 169-174.

**Огієнко Л. А.**

*студентка 1 курсу 015 групи*

*СумДПУ ім. А.С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

#### **ПРАВОВІДНОСИНИ ПОДРУЖЖЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ**

Одним з найдавніших інститутів приватного права, в тому числі і міжнародного, є інститут шлюбу. В ньому яскраво прослідковуються юридичні відмінності, які притаманні правовому полю різних держав.

Шлюбні відносини частково входять в об'єкт регулювання міжнародного приватного права, бо вони мають не тільки цивільно-правову, але й адміністративно правову природу, а домінуючою в Міжнародному приватному праві є точка зору, згідно якої об'єктом приватного права можуть бути тільки цивільно-правові відносини міжнародного характеру.

В фаховому середовищі давно триває дискусія щодо характеру відносин подружжя та тих меж, у яких вони можуть регулюватися. Як показують наукові та нормативні документи здавна існує практика правового регулювання міжособистісних правовідносин подружжя. І хоча на практиці важко, а іноді і неможливо здійснити примусове забезпечення особистих прав та обов'язків, у випадках, коли в подружніх стосунках відбувається порушення прав особи, вони можуть бути захищені завдяки правовим механізмам. Саме це і дозволяє говорити, що особисті права і обов'язки в подружжі все ж таки мають юридичний зміст.

Можемо виділити дві галузі подружніх правовідносин: майнові та немайнові. Сутність майнових відносин у сім'ї є такою ж, як і в інших правовідносинах, оскільки це обумовлено не типом відносин, а природою самого явища власності. Деякі особливості тут полягають у тому, що інститут сім'ї вимагає складного механізму поєднання різних видів права власності.

Залежно від способу забезпечення інтересів управомоченої особи майнові правовідносини подружжя поділяють на речові правовідносини та зобов'язальні правовідносини [2, с.135].

Правові системи різних держав містять значні відмінності в сфері визначення правового режиму майна подружжя. Можемо виділити три головних види правових режимів майна подружжя: а) режим роздільності майна, коли майно належить кожному з подружжя окремо; б) режим спільності майна, що передбачає об'єднання майна подружжя в єдиний майновий масив й встановлення спеціальних правил щодо його володіння, користування та розпорядження. При цьому кожний із подружжя зберігає право власності на дошлюбне, успадковане та подароване майно; в) режим відкладеної спільності полягає в тому, що кожний з подружжя визнається власником належного йому майна, яким він володіє, користується і розпоряджається самостійно. У випадку ж припинення шлюбу все майно подружжя розподіляється між ними порівну. Такий правовий режим встановлено у ряді країн світу та вважається домінуючим. У Законі України «Про міжнародне приватне право» міститься спеціальна стаття (ст. 61), яка закріплює правило визначення компетентного правопорядку для регулювання майнових відносин подружжя, ускладнених іноземним елементом. Відповідно до закону за відсутності вибору права подружжям майнові наслідки шлюбу визначаються правом, яке застосовується до правових наслідків шлюбу (як зазначалося, першочергово застосовується прив'язка до спільного особистого закону подружжя, потім до права місця останнього спільного проживання). Тобто законом встановлюється автономія волі стосовно регулювання майнових відносин подружжя [3, с.216].

Відносини подружнього зобов'язання у сімейному праві бувають двох основних видів:

1) зобов'язання, що випливають з природи сімейних відносин - такі як, наприклад, обов'язок утримання дитини або інших родичів, які потребують допомоги;

2) зобов'язання з договору - це зобов'язання суто правової природи. Вони виникають з договорів, що можуть укладатися у межах сімейних відносин.

У сфері подружніх правовідносин можуть виникати колізії. Підставами для цього може бути наступне: 1) одні й ті ж інститути можуть суттєво різнитися за формою (наприклад, світський та релігійний шлюб); 2) одні й ті ж інститути можуть різнитися за змістом; 3) до одних і тих же відносин можуть висуватися принципово різні вимоги (наприклад, шлюбний вік, який встановлено різний у різних країнах і навіть подекуди у різних регіонах однієї країни); 4) правові норми можуть по-різному співвідноситися з іншими соціальними нормами (наприклад, мусульманські країни історично більш авторитетними вважають релігійні норми, в той час як для європейця більш надійною та авторитетною нормою є правова); 5) зрештою, можуть існувати дуже суттєві розбіжності у загальному контексті існування однакових інститутів сім'ї. Мається на увазі те, що сімейні відносини, як і норми, що їх регулюють, дуже тісно пов'язані з традиційною культурою тієї чи іншої спільноти. Кожна традиційна культура формує свою логічну та економічно і соціально виправдану систему сімейних відносин, що може відрізнятися від інших систем такого роду.

Щодо немайнових правовідносин подружжя, то сюди класично відносимо право на материнство та батьківство; право на повагу до своєї індивідуальності; право на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї; право на зміну прізвища; право на духовний розвиток; право на особисту свободу[1, с.337].

Спроби уніфікації норм сімейного права в ЄС відбувається на чіткій організаційній основі: створено спеціальний орган - Комісію з Європейського сімейного права (КЄСП), яка об'єднує науковців різних європейських країн та завданням якої, власне, і є робота по створенню єдиного сімейного права в Європі.

Отже, як можемо побачити з вищевикладеного, подружні правовідносини частково є об'єктом регулювання міжнародного приватного права, але вони мають свої особливості, що ускладнює юридичну регуляцію даного типу правовідносин.

### **Література**

1. Галущенко В.Г. Питання міжнародного приватного права у міжнародних договорах України про правову допомогу. - К.: "Юстиніан", 2005.-472с.
2. Орлова Н.В. Брак и сім'я в международном частном праве.- М.:Международные отношения, 1966.-365с.
3. Ромовська З.В.Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар.- К.: "Ін Юре", 2003.-532с.

**Дегтяренко А. А.**

*студентка 3 курса 1 группы ЭПФ*

*Специальность «Правоведение»*

*Одесского национального*

*университета*

*им. И. И. Мечникова*

*г. Одесса, Украина*

### **МЕЖДУНАРОДНАЯ ОХРАНА АВТОРСКИХ ПРАВ**

На современном этапе развития международных отношений первостепенное значение имеет правовое регулирование охраны авторских прав. Одним из важнейших условий развития науки, литературы и искусства является признание за автором исключительных прав на результаты его интеллектуальной деятельности.

Всеобщая декларация прав человека в части 2 статьи 27 закрепляет - «...каждый человек имеет право на защиту его моральных прав и материальных интересов, являющихся результатом научных, литературных или художественных трудов, автором которых он является» [4].

Вышеизложенное свидетельствует об актуальности работы, целью которой является изучение концепции правового регулирования авторско-правовых отношений, в том числе положений, которые содержат международно-правовые акты в сфере охраны авторских прав, для выявления различий, существующих между ними.

Авторское право является институтом гражданского права и представляет собой совокупность правовых норм, которыми регулируются личные (неимущественные) и имущественные права авторов и их правопреемников, связанные с созданием и использованием произведений науки, литературы и искусства [2].

Охрана авторского права является научной категорией, которая представляет собой совокупность установленных правил, обязательных для исполнения, целью которых является обеспечение оптимального функционирования данного института. В свою очередь, актуальные научные интересы в сфере авторского права сконцентрированы на таких основных направлениях исследования, как международно-правовое (конвенционное) регулирования авторских прав, а также регулирование прав автора в отдельных государствах.

Конвенционное регулирование авторско-правовых отношений является определенной системой, состоящей из действующих унифицированных международно-правовых актов, направленных на устранение существующих коллизий, что в последствии формирует стабильность гражданского оборота, правовую определенность (направленность), а также развитие прочной международной взаимосвязи государств.

Исследуя вопрос об истоках формирования целостной системы международного законодательства, нельзя не отметить Бернскую конвенцию по охране литературных и художественных произведений (далее - Бернская конвенция) 1886 года, которая явилась первоосновой в области охраны авторских прав [1].

Отличительной особенностью вышеуказанного нормативно-правового акта является формирование института охраны литературных и художественных произведений на основе следующих принципов: 1) принцип «национального режима», который подразумевает, что произведения в каждом из договаривающихся государств должны пользоваться таким же объемом охраны, какой последние предоставляют произведениям собственных граждан; 2) принцип «автоматической охраны» представляет собой отсутствие обязанности выполнения каких-либо формальностей для обеспечения охраны авторских прав; 3) принцип «независимости охраны», основой которого является понятие о том, что регулирование авторских прав не зависит от наличия охраны в стране произведения.

Следует обратить внимание на то, что впервые были установлены единые сроки охраны авторских прав. Так, согласно ст. 7 Бернской конвенции минимальный срок охраны авторских прав составляет 50 лет. Исчисление данного срока начинается с 1 января года, следующего за годом смерти либо иного события, связанного с началом течения срока. Нельзя не упомянуть тот факт, что в Бернской конвенции закреплён перечень произведений, срок защиты которых отличается от общепризнанных. К таким произведениям относятся: фотографические, а также произведения прикладного искусства, срок охраны для которых не может быть менее 25 лет со дня создания такого произведения.

Коллизионным и наиболее актуальным вопросом, правового регулирования Бернской конвенцией является положение об обратной силе, а именно «ретроактивности» по отношению к созданным произведениям.

Регулирование данной особенности отражено в 18 статье конвенции, которая закрепляет, что охране подлежат все произведения, в том числе впервые опубликованные до момента присоединения государства к конвенции, если с момента смерти автора прошло менее 50 лет. Это положение приобретает особое значение для поддержания и установления универсального метода, который способен обеспечить наиболее выгодное положение автора в аспекте охраны его прав на то или иное произведение.

Определив основные особенности методов регулирования авторских правоотношений, можно отметить, что высокий уровень охраны, который был представлен Бернской конвенцией, оказался труднодостижимым для многих государств-участниц. В свою очередь, указанное обстоятельство стало побудительным мотивом разработки и принятия Всемирной конвенции об авторском праве, подписанной в 1952г. в г. Женева, (новая редакция от 24 июля 1971 года). Отличительной особенностью был тот факт, что в соответствии с Дополнительным протоколом № 2 к Всемирной конвенции об авторском праве, охране подлежали и произведения, издаваемые различными международными организациями, а именно произведения, впервые выпущенные Организацией Объединенных Наций (далее ООН) и специализированными учреждениями под эгидой ООН [3]. Под данным утверждением следует понимать, что Организация имеет возможность, руководствуясь собственными целями и функциями, издавать произведения печати, распространение которых предусмотрено учредительными документами.

Важной особенностью международного акта, а именно Всемирной конвенции об авторском праве является тот факт, что ее нормы выступают в качестве дополнения к уже существующим международным системам охраны, и не ставят своей целью нивелирование существующих положений и препятствование в их осуществлении.

Указание на универсальный характер конвенции прямо закреплен в преамбуле, что дает возможность имплементировать данный нормативно-правовой акт государствам с различным уровнем законодательного регулирования вопроса охраны авторских прав. В то же время существует и Дополнительная Декларация, непосредственно относящаяся к статье 17, которая является составной частью Всемирной конвенции об авторском прав, устанавливающая условия выхода из Бернского союза, что, в свою очередь, порождало отказ в пользовании защитой, установленных и гарантированных данным документом. Важность отмеченного положения заключается в избегании или минимизации случаев выхода стран-участниц из союза, что могло быть связано с нивелированием и уменьшением контроля и охраны, предоставляемой Всемирной конвенцией.

Вышеперечисленные нормативы в дальнейшем явились предпосылкой для постепенного вхождения новых участников в состав Бенской конвенции, которая обеспечивала объективно качественный уровень охраны и регулирования возникающих вопросов в сфере охраны авторского права.

Течение времени порождало формирование новых методов и форм регулирования современных, ранее не изученных объектов авторского права. Эта проблема явилась предпосылкой для создания интерактивного, абсолютно беспрецедентного международного нормативно-правового акта, а

именно Договора ВОИС по авторскому праву (далее ДАП) от 20 декабря 1996 года, ставшим прототипом, призванным регулировать современнейшие вопросы, которые ранее не были изучены нормотворческими организациями. Именно открытие новых объектов авторского права, таких как компьютерные программы, независимо от способа (формы) их выражения, а так же компиляции данных или другой информации в любой форме, которые в силу подбора или организации их содержания представляют собой результат интеллектуального творчества; стали причиной для формирования нового источника, который был призван обеспечить контроль над использованием и гарантирование оптимального соблюдения существенных прав автора [5]. Однако, проводя сравнительную характеристику с вышеупомянутыми международными актами, нельзя не отметить тот факт, что ДАП в действующей редакции существенно ущемляет права пользователей охраняемых произведений, признавая любое воспроизведение объекта авторского права исключительным правом автора. Это связано с осуществлением определенных операций серверов, компьютерных устройств, способствующих передаче данных, посредством деятельности которых в процессе пользования может быть нарушено право автора на имеющиеся произведения.

Данное положение свидетельствует о том, что правовая конструкция находится на этапе своего становления и разработки, что объясняет факты некоторых коллизионных моментов в процессе взаимодействия человека и объектов технологического процесса. Именно эта коммуникация способна вывести нас на новый уровень познания, что впоследствии будет являться причиной создания все новых и новых методов регулирования и отыскания инновационных способов охраны прав человека.

Проведя исследование международной охраны авторских прав, можно прийти к следующим выводам:

1. В силу исторических особенностей эволюции международно-правовой и национальных систем авторского права в каждом государстве-участнике соответствующих международных соглашений предоставляется иностранным авторам не унифицированный, а национальный режим охраны. Указанным и обуславливается специфика нормативной урегулированности международной охраны авторских прав.

2. Содержанием международной охраны авторских прав являются установленные на конкретный момент (момент нарушения авторского права) международные нормы, регламентирующие правила, обязательные к соблюдению в данной сфере правоотношений.

3. Основными международными соглашениями в сфере защиты авторских прав являются: Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений 1886 года, Всемирная конвенция об авторских правах (в ред. 1952 и 1971 гг.), договор ВОИС об авторском праве 1996г., а также ряд региональных соглашений.

4. Процессы модернизации и технические новации являются первоосновой создания новых методов регулирования возникающих проблем, а анализ и обобщение знаний о существующих и действующих международно-правовых актах дает возможность сформировать надежные и

действенные механизмы охраны авторских прав в международном законодательстве.

#### Литература

1. Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.wipo.int/treaties/ru/text.jsp?file\\_id=283698](http://www.wipo.int/treaties/ru/text.jsp?file_id=283698). – Дата доступа: 18.04.2018. – Название с экрана.
2. Братковский К. С. Авторское право на фотографию: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.intellaw.org.ua/copyright\\_pfoto.pdf](http://www.intellaw.org.ua/copyright_pfoto.pdf). – Дата доступа: 18.04.2018. – Название с экрана.
3. Всемирная конвенция об авторском праве: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/952\\_006](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/952_006). – Дата доступа: 18.04.2018. – Название с экрана.
4. Всеобщая декларация прав человека: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_015](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015). – Дата доступа: 25.04.2018. – Название с экрана.
5. Договор ВОИС по авторскому праву: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.wipo.int/wipolex/ru/treaties/text.jsp?file\\_id=295439](http://www.wipo.int/wipolex/ru/treaties/text.jsp?file_id=295439). – Дата доступа: 04.05.2018. – Название с экрана.

**Єпик Д. В.**

*студент 2 курсу 323 групи*

*СумДПУ імені А.С.Макаренка*

*м. Суми, Україна*

#### ДО ПИТАННЯ ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО У КІНЕМАТОГРАФІ

Згідно Закону України «Про Загальнодержавну програму розвитку національної кіноіндустрії на 2003-2007 роки» [1] політика держави спрямована на відродження національної кінематографії, створення належних правових і економічних умов для розвитку національного кіномистецтва в ринкових умовах, формування сучасної самодостатньої національної кіноіндустрії шляхом підтримки підприємницької діяльності галузі, забезпечення гідної присутності українського фільму на національному і світовому кіноринках, відновлення рентабельності кіногалузі, посилення впливу вітчизняного кіно на громадськість, інтересу до нього масового глядача, забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності щодо кінотворів.

Так, згідно ст. 3 Закону України «Про кінематографію» [2] фільм – це аудіовізуальний твір кінематографії, що складається з епізодів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними засобами, та який є результатом спільної діяльності його авторів, виконавців і виробників. Стаття 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права» [3], в свою чергу, під аудіовізуальним твором розуміє твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, компакт-диску тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрану (кіноекрану, телевізійного

екрану тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів. Таким чином, кінематографічний твір відноситься до аудіовізуального твору.

Впродовж багатьох років вчені намагались дати визначення кінематографічного твору. Так, Н.А. Райгородський під «кінематографічним твором» розуміє готовий, створений на основі кіносценарію твір – кінофільм [5, с. 21]. А.І. Павлов висловлює думку, що кінотвір являє собою комплекс ідей і образів, що одержують специфічну форму вираження й об'єктове закріплення на кінострічці [5, с. 22]. М.В. Петров під поняттям «кінотвір» розуміє творчий твір, створений з метою демонстрації на кіноекрані [5, с. 23].

На відміну від інших об'єктів авторського права, кінотвір має свої особливості і в суб'єктному складі. Кінофільм як твір мистецтва створюється на кіностудії як наслідок спільних зусиль творчих працівників – сценаристів, кінорежисерів, операторів, акторів, художників, композиторів, звукооператорів і виробничо-технічного персоналу. Таке поєднання видів діяльності складає основну характерну рису будь-якого виробництва кінофільму, що відрізняє кіностудію від звичайного промислового підприємства. Особливість даного твору полягає ще й у тому, що тут відсутнє традиційне співавторство. Мова, на нашу думку, тут може йти лише про спільну діяльність для створення кінематографічного твору.

Суб'єктами такої спільної діяльності є автор сценарію, автор оригінальної музики, художник-мультиплікатор, оператор, режисер та інші, але усі вони є творцями своїх самостійних творів, а не всього кінематографічного твору, і лише органічне поєднання всіх складових творчої та технічної праці створює новий твір кіномистецтва. Співавторство має місце у разі, коли створюється твір одного роду [4].

У проекті закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні», розробленого КіноКраїною та Держкіно пропонуються наступні зміни до законодавства України з метою запобігання порушення авторських та суміжних прав.

«4) у статті 176 Кримінального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131):

Абзац перший частини першої викласти в такій редакції:

«1. Піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав, в тому числі у мережі Інтернет, незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, виконань, фонограм, відеогам і програм мовлення, в тому числі їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, здійснення фінансування такої діяльності або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі або якщо така діяльність здійснювалася з метою отримання доходів, – »;

у абзаці другому частини першої слова «караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк» замінити словами «караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років»;



у абзаці другому частини другої слова «караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років» замінити словами «караються штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до одного року»;

у абзаці другому частини третьої слова «караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років» замінити словами «караються штрафом від трьох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до трьох років».

5) у Кодексі України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до № 51, ст. 1122): доповнити статтями 164, 164 такого змісту:

«Стаття 164. Порухення порядку припинення і запобігання порушенням авторського права і (або) суміжних прав у мережі Інтернет та локальних мережах

1. Невжиття заходів і (або) ненадання інформації суб'єкту авторського права і (або) суміжних прав або уповноваженій ним особі, власником веб-сайту, багатокористувацької платформи, серверу або локальної мережі, постачальником послуг технічного зберігання (хостингу), оператором, провайдером телекомунікацій, а також нерозміщення останніми на власних веб-сайтах і (або) в інформаційних службах «хто-є-хто» (WHOIS) у відповідних реєстрах адрес мережі Інтернет інформації про себе, в порушення вимог статті 51, 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права», –тягне за собою накладення штрафу у розмірі від 500 до 1000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, - тягнуть за собою накладення штрафу у розмірі від 1000 до 2000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян» [6].

Ці пропозиції у тому, чи зміненому вигляді, внесені до Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» [4] і до інших законодавчих актів, що, на нашу думку, матиме позитивні наслідки у сфері збереження і захисту авторських прав у кінематографії і надасть додаткового стимулу для розвитку українського кіно [4].

### **Література**

1. Закон України «Про Загальнодержавну програму розвитку національної кіноіндустрії на 2003-2007 роки» // ВВР України. – 2003. – № 7. – С. 61.
2. Закон «Про кінематографію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/Z980009.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z980009.html)
3. Закон України «Про авторське право та суміжні права» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/T379200.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T379200.html)
4. Закон України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/T171977.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T171977.html)
5. Бурлаков С. Поняття кінематографічного твору як об'єкта авторського права / С. Бурлаков // Наукові записки ХЕПУ. – 2005. – № 1(2). – С.18-29.
6. Текст проекту закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні», розробленого #КіноКраїною та Держкіно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrkino.com.ua/kinotext/articles/?id=3250>

**Сребняк Д. В.**  
студентка 1 курсу 015 групи  
СумДПУ імені А.С. Макаренка  
м. Суми, Україна

## **СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ**

Бути батьками – одне з найбільш важливих особистих немайнових прав людини. Таке право закріплено як в національному законодавстві, так і в безлічі міжнародних законодавчих актів. Разом із тим виникають певні обставини, в більшості випадків - це проблеми зі здоров'ям, при яких сімейна пара не має можливості виносити і народити здорову дитину природним шляхом без стороннього втручання.

Згідно з відомостями, наведеними у Розпорядженні Кабінету міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 244-р «Про схвалення Концепції Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006–2015 роки», на сьогодні 10–15 % українських сімей страждають від безплідності, що можна віднести до прямих репродуктивних втрат. Кількість безплідних подружніх пар досягає близько 1 мільйона. За науковими даними, майже у 80 % випадків причиною безплідності в жінок є штучне переривання вагітності, у 15–25 % – запалення статевих органів [1]. Тому одним із виходів з такої проблеми є сурогатне материнство, яке надає можливість подружжю відчувати всю радість материнства та батьківства за допомогою репродуктивних технологій.

Сурогатне материнство – це допоміжна репродуктивна технологія, при застосуванні якої жінка добровільно погоджується завагітніти з метою виносити й народити біологічно чужу їй дитину, яка буде потім віддана на виховання іншим особам – генетичним батькам. Вони і будуть юридично вважатися батьками даної дитини, попри те, що її виносила і народила сурогатна мати [2].

Актуальність правового забезпечення сурогатного материнства обумовлена відсутністю достатнього нормативного регулювання здійснення процедури сурогатного материнства в Україні. Воно обмежується небагатьма нормативно-правовими актами, серед яких:

- Сімейний кодекс України;
- Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 р.;
- Наказ Міністерства охорони здоров'я (далі – МОЗ) «Про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій» від 23.12.2008 р. № 774;
- Наказ МОЗ «Про затвердження порядку застосування штучного запліднення та імплантації ембріона (ембріонів) та методів їх проведення» від 04.11.1992 р. № 24 [3].

Так, ст. 123 Сімейного кодексу України [3] встановлює, що в разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя. Таким чином, дитина вважається такою, що походить від

генетичних батьків, а сурогатна матір на законодавчому рівні повністю позбавлена прав на народжене нею маля [3].

*Предметом договору* виступає обов'язок жінки виносити, народити і передати дитину подружжю, яке надає генетичний матеріал.

Форма такого договору повинна бути тільки письмовою і підлягати обов'язковому нотаріальному посвідченню

*Умовами* такого договору можуть бути: строк, місце і ціна договору, умови щодо компенсації витрат на медичне обслуговування сурогатної матері; заклад, у якому буде здійснюватися запліднення та прийматимуться пологи; наслідки народження дитини з фізичними чи психічними недоліками; наслідки відмови сурогатної матері надати згоду на запис подружжя батьками дитини; умови та строки оплати послуг сурогатної матері; підстави для зміни та розірвання договору, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання договору, інші умови, які сторони будуть вважати за доцільне включити у договір [3, с 384].

*Строк договору* також включає два моменти:

- імплантація у порожнину матки сурогатної матері генетичного матеріалу подружжя;
- момент народження і передачі дитини подружжю.

*Ціна договору* повинна включати у себе два види витрат, які несе тільки подружжя. В середньому, майбутні батьки повинні будуть викласти за такого роду послуги близько 20 тисяч доларів. Сюди входить: підбір кандидатури сурмат, її медичне обстеження, кошти, необхідні для забезпечення нормальних побутових умов та харчування сурогатної матері, укладення договору між сурогатною матір'ю і біологічними батьками, виплата винагороди за виношування і народження дитини (10-15 тисяч доларів), юридична консультація, медичний нагляд під час вагітності, пологи в клініці, іноді медичне страхування [4, с 83].

*Зміст договору* становлять права та обов'язки сторін, які у договорі про сурогатне материнство визначаються в кожному випадку індивідуально. Наприклад, сурогатна мати зобов'язана стати на медичний облік на ранньому терміні вагітності; регулярно спостерігатися і виконувати рекомендації лікуючого лікаря, постійно стежити за станом свого здоров'я; у випадку роздільного від подружжя проживання, систематично інформувати їх про перебіг вагітності; не передавати народжену дитину нікому, крім подружжя, що уклали з нею договір. Подружжя, що дали згоду на імплантацію ембріона сурогатній матері, несуть майнові витрати, пов'язані з її оздоровленням у період вагітності, пологів і двох місяців після пологів. Також, «замовники» не вправі відмовитися від дитини до моменту її реєстрації на своє ім'я в книзі записів актів цивільного стану.

У договорі має бути зафіксоване положення, що сурогатна матір за жодних обставин не може залишити народжену дитину у себе, оскільки дала письмову нотаріально посвідчену згоду на використання її як своєрідного донора, який забезпечив зародку захист від зовнішнього впливу та необхідний розвиток. Сурогатній матері, навіть у разі виникнення материнських почуттів до дитини, що є для неї біологічно чужою, не передається право вирішувати долю імплантованого їй ембріона – ці питання має вирішувати подружжя, оскільки сама по собі згода дружини та чоловіка на імплантацію ембріона з

використанням їхнього генетичного матеріалу в організм іншої жінки має розглядатися як дія, спрямована на виконання їхньої репродуктивної функції, тобто як здійснення однієї з правомочностей, яка складає зміст суб'єктивного права на батьківство [5].

Сурогатна мати після передачі дитини батькам втрачає усі права на дану дитину. При реєстрації народження дитини одночасно з документом, що підтверджує факт народження дитини сурогатною матір'ю, подається засвідчена нотаріусом її письмова згода на запис подружжя батьками дитини. Факт передачі дитини сурогатною матір'ю посвідчується нотаріально. З цього моменту сурогатна мати несе відповідальність за неправомірні діяння стосовно дитини та її батьків відповідно до законодавства України.

У договорі також мають бути визначені умови щодо зміни, розірвання договору як в односторонньому порядку, так і за згодою сторін. Крім того, має бути точно сформульовано наслідки невиконання або неналежного виконання сторонами умов договору [4, с 54].

Законодавством України регламентовано деякі аспекти сурогатного материнства, а саме: визначено батьківство та материнство дитини, народженої сурогатною матір'ю, встановлено правила оформлення документів при народженні дитини сурогатною матір'ю, врегульовано медичну процедуру застосування програми сурогатного материнства [5].

Отже, сурогатне материнство в Україні займає належне місце серед репродуктивних технологій у лікуванні безплідності, але породжує значну кількість юридичних та морально-етичних проблем, професійне та своєчасне вирішення яких безпосередньо пов'язане з його результативністю та подальшими перспективами застосування.

На сьогоднішній день в Україні ще не відбулася в повному обсязі правова адаптація суспільства до розвитку медицини в галузі репродуктивних технологій, у результаті чого в законодавчому регулюванні сурогатного материнства виявлено такі недоліки:

- відсутність спеціального нормативно-правового акта, що детально регламентує всі аспекти відносин сурогатного материнства;
- неврегульованість суттєвих умов договору, що укладається між сурогатною матір'ю та біологічними батьками (подружжям) [5].

Національне законодавство України не містить спеціального закону щодо захисту репродуктивних прав людини, а загальні законодавчі нормативні акти не можуть вирішити всіх питань щодо сурогатного материнства. Тому необхідно прийняти такий закон, у якому б ці питання вирішувалися у відповідності з існуючими міжнародними стандартами.

#### **Література**

1. Розпорядження Кабінету міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 244-р (Київ) «Про схвалення Концепції Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006–2015 роки».
3. Правове забезпечення сурогатного материнства / Офіційний сайт міжнародного центру по підтримці репродуктивних технологій «Pzrents life» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.parents-life.com/legislation/>
4. Аблятіпова Н. А. Проблеми сурогатного материнства в Україні / Н. А. Аблятіпова // Актуальні проблеми держави і права. - 2009. - Вип. 51. - С. 167-173
5. Франчук С. Юридичні та етичні аспекти репродуктивної медицини // Юридична газета. — 2007. — 13 груд.

**Більченко М. С.**

студентка 4 курсу 242 групи  
СумДПУ імені А. С. Макаренка  
м. Суми, Україна

## **ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН**

Принципи сімейного права визначають напрями правового регулювання сімейних відносин, є орієнтиром розвитку сімейного права, а також відображенням рівня культурного розвитку суспільства. Незважаючи на це, в українській юридичній науці не приділялося достатньо уваги проблемі систематизації загальних засад регулювання сімейних відносин..

Принципи сімейного права як утілення панівних у суспільстві ідей про певні цінності відображаються в системі імперативних вимог, які характеризуються нормативністю та найвищою стабільністю, високим рівнем узагальнення й абстрагування, фундаментальністю та забезпечуються через систему матеріальних і процедурних гарантій.

Сучасні науковці вважають, що до основних принципів сучасного сімейного права належать: державна охорона сім'ї, материнства, батьківства; рівність учасників сімейних відносин; неприпустимість державного або будь-якого іншого втручання в сімейне життя; пріоритет сімейного виховання; регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками; пріоритет захисту прав та інтересів дітей і непрацездатних членів сім'ї; регулювання сімейних відносин на засадах справедливості, добросовісності та розумності відповідно до моральних засад суспільства; добровільність шлюбного союзу чоловіка та жінки; визнання шлюбу, укладеного тільки в державному органі реєстрації актів цивільного стану [1, с. 13-14].

Чернега В.М. класифікує принципи сімейного права за такими критеріями:

1) за джерелами, у яких виражені принципи сімейного права (у конституційних нормах; у нормах сімейного права; як у конституційних нормах, так і в нормах сімейного права);

2) за сферою їх дії (галузеві; підгалузеві; міжгалузеві; загальноправові).

Також науковець поділяє загальноправові принципи, які по-особливому виражаються у сімейному праві, на:

1) спеціально-юридичні;

2) морально-правові (справедливість; добросовісність; розумність; відповідність моральним засадам суспільства) [3, с. 49].

На нашу думку, принципи сімейного права за критерієм їх нормативно-правової визначеності можна поділити на три групи:

1) абсолютно визначені у законодавстві (до них можна віднести принципи державної охорони сім'ї, дитинства, материнства і батьківства, створення умов для зміцнення сім'ї (ч. 3 ст. 51 Конституції України, ч. 1 ст. 5 Сімейного кодексу (далі – СК) України); рівності учасників сімейних відносин (ст. ст. 21, 24 Конституції України та ч. ч. 5, 6 ст. 7 СК України); обмеженого характеру правового регулювання сімейних відносин (ч. 3 ст. 7 СК України); гарантування права на таємницю особистого життя їх учасників, їх права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання в сімейне життя

(ст. 32 Конституції України, ст. ст. 291, 301 Цивільного кодексу, ч. 5 ст. 5, ч. 4 ст. 7 СК України); регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками (ч. 2 ст. 7 СК України); пріоритету урахування інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї (ч. 8 ст. 7 СК України); гарантування дитині можливості здійснення її прав (ч. 7 ст. 7 СК України); гарантування судового захисту прав кожному учаснику сімейних відносин (ч. 10 ст. 7 СК України); справедливості, добросовісності та розумності, регулювання відповідно до моральних засад суспільства (ч. 9 ст. 7 СК України); одношлюбності (ст. 25 СК України); добровільності шлюбу (ст. 24 СК України) і визнання тільки шлюбу між чоловіком і жінкою, зареєстрованого в органі державної реєстрації актів цивільного стану (ст. 21 СК України) та ін.);

2) відносно визначені у законодавстві (до них можна віднести принципи пріоритету сімейного виховання; свободи розірвання шлюбу під контролем держави; вирішення внутрішньо сімейних питань за взаємною згодою учасників сімейних відносин; надання взаємної моральної та матеріальної підтримки учасниками сімейних відносин та ін.);

3) не визначені у законодавстві (до них можна віднести принципи тривалості існування сімейних відносин і, відповідно, окремих сімейних прав та обов'язків; зберігання подружньої вірності; гуманності; пропорційності; законних очікувань учасників сімейних відносин та ін.).

Таким чином, принципи сімейного права – це обумовлені характером та змістом сімейних відносин ідеї про певні цінності, що відображають об'єктивні закономірності розвитку цих відносин, характеризуються імперативністю, універсальністю, найвищою стабільністю та загальнообов'язковістю, а також визначають соціальне призначення та зміст норм сімейного права і є основою для вдосконалення сімейного законодавства. Необхідно систематизувати принципи сімейного права та визначити їх в окремій статті СК України.

#### **Література**

1. Оніщенко О.В. Сімейне право: [навч. Посіб.] / О.В. Оніщенко. – К.: Видавництво Національного авіаційного університету «НАУ– друк», 2009. – 112 с
2. Тихомиров О.Д. Принципи права в компаративістському контексті / О.Д. Тихомиров // Альманах права. – 2012. – Вип. 3. – С. 52 – 57.
3. Чернега В.М. Принципи сімейного права України як об'єкти наукової класифікації / В.М. Чернега // Вісник Академії адвокатури України. – 2013. – № 2. – С. 45-50.
4. Явор О.А. Загальні засади регулювання сімейних відносин: традиційний та сучасний підходи / О.А. Явор // Вісник Академії адвокатури України. – 2012. – № 3 (25). – С. 258-261.

**Черненко А.А.**

*студентка 1 курсу 015 групи  
СумДПУ імені А.С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

#### **ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

Сьогодні слід виокремлювати проблему насилля над жінкою у шлюбі взагалі та страху розлучення зокрема. Треба зазначити, що мова йде про страх жінки опинитися у стані розлучення. На перший погляд, це психологічна

проблема, але пропонується подивитись на неї з правової точки зору, саме з позиції залежності жінки від чоловіка, різності її стану у шлюбі й поза шлюбом. Тобто реальної нерівності жінки й чоловіка, різності стану заміжньої й незаміжньої жінки, як скритої форми залежності жінки.

Сучасні дослідження та різні моніторинги свідчать про існування економічної нерівності жінок та чоловіків. Це має прояв у різностях заробітних план, превалюванні жіночого безробіття, домінуючої ролі у вихованні дітей, соціальної незахищеності жінок та ін. Як наслідок - родина постає єдиним середовищем існування жінки. Та, на жаль, не маючи власних джерел існування (чи достатніх для незалежного життя) жінка потрапляє в родинну кабалу. Вона становиться економічно, соціально, морально, психологічно залежною від свого чоловіка й позбавляється, іноді добровільно, від свого рівного стану, своєї свободи, своєї волі.

Певним прогресивним кроком у формуванні економічної незалежності жінки можна назвати введення в Кодекс про шлюб і сім'ю норм про шлюбний договір (контракт). Введення цього нового правового інституту мало дуже велике значення насамперед для регулювання майнових відносин чоловіка й жінки, а також для забезпечення захисту подружніх прав кожного з них, як у шлюбі, так і у випадку розлучення. Однак, проіснувавши багато років у законодавстві нашої держави, він так і залишився врегульованим поверхово й мало застосовуваним на практиці. Пояснити це можна негативним, критичним відношенням населення до Шлюбного контракту, що обумовлено традиціями, недостатністю у населення правових знань про значення шлюбного договору.

Питання шлюбного договору та його ролі в системі цивільно-правових договорів розглядалися певною мірою в працях О. А. Явор, І. В. Жилінкова, О. М. Калітенко, Т. О. Ариванюк, В. С. Гопанчука, З. В. Ромовської, Ю. С. Червоного. Однак ці напрацювання не виключають потреби в подальших наукових дослідженнях правової природи шлюбного договору для того, щоб отримати повне і всебічне уявлення про роль і значення інституту шлюбного договору у сімейному праві. Переважна більшість країн світу давно визнали доцільність існування інституту шлюбного договору в законодавстві. В різних країнах цей інститут має свої особливості, проте мета його існування єдина - надати подружжю достатньо широкі можливості для самостійного визначення своїх майнових відносин у шлюбі, щоб вони мали змогу, при необхідності, змінити режим майна, встановлений законом, який автоматично починає діяти з моменту укладання шлюбу [1].

Проблемам посвідчення шлюбного договору під час впровадження в сучасну правову систему України такого інституту як шлюбного договору в теорії та практиці виникає ряд проблем. Так, зокрема, на сьогоднішній день українське сімейне законодавство не містить дефініції шлюбного договору. Якщо Кодекс про шлюб та сім'ю України 1969 р. містив опосередковане, дещо загальне визначення поняття «Шлюбного контракту», в якому через категорію угоди його загально-правова характеристика не розкривала повною мірою його сутності, то Сімейний кодекс України його не містить взагалі. У зв'язку з цим, немає загальноприйнятого підходу до визначення поняття що є шлюбним договором. Виходячи з норм цивільного законодавства, під поняттям «договір» розуміють саме цивільні правовідносини (зобов'язання), що виникли з договору як юридичного факту, або мають на увазі правовий документ, яким зафіксовано

факт виникнення договірної зобов'язання з волі його учасників. Отже, в конкретному аналізі юридичних явищ завжди слід розкривати їх сутність, встановити, зокрема, що розуміється під поняттям «договір» у тому чи іншому випадку. Як юридичний факт договір належить до числа правомірних дій, що вчиняються з волі його учасників і спрямовується на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав або обов'язків. Відповідно до вимог Цивільного кодексу України, звичаїв ділового обігу, вимог розумності та справедливості договір також визначає зміст конкретних прав та обов'язків учасників договірної зобов'язання. В цьому розумінні договір є засобом регулювання поведінки цивільних правовідносин. Одним з визначальних моментів договору є домовленість сторін. Вони можуть укласти договір, безпосередньо передбачений цивільним кодексом, так само як і виявити своє бачення змісту договору, тобто можуть відмовитись від традиційних положень і перерозподілити права і обов'язки на власний розсуд [2].

На сьогодні в юридичній науці остаточно не визначено місце галузевої належності сімейного права, тому це викликає сумніви щодо правової природи шлюбного договору [3]. Є. Ульяненко вважає, що шлюбний договір за своєю правовою природою є особливим видом цивільного договору, специфіка якого полягає в тому, що його суб'єктний склад визначається сімейним правом, а предметом регулювання є майнові відносини, основу яких становлять відносини власності. З наведеним твердженням не можна погодитись. Шлюбний договір регулює не тільки відносини власності між подружжям, а й їх майнові права та обов'язки як батьків (ч. 2 ст. 93 СК). Згідно з ч. 1 ст. 99 СК дружина і чоловік можуть передбачити у шлюбному договорі додаткові умови надання утримання одним з подружжя другому з них. Правовий режим майна подружжя також має сімейно-правовий, а не цивільно-правовий характер

Інститут шлюбного договору вже не можна назвати новим для українського сімейного законодавства. Кодекс про шлюб та сім'ю України був доповнений нормою, що врегульовувала питання укладення шлюбних контрактів, ще у 1992 р., а у 1993 р. КМУ видало профільний підзаконний акт. Цікаво, що шлюбний контракт міг укладатися лише до дня реєстрації шлюбу та набирав чинності з моменту державної реєстрації останнього [4].

У Сімейному кодексі України шлюбному договору присвячено 12 статей, що врегульовують питання змісту, форми, зміни, відмови, розірвання та визнання недійсним шлюбного договору. Протягом 12 років дії кодексу зазначені норми не зазнали особливих змін, хоча подавалися відповідні законопроекти. Так, в одному із законопроектів пропонувалися дати визначення поняттю «надзвичайно невідгідне матеріальне становище», однак вказаний законопроект був негативно оцінений Головним науково-експертним управлінням. Зокрема, у висновку було вказано, що ця категорія є оціночною і факт наявності такої обставини має доводитися особою, яка про неї заявляє [3].

Однак шлюбний договір не набув великої популярності. Згідно зі статистикою Мін'юсту, в період з 2002 р. по 2014 р. шлюбний договір уклало лише 11 820 пар з більше, ніж 4 млн зареєстрованих шлюбів за цей період. Однак судова практика, у тому числі щодо розірвання та визнання шлюбних договорів недійсними, свідчить про певні проблеми у сфері правового регулювання укладення шлюбних договорів [5].



Почнемо з поняття «надзвичайно невідного матеріального становища». Так, передбачивши, що шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно невідне матеріальне становище, порушують його права та інтереси, на вимогу такої сторони за рішенням суду можуть бути визнані недійсними з підстав, встановлених Цивільним кодексом України. Перш за все, мова йде про загальні вимоги до укладення договорів, дотримання яких є необхідним для дійсності будь-якого договору (несуперечність іншим актам цивільного законодавства, інтересам держави й суспільства, його моральним засадам). Також шлюбний договір може бути визнаний недійсним у тому випадку, якщо він укладений особою під впливом тяжкої для неї обставини та на вкрай невідних умовах. Важкими обставинами можуть бути тяжка хвороба особи, членів його сім'ї або родичів, смерть близької людини, загроза втратити житло та інші обставини, для усунення або зменшення яких був укладений шлюбний договір [6].

Варто зазначити, що у більшості випадків судова практика розглядає наявність «надзвичайно невідного матеріального становища» в якості порушення саме загальних вимог до укладення договору. На нашу думку, вказана позиція викликана об'єктивною складністю у встановленні факту укладення шлюбного договору під впливом тяжкої обставини та на вкрай невідних умовах. Так, аналіз судової практики свідчить, що у більшості випадків скасовує рішення судів першої та апеляційної інстанцій про визнання недійсними шлюбних договорів внаслідок недоведеності існування надзвичайно невідного матеріального становища або інших суперечностей актам законодавства. Зокрема, ВССУ оцінює шлюбні договори на предмет дотримання балансу прав обох сторін, у тому числі на придбання рухомого й нерухомого майна або на участь у створенні та участі в товариствах. ВССУ також зазначає, що дотримання такого балансу не порушується, якщо у шлюбному договорі передбачене виключення окремого майна зі складу спільного сумісного, оскільки право визначити особливий правовий режим майна прямо передбачене в СКУ [7].

Отже, незважаючи на понад 20-річну історію закріплення інституту шлюбного договору в українському законодавстві, практика їх укладення залишається вкрай незначною. Саме тому цікавою видається судова практика оскарження шлюбних договорів, яка дозволяє визначити вкрай практичні аспекти їх застосування, ризики визнання недійсними тощо. Загалом, вказана практика засвідчує складність доведення в судовому порядку факту того, що шлюбний договір ставить одного з подружжя у надзвичайно невідне матеріальне становище. При цьому остання судова практика підтверджує правомірність визначення в шлюбному договорі правового режиму майна, придбаного до або під час шлюбу, та встановлення факту проживання однією сім'єю.

Таким чином, шлюбний договір серед подружніх договорів займає особливе місце.

- По-перше, цей договір має найбільш комплексний характер і може вміщувати різноманітні умови, які стосуються майна подружжя або надання утримання одному з них.

- По-друге, шлюбний договір, на відміну від усіх інших договорів, може укладатися стосовно майбутнього майна подружжя.

- По-третє, суб'єктами шлюбного договору може бути не тільки подружжя, а й особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу.

З огляду на вищевикладене можна дійти висновку, що обґрунтування переваг шлюбного договору порівняно з законним режимом майна подружжя та детальна розробка порядку і умов його укладання, має надзвичайно важливе значення для розвитку цього інституту. Тому важливим завданням сьогодення стає вміння на практиці розробляти та укладати такі договори, застосовувати щодо них різну нормативно-правову базу, оскільки неправильне застосування законодавства, що регулює інші договірні відносини, може істотно порушити права договору.

### **Література**

1. Шлюбний договір – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravnuk.info/2013-12-27-15-13-45/601-do-pitannya-viznachennya-shlyubnogo-dogovoru-v-sistemi-dogovirnix-vidnosin.html>
2. Ульяненко О.О. Шлюбний договір у сімейному праві України: автореф.дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.О.Ульяненко. – К., 2003. – С. 5.
3. Сімейний кодекс України № 2947 – III: за станом на 10 квітня 2008 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2008. – 205с. – (Бібліотека офіційних видань).
4. Конституція України: за станом на 16 квітня 2008 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2008. – 45с. – (Бібліотека офіційних видань).
5. Тамкова О. Жодних контрактів, тільки обітниця О. Тамкова Експрес. – 2013. – 28. 02.
6. Капська А.Й. Молода сім'я : проблеми та умови її становлення : моногр., Капська А.Й. - К., ДЦССМ, 2003. - 184 с.
7. Слипкова В.И. Психология семьи : моногр., Слипкова В.И. – М. Харвест, 2006. - 496 с.

**Лоцкіна А. В.**

*студентка 4 курсу, 242 групи  
СумДПУ імені А. С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

### **ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ СІМЕЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ**

В основі тієї чи іншої галузі права та правової системи в цілому лежать принципи права. Це означає, що кожна система суспільних відносин регулюється не довільно, а відповідно до об'єктивних законодавчих вимог. Зміни, які сталися в економіці, політиці, праві суттєво вплинули на формування правових принципів, у тому числі і в галузі сімейного права. У принципах сімейного права зосереджуються погляди законодавця на основні пріоритети розвитку українського суспільства, зокрема у сфері сімейних правовідносин. Принципи є орієнтиром у нормотворчій діяльності, вони визначають основні напрями, перспективи розвитку сімейного права, а також слугують головним критерієм оцінки обґрунтованості пропозицій про зміну й доповнення сімейного законодавства.

На сьогодні існує ціла низка класифікацій принципів сімейного права в Україні. Але різні вчені, під час здійснення їхньої класифікації, брали за основу різні критерії: за способом вираження в нормах сімейного права, за джерелами, в яких виражені принципи сімейного права, за сферою їхньої дії тощо.

Деякі вчені в системі принципів сімейного права виділяють дві групи: 1) загальносімейні принципи; 2) принципи всередині інститутів. До загальносімейних принципів відносять: необхідність зміцнення сім'ї, побудову сімейних відносин на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомогу та відповідальність перед сім'єю усіх її членів, недопустимість свавільного втручання кого-небудь у справи сім'ї, забезпечення безперешкодного здійснення членами сім'ї своїх прав, можливість судового захисту цих прав. Принципи всередині інститутів поділяються на три підгрупи. По-перше, пріоритетні: забезпечення пріоритетного захисту прав та інтересів неповнолітніх; пріоритет сімейного виховання дітей, турботи про їх добробут. По-друге, взаємні: принцип добровільності шлюбного союзу чоловіка та жінки; рівність прав подружжя в сім'ї; вирішення внутрішньосімейних питань за взаємною згодою; забезпечення прав та інтересів непрацездатних членів сім'ї. По-третє, ціннісні принципи: забезпечення якості життя, забезпечення безпеки життєдіяльності сім'ї, материнства, батьківства та дитинства [4, с. 12-13].

Інші науковці з цією класифікацією не погоджуються, говорячи про те, що ця класифікація не виглядає бездоганною. По-перше, некоректним видається об'єднання підгрупи принципів сімейного права під єдиним іменуванням «пріоритетні», бо настановляє на висновок про домінування одних принципів сімейного права над іншими. По-друге, вважається недоцільним іменування відповідних принципів «взаємними» та «ціннісними», оскільки очевидно є штучність такого поділу. Попри це помітною є невдалість такої класифікації зі стилістичної точки зору. Так, принцип є власне ідеєю, яка пронизує всю систему сімейного права й відображає головні цінності суспільства у цій сфері. Тому іменування однієї підгрупи «ціннісною» немов би ставить під сумнів цінність тих, які втілюють інші ідеї. «Взаємність» як ознака притаманна правовідносинам, але не головній ідеї регулювання. Врешті можна поставити під сумнів і питання, чи є принципами сімейного права ті, які названі в підгрупі ціннісних [3, с. 46].

Існує й інший погляд на класифікацію принципів сімейного права: 1) принципи, які властиві для тієї чи іншої частини (галузі) права; 2) принципи, характерні для двох і більше, але не для усіх галузей права; 3) принципи, загальні для усіх без винятку галузей права [1, с. 312].

Але найбільшу ж класифікацію принципів у праві запропонував А. М. Колодій, який виділив принципи: 1) правосвідомості; 2) правоутворення; 3) правотворчості, які включають в себе принципи законотворчості та нормотворчості; 4) системи права: а) загальноправові (основні); б) міжгалузеві; в) галузеві; г) інститутів права; 5) структури права: а) загальносоціального та юридичного; б) публічного та приватного; в) регулятивного та охоронного; г) матеріального та процесуального; г) об'єктивного та суб'єктивного; 6) правореалізації, серед яких – правозастосування; 7) правоохорони, серед яких – особливо – правосуддя і юридичної відповідальності [2, с. 39].

Серед інших критеріїв для класифікації принципів сімейного права найдоцільнішим та найбільш важливим, на нашу думку, є критерій їхньої нормативно-правової визначеності, адже для сімейного права України ця класифікація має особливий сенс. За цим критерієм всі принципи сімейного права можна поділити на: 1) ті, що прямо виражені в нормах сімейного права (пріоритет сімейно-правової охорони прав та інтересів дитини; пріоритет

сімейно-правової охорони прав та інтересів непрацездатних членів сім'ї; пріоритет сімейного виховання дитини; компромісне врегулювання сімейних правовідносин; можливість і допустимість правового регулювання сімейних відносин; недопустимість свавільного втручання у сімейне життя; недискримінація суб'єктів сімейних правовідносин; гендерний баланс у сімейних правовідносинах; справедливість; добросовісність; розумність; відповідність моральним засадам суспільства; забезпечення судового захисту суб'єктів сімейних відносин); 2) ті, що опосередковано виражені в нормах сімейного права, тобто виведені зі змісту норм сімейного права (матеріальна підтримка членів сім'ї, які потребують матеріальної допомоги; моногамія і контрарність; добровільність укладення шлюбу; свобода розірвання шлюбу; визнання шлюбу, зареєстрованого в державному органі реєстрації актів цивільного стану).

Отже, розглянувши різні підходи до класифікації принципів сімейного права в Україні, можемо зробити висновок, що на сьогодні відсутні чіткі критерії для їхньої наукової класифікації, що робить неможливим визначення місця одного або ж групи принципів серед інших. Серед існуючих підходів до класифікації: за способом вираження в нормах сімейного права, за джерелами, в яких виражені принципи сімейного права, за сферою їхньої дії тощо, найдоцільнішим вважаємо перший. Адже потрібно чітко розрізняти принципи, які закріплені в нормах права, та які виводяться зі змісту норм права.

#### **Література**

1. Сімейне право : підручник / за заг. ред.: В. І. Борисова, І. В. Жилінкова. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 322 с.
2. Колодій А.М. Принципи права України : монографія / А.М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
3. Чернега В. М. Принципи сімейного права України як об'єкт наукової класифікації / В. М. Чернега // Вісник Академії адвокатури України. – 2013. – № 2. – С. 45-49.

**Полуєва К.Д.**

*студентка 3 курсу 2 групи факультету підготовки  
слідчих*

*Інституту кримінальної юстиції*

*Національного університету "Одеська юридична  
академія"*

*м.Одеса, Україна*

#### **ЕКСПЕРТ З ПИТАНЬ ПРАВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ**

Однією з новел цивільного судочинства, яку запровадил Закон України "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів", стала поява експерта в галузі права у цивільному процесі[1]. Але запровадження цього інституту у цивільне судочинство викликало багато питань в теорії та на практиці, що потребують подальшого вирішення.

Експертом з питань права може бути будь-яка особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права (ч.1 ст. 73 ЦПК України). Проте, це положення викликає багато питань. По перше, який саме науковий ступінь потрібен особі, яка бажає стати експертом з питань права. По-друге, в якій сфері права експерт повинен мати науковий ступінь, адже особа, яка має науковий ступінь по спеціальності кримінальне право та кримінологія, навряд буде хорошим спеціалістом у цивільному судочинстві. По-третє, мабуть найнеоднозначніше питання, щодо поняття “визнаного фахівця з питань права” та взагалі, хто заслуговує на таке звання? Науковець, який півжиття присвятив вивченню певної галузі права та має низку наукових робіт, чи молодий адвокат, який є зіркою Facebook та через свої публікації допомагає орієнтуватися у законодавстві? На це питання у законодавстві відповіді немає.

При більш глибокому дослідженні ст. 73 ЦПК України, виявляється ще одна проблема — залучення експерта з питань права в судовий процес. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом, але відсутня інформація про те, хто повинен заявити відповідне клопотання чи суд за власною ініціативою залучає цього експерта [2] .

Відповідно до своїх повноважень експерт з питань права виконує дві функції:

- 1) застосування аналогії права та закону;
- 2) використання іноземних правових норм, відповідно до їх офіційного тлумачення, практики їх застосування та доктрини права іноземної держави.

Проаналізувавши сучасну міжнародну практику, можна сказати, що цей інститут український законодавець запозичив у США, Великій Британії та ЄС. У США та Великій Британії експертом з питань права є “amicus curiae” - друг суду , який не є процесуальною стороною у справі та допомагає винесенню справедливого судового рішення, використовуючи свої виключні знання з тої теми, яка є важливою по справі. Результатом роботи “друга суду” є “amicus curiae brief” - його думка по даній справі, погляд на її вирішення.

У Суді ЄС схожим на наш інститут експертів з питань права є інститут генеральних адвокатів, які допомагають суду, шляхом написання необов'язкових судових висновків, які мають рекомендаційний характер для розгляду конкретної справа.

В Україні також залучаються внутрішні органи чи організації для допомоги судам, але це стосується лише Конституційного та Верховного судів України. Конституційний Суд України також звертається до найкращих юридичних ВНЗ країни, задля допомоги у вирішенні спірних питань і після їх вирішення ВНЗ подає до Конституційного Суду висновок, який найчастіше є висновком науково-правової експертизи відповідно до законодавства України [3]. У Верховному Суді та у Вищому спеціалізованому суді з розгляду цивільних та кримінальних справ вже давно існує науково-консультативна рада, яка надає правові висновки та рекомендації з питань, які виникають у судовій практиці. Отже, можна стверджувати, що у касації та у конституційній юрисдикції вже давно функціонують свої своєрідні “експерти з питань права”.

Питання введення в український цивільний процес даного інституту викликало також занепокоєння у деяких правників через порушення принципу

“just novit curia” – “суд знає право”, який вказує, що кожен суддя сам по собі вже є експертом з питань права і повинен сам, краще за будь-яких спеціалістів, вирішувати данні питання. Але цей інститут є позитивною міжнародною практикою, який визнаний багатьма провідними країнами світу і не можна назвати його недопустимим та непотрібним.

Отже, запровадження у цивільний процес інституту експерта з питань права — це крок назустріч застосування позитивної міжнародної судової практики, це допомога забезпеченню принципу верховенства права під час цивільного судочинства, але лише, якщо буде забезпечуватися незалежність суду та гарантуватися виконання його функцій лише ним самим. Ця новела безумовно допоможе українському цивільному судочинству наблизитися до ідеалів міжнародної, зокрема європейської, судової практики.

#### **Література**

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 року // Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 48. – Ст. 436.
2. Зозуля Н. Експерт з питань права: проблема процесуального статусу / Н. Зозуля // Українське право. 14. 12. 2017 року // Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal\\_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protseualnogo-statusu/](http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protseualnogo-statusu/)
3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2016 року// Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 3. – Ст. 25.

**Тараненко В. О.**

*студент 1 курсу 015 групи  
СумДПУ імені А.С. Макаренка  
м. Суми, Україна*

### **МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ**

Об'єктивна потреба у формуванні громадянського суспільства в Україні вимагає переходу від парадигми тоталітарної державності – «людина для держави» до сучасної парадигми державної демократичності – «держави для людини». Якщо спробувати стисло визначити сутність громадянського суспільства, то можна стверджувати, що це суспільство, яке має реальні важелі впливу на владу з метою спрямування її діяльності на задоволення як колективних, так і індивідуальних прав та потреб суспільства та його членів [1, с.36]. Особливо активним і необхідним елементом трансформації у системі взаємодії з владою слід вважати появу новітньої генерації державних службовців, які мають дійсно перетворитися на «слуг народу». Лише у такому разі публічна влада буде зацікавленою у тому, щоб реагувати на виклики, «почути» громадськість, повернутися обличчям до створення належних умов для задоволення різноманітних, сьогодні як ніколи, потреб людей, зокрема вторинних, вищих індивідуальних потреб самопізнання та саморозвитку особистості. А це, у свою чергу, буде додатковим джерелом підживлення влади вивільненою «енергією передових особистостей» [3, с.564].

Дана тема викликає інтерес не тільки у багатьох вчених-правознавців і правозахисників, але і пересічних громадян, які майже щодня є споживачами різних товарів та послуг. Побудова в Україні ринкової економіки робить необхідністю виведення на перший план фігури людини – громадянина, який є споживачем, а тому забезпечення його прав та законних інтересів стає однією з основних цінностей в суспільстві. Необхідність формування спеціального споживчого права обумовлюється також негативними наслідками науково-технічного прогресу в сфері екології, безпеки життя і здоров'я людини тощо. Так наш час характеризується бурхливим розвитком складних технічних виробів, побутової техніки та інших видів товарів народного споживання, використання яких може створювати небезпеку для суспільства та навколишнього середовища у зв'язку з їх виробничо-технологічними дефектами або некваліфікованою експлуатацією. Не варто також забувати, що складні технічні вироби самі по собі можуть містити елементи непередбачуваності в силу існуючого на даний момент рівня науково – технічного прогресу [5, с.2].

З прийняттям незалежності в Україні почався процес переходу від командно-планової економіки до системи ринкових відносин. В процесі цього переходу наше суспільство, окрім переваг ринкової економіки (вільний розвиток малого бізнесу, відсутність адміністративного впливу на промисловість та сільське господарство, вихід на економічну арену нового суб'єкта ринкових відносин – фізичної особи-підприємця та багато інших) стикнулося з невідомими раніше проблемами, а саме – недобросовісна конкуренція, виготовлення неякісної продукції, рейдерство, тобто силове захоплення власності, обман покупців, тобто все те, що гальмує рух економічної системи держави до ринкових стандартів, що в свою чергу завдає непоправних матеріальних збитків державі на міжнародному ринку та в системі міжнародних економічних відносин, а також підриває авторитет держави та закону серед населення, внаслідок чого різко падає рівень довіри населення до органів державної влади, порушуються ті права та законні інтереси, які безпосередньо закріплені в Конституції [6, с.134]. Як відомо, споживання і справедлива торгівля – один із основоположних принципів будь-якого демократичного суспільства, а захист прав людини як споживача є об'єктивною, незворотною закономірністю розвитку та однією з найважливіших ознак такого суспільства. При всій різноманітності назв асоціацій із захисту прав споживачів, вони мають багато загального: дослідження товарів і послуг, тестування, порівняльні випробування, інформування споживачів, надання споживачам консультативної і юридичної бази дозволяють здійснювати їм активну політику, переходячи від простої констатації скарг споживачів до активних опитів, роз'яснювальної роботи, консультацій.

Розвиток ринкових відносин в Україні на початку 90-х років обумовив необхідність розроблення ефективного механізму захисту прав і законних інтересів громадян – споживачів. Здійснення державної споживчої політики неможливе без відповідного правового регулювання. На сьогодні можна з впевненістю сказати, що в Україні створена і постійно удосконалюється законодавча база в сфері захисту прав споживачів, розвиток якої умовно можна поділити на три етапи: Перший етап розвитку законодавства України

про захист прав споживачів розпочався з прийняттям Верховною Радою УРСР 16 липня 1990р. Декларації про державний суверенітет України, яка заклала основоположні принципи побудови незалежної Української держави, її соціально-економічної та правової системи. 12 травня 1991 р. Україна першою серед колишніх республік СРСР прийняла Закон України «Про захист прав споживачів» (нині діє в редакції Закону від 01.12.2005 р.). Наступного року Постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 1992 р. «Про створення Державного комітету України у справах захисту прав споживачів» було створено Державну інспекцію України по захисту прав споживачів при Кабінеті Міністрів України. Другий етап розвитку споживчого законодавства пов'язаний з прийняттям Основного Закону нашої держави – Конституції. З цього моменту право споживача стало одним з основних прав людини, яке гарантоване Конституцією. Держава бере на себе обов'язок встановлювати для виробників певні вимоги щодо якості товарів і зобов'язати виробників та продавців надавати громадянам всю інформацію щодо властивостей запропонованого споживачам товару [7]. Останніми роками в Україні простежується тенденція посилення захисту прав споживачів, забезпечення ефективного контролю за якістю і безпекою продукції та усіх видів робіт і послуг, вдосконалення чинного законодавства про захист прав споживачів. З початком нового століття в Україні розпочався та діє третій етап розвитку законодавства про захист прав споживачів.

Державою та урядом України розроблені та прийняті законодавчі акти стосовно визначення основних напрямів державної та соціальної політики у сфері прав споживачів та їх подальшого розвитку. Безперечно, центральне місце в системі споживчого законодавства займає Закон України «Про захист прав споживачів», норми якого складають основний зміст інституту споживчого права. Закон України «Про захист прав споживачів» є спеціальним комплексним законодавчим актом, який містить особливі методи і способи захисту прав споживачів. Необхідно зазначити, що цей Закон, як і інші нормативні акти з питань захисту прав споживачів, поширюється на всі підприємства, які обслуговують населення: торговельні, сфери послуг, побутового обслуговування, громадського харчування. Тобто законодавством урегульовано всі випадки, де громадянин є споживачем (особою, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати або замовити товари (роботи, послуги) для особистих побутових потреб [8]. Також захисту прав споживачів присвячено відповідні розділи Цивільного кодексу України [9], крім того ст.152-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачена адміністративна відповідальність за обман покупців та замовників [10]. Отже, можна зробити висновок про те, що в нашій державі на законодавчому рівні закріплено права споживачів та створено механізм їх правового захисту у випадку порушення, який постійно вдосконалюється та наближається до рівня міжнародних стандартів і правил.

#### **Література**

1. Зверєва О.В. Захист прав споживачів. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 192 с.
2. Закон України «Про захист прав споживачів» // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 30 (зі змінами і доповненнями від 20 грудня 2016 року №1791-VIII)



3. Баймуратов М.О. Муніципальне право України. – К.: Правова Єдність, 2009. – 720 с.
4. Якість публічних послуг і захист прав споживачів у контексті становлення громадянського суспільства / Громадська організація – Запорізький обласний комітет у справах захисту прав споживачів <http://velykarada.zp.ua/?p=205>
5. Воронов М.П. Якість публічних послуг і захист прав споживачів при становленні громадянського суспільства в Україні // Часопис Академії адвокатури України – № 15 (2'2012). – С.3.
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, Ст.141.

**Цимбалюк А. С.**

*студент 2 курсу групи ПІ-21*

*ПЮІ НЮУ ім. Я. Мудрого*

*М. Полтава, Україна*

### **ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ І УСТАНОВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Питання забезпечення дотримання законодавства щодо захисту прав та інтересів неповнолітніх включає складну систему взаємопов'язаних заходів, методів і форм роботи різних державних служб, управлінь, відділів, що лише при злагодженості можуть забезпечити дотримання вимог законодавства.

Цивільний кодекс України визначає різні форми захисту цивільних прав неповнолітніх, а саме: судовий захист, несудовий захист (здійснюють громадські організації, органи місцевого самоврядування, державні органи), самозахист, що вчиняє особа, права якої порушено.

Безпосередній захист прав і свобод дітей закріплений законодавством за батьками. Найважливішим серед батьківських прав та обов'язків є право батьків на виховання дитини. Водночас здійснення цього права є і обов'язком батьків (ст. 150 СК) [1]. У разі невиконання батьками своїх обов'язків, або наявності інших проблем з батьками, вступають в дію державні форми захисту. Зупинимось на них детальніше.

Кожна неповнолітня особа, що досягла 14 років, має право подати позовну заяву до суду у загальному порядку для захисту своїх цивільних прав у разі їх порушення, невизнання або оспорування (ст. 115 СК) [2].

В адміністративному порядку захист прав дитини здійснюється правоохоронними органами: прокуратурою, органами внутрішніх справ і органами опіки і піклування. Прокурор, захищаючи права дітей, використовує спосіб пред'явлення позову про позбавлення батьківських прав до суду (ст. 164 СК) [1]. Органи, що підпорядковуються Міністерству внутрішніх справ, беруть участь в примусовому виконанні рішень, пов'язаних з відбиранням дитини, а також вони залучаються до розшукових дій щодо батьків, які ухиляються від виконання присуджень по справах, пов'язаних з вихованням дітей. Важливою ланкою залишається профілактична робота, яку здійснюють представники органів внутрішніх справ. Вони проводять індивідуальні бесіди з батьками, що не виконують свої обов'язки щодо виховання та утримання неповнолітніх дітей. Також беруть участь у виявленні фактів порушення прав дитини в сім'ї; у необхідних випадках здійснюють

підготовку справ по позбавленню і обмеженню батьківських прав (ЗУ «Про національну поліцію») [4].

Органи виконавчої влади на місцевому рівні забезпечують втілення державної політики щодо охорони дитинства, виконання загальнодержавних програм захисту та підтримки сімей з дітьми. Координує діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади. кабінет Міністрів України.

Безпосередньо організація охорони дитинства здійснюється за місцем проживання неповнолітнього органами місцевого самоврядування (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні») [5]. До їх функціональних обов'язків належить реалізація регіональних програм поліпшення становища дітей, підтримка сімей з дітьми, вирішення інших питань у цій сфері; встановлення опіки і піклування, у разі смерті чи хвороби батьків, позбавлення їх батьківських прав, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів дітей (ст. 5 ЗУ «Про охорону дитинства») [6].

В даному питанні надзвичайно важливою є діяльність служб у справах дітей районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах рад, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад.

До посадових обов'язків працівників служб входить: пред'явлення до суду позову про позбавлення і обмеження батьківських прав; здійснення заходів щодо відновлення законних інтересів дітей, виявлення і усунення причин їх бездоглядності, безпритульності; організація, у разі потреби, контролю за умовами виховання, навчання, утримання неповнолітніх; підготовка матеріалів, що представляються в суд з питань, пов'язаних із захистом прав дітей у родині. [7]

З метою допомоги сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах, служби у справах дітей взаємодіють із управліннями соціального захисту, центрами соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, які діють при виконавчих органах місцевого самоврядування. Існує поняття «повідомлення» згідно з формою, затвердженою Міністерством соціальної політики, яке працівники соціальних служб, за необхідністю, при виявленні проблеми, надають у службу у справах дітей.

При виконавчих органах міських, районних, селищних рад діє орган опіки і піклування, який є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишилися без піклування батьків, та повнолітніх осіб, які потребують допомоги щодо забезпечення їх прав та інтересів. Він здійснює захист особистих і майнових прав та інтересів повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свій захист, представляє інтереси дітей в судах та інших інстанціях, при вирішенні суперечок між батьками щодо виховання неповнолітніх [8].

Суттєвою в даному питанні є діяльність освітніх установ щодо виявлення, обліку та передачі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до дитячих будинків, шкіл-інтернатів, на усиновлення, під опіку тощо. У штатні розписи закладів дошкільної та загальної середньої освіти уведено посади практичних психологів та соціальних педагогів. За даними сайту управління освіти виконавчого комітету Полтавської міської ради у місті Полтаві їх налічується 115 осіб [9]. Саме ця категорія педагогічних працівників, у першу чергу, здійснює соціально-педагогічний супровід неповнолітніх. Соціальні педагоги створюють умови для соціалізації та адаптації дитини,

беруть участь в обстеженні її житлово-побутових умов, проводять роботу щодо подолання конфліктних ситуацій, психологічних проблем, соціальної незагартованості. У системі освіти важливим залишається взаємодія шкіл, дитячих садочків, позашкільних закладів, сім'ї, суспільства у вихованні та захисті інтересів неповнолітніх.

Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що функціонує з квітня 1998 року, при розгляді звернень відкриває провадження у справі про порушення прав і свобод людини, у тому числі неповнолітніх громадян; роз'яснює заходи, що має вжити особа, яка подала звернення Уповноваженому; направляє звернення за належністю в орган, до компетенції якого належить вирішення питання, та контролює розгляд цього звернення; відмовляє у розгляді звернення [10].

Крім захисту прав дитини на національному рівні, можливо її звернення до світових інститутів захисту, заснованих на міжнародних нормативних актах, які є частиною законодавства України (ч. 4 ст. 15 КУ) [11]. Конвенція ООН з прав дитини визначає неповнолітнього як особу, наділену конкретними правами, та робить можливим для дитини утвердження її прав за допомогою національних судових або адміністративних процедур (ст.12 Конвенції ООН Про права дитини) [12]. Ураховуючи взяті перед світовою спільнотою зобов'язання, Україна повинна з певною періодичністю надсилати до Комітету з прав дитини ООН державні Доповіді про положення з правами дитини в Україні.

Наведемо приклад співпраці різних служб, установ та організацій щодо захисту прав дітей. Так з метою узгодженості дій щодо даного питання виконавчий комітет Шевченківської районної в м. Полтаві ради вже більше 10 років організовує засідання координаційної ради, на яке запрошує представників служби у справах неповнолітніх, опікунської ради, заступників директорів шкіл з виховної роботи, органів внутрішніх справ та прокуратури, депутатів та профільного заступника з питань діяльності виконавчого органу, що забезпечує своєчасне виявлення і оперативне вирішення різнопланових проблем з неповнолітніми [13].

Таким чином, лише злагоджена взаємодія представників органів державної влади та місцевого самоврядування, судів та прокуратури, працівників освітніх та соціальних установ, громадськості та Уповноваженого з прав людини, діячів національних та світових організацій можуть забезпечити захист прав неповнолітніх в Україні.

#### Література

1. Сімейний кодекс України <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page1>
2. Цивільний кодекс України, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Закон України «Про прокуратуру», <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
4. Закон України «Про національну поліцію», <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
5. Закон України «Про охорону дитинства», <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
6. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
7. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
8. Правила опіки та піклування <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99>
9. Сайт управління освіти виконавчого комітету Полтавської міської ради

<http://osvitapoltava.gov.ua>

10. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»  
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>

11. Конституція України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

12. Конвенція ООН Про права дитини, [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995\\_021](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021)

13. Сайт Шевченківської районної в місті Полтаві ради  
<http://okt-rada.gov.ua>

**Халенко А.В.**

*студентка 5 курсу ННІ історії та філософії*

*СумДПУ імені А.С. Макаренка*

*м. Суми, Україна*

## **ПРАВОВІДНОСИНИ ДІТЕЙ І БАТЬКІВ**

Сім'я завжди вважалась важливою складовою суспільства, а будь-яке суспільство завжди потребувало врегулювання відносин, що виникали. Якщо звертатися до сімейних правовідносин, то варто зазначити, що до сімейних належать різні за своєю природою відносини. Це відносини, які складаються між членами сім'ї, а також особами, які хоча і не є членами сім'ї в повному розумінні, але пов'язані між собою певними сімейними правами та обов'язками.

Відносини, які регулюються нормами сімейного права, виникають між особами, які об'єктивно є рівними між собою. Це також стосується відносин за участю неповнолітніх або непрацездатних членів сім'ї та родичів. Подружжя, батьки та діти, усиновителі та усиновлювачі, інші члени сім'ї та родичі знаходяться між собою у рівному положенні і не підпорядковуються один одному. Кожен учасник сімейних відносин є не тільки рівною, а й автономною у майновому сенсі особою, із своїми власними інтересами. Така природа сімейних відносин обумовлює і характер їх правового регулювання.

Стосунки, що виникають між батьками та дітьми можуть мати різний характер, а права та обов'язки є взаємними. Однією з причин цієї взаємності є кровне споріднення. Юридичного значення факт походження набуває лише з моменту його державної реєстрації в органах РАЦС. Саме тоді діти визнаються дітьми своїх батьків не тільки біологічно, а й юридично. З цього моменту виникає юридичний зв'язок між батьками та дітьми [1, с. 101].

Батьки і діти мають взаємні особисті немайнові та майнові права та обов'язки. Згідно зі ст. 121 Сімейного кодексу України права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому державним органом реєстрації актів цивільного стану [3, с. 56].

Факт народження дитини породжує виникнення біологічного та морального зв'язку між нею та її батьком і матір'ю. Але біологічне походження не єдиний фактор, що встановлює взаємини в правовідносинах між батьком та дитиною.

Народження фізичної особи та встановлення її походження належать до актів цивільного стану, що підлягають державній реєстрації (ст. 49 ЦК України). Державна реєстрація в даних випадках є зовнішнім вираженням

існування певної обставини. Вона свідчить про виникнення права й одночасно породжує це право, тобто має правовстановлюючий характер. Реалізація батьківських прав та обов'язків починається ще з пологового будинку. Так стаття 143 СК України встановлює обов'язок батьків забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я.

Реєстрація народження дитини провадиться з одночасним визначенням її походження та присвоєнням прізвища, імені та по батькові. Народження дитини повинно бути зареєстроване не пізніше одного місяця з дня народження дитини. Реєстрація народження дитини провадиться за місцем народження дитини або за місцем проживання її батьків чи одного з них за їх усною чи письмовою заявою. У разі хвороби, смерті батьків або з інших причин неможливості зареєструвати народження реєстрація здійснюється за заявою родичів, інших осіб, уповноваженого представника закладу охорони здоров'я, у якому народилася дитина [1, с. 272].

Для реєстрації народження дитини до органів РАЦС пред'являються певні документи, а саме: довідка медичної установи про народження дитини та документи, що посвідчують особу батьків. Крім того, залежно від порядку визначення походження дитини від певного батька також пред'являються свідоцтво про шлюб, або заява батька, спільна заява батьків про визнання батьківства, або судове рішення про визнання батьківства.

На підставі реєстрації народження дитини видається свідоцтво про народження, в якому засвідчується походження дитини від вказаних у ньому батьків.

Визначення походження дитини від матері (засвідчення материнства) не залежить від того факту, перебувала жінка, яка народила дитину, у шлюбі чи ні. Більше того, засвідчення материнства може мати місце навіть у разі, коли не визначається батько дитини. Якщо в свідоцтві про народження дитини відсутній запис про батька дитини або запис про батька проведено в установленому порядку за вказівкою матері, жінка, яка народила дитину, вважається одинокою матір'ю [2, с. 130].

За загальним правилом, документом, що підтверджує походження дитини від певної матері, є медичне свідоцтво про народження. Медичне свідоцтво про народження видається при виписці матері зі стаціонару всіма закладами охорони здоров'я, де приймали пологи. У випадках пологів удома медичне свідоцтво про народження видає той заклад охорони здоров'я, медичний працівник якого приймав пологи [3, с. 170]. У виняткових випадках у разі народження дитини вдома чи іншому місці без надання медичної допомоги реєстрація народження дитини проводиться органами реєстрації актів цивільного стану. Факт народження дитини в таких випадках підтверджується підписами двох свідків, а також медичною довідкою про перебування дитини під наглядом лікувального закладу. При визначенні походження дитини від певного батька важливе значення має обставина, чи перебуває мати дитини в шлюбі.

Однією з ключових статей Конституції України стосовно відносин батьків та дітей є стаття 51 Конституції України про принцип, який лежить в основі правовідносин між батьками і дітьми: «батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків».

Необхідно звернути увагу на те, що мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи були вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини. Діти мають рівні права та обов'язки щодо батьків, незалежно від того, чи були вони у шлюбі між собою [1, с. 264].

Закон забороняє будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, а також фізичні покарання дитини батьками, або застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини [2, с. 145].

Треба зазначити, що Україна є однією з країн, що ратифікувала Конвенцію про права дитини в 1991 році. Саме ця Конвенція визначає, які права мають діти в нашій країні. Крім того вона вказує на обов'язки батьків, які несуть відповідальність за своїх дітей і поважає їхнє право керувати дитиною в межах даної Конвенції.

Кожна дитина має право на життя, на ім'я, на громадянство, право знати своїх батьків. Діти повинні жити зі своїми батьками, вони не можуть бути розлучені з батьками всупереч їхньому бажанню, і тільки за деякими винятками. Дитина має право на усиновлення. Необхідно поважати право дитини на свободу думки, совісті і релігії, свободу асоціацій і мирних зборів. Вона має право на інформацію. Закон повинен захищати її від втручання у особисте життя. Конвенція декларує захист дитини від усіх форм фізичного і психологічного насильства, образи або зловживання. Вона має право на медичне обслуговування, соціальне забезпечення. Кожна дитина повинна вчитися. Її освіта спрямована на розвиток здібностей у повному обсязі, виховання поваги до прав дитини і основних свобод, виховання поваги до батьків, підготовку до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності людей та дружби між ними, виховання до навколишньої природи.

Таким чином батьки мають право на особисте виховання дитини. Вони мають право залучати до виховання дитини інших осіб, передавати її на виховання фізичним та юридичним особам, мають право обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону та моральним засадам суспільства.

#### **Література**

1. Дзера О. В. Цивільне право України. Книга 1. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 720 с.
2. Жилінкова І. В. Сімейне право. Харків: Право, 2012. 320 с.
3. Червоний Ю. С. Сімейне право України. Київ: Істина, 2004. 400 с.

Наукове видання

**Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні і світі :  
матеріали Міжнародної науково-практичної конференції для  
студентів та молодих учених 18 травня 2018 р.  
Частина 1.**

Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018 р.  
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск ***В. І. Шейко***  
Комп'ютерний набір і верстка ***О. М. Іваній***

Здано в набір 02.04.18. Підписано до друку 23.04.18  
Формат 60х84/16. Гарн. Arial. Друк ризограф. Папір офсет.  
Умовн. друк. арк. 19,41. Обл.-вид. арк. 29,25.  
Тираж 100. Вид. № 25.

Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка  
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено у видавництві СумДПУ імені А. С. Макаренка





